

ISSN 2786-5312 (Print)
ISSN 2786-5320 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

**Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”**

Випуск 101

Видається з 1966 року

Харків
2025

Статті цього Вісника висвітлюють актуальні проблеми іноземної філології у галузях мовознавства, перекладознавства та лінгводидактики. На матеріалі англійської, української, китайської та німецької мов розглядаються важливі для сучасної української науки питання когнітивістики, дискурсології, семантики і прагматики різних дискурсів, перекладу та експериментальних методів його дослідження, а також методики викладання іноземних мов та навчання перекладу.

Для філологів, викладачів, аспірантів та студентів.

Вісник є фаховим виданням категорії «Б» у галузях «Філологічні науки» (спеціальність – 035) та «Педагогічні науки» (спеціальності – 011, 014, 015) – наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 14 від 26 травня 2025 року)*

Головний редактор

Ребрій О. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Безугла Л. Р., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Бер Б., докт. філол. наук (Університет міста Кент, Огайо, США)
Бондаренко Є. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Віротченко С. А., канд. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Гармон Л., докт. філол. наук (Жешувський університет, Польща)
Долинський Є. В., докт. пед. наук (Хмельницький національний університет, Україна)
Домінгос М. Ф., докт. філол. наук (Університет Ріоха, Іспанія)
Костікова І. І., докт. пед. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна)
Ланге А. доктор. філол. наук (Таллінський університет, Естонія)
Мартинюк А. П., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Морозова О. І., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Ольховська А. С., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Піхтовнікова Л. С., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Рандл К., докт. наук (Болонський університет, Італія)
Сімкова І. О., докт. пед. наук (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна)
Скиба К. М., докт. пед. наук (Хмельницький національний університет, Україна)
Солощук Л. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Фролова І. Є., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Черноватий Л. М., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Шевченко І. С., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Відповідальний секретар:

Ковальчук Н. М., канд. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Технічний секретар:

Клімова Д. Н., викл. (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, факультет іноземних мов
e-mail: visnyk_inozemna_fil@karazin.ua

<http://foreign-languages.karazin.ua/nauka/editions/bulletin>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Тексти подано в авторській редакції. Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування.
Ідентифікатор медіа у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-04451 (Рішення № 1538 від 09.05.2024 р
Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Протокол № 15).

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, оформлення, 2025

ISSN 2786-5312 (Print)
ISSN 2786-5320 (Online)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

THE JOURNAL
OF V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

Series: Foreign Philology.
Methods of Foreign Language Teaching

Issue 101

Published since 1966

Kharkiv
2025

The articles of this issue cover important problems of foreign philology in the fields of linguistic studies, translation studies and linguodidactics. On the material of the English, Ukrainian, Chinese and German languages, a range of important scientific problems including those of cognitive linguistics, discourse studies, semantics and pragmatics of different discourses, translation and methods of its experimental research and also methods of foreign language and translation teaching, and professional training of future linguists are highlighted.

For philologists, teachers, post-graduate and graduate students.

This is a specialized scientific journal of category "B" in the fields of Philological Sciences (specialty – 035) and Pedagogical Sciences (specialties – 011, 014, 015) – order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 409 as of 17.03.2020.

*Approved for publication by the Academic Board
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(minutes No. 14 of May 26th 2025)*

Editor-in-Chief

Rebrij O., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

EDITORIAL BOARD:

Bezugla L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Baer B., Doctor, Professor (Kent State University, Ohio, USA)
Bondarenko Y., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Virotschenko S. PhD, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Harmon L., Doctor, Professor (University of Rzeszów, Poland)
Dolynskyi Ye. V., Doctor, Professor (Khmelnitskyi National University, Ukraine)
Dominguez Matito F., Doctor, Professor (University of La Rioja, Spain)
Kostikova I., Doctor, Professor (H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine)
Lange A., PhD, Associate Professor (Tallinn University, Estonia)
Martyniuk A., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Morozova O., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Olkhovska A., Doctor, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Pichtovnikova L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Rundle C., Doctor, Professor (University of Bologna, Italy)
Simkova I., Doctor, Professor (National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine)
Skyba K., Doctor, Professor (Khmelnitskyi National University, Ukraine)
Soloschuk L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Frolova I., Doctor, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Chernovatyi L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Shevchenko I., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Responsible Secretary

Kovalchuk N., PhD, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Technical Secretary

Klimova D., Lecturer (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Editorial Board Address:

Ukraine, Kharkiv, 61022, Maidan Svobody, 4,
V. N. Karazin Kharkiv National University
School of Foreign Languages
e-mail: visnyk_inozemna_fil@karazin.ua

<http://foreign-languages.karazin.ua/nauka/editions/bulletin>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Texts are published in the authors' version. The articles underwent internal and external reviewing procedure.
Media identifier in the Register of the field of Media Entities R30-04451 (Decision № 1538 dated May 9, 2024
of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Protocol № 15)

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Davydenko I. V., Kalyuzna A. B., Litovchenko Ya. M. “I” AS PERSONALITY AND INDIVIDUALITY	7
Кричун А. М. МОДЕЛЮВАННЯ ЦІННІСНОГО СЕГМЕНТУ КОНЦЕПТУ COSY.....	20
Павкін Д. М. АНГЛІЙСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З НАЗВАМИ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	27
Піхтовнікова Л. С. КОНТЕКСТУАЛЬНА СИНОНІМІЯ: ПІДХОДИ ДО ВИОКРЕМЛЕННЯ І ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ	42
Самаріна В. В., Шкурченко А. Ю. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ І СИНЕРГЕТИКА В ПАРАДИГМІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ	51

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бойко Я. В., Ніконова В. Г. УЗАГАЛЬНЕНА СИСТЕМА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ВІДТВОРЕНЬ У ДОСЯГНЕННІ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ Й АДЕКВАТНОСТІ У ПЕРЕКЛАДІ	60
Демецька В. В., Кузенко Г. М. «ВІДТВОРЕННЯ МОТИВІВ АНГЛІЙСЬКОГО БАРОКО В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ	75
Панченко О. І. ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ «ПЛАЧУ ЯРОСЛАВНИ».....	86
Ребрій О. В., Пешкова О. Г. РОЛЬ АНАЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ТА ПЕРЕКЛАДІ МОВНОЇ ГРИ	92
Чередниченко О. І. НОВЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРИЧНОМУ І ТЕОРЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	99
Черкашина Т. Ю. КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ І ПЕРЕКЛАД: ОБРАЗ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ІТАЛОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 2022-2024 РОКІВ.....	108

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Густі І. І., Лехнер І. Г., Барань А. Б. КОРОТКА ІСТОРІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО МАЙБУТНЬОГО.....	116
Karaban V. I., Karaban A. V. REDEFINING TRANSLATOR TRAINING PARADIGM IN UKRAINE: AI INTEGRATION AND COMPLIANCE WITH EUROPEAN STANDARDS.....	125
Котляров Д. М. НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ.....	133
Puchała-Ladzińska K. UNLOCKING STUDENTS' POTENTIAL AND BUILDING RAPPORT: HOW TO INTEGRATE ELEMENTS OF COACHING AND NLP INTO TRANSLATOR TRAINING.....	139
Старцева Н. М., Ільченко В. В., Карпенко О. В. АГЕНТНІСТЬ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ Й РИЗИКИ.....	147
Fedoriv Ya. R., Pirozhenko I. D., Solomashenko N. V. A FRAMEWORK FOR ENGLISH WRITING CENTRES TRANSFORMATION IN CRISIS CONDITIONS.....	156
Хотченко І.А., Нікітіна Ю.О. ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ	164

CONTENTS

LINGUISTIC STUDIES

Davydenko I. V., Kalyuzna A. B., Litovchenko Ya.M. “I” AS PERSONALITY AND INDIVIDUALITY	7
Krychun A. M. MODELING THE VALUE SEGMENT OF THE COSY CONCEPT	20
Pavkin D. M. ENGLISH AND UKRAINIAN IDIOMS CONTAINING NAMES OF FOOD: A COMPARATIVE COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS	27
Pikhtovnikova L. S. CONTEXTUAL SYNONYMY: APPROACHES TO IDENTIFICATION AND COGNITIVE ANALYSIS	42
Samarina V. V., Shkurchenko A. Yu. SHKURCHENKO. INTERTEXTUALITY AND SYNERGETICS IN THE PARADIGM OF GERMAN-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE	51

COMPARATIVE AND TRANSLATION STUDIES

Boiko Ya. V., Nikonova V. G. GENERALIZED SYSTEM OF TRANSLATION REPRODUCTIONS IN ACHIEVING EQUIVALENCE AND ADEQUACY IN TRANSLATION	60
Demetska V. V., Kuzenko H. M. INTERPRETING OF THE ENGLISH BAROQUE’S MOTIVES IN UKRAINIAN TRANSLATIONS	75
Panchenko O. I. PECULIARITIES OF ENGLISH TRANSLATION OF “YAROSLAVNA’S LAMENT”	86
Rebrii O. V., Pieshkova O. G. THE ROLE OF ANALOGY IN FORMING AND TRANSLATING LANGUAGE GAME	92
Cherednychenko O.I. NEW IN UKRAINIAN HISTORICAL AND THEORETICAL TRANSLATION STUDIES	99
Cherkashyna T. Yu. CULTURAL DIPLOMACY AND TRANSLATION: THE IMAGE OF UKRAINE AND UKRAINIANS THROUGH ITALIAN TRANSLATIONS OF UKRAINIAN LITERATURE IN 2022-2024.....	108

LINGUODIDACTICS

Hushti I. I., Lekhner I. G., Baran A. B. A BRIEF HISTORY OF DISTANCE EDUCATION AND PERSPECTIVES OF ITS FUTURE	116
Karaban V. I., Karaban A. V. REDEFINING TRANSLATOR TRAINING PARADIGM IN UKRAINE: AI INTEGRATION AND COMPLIANCE WITH EUROPEAN STANDARDS.....	125
Kotlyarov D. M. TEACHING TRANSLATION OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY TO FUTURE TRANSLATORS/INTERPRETERS	133
Puchała-Ladzińska K. UNLOCKING STUDENTS’ POTENTIAL AND BUILDING RAPPORT: HOW TO INTEGRATE ELEMENTS OF COACHING AND NLP INTO TRANSLATOR TRAINING.....	139
Startseva N. M., Ilchenko V. V., Karpenko O. V. AGENCY IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: OPPORTUNITIES AND RISKS	147
Fedoriv Ya. R., Pirozhenko I. D., Solomashenko N. V. A FRAMEWORK FOR ENGLISH WRITING CENTRES TRANSFORMATION IN CRISIS CONDITIONS.....	156
Khotchenko I.A., Nikitina Yu.O. THE EFFECTIVE USING OF MODERN MULTIMODAL TOOLS IN TEACHING OF CHINESE LANGUAGE	164

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-01
УДК 811.111`373:165.194

Inna Davydenko

PhD, Associate Professor at the Department of business foreign language and translation,
V. N. Karazin Kharkiv National University;

e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=zHXXc6QAAAAJ>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Inna-Davydenko-2>

Alevtyna Kalyuzhna

PhD, Associate Professor at the Department of business foreign language and translation,
V. N. Karazin Kharkiv National University;

e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=p6Fx2PIAAAAJ>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Alevtyna-Kalyuzhna-2>

Yaroslava Litovchenko

Senior Lecturer at the Department of business foreign language and translation,
V. N. Karazin Kharkiv National University;

e-mail: y.litovchenko@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8757-9729>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=Qsj1utYAAAAJ>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yaroslava-Litovchenko>

“I” as PERSONALITY and INDIVIDUALITY

This paper explores the notional components of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, and INDIVIDUAL, identifying both their shared and distinct characteristics. These concepts serve as the object of study, while their corresponding lexemes - *personality*, *person*, *persona*, *individuality*, and *individual* - are examined as linguistic representations. Despite being treated as synonyms in thesaurus dictionaries, these terms exhibit nuanced differences, which this study seeks to clarify. Understanding these differences is essential in linguistic and interdisciplinary studies, including cognitive linguistics, philosophy of language, in particular for a clearer interpretation of identity-related constructs in discourse. The analysis is based on lexicographic sources and discourse samples obtained through continuous sampling from electronic resources, including the British National Corpus. The study employs etymological and componential analysis methods to reveal the interconnections among these concepts. Findings indicate that INDIVIDUALITY partially overlaps with PERSONALITY, PERSON, and INDIVIDUAL. For instance, the lexeme *individuality* encompasses meanings such as “an individual,” “personality,” and “person,” reflecting its conceptual interrelations. The study argues that self-realization begins with the indivisible nature of an *individual*, from which the Self or “I” emerges. Over time, this Self acquires a personality through actions and interactions, expressed through various *personas* or *masks*. Thus, individuality represents inherent existence, while personality manifests through behavior and social roles. By refining the distinctions among these concepts, this study enhances the understanding of their linguistic and conceptual relationships.

Key words: *cognitive linguistics, concept, individual, individuality, person, persona, personality.*

Як цитувати: Давиденко, І., Калюжна, А., Літовченко, Я. (2025) «Я» як ОСОБИСТІСТЬ та ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов, (101), 7-19.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-01

In cites: Davydenko, I., Kalyuzhna, A., Litovchenko, Ya. (2025). “I” as PERSONALITY and INDIVIDUALITY. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching.* (101), 7-19.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-01

*“Personality is the supreme realization
of the innate idiosyncrasy of a living being [...] the most successful adaptation to the universal conditions of existence coupled with the greatest possible freedom for self-determination.”*
Carl Jung

*“The self is our life’s goal,
for it is the completest expression of that fateful combination
we call **individuality**.”*
Carl Jung

1. INTRODUCTION

What is the most frequently used word in our everyday’s speech? One might assume that the answer differs according to different languages. But there is a lexeme (or the idea of this lexeme in case it is omitted) that is undoubtedly used equally frequently by speakers of all languages. This is the first-person pronoun “I” (me, my, mine). What is the first thought in your mind when you wake up in the morning? It is the thought “I”, or “I am”, or “I am awake”. Our self-identification comes first, and only then all other thoughts appear. Have you ever counted how many times a day you use the word “I”? “The average person speaks about 16,000 words a day, about 1,400 of which are, on average, first-person singular pronouns “I” (me, my, mine)” [4]. According to the study conducted by the scientists of the University of Arizona, the first-person pronoun accounts for about 9 percent of all words used during the day [4]. One cannot deny the fact that this percentage is quite high.

Another question, occurring, is the following: what exactly does each of us mean when we use the first-person pronoun “I”? “A speaker or writer uses “I” to refer to himself or herself (a first-person singular pronoun); “I” is used as the subject of a verb” [11]. It can be seen that “I” serves as a reference or pointer to the *self*. The self is experienced at different levels (or has different layers): the material self (body), the mental self (mind), the spiritual self (soul), the psychological self (personality / individuality), etc. [36]. Our particular and specific interest is connected with the level of “I” which represents our *personalities* and *individualities*. For the better and deeper understanding of the concepts PERSONALITY and INDIVIDUALITY it seems necessarily important to study the concepts PERSON, PERSONA and INDIVIDUAL, represented by cognate words *person*, *persona*, *individual*, accordingly.

The purpose of this paper is to define the notional components of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA and INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL and to find out shared and particular traits of the concepts. Concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL can be considered the object of this research. The lexemes *personality*, *person*, *persona*, *individuality*, *individual* are the names of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL, accordingly, and are synonyms according to the thesaurus dictionaries

[6; 9; 39; 40]. Their lexical meanings are the subject of the study. The relevance is verified by the fact that the meanings of these notions remain confusing and are often misunderstood by people. Thus, this paper aims to clarify them. The lexemes *personality*, *person*, *persona*, *individuality*, *individual*, serving as the means of direct nomination of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL correspondingly, represent the material of the research. By the method of continuous sampling, the material of the research was obtained from lexicographic sources and discourse fragments presented in electronic resources, including the British National Corpus. Further, we applied the following methods in terms of conceptual analysis: the etymological analysis and componential analysis methods.

The problem of the human being has been and remains one of the most important and urgent. Its study involves identifying the essence and disclosure of various forms of one’s existence, place in the world and attitude to it, as well as what a person, personality, individuality and their structures are. The phenomenon of “I/ the Self” and its constituents are viewed differently in different theories. The concept of PERSONALITY became the focus of research of different philosophical and legal schools [see 2]. The concepts of INDIVIDUALITY and PERSONALITY are closely related to the problem of Self-concept, as a structural and dynamic aspect of the concept of ‘I’, which is studied by philosophers, sociologists, psychologists, including Ukrainian researchers [8; 12; 19; 20; 22]. Different aspects of the above-mentioned problem of self-identification have become the subject of research of linguists as well [10; 13; 21].

Personality, as a dynamic spiritual unity, cannot be fully captured in scientific categories, and “according to Scheler’s philosophical anthropology, the individual is always individual” [2, p. 61]. Such phenomena can be studied from a linguistic perspective, notably cognitive linguistics, in terms of concepts as the basic units of structured knowledge loaded with cultural information [25, p. 40].

There are two words: *personality* and *individuality*, that English-English dictionaries treat as almost synonyms, but they symbolize two different ideas [34, p. 514]. We also consider these lexemes to be the names of different concepts. Let’s discuss them in detail.

2.1. THE CONCEPT OF PERSONALITY

This word *personality* is derived from the Latin *persona*, “mask”, and signifies the mask worn by every soul on its journey through the world, through human life” [34, p. 514].

“Personality, a characteristic way of thinking, feeling, and behaving. Personality embraces moods, attitudes, and opinions and is most clearly expressed in interactions with other people. It includes behavioral characteristics, both inherent and acquired, that distinguish one person from another and that can be observed in people’s relations to the environment and to the social group” [15].

Personality is “the medium through which we are known to other human beings and communicate with them. We may say that it is a kind of shell, the external and superficial part of us” [34, p. 514]. “Personality is individuality playing its part in the human comedy” [34, p. 515]. “Personality <...> enunciates new doctrines, accumulates vast material wealth, it <...> seems really to control the history of the nations. <...> when all is said and done, how little of personality survives the living presence! Scarcely a score of the great figures in history have left more than a nebulous, shadowy memory of their personalities” [34, p. 516].

To verify such assumptions, one is to turn to a profound consideration of the etymology and meanings of the lexeme *personality* verbalizing the concept under consideration.

English word *personality* comes from Ancient Greek (to 1453) πρόσωπον, and later Latin *persona* (character, mask, person, personality). In late 14c., *personalite*, meaning “quality or fact of being a person” appeared. It derived from Old French *personalité* and directly from Medieval Latin *personalitatem* (nominative *personalitas*), which came from Late Latin *personalis*. Sense of “a distinctive essential character of a self-conscious being” is recorded by 1795, derived from French *personnalité*. Meaning “person whose character stands out from that of others” is from 1889. *Personality cult* or “devotion to a leader encouraged on the basis of aspects of his *personality*, rather than

ideological or political considerations,” is attested by 1956 [33]. The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of the lexeme *personality* [5; 23; 27; 29]; the notions have been classified and represented in Table 1.

The analysis of the semantic content of the lexeme under consideration shows that meanings 1 – 5 (see Table 3) can be considered statistically the basic ones as they are given in all the studied dictionaries.

All the meanings are illustrated by the examples, obtained from lexicographic sources, and discourse fragments, represented in electronic resources, including the British National Corpus (BNC), by the method of continuous sampling. The numbering of examples corresponds to the numbering of the meanings (from 1 to 6):

1. “I am a bit of a solitude person – a solitary *personality*. I like being on my own. I don’t have any major friendships or relationships with people.”
/Quotefancy/

“My *personality*’s very obsessive-compulsive. I tend to fixate a lot.” /S. Reid, Obsessive-Compulsive Personality Disorder (OCPD)/

2. “The campaign may include a ‘splash’ in the local newspaper, an item on local radio, handbills and posters and perhaps even an official ‘opening’ by a famous *personality*.”
/British National Corpus, B2U/

3. “Painting is an infinitely minute part of my *personality*.”
/Brainyquote/

4. “I have a strong *personality*, and I say what I think.”
/N. Falde, 5 Signs You Have a Strong Personality, and What That Means /

“Personality is everything in art and poetry.”
/Brainyquote/

5. “A good fragrance should have a certain *personality* that makes people identify the scent with you.”
/Quotefancy/

6. “*Personality* has power to uplift, power to depress, power to curse, and power to bless.”
/Quotation/

Fig. 1 schematically displays the structure of the concept PERSONALITY which is represented by the six meanings (see Fig. 1).

Table 1

Meanings of the lexeme *personality*

<i>personality</i>	DICTIONARIES			
MEANINGS	Longman Dictionary	Cambridge Dictionary	Oxford Dictionary	Merriam-Webster Dictionary
1. someone’s character/behavior towards other people	+	+	+	+
2. someone who is very famous; celebrity	+	+	+	+
3. the qualities/skills that make someone interesting or enjoyable to be with; a set of distinctive traits and characteristics	+	+	+	+
4. someone who has a very strong character and is very different from other people	+	+	+	+
5. the qualities which make a place or thing different and interesting; uniqueness	+	+	+	+
6. the state of being a person	-	-	-	+

Fig. 1. The concept PERSONALITY

2.2. THE CONCEPT OF PERSON

PERSON “figures primarily in moral and legal discourse. A person is a being with a certain moral status, or a bearer of rights. But underlying the moral status, as its condition, are certain capacities. A person is a being who has a sense of self, has a notion of the future and the past, can hold values, make choices; in short, can adopt life-plans” [37]. PERSON is considered as “any entity that has the moral right of self-determination” [1] and “the individual substance of a rational nature” [38].

To verify such assumptions, one is to turn to a profound consideration of the etymology and meanings of the lexeme *person* verbalizing the concept under consideration.

The word *person* was first recorded in 1175–1225. The Middle English word *persone* came into English from Latin, particularly, from the lexeme *persōna* which had the meaning “role” (in life, a play, or a tale), “a part in a drama, assumed character”, originally “a mask, a false face”, such as those of wood or clay, covering the whole head, worn by the actors in later Roman theater. OED offers the general 19c. explanation of *persona* as “related to” Latin *personare* “to sound through” (i.e. the mask as something spoken through and perhaps amplifying the voice). Originally *persona* is “actor’s mask”, from Etruscan *phersu* (from Greek *prósōpa* “face, mask”) + *-na* a suffix [28].

In Late Latin (from mid-13c.) the lexeme *persōna* was used to express the meaning of “member of the Trinity”, it was a theological use in Church Latin. Such meanings as “one’s physical being, the living body” and “external appearance” occurred in late 14c. [28].

The grammatical category “one of the relations which a subject may have to a verb” appeared in 1510 [28].

The lexeme *person* achieved the legal use “corporate body or corporation other than the state and having rights and duties before the law” in 15c. [28].

The use of *-person* to replace *-man* in compounds for the sake of gender neutrality or to avoid allegations of sexism is recorded by 1971 [28].

The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of the lexeme *person* [5; 23; 27; 29]; the notions have been classified and represented in Table 2.

The analysis of the semantic content of the lexeme under consideration shows that the first two meanings can be considered as the basic ones as they are given in all the studied dictionaries: 1. a human being, especially considered as someone with their own particular character; 2. a man, a woman, a child.

All the meanings are illustrated by the examples, obtained from lexicographic sources, and discourse fragments, represented in electronic resources, including the British National Corpus, by the method of continuous sampling. The numbering of examples corresponds to the numbering of the meanings (from 1 to 10):

1. “You just can’t beat the *person* who never gives up.” /Goodreads/

2. “To love another *person* is to see the face of God” / Goodreads/

3. *Stunt Person* – A specially trained performer who performs stunts on camera. /Stunt Performer/

4. A Trinity doctrine is commonly expressed as the statement that the one God exists as or in three equally divine “*Persons*”, the Father, the Son, and the Holy Spirit. /Trinity/

5. Christ is a single *person* with two natures: the divine nature that he shares equally and eternally with the Father and the Holy Spirit, and the human nature that he assumed in his incarnation. /L. Stamps, The Humanity of Christ /

6. “When the dog looks at you, the dog is not thinking what kind of a *person* you are. The dog is not judging you” /What’s the meaning of this quote?/

7. “Resentment is like drinking poison and waiting for the other *person* to die” /A.R. Anderson, Resentment is like taking poison and waiting for the other person to die

“They tell us that suicide is the greatest piece of cowardice... that suicide is wrong; when it is quite obvious that there is nothing in the world to which every man has a more unassailable title than to his own life and *person*” /Goodreads/

8. “The *person* who can bring the spirit of laughter into a room is indeed blessed” /Quotefancy/

9. In law, a legal *person* is any *person* or ‘thing’ (less ambiguously, any legal entity) that can do the things a human *person* is usually able to do in law – such as enter into contracts, sue and be sued, own property, and so on /Legal person/

10. The *third-person subjective singular pronouns* are 'he,' 'he,' and 'it.' The *third-person objective singular pronouns* are 'him,' 'her,' and 'it' /Pronouns/

Fig. 2 schematically displays the structure of the concept PERSON which is represented by the ten meanings (see Fig. 2).

2.3. THE CONCEPT OF PERSONA

A persona (plural personae or personas) is a strategic mask of identity in public [24], the public image of one's

personality, the social role that one adopts, or simply a fictional character [32]. "Persona, in psychology, is the personality that an individual projects to others, as differentiated from the authentic self. The term, coined by Swiss psychiatrist Carl Jung, is derived from the Latin persona, referring to the masks worn by Etruscan mimes" [30]. "Someone's persona is the aspect of their character or nature that they present to other people, perhaps in contrast to their real character or nature" [31].

Table 2

Meanings of the lexeme person

<i>person</i>	DICTIONARIES			
MEANINGS	Longman Dictionary	Cambridge Dictionary	Oxford Dictionary	Merriam-Webster Dictionary
1. a human being, especially considered as someone with their own particular character	+	+	+	+
2. a man, a woman, a child	+	+	+	+
3. a character or part in or as if in a play / persona	-	-	-	+
4. one of the three modes of being in the Trinitarian Godhead as understood by Christians	-	-	-	+
5. the unitary personality of Christ that unites the divine and human natures	-	-	-	+
6. (archaic) bodily appearance	-	-	-	+
7. the body of a human being	-	-	-	+
8. the personality of a human being: the self	-	-	-	+
9. one (such as a human being, a partnership, or a corporation) that is recognized by law as the subject of rights and duties	-	-	-	+
10. reference of a segment of discourse to the speaker, to one spoken to, or to one spoken of as indicated by means of certain pronouns or in many languages by verb inflection	-	-	-	+

Fig. 2. The concept PERSON

To verify these ideas, we carry out a thorough study of the etymology and notions of the lexeme *persona* verbalizing the concept under consideration.

The word derives from Latin, where it originally referred to a theatrical mask [3]. The usage of the word dates back to the beginnings of Latin civilization [26, p. 13]. The Latin word derived from the Etruscan word "*phersu*," with the same meaning, and that from the Greek *prosōpon*. It is the etymology of the word "person," or "parson" in French. Latin etymologists explain that *persona* comes from "per/sonare" as "the mask through which (per) resounds the voice (of the actor)" – *per* – through, *sonare* – to sound [26, p. 14].

The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of the lexeme *persona* [5; 23; 27; 29]; the notions have been classified and represented in Table 3.

The analysis of the semantic content of the lexeme under consideration shows that meanings 1 and 3 can be considered statistically the basic ones: 1. one's behavior when they are with other people or in a particular situation; 3. the particular type/aspect/part

of the meanings (from 1 to 5):

1. "If you change and adapt your *persona*, you are seen as inauthentic; if you stay the angry young man, you fade from attention or seem tiresome" /Brainyquote/

"There's the private *persona* and the public *persona* and the two shall never meet." /L. Schreiber, Azquotes/

2. "My *persona* has always been what a man was never supposed to be outrageous, gregarious, crazy, silly, funny." /Quotefancy/

3. "Jeremy Clarkson is rather charming, but I can't stomach his public *persona*. I don't like his casual racism and casual misogyny." /Brainyquote/

4. "I can't perform without the mask or be seen without it on stage, or else it'll distract from the whole *persona*." /Brainyquote/

5. "I'd rather be dealt with as a person than a *persona*." /Quotefancy/

Fig. 3 schematically displays the structure of the concept PERSONA which is represented by the five notions (see Fig. 3).

Table 3

Meanings of the lexeme *persona*

<i>persona</i>	DICTIONARIES			
MEANINGS	Longman Dictionary	Cambridge Dictionary	Oxford Dictionary	Merriam-Webster Dictionary
1. one's behavior when they are with other people or in a particular situation	+	-	-	+
2. a particular idea in one's mind about one's character	+	-	-	-
3. the particular type/aspect/part of character that is often different from their real or private character; the part of the character displayed to or perceived by others	-	+	+	+
4. a character of a written work / an actor, playing a character, on the stage	-	-	-	+
5. an individual's social façade (in analytical psychology of Carl Gustav Jung)	-	-	-	+

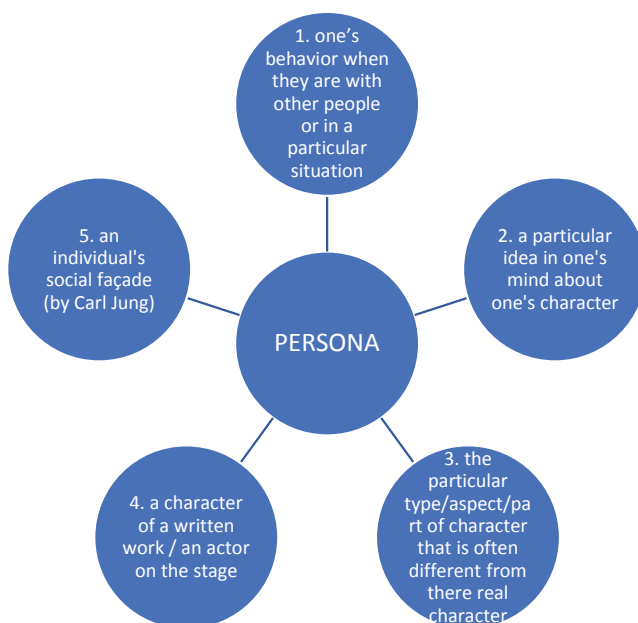

Fig. 3. The concept PERSONA

3.1. THE CONCEPT OF INDIVIDUALITY

We have already mentioned that there are, in English, two words that the dictionaries treat as almost, if not quite, synonymous in meaning, which symbolize two fundamentally different ideas. One of these words is *personality* (*person*, *persona*), studied above; the other – *individuality*.

What is INDIVIDUALITY? According to the definition given by the English-English dictionaries, INDIVIDUALITY, mainly, is the qualities that make one person or thing different from all others or the quality or state of being an individual [5; 23; 27; 29]. The concept of INDIVIDUALITY is the central issue involved in any question of modern culture. It has been one of the strongest influences in human life since the time when man attained the first degree of self-consciousness [18]. The meaning indicated by the etymology of the word, is indivisible, solid or unbroken [14; 18]. Individuality is our individual and indivisible part. It may be described as the irreducible minimum of man, his immortal soul. Individuality is, then, the real *I*; personality only the

seeming [34]. "INDIVIDUALITY is the inmost kernel of our being, is essentially isolated, and seldom, if ever, meets another individuality face to face. It is the I that God registers in his eternal books. It is the deathless seed that under the fostering care of a wise and loving Father grows finally into the tree of a full and fruitful life" [34]. "Personality is individuality playing its part in the human comedy; it is the make-up, costume, lines and action of the role for which individuality is cast" [34].

A profound consideration of the etymology and meanings of the lexeme *individuality* has been carried out.

In early 15c., *individual* was "one and indivisible, inseparable" (with reference to the Trinity), from Medieval Latin *individualis*, from Latin *individuus* "indivisible," from *in-* "not, opposite of" + *dividuus* "divisible," from *dividere* "divide". Original sense now

the building." /8 Louis Sullivan Quotes On Skyscrapers And Modern Architecture /

"Certain defects are necessary for the existence of *individuality*." /Libquotes/

2. "I believe in *individuality*, that everybody is special, and it's up to them to find that quality and let it live" /Quotefancy/

3. "I still appreciate *individuality*. Style is much more interesting than fashion, really" /Brainyquote/

"American poetry, like American painting, is always personal with an emphasis on the *individuality* of the poet." Q&A: American Poetry: Diane Wakosky/

4. "The artist makes things concrete and gives them *individuality*." /Quote Master/

5. "We all want to be normal, but it's relative to *individuality*. My normal is not your normal" / Brainyquote/

Table 4

Meanings of the lexeme *individuality*

<i>individuality</i>	DICTIONARIES			
	Longman Dictionary	Cambridge Dictionary	Oxford Dictionary	Merriam-Webster Dictionary
MEANINGS				
1. the qualities that make someone or something different from other things or people	+	+	+	+
2. the quality or state of being an individual; an individual	+	+	+	+
3. personality	-	-	-	+
4. separate or distinct existence	-	-	-	+
5. person	-	-	-	+
6. the quality or state of being indivisible (obsolete)	-	-	-	+

obsolete; the word was not common before c. 1600 and the 15c. example might be an outlier. Sense of "single, separate, of but one person or thing" is from 1610s; meaning "intended for one person" is from 1889 [28].

The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of the lexeme *individuality* [5; 23; 27; 29]; the notions have been classified and represented in Table 4.

The analysis of the semantic content of the lexeme under consideration shows that the first two meanings can be considered as the basic ones as they are given in all the studied dictionaries: 1. the qualities that make someone or something different from other things or people; 2. the quality or state of being an individual.

All the meanings are illustrated by the examples, obtained from lexicographic sources, and discourse fragments, represented in electronic resources, including the British National Corpus, by the method of continuous sampling. The numbering of examples corresponds to the numbering of the notions (from 1 to 6):

1. "It was the spirit animating the mass and flowing from it, and it expressed the *individuality* of

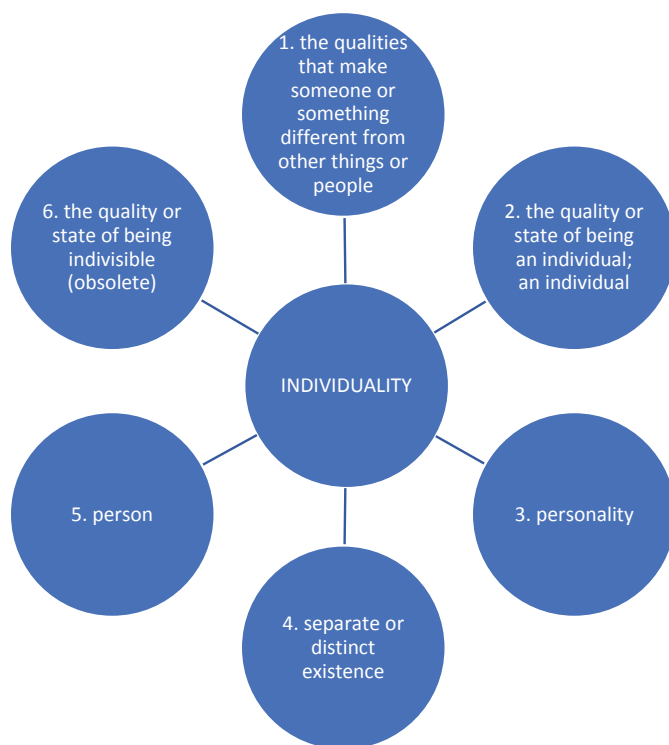

Fig. 4. The concept *INDIVIDUALITY*

"I think a lot of people feel that they want something softer. Things are changing. It's about *individuality*, and in a way, it's romantic." /Brainyquote/

6. – obsolete

Fig. 4 schematically displays the structure of the concept INDIVIDUALITY which is represented by the six meanings (see Fig. 4).

3.2. THE CONCEPT OF INDIVIDUAL

The INDIVIDUAL is a conceptual construct whose nature must be defined in terms of such categories as abilities, traits, attitudes, motives, etc. It has the advantage of being objective, of recognizing the existence of individual differences [7]. An *individual* is one that exists as a distinct entity. *Individuality* is the state or quality of living as an individual; particularly (in the case of humans) as a person unique from other people and possessing one's own need, goals, rights and responsibilities [17].

"There are philosophical meanings of the word *individual*: a single being, as distinct either from a collection of beings or from the logical object of the general concept; a unique being; a being at least numerically distinct from all other beings; a being that cannot be divided into parts to which the name of this being will apply; an independent, separable being, capable of existing alone; a person, an individual as opposed to a corporation or a collection of men, or to a social group or organization. of any kind" [35].

"Individual (Lat. *individuum*; Germ. *Einzeln*; Fr. *individuel*). An individual being is defined by

St. Thomas as "quod est in se indivisum, ab aliis vero divisum" (a being undivided in itself but separated from other beings). It implies therefore unity and separateness or distinctness" [16].

A profound consideration of the etymology and meanings of the lexeme *individual* was carried out.

From the 15th century and earlier *individual* meant "indivisible", typically describing any numerically singular thing, but sometimes meaning "a person"; "one and indivisible, inseparable" (with reference to the Trinity), from Medieval Latin *individualis*, from Latin *individuus* "indivisible," from *in-* "not, opposite of" + *dividuus* "divisible," from *dividere* "divide". From the 17th century on, an *individual* has indicated separateness, as in individualism. Original sense now is obsolete; the word was not common before c. 1600. Sense of "single, separate, of but one person or thing" is from 1610s; meaning "intended for one person" is from 1889 [28].

The English-English Dictionaries distinguish the following meanings of the lexeme *individual* [5; 23; 27; 29]; the notions have been classified and represented in Table 5.

The analysis of the semantic content of the lexeme under consideration shows that the first two meanings can be considered as the basic ones as they are given in all the studied dictionaries: 1. a person, considered separately from the rest of the group or society; 2. a person of a particular kind, especially one who is unusual in some way.

Table 5

Meanings of the lexeme *individual*

<i>individual</i> (n.)	DICTIONARIES			
MEANINGS	Longman Dictionary	Cambridge Dictionary	Oxford Dictionary	Merriam-Webster Dictionary
1. a person, considered separately from the rest of the group or society	+	+	+	+
2. a person of a particular kind, especially one who is unusual in some way	+	+	+	+
3. a single organism as distinguished from a group	-	-	+	+
4. an indivisible entity (obsolete)	-	-	+	+
5. the reference of a name or variable of the lowest logical type in a calculus	-	-	-	+

Table 6

The summary table of the meanings of the lexemes *personality*, *person*, *persona*, *individuality*, *individual*

MEANINGS	<i>personality</i>	<i>person</i>	<i>persona</i>	<i>individual</i>	<i>individuality</i>
1. someone's character / behavior towards other people	+	+	+	-	-
2. a man, a woman, a child / a person as a separate or distinct existence	-	+	-	+	+
3. a character or part in or as if in a play / <i>persona</i>	-	+	+	-	-
4. the qualities / skills / distinctive traits / characteristics distinctive from others	+	+	+	+	+
5. the state of being an indivisible unity distinguished from others	+	+	+	+	+

All the meanings are illustrated by the examples, obtained from lexicographic sources, and discourse fragments, represented in electronic resources, including the British National Corpus, by the method of continuous sampling. The numbering of examples corresponds to the numbering of the meanings (from 1 to 5):

1. *"We must reject the idea that every time a law's broken, society is guilty rather than the lawbreaker. It is time to restore the American precept that each individual is accountable for his actions."*/Goodreads/

"The individual has always had to struggle to keep from being overwhelmed by the tribe. If you try it, you will be lonely often, and sometimes frightened. But no price is too high to pay for the privilege of owning yourself" /Nietzsche/

2. *"Everyone should be respected as an individual, but no one idolize"* /Brainyquote/

"A hero is an ordinary individual who finds the strength to persevere and endure in spite of overwhelming obstacles" /Quote Investigator/

3. *"Most biologists implicitly define an individual as "one genome in one body."* / H. J. 3rd Folse, & J. Roughgarden, What is an individual organism? A multilevel selection perspective/

4. – obsolete

5. *"The Calculus of Individuals that Leonard and Goodman present in their 1940 article axiomatizes a theory of parthood based on the single primitive for the discreteness of two individuals."* /D. Cohnitz, & M. Rossberg, Supplement to Nelson Goodman/

Fig. 5 schematically displays the structure of the concept INDIVIDUAL which is represented by the five notions (see Fig. 5).

4. THE SHARED MEANINGS OF THE LEXEMES PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL

Table 6, which is a generalized summary table, represents the shared meanings of lexemes *personality*, *person*, *persona*, *individuality*, *individual* (the names of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL, accordingly). The presence of the shared meanings (see Table 6) confirms the fact that the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL are closely interconnected (see Fig. 6).

5. CONCLUSIONS

The above analysis of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL and the analysis of the etymology of the names of these concepts, the lexemes *personality*, *person*, *persona*, *individuality*, *individual*, respectively, allows us to come to the following conclusions. The word *personality* is derived from the Latin *persona*, "mask", and signifies the mask worn by every soul on its journey through human

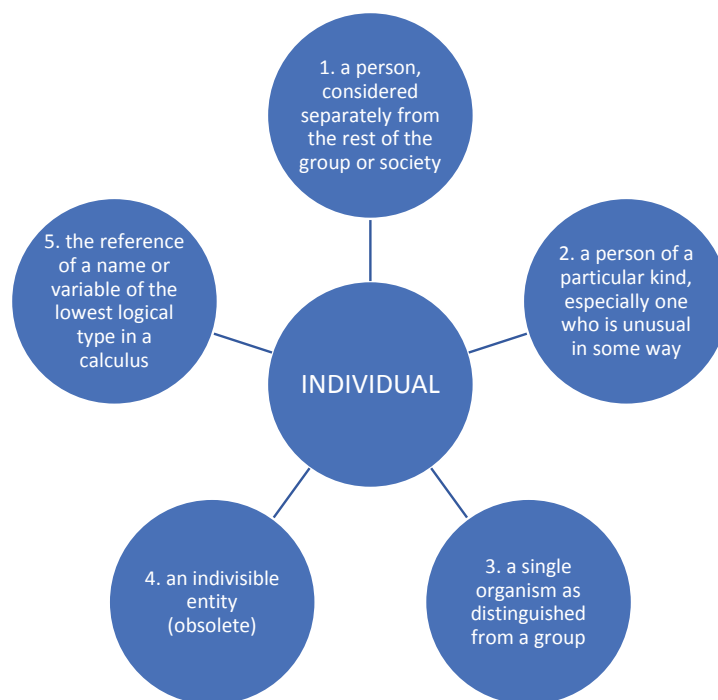

Fig. 5. The concept INDIVIDUAL

life. It includes behavioral characteristics, attitudes, feelings, moods, and opinions expressed in interactions with other people. The word *person* primarily is used in moral and legal discourse, denoting someone who has a certain moral status, bears some rights and has a sense of self. The word *persona* means a strategic mask, the public image of one's personality, the role that one performs in society, or a fictional character; it is the set of traits that an individual projects to other people, different from the authentic self. The word *individuality* means the qualities that make one person different from all others; the meaning indicated by the etymology of the word, is "indivisible, solid or unbroken"; *individuality* is our individual and indivisible part, man's immortal soul, the real "I". An *individual* is one that exists as a distinct entity as a person unique from other people and possessing one's own needs, goals, rights and responsibilities.

The concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL are closely interconnected. According to the material obtained as the result of the research, the concept INDIVIDUALITY partly includes and intercorrelates with the concepts PERSONALITY, PERSON and INDIVIDUAL. This, namely, can be illustrated as follows: the list of meanings of the lexeme *individuality* includes notions 2. "an individual", 3. "personality", 5. "person" that are the names of concepts PERSONALITY, PERSON and INDIVIDUAL – *personality*, *person*, *individual*, respectively. Fig. 6 shows the interrelations and interconnections of these concepts. The concept PERSONA represents the following relationships. The etymological analysis of the lexemes *personality* and *person*, the names of the concepts PERSONALITY and PERSON, clearly

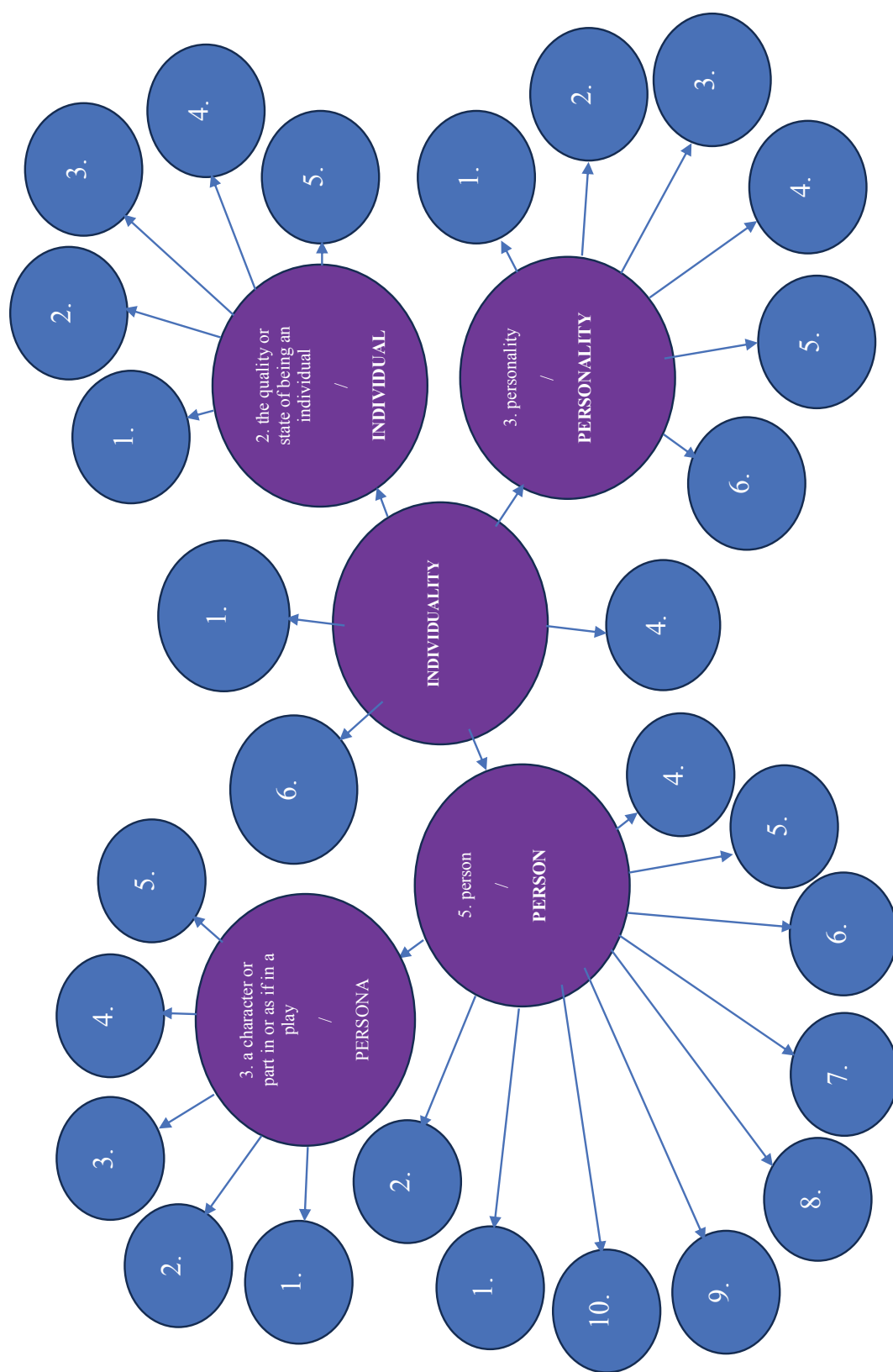

Fig. 6. The interrelations of the concepts PERSONALITY, PERSON, PERSONA, INDIVIDUALITY, INDIVIDUAL

demonstrates that these lexemes etymologically come from the word *persona*: from Latin *personare* “to sound through” “per/sonare” as “the mask through which (per) resounds the voice (of the actor)” – *per* – through, *sonare* – to sound. Thus, *persona* can be considered the inner form of *personality* and *person*. So, PERSONA is prior to PERSONALITY and PERSON. “Indivisible,” from *in-* “not, opposite of” + *dividuus* “divisible,” from *dividere* “divide” is considered the inner form of *individuality* and *individual*. It is worth noting that the notions “the quality or state of being indivisible” (6) for *individuality* and “an indivisible entity” (4) for *individual* (n.) are obsolete nowadays.

In order for one's *personality* to be realized, an initial indivisible unity (*individual*) is needed,

which will serve as an opportunity and basis for the realization of the *mask / persona*. So, first an individual with their individuality comes, the Self or “I” emerges, which is indivisible by the nature and inseparable (=indivisible) from God, and then, in the process of self-realization, the Self or “I” acquires a personality, manifesting itself in one way or another, performing certain actions during the life-time. Individuality is inseparable nature of man or the beingness itself. Personality is the action or activities expressed and displayed via our characters. Personality is the way we express our individualism.

The study of the value and imagery components of these concepts may become a research perspective.

REFERENCES

1. Anderson, D. L. (n.d.). What is a Person? *The Mindproject*. Retrieved from https://mind.ilstu.edu/curriculum/what_is_a_person/what_is_a_person.html
2. Bazarnyk, B. (2017). Concept of personality: comparative analysis philosophical and legal schools. *Law*, 86(1), 58–62. DOI:10.23939/law2017.861.058
3. Bishop, P. (2007). *Analytical Psychology and German Classical Aesthetics: Goethe, Schiller, and Jung, Volume 1: The Development of the Personality*. London: Routledge. DOI:10.4324/9780203960882
4. Blue, A. (2018). Frequent 'I-Talk' May Signal Proneness to Emotional Distress. *Anews. The University of Arizona*. Retrieved from: <https://news.arizona.edu/news/frequent-i-talk-may-signal-proneness-emotional-distress>
5. *Cambridge Dictionary*. (n.d.). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
6. *Cambridge Dictionary. English Thesaurus*. (n.d.). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/thesaurus>
7. Carr, H. A., & Kingsbury, F. A. (1939). The concept of the individual. *Psychological Review*, 46(4), 359–382.
8. Chajka, H. V. (2016). Ya-kontseptsiya yak strukturno-dynamichnyj aspekt ponyattya «ya» v pratsyakh ukraïns'kykh i zarubizhnykh doslidnykiv [Self-concept as a structural and dynamic aspect of the concept of 'I' in the works of Ukrainian and foreign researchers]. *Aktual'ni problemy psykholohii [Current issues of psychology]*, 14(11), 196–211. (in Ukrainian)
9. *Collins English Thesaurus*. (n.d.). Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus>
10. Davydenko, I., Kalyuzhna, A., & Litovchenko, Ya. (2023). Behind the “I”: Conscience and Consciousness. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 98, 21–30. DOI: 10.26565/2786-5312-2023-98-03
11. Definition of 'I'. (n.d.). In Collins. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/i>
12. Furman, O. (2018). Ya-kontseptsiia iak predmet bahatoaspektnoho teoretyzuvannia [Self-concept as a subject of multidimensional theorising]. *Psy'xologiya i suspil'stvo [Psychology and society]*, 1-2, 38–67. (in Ukrainian)
13. Hakimova, Barno Hakim kizi. (2020). Linguocultural potential of the concept “Person” in the linguistic picture of the World. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6). Retrieved from: <https://archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/2360>
14. Hinchman, L. P. (1990). The Idea of Individuality: Origins, Meaning, and Political Significance. *The Journal of Politics*, 52(3), 759–781. DOI: 10.2307/2131826
15. Holzman, P. S. (2024). Personality. In *Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/personality>
16. Individual. (n.d.). In *Catholic Answers. Encyclopedia*. Retrieved from: <https://www.catholic.com/encyclopedia/individual>
17. Individual. (n.d.). In *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Retrieved from: <https://en.wikipedia.org/wiki/Individual>
18. Jordan, E. (1921). The Definition of Individuality. *The Philosophical Review*, 30(6), 566–584. DOI: 10.2307/2178997
19. Khokhlina, O. P., & Pomytkina, L.V. (Eds.). (2019). *Indyvidual'nist' u psykholohichnykh vymirakh spil'not ta profesijv umovakh merezhevoho suspil'stva [Individuality in the psychological dimensions of communities and professions in a network society]*. Kyiv: TOV «Al'fa-PIK». (in Ukrainian)
20. Klybanivs'ka, T. M. (2019). Teoretychni aspekty doslidzhennya samosvidomosti osobystosti [Theoretical aspects of the study of personal identity]. *Aktual'ni problemy psykholohii [Current issues of psychology]*, 1(51), 37–42. Retrieved from: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i51/8.pdf>. (in Ukrainian)
21. Krylova-Hrek, Yu. M. (2009). Psykholinhvistychnyj pohlyad na kontsept «osobystist'» u yevropejs'kykh movakh [A psycholinguistic view of the concept of 'personality' in European languages]. *Problemy suchasnoi psykholohii [Problems of modern psychology]*, 1(6), 348–355. DOI:10.32626/2227-6246.2009-6.%25p (in Ukrainian)
22. Kuzikova, S. B., Maksymenko, S. D., & Zlyvkova, V. L. (Eds.). (2015). *Osobystist' u rozvytku: psykholohichna teoriya i praktyka [Personality in development: psychological theory and practice]*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka. (in Ukrainian)
23. *Longman Dictionary of Contemporary English*. (n.d.). Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/>

24. Marshall, P. D., & Barbour, K. (2015). Making Intellectual Room for Persona Studies: A New Consciousness and a Shifted Perspective. *Persona Studies*, 1(1). Retrieved from: <https://ojs.deakin.edu.au/index.php/ps/article/view/464> DOI:10.21153/ps2015vol1no1art464

25. Martyniuk, A. P. (2011). *Slovnnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoy linhvistyky* [The glossary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv: XNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)

26. Mauss, M. (1985). A category of the human mind: the notion of person; the notion of self. In M. Carrithers, S. Collins, & S. Lukes (Eds.) *The Category of the Person. Anthropology, philosophy, history* (pp.1–26). Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: https://www.gpgrieve.org/PDF/Category_of_the%20Person.pdf

27. Merriam-Webster Dictionary. (n.d.). Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>

28. Online Etymology Dictionary. (n.d.). Retrieved from: <https://www.etymonline.com/>

29. Oxford English Dictionary. (n.d.). Retrieved from: https://www.oed.com/dictionary/consciousness_n?tab=meaning_and_use#8574985

30. Persona. (n.d.) In Collins Dictionary. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/us/dictionary/english/persona>

31. Persona. (n.d.). In Britannica. Retrieved from: <https://www.britannica.com/science/persona-psychology>

32. Persona. (n.d.). In Merriam-Webster Dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/persona>

33. Personality. (n.d.). In Online Etymology Dictionary. Retrieved from: <https://www.etymonline.com/search?q=personality>

34. Rogers, F. (1921). Personality and Individuality. *The North American Review*, 214 (791), 514–517. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/25120852>

35. Royce, J. (1951). Collected Logical Essays of Josiah Royce. In Daniel S. Robinson (Ed.) *Royce's Logical Essays: Collected Logical Essays of Josiah Royce*. (pp. 139–145.). Dubuque, Iowa: Wm C. Brown Co. Retrieved from: https://brocku.ca/MeadProject/Royce/Royce_1901.html

36. Self. (n.d.). In *APA Dictionary of Psychology. American Psychological Association*. Retrieved from: <https://dictionary.apa.org/self>

37. Taylor, Ch. (1985). Philosophical Papers. In *Human Agency and Language*. Vol.1. (pp. 97–114). Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139173483.005

38. Teichman, J. (1985). The Definition of Person. *Philosophy*, 60(232), 175–185.

39. Thesaurus. (n.d.). Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/dictionary>

40. Thesaurus.com. (n.d.). Retrieved from: <https://www.thesaurus.com>

ILLUSTRATIVE MATERIAL

41. Anderson, A. R. (2015, April 7). Resentment is like taking poison and waiting for the other person to die. *Forbes*. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/amyanderson/2015/04/07/resentment-is-like-taking-poison-and-waiting-for-the-other-person-to-die/>

42. Brainyquote. (n.d.). Retrieved from: <https://www.brainyquote.com/>

43. British National Corpus. (n.d.). Retrieved from: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

44. Cohnitz, D., & Rossberg, M. (2024). Supplement to Nelson Goodman. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/goodman/supplement.html>

45. 8 Louis Sullivan Quotes On Skyscrapers And Modern Architecture. (2023). Retrieved from: <https://blog.miragestudio7.com/louis-sullivan-quotes/6738/>

46. Falde, N. (2022). 5 Signs You Have a Strong Personality, and What That Means. *TrueYou Journal*. Retrieved from: <https://www.truity.com/blog/5-signs-you-have-strong-personality-and-what-means>

47. Folse, H. J. 3rd, & Roughgarden, J. (2010). What is an individual organism? A multilevel selection perspective. *The Quarterly Review of Biology*, 85(4), 447–472. DOI: 10.1086/656905

48. Goodreads. (n.d.). Retrieved from: <https://www.goodreads.com/quotes/49720-to-love-another-person-is-to-see-the-face-of>

49. Legal person. (n.d.). In *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_person

50. Libquotes. (n.d.). Retrieved from: <https://libquotes.com/goethe/quote/lbb3q9t>

51. Pronouns: personal (*I, me, you, him, it, they*, etc.). (n.d.). In *Cambridge Dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/pronouns-personal-i-me-you-him-it-they-etc>

52. Q&A: American Poetry: Diane Wakosky. (n.d.). Retrieved from: <https://poetrysociety.org/poems-essays/q-a-american-poetry-1/diane-wakoski>

53. Quotation. (n.d.). <https://quotation.io/quote/personality-power-uplift-power-depress-power>

54. Quote Investigator. (2021). Retrieved from: <https://quoteinvestigator.com/2021/12/31/hero-ordinary/>

55. Quote Master. (n.d.). Retrieved from: <https://www.de.quotemaster.org/q82ae66e733f203d50d8f6fdac7caf865>

56. Quotefancy. (n.d.). Retrieved from: <https://quotefancy.com/>

57. r/Nietzsche. (n.d.). Retrieved from: https://www.reddit.com/r/Nietzsche/comments/11nkdtu/the_individual_has_always_had_to_struggle_to_keep/?rdt=51336

58. Reid, S. (n.d.). Obsessive-Compulsive Personality Disorder (OCPD). In *HelpGuide.org*. Retrieved from: <https://www.helpguide.org/articles/mental-disorders/obsessive-compulsive-personality-disorder-ocpd.htm>

59. Schreiber, L. (2002). *Azquotes*. Retrieved from: <https://www.azquotes.com/quote/639194>

60. Stamps, L. (n.d.). The Humanity of Christ. *TGG. U.S. Edition*. Retrieved from: <https://www.thegospelcoalition.org/essay/the-humanity-of-christ/>
61. Stunt Performer. (n.d.). *Real Canada*. Retrieved from: <https://reelcanada.ca/reel-opportunities/careers-in-film/careers/stunt-performer/>
62. Trinity. (n.d.). In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/trinity>
63. What's the meaning of this quote? (n.d.). In *Elevate Society*. Retrieved from: <https://elevatesociety.com/when-the-dog-looks-at/>

The article was received by the editors 05.10.2024

The article is recommended for printing 29.01.2025

Давиденко Інна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=zHXXc6QAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Inna-Davydenko-2>

Калюжна Алевтина Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=p6Fx2PIAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Alevtyna-Kalyuzhna-2>

Літовченко Ярослава Миколаївна – старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: y.litovchenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8757-9729>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=Qsj1utYAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yaroslava-Litovchenko>

«Я» ЯК ОСОБИСТІСТЬ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Дослідження визначає понятійні складові концептів PERSONALITY/ОСОБИСТІСТЬ, PERSON/ОСОБА, PERSONA/ПЕРСОНА, INDIVIDUALITY/ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, INDIVIDUAL/ІНДИВІД, встановлює спільні і відмінні характеристики. Дані концепти виступають об'єктом дослідження, а відповідні їм лексеми - *personality, person, persona, individuality, individual* - розглядаються як їх мовні репрезентації. Незважаючи на те, що лексеми розглядаються як синоніми в тлумачних словниках, вони демонструють тонкі відмінності, які дослідження прагне прояснити. Розуміння цих відмінностей має суттєве значення в лінгвістичних та міждисциплінарних дослідженнях, включаючи когнітивну лінгвістику, філософію мови, зокрема для чіткої інтерпретації конструктів, пов'язаних з ідентичністю в дискурсі. Аналіз дослідження ґрунтується на лексикографічних джерелах і фрагментах дискурсу, представлених в електронних ресурсах, зокрема у Британському національному корпусі. У дослідженні використовуються методи етимологічного та компонентного аналізу для виявлення взаємозв'язків між поняттями. Згідно з результатами дослідження, концепт ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ/INDIVIDUALITY частково взаємокорелює з концептами ОСОБИСТІСТЬ/PERSONALITY, ОСОБА/PERSON та ІНДИВІД/INDIVIDUAL. Наприклад, перелік значень лексеми *individuality* охоплює "*individual*", "*personality*", "*person*", відображаючи таким чином концептуальні взаємозв'язки. В дослідженні стверджується, що самореалізація починається з неподільної природи *індивіда*, з якої виникає Самість або «Я». З часом Самість набуває *особистості* через поведінку / діяльність, що виражається через різні персони / маски. Таким чином, *індивідуальність* представляє невід'ємне існування, тоді як *особистість* проявляється через поведінку та соціальні ролі. Уточнюючи відмінності між цими поняттями, дослідження сприяє кращому розумінню їхніх мовних і концептуальних зв'язків.

Ключові слова: *індивід, індивідуальність, когнітивна лінгвістика, концепт, особа, особистість, персона.*

Стаття надійшла до редакції 05.10.2024

Стаття рекомендована до друку 29.01.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-02

УДК: 811.111'37'42

А. М. Кричун

Магістр філології, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії зі спеціальності

035 – Філологія, асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

e-mail: a.krychun@chnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1564-5963>;GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?authuser=1&user=mi7UGRQAAAAJ>;RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Anna-Krychun?ev=hdr_xprf.

Моделювання ціннісного сегменту концепту COSY

Дослідження спрямоване на виявлення механізмів, за допомогою яких фразеологізми та, зокрема, паремії транслюють ціннісні знання про затишок у сучасному англомовному дискурсі. Актуальність дослідження моделювання ціннісного сегменту концепту COSY полягає в необхідності заповнення наукової прогалини у вивченні культурного та соціального аспектів дискурсу затишку. У статті розкрито мовну реалізацію ціннісних сегментів концепту COSY для глибшого розуміння моделювання культурних та психологічних аспектів дискурсу затишку через виконання наступних завдань: підсумування існуючих досліджень ціннісних сегментів концепту; визначення теоретичної основи для розуміння того, як фразеологічні та пареміологічні вирази відображають цінності сучасного англомовного дискурсу затишку; застосування концептуального аналізу дослідження концептів; аналіз конкретних прикладів фразеологізмів та паремій у лексикографічних джерелах, щоб реконструювати концепт COSY; проведення семантико-прагматичного аналізу стійких мовних виразів, які, хоча і не містять лексеми *cosy*, мають семи з компонентами лексичного значення “затишку”, що дає підстави відносити наведені прислів'я до вербалізаторів дискурсу затишку. Ціннісний компонент концепту COSY зумовлюється значеннями досліджуваних мовних одиниць і відображає світогляд носіїв мови, при цьому відбувається вплив процесу концептуалізації на його формування. Представлено інтерпретацію етнічного світогляду крізь призму відсутності чисельних ціннісних домінант дискурсу затишку англомовної лінгвокультури. Зроблено припущення, що низький рівень присутності концепту COSY в паремійному фонді британської культури свідчить про його незначну важливість для цього етносу.

Ключові слова: концепт COSY, пареміологічні вирази, сучасний англомовний дискурс, ціннісний сегмент концепту, фразеологізми.

Як цитувати: Кричун, А. (2025). Моделювання ціннісного сегменту концепту COSY. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 20-27.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-02

In cites: Krychun, A. (2025). Modeling the value segment of the COSY concept. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 20-27.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-02

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Згідно з найбільш узагальненою сучасною інтерпретацією, концепти вважаються складними одиницями людської ментальної діяльності (мислення та пам'яті), які відображають і виражають культуру. Більшість дослідників погоджуються, що їхня структура складається щонайменше з трьох компонентів: поняттєвого, образного та ціннісного [8, с. 15; 18, с. 237]. Ця розвідка спрямована на виявлення механізмів, за допомогою яких фразеологізми та паремії сприяють формуванню та передачі ціннісних знань про затишок в сучасному англомовному дискурсі, інтерпретуючи його як концепт.

Аналіз досліджень. Концепт є не просто «схопленим» знаком поняттям, а являє собою сутність поняття етно-соціо-психо-лінгво-культурного порядку з чітко вираженим ціннісним сегментом [10, с. 102]. Ціннісний (валоративний) епістрат (надбудова-2) – найголовніша іпостась концепту, котра реалізується в єдності його *етнопсихологічного, соціо-дискурсивного і лінгвокультурного* начал [10, с. 102]. За Сосюром, з концептуальної точки зору, цінність безсумнівно є одним з елементів значення, яке може залежати від цінності і при цьому залишатися від неї відмінним [15, с. 114]. Когнітивні ознаки концепту, які його структурують, діляться на кілька базових зон, серед яких паремійна (когнітивні ознаки концепту, зафіксовані в прислів'ях і приказках) [11, с. 53]. Оскільки одним із фундаментальних властивостей культури є її інтегративність, тенденції елементів якої реалізуються в утворенні узгодженого й нерозривного цілого, то є всі підстави висловлювати думку про наявність систем зв'язків між усіма концептами, які експліцитно й імпліцитно, офіційно й неофіційно функціонують у певній культурі [8, с. 218]. Когнітивні механізми, задіяні в обробці та отриманні інформації, запускають низку процесів, які призводять до активації ціннісної складової концепту у свідомості людини з розвиненим етнічним світоглядом. Етнічний світогляд відіграє певну роль у визначенні тілесних відчуттів, залежних від зафіксованого в національній свідомості відношення до означуваного поняття [5, с. 458].

Актуальність розвідки моделювання ціннісних сегментів концепту COSY полягає в її приналежності до русла досліджень когнітивних вимірів дискурсів, а також необхідності заповнення наукової лакуни у контексті дискурсу затишку. Наскільки відомо, дискурс затишку раніше не був предметом ґрунтовних досліджень, тоді як суміжні дискурси комфорт та затишок репрезентовані концептом COMFORT, HYGGE, вже досліджувалися [6, с. 194; 22, с. 35–47].

Дослідження є наступним етапом у встановленні концептосфери дискурсу затишку [6, с. 193–198] та має за мету розкриття мовної реалізації ціннісного сегменту концепту COSY для розуміння моделюван-

ня культурних та психологічних аспектів сучасного англомовного дискурсу затишку, а також дослідження етноспецифічних особливостей цього феномену.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) підсумувати існуючі дослідження ціннісних сегментів концепту; 2) визначити теоретичну основу для розуміння того, як фразеологічні та пареміологічні вирази відображають цінності сучасного англомовного дискурсу затишку; 3) проаналізувати конкретні приклади фразеологізмів та паремій у лексикографічних джерелах, щоб реконструювати ціннісний сегмент концепту COSY; 4) представити та проаналізувати дані про те, як фразеологічні та пареміологічні вирази вербалізують дискурс затишку.

Матеріалом дослідження стали фразеологічні та пареміологічні вирази, що були відібрані за принципом релевантності компонентам лексичного значення концепта COSY з лексикографічних джерел: The Oxford Dictionary of English Proverbs (ODEP) [25] та The Oxford Dictionary of Proverbs (ODP) [24].

Оскільки нами не знайдено фразеологізмів, у складі яких був би експліцитно наявний вербалізатор змісту «затишок», ми зосередились на виразах, які транслують цей зміст імпліцитно. Щоправда, аналіз словників загальним обсягом біля 21 тисяч одиниць, засвідчив наявність лише 7 фразеологічних одиниць.

2. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ТА ПАРЕМІОЛОГІЧНІ ВИРАЗИ-ВЕРБАЛІЗАТОРИ ДИСКУРСУ ЗАТИШКУ

Вихідним визначенням, на яке спираюсь у дослідженні, є таке: англомовний дискурс затишку – мисленнєво-мовленнєвий феномен, який включає все знання сучасної англомовної спільноти про сегмент дійсності, пов'язаний із затишком [6]. Ключовим у дискурсі затишку є метакон COSY, який є об'єктом, а його ціннісний сегмент – предметом цього дослідження. Концепт може бути об'єктивованим окремим словом, словосполученням, фразеологізмом, реченням і цілим текстом (низкою текстів), а також невербальними засобами [4, с. 40]. Зосередимось на фразеологізмах та пареміях як ціннісно-об'єктивуючих формах концепту.

«Фразеологія є загальним терміном лінгвістики, що охоплює всі словосполучення, які мають різний ступінь фіксованості та ідіоматичності» [23, а)]. Фразеологія, і особливо англійська фразеологія, ймовірно, є однією з найпрогресивніших галузей сучасної лінгвістики. За останні чотири десятиліття вона перейшла від периферії лінгвістичного інтересу, куди її довго відносили через передбачувану несистематичну природу її об'єкта дослідження, до центру уваги разом з корпусною лінгвістикою [14, с. 125]. «ФРАЗЕОЛОГІЗМ, у ч., лінгв. усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів» [2, с. 1548].

Сучасні фразеологічні дослідження зосереджуються на виокремленні, ідентифікації та описі багатослівних одиниць (Multi-Word Expressions), аналізі їх дискурсивних функцій і дослідженні варіацій фразеологічного реєстру [23, b)]. Розамунд Мун називає фразеологізми фразовими лексемами, розуміючи під ними весь спектр фіксованих і напівфіксованих складних елементів, які словники в англо-американській традиції класифікують і трактують як «фрази» або «ідіоми» (згідно з їхньою метамовною термінологією): такі елементи, які в контексті семантики, лексики, граматики або прагматики розглядаються як цілісні одиниці, а не як композиційні рядки. «Такі елементи включають чисті ідіоми, прислів'я, порівняння, інституціоналізовані метафори, формули, вислови та різні інші види інституціоналізованих словосполучень» [19, с. 79].

Подібне відродження пережила і підгалузь фразеології – пареміологія. «Паремія – у британській англійській мові (застаріла риторика): прислів'я, аксіома» [13]. Пареміологія – більш специфічний термін, який зосереджується виключно на науковому вивченні прислів'їв [23, a)]. Вийшовши за межі традиційних нелінгвістичних підходів, що зосереджувалися переважно на збиранні та категоризації прислів'їв, пареміологія була міцно інтегрована в лінгвістику [20, 21]. Вивченню феномена паремії присвятили свої праці такі українські науковці, як: І. О. Голубовська, Л. І. Даниленко, О. В. Дуденко, Ж. В. Колоїз, З. Г. Коцюба, В. М. Мокієнко, М. М. Пазяк, В. Л. Пирогов, О. О. Потебня, О. О. Селіванова [12, с. 68].

Етимологію окремих паремій можна простежити до Біблійних текстів, а також часів Стародавнього Риму та Греції. Проте, навіть якщо перші письмові записи деяких прислів'їв датуються цим періодом, неможливо визначити, як довго вони існували в усній традиції до їх фіксації [17, с. 28 – 48]. Двома основними агентами творення проverbs'яльних форм були індивідуум та писемні джерела. Суб'єкт інкапсулював акумульоване експерієнціальне знання в прислів'ях. Водночас, з розширенням освітніх можливостей, афоризми та аксіоми були інтегровані в літературні твори і поступово проникали до нижчих соціальних верств, доки не були прийняті соціумом як прислів'я. Відбувається поступова вертикальна інтеграція усного дискурсу, в якому література виступає як своєрідний вічно-рухомий механізм, що підхоплює і реінтегрує прислів'я. Афоризми, з ціннісними характеристиками прислів'їв, існували в Англії ще в першій половині восьмого століття. Прислів'я передавалися вербально задовго до їх фіксації в письмовій формі і репрезентували чітко визначені аспекти знання, результат обсервації, оскільки втілювали універсальні істини [25, с. Vii – Viii]. Припускаємо, що одним з таких, які важливі для суспільства та приналежні до набору цінностей, є феномен затишку, втілений у концепті COSY.

Питання оцінки, цінності та ціннісних орієнтацій досліджується головним чином у логіці, де під оцінкою зазвичай розуміють судження про цінності [1, с. 13]. Підґрунтям оцінного судження суб'єкта дискурсу стають його/її ціннісні орієнтири, які реалізуються у спектрі раціоналістичних, психологічних та абсолютних раціональних оцінок [1, с. 15]. В. В. Жайворонок паремії інтерпретує як одиниці етнічної (традиційної) лінгвокультури, що віддзеркалюють певну специфіку, своєрідність вербалізації довкілля у спеціалізованій формі, мовній свідомості відповідного етносу [3, с. 48-63].

Розуміння ціннісних орієнтирів є ключовим для семантико-прагматичного аналізу фразеологічних та пареміологічних виразів-вербалізаторів дискурсу затишку, оскільки вони відображають культурні, соціальні та психологічні аспекти комунікації, визначають контекстуальне використання цих виразів та впливають на їх інтерпретацію.

Результати та обговорення. У зв'язку з невиявленням фразеологізмів, що містять явний вербалізатор концепту COSY, ми зосередилися на виразах, які передають цей зміст опосередковано, опираючись на його поняттєву складову, представлену класами, кожен з яких має синонімічні гіперсеми: *comfortable, warm, friendly, pleasant, intimate, small, snug, safe, private, making you feel relaxed, marked by a discreet and cautious attitude or procedure.*

(1) *A clean CONSCIENCE is a good pillow. – Чиста совість – м'яка подушка.* (переклад тут і надалі – А.К.)

There are a number of traditional ways of expressing the notion that a clear conscience enables its possessor to sleep soundly, even, as a well-attested variant claims, through a thunderstorm. (Існує багато традиційних способів виразити думку про те, що чиста совість дозволяє її власнику спати спокійно, навіть, як стверджує добре відомий варіант, під час грози.)

■ 1605 SHAKESPEARE *Macbeth* IV. i. 85 I may tell pale-hearted fear it lies, And sleep in spite of thunder. Cf. *Ger Gut Gewissen ist ein sanftes Ruhehissen*; Fr. *Une conscience pure est un bon oreiller.* 1721 J. KELLY *Scottish Proverbs* 14 A safe Conscience makes a sound Sleep 1747 B. FRANKLIN *Poor Richard's Almanack* (July) A quiet conscience sleeps in thunder. 1902 F.E. HULME *Proverb Lore* 216 A good conscience makes an easy couch, 1929 'P. OLDFELD' *Alchemy Murder* ii, 18 [The bed] was hard and cold, and he found poor comfort in a copybook maxim which came back vaguely to him – something about a good conscience providing the softest pillow for a weary head. 1992 MIEDER *Dict. American Proverbs* 112 A clean conscience is a good pillow [12, с. 58].

Це прислів'я відображає ціннісний аспект затишку, пов'язаний із: *ментальним спокоєм* (чиста совість) та *фізичним комфортом* (добра подушка); підкреслює важливість моральної цілісності та психологічного комфорту.

(2) *He is wise enough that can keep himself warm. – Той мудрий, хто може зігрітися сам.*

■ **1546** J. HEYWOOD *Prov.* (1867) II. ii. 46 Ye are wise inough (quoth he) if ye keepe ye warme. **1614** JONSON Barthol Fair v. ili In a scrivener's furred gown, which shews he is no fool* For therein he hath wit enough to keep himself warm. **1670** RAY *Prov.* 28 He is wise enough that can keep himself warm. **1593-4** SHAKS. *Tam. Shrew* II i. 258 *Pet. Am* I not wise? *Kath.* Yes; keep you warm **1598-9** *Much Ado* I. 1. 68 If he have wit enough to keep himself warm. [13, c.147].

Мудрість, зокрема, проявляється в здатності створити затишне, комфортне і безпечне середовище для себе, що є частиною мудрості.

(3) *Home is home, though it be never so homely.* – Дім є домом, хоч би яким скромним він не був.

■ **1670** RAY *Prov.* 103 Home is home though it be never so homely. **1692** R. L'ESTRANGE *Fables* clxxxv (1738) 198 'Why truly', says the tortoise, 'I was at home, . . . and Home is home let it be never so homely'. **1883** J. PAYN *Thicker than W.* ix 'Home is home, no matter how homely', and the sitting-room and two bedrooms . . . were as much their home as though they possessed a house in the neighbouring square [13, c. 191].

Цінності затишку, які розкриваються через це прислів'я, включають: емоційну прив'язаність, комфорт і безпеку, задоволення, відчуття приналежності. Справжній затишок досягається через емоційний комфорт та особистий зв'язок, а не через матеріальні аспекти.

(4) *Home is homely.* – Дім є затишним.

■ **1546** J. HEYWOOD *Prov.* (1867) i. iv. 9 And home is homely, though it be poore in syght. 1611 COTGRAVE *S V. Pouvoir*, When all is done home's homelie. **1732** KELLY *Scot. Prov.* 132 Hame is a hamelv word. **1832** MOTHERWELL *Introd. to HENDERSON'S Scot. Prov.* (1881) xix Nothing more bitter was ever uttered . . . against our Supreme Court of Judicature, than the saying . . . Hame is hamely, Quo' the Deil, when he f and. himself in the Court of Session [13, c. 191].

Прислів'я розкриває цінності затишку, такі як комфорт, тепло, безпека. Ці цінності підкреслюють емоційне та психологічне значення дому, що робить його затишним місцем.

(5) *Home is where the heart is.* – Дім там, де серце.

A person's home is not necessarily where he actually lives but where his affections are directed. (Домівка людини не обов'язково там, де вона фактично живе, а там, куди спрямовані її почуття).

■ **1870** J. J. McCloskey in Goldberg & Heffner *Davy Crockett & Other Plays* (1940) 79 'As I am to become an inmate of your home, give me a sort of a panoramic view.' 'Well, home, they say, is where the heart is.' **1950** H. M. Gay *Pacific Spectator* IV. 91 'Home is where the heart is,' she said, 'if you'll excuse the bromide [trite remark].' **1979** K. Bonfiglioni *After You with Pistol* xxi. 'Where is "home", please,' I asked. 'Home's where the heart is,' he said [12, c. 153].

Цей фразеологічний вираз підкреслює, що дім – це не просто фізичний простір, а місце, де є емоційна прив'язаність і відчуття приналежності.

Табл. 1

Семантико-прагматичний аналіз фразеологічних та пареміологічних виразів

Table 1

Semantic-pragmatic analysis of phraseological and paremiological expressions

Компонент лексичного значення концепта COSY		comfortable	warm	frienly	intimate	pleasant	small	snug	safe	private	making you feel relaxed	marked by a discreet and cautious attitude or procedure	total
Фразеологічні та пареміологічні вирази	(1)	+	+			+		+	+		+		6
	(2)	+	+					+	+		+	+	6
	(3)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
	(4)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
	(5)	+	+	+	+	+			+	+	+		8
	(6)	+	+	+	+	+			+	+	+		8
	(7)	+	+	+	+	+			+	+	+		8

(6) *EAST, west, home's best.* – Схід чи захід, вдома найкраще.

However far afield a person travels, home remains the best place. (Як би далеко не подорожувала людина, дім залишається найкращим місцем).

■ 1859 W. K KELLY *Proverbs of all Nations* 36 'East and west, at home the best (German)... Ost und West, daheim das Best, 1869 C. H. SPURGEON *John Ploughman's Talk* xiii. East and west, Home is best, 1920 E. V. LUCAS *Verena in Midst* cxiii. None the less 1 don't envy the traveller. 'East, west, home's best.' 1994 'C. AIRD' 'Fair Cop' in *Injury Time* (1995) 27 As the police professional in Calleshire most involved with murder, Detective Inspector Sloan would have been the last man in the world to subscribe to the view that 'East or West, Home's Best' since home was where most victims of murder met their end [12, c. 90].

Цей прислів'я підкреслює універсальну цінність дому як найкращого місця для комфорту та затишку.

(7) *There is no place like home.* – Немає місця, як дім.

■ 1822 J. H. PAYNE *Song, Home, Sweet Home* Be it ever so humble, there's no place like home. 1859 LD. DUFFERIN *Lett. High Lat.* (1895) 241 My infant walrus would come among us again with a contented grunt, as much as to say, 'Well, after all, there's no place like home' 1876 J. PAYN *Halves* xxi When one was sick there was no place like home [13, c. 479].

Цей вираз презентує цінності, які підкреслюють емоційне та психологічне значення дому, роблячи його місцем затишку та благополуччя.

За допомогою семантико-прагматичному аналізу ми з'ясували, що фразеологічні вирази (1)-(7), які хоча і не містять лексики *cosy*, мають семи з компонентами її лексичного значення: зруч-

ний, теплий, дружній, інтимний, приємний, маленький, затишний, безпечний, приватний, розслабляючий (див. табл. 1). Цей аналіз дає підстави вважати, що наведені прислів'я стосуються затишку. З огляду на твердження про те, що концепт є ключовим при наявності значної кількості фразеологізмів із цим словом, широкого використання в прислів'ях, ви- словах, припускаємо, що концепт COSY не був ключовим в англomовній лінгвокультурі через невідповідність згаданому критерію.

3. ВИСНОВКИ

Ціннісний компонент концепту COSY обумовлений значеннями досліджуваних мовних одиниць і відображає світогляд носіїв мови, водночас на його формування впливає процес концептуалізації.

Досліджувані прислів'я відображають ціннісний аспект затишку, пов'язаний із: *ментальним спокоєм, фізичним комфортом*; здатністю створити затишне, комфортне і безпечне середовище для себе, що є частиною мудрості; а також *емоційною прив'язаністю, задоволенням і відчуттям приналежності*.

Припускаємо, що відсутність паремій, що містять лексему *cosy* може бути свідченням того, що досліджуваний концепт COSY не був значущим, або не мав значного впливу на повсякденне життя англomовної лінгвокультури, де дискурс затишку вербалізувався через концепти ДІМ, ЧИСТА СОВІСТЬ, МУДРІСТЬ та ін.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні невербальних засобів репрезентації концепту COSY в сучасному англomовному дискурсі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Благодарна, О. М. (2010). Об'єктивація ціннісного потенціалу концепту РОБОТА у сучасному британському дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 896, 12–16.
2. Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Перун.
3. Жайворонок, В. В. (2001). Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. *Мовознавство*, 5, 48–63.
4. Мартинюк, А. П. (2011). *Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
5. Молгамова, Л. О. (2023). *Алгоритм дослідження концепту: лінгвосинергетичний аспект*. (Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts: Scientific monograph). Riga: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-20>.
6. Осовська, І., & Кричун, А. (2024). Компонентний дефініційний аналіз лексики COSY. *Науковий збірник: «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*, 78(2), 193–198. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-27>
7. Пазяк, М. М. (1989). *Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини*. Київ: Наукова думка.
8. Полюжин, М. М. (2006). Про синкретичні теорії концепту. *Проблеми романо-германської філології: збірник наукових праць*, 5–22.
9. Полюжин, М. М. (2015). Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство*, 4, 214–224.
10. Приходько, А. М. (2008). Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. *Прем'єр*.
11. Шкворченко, Н. М., & Шарапановська, Ю. В. (2021). Структура класифікації концепту у лінгвістичному дослідженні. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, 35, 52–56.
12. Юськів, Б. (2013). Паремійна картина світу: проблеми дослідження. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 1, 67–73. <https://doi.org/10.14746/sup.2013.1.08>.

13. Collins English Dictionary. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com>.
14. Gray, B., & Biber, D. (2015). Phraseology. In D. Biber & R. Reppen (Eds.), *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics*, 125–145. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139764377.008>.
15. Harris, R. (Ed.). (2013). *Ferdinand de Saussure: Course in General Linguistics*. Bloomsbury Publishing, UK.
16. Krzeszowski, T. P. (1990). The axiological aspect of idealized cognitive models. *Meaning and Lexicography*, John Benjamins Publishing Company, 135–165. <https://doi.org/10.1075/llsee.28.16krz>.
17. Mieder, W. (2014) Origin of Proverbs. In H. Hrisztova-Gotthardt & M.A. Varga (Eds.), *Introduction to paremiology: A comprehensive guide to proverb studies* (pp. 28–48). Warsaw: De Gruyter Open Ltd.
18. Mizin, K. & Letiucha, L. (2019). The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Psycholinguistics*, 25(2), 234–249. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-2-234-249>.
19. Moon, R. (1998). Frequencies and Forms of Phrasal Lexemes in English. In A. P. Cowie (Ed.) *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications* (pp. 79–100). Oxford University Press.
20. Norrick, N. R. (1981). *Proverbial Linguistics: Linguistic Perspectives on Proverbs*. Trier: Linguistics Agency.
21. Norrick, N. R. (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Berlin: Mouton.
22. Pessel, W. K. (2018). The Hygge Phenomenon. Between a Lifestyle and Nationalism. *Przegląd Humanistyczny*, 2, 35–47. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.5773>.
23. Solano R.M., & Klégr A. (Eds.). (2022). Phraseology and Paremiology in English. *Lexis*, 19, 3–4. Retrieved from: a) <https://journals.openedition.org/lexis/4553> b) <http://journals.openedition.org/lexis/6489>; <https://doi.org/10.4000/lexis.6489>
24. Speake, J. (Ed.). (2015). *The Oxford Dictionary of Proverbs*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acref/9780198734901.001.0001>.
25. William, G. S. (1949). *The Oxford Dictionary of English Proverbs*. Oxford at the Clarendon Press.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

Стаття рекомендована до друку 08.04.2025

Anna Krychun – Master of philology, PhD student in the specialty 035 – Philology, assistant Professor at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University; e-mail: a.krychun@chnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1564-5963>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?authuser=1&user=mi7UGRQAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Anna-Krychun?ev=hdr_xprf.

MODELING THE VALUE SEGMENT OF THE COSY CONCEPT

This study aims to identify the mechanisms by which phraseological units, particularly paremiology, convey value-based knowledge about coziness in contemporary English discourse. The relevance of modeling the value segment of the concept COSY lies in addressing the scientific gap in studying the cultural and social aspects of cosiness discourse. The article reveals the linguistic realization of the value segments of the concept COSY for a deeper understanding of modeling the cultural and psychological aspects of cozy discourse through the following tasks: summarizing existing research on the value segments of the concept; establishing a theoretical basis for understanding how phraseological and paremiological expressions reflect the values of contemporary English cozy discourse; applying conceptual analysis to the study of concepts; analyzing specific examples of phraseological units and proverbs in lexicographic sources to reconstruct the concept COSY; conducting a semantic-pragmatic analysis of stable expressions that, although not containing the lexeme “cosy”, have components related to the lexical meaning of “coziness”, thus allowing these proverbs to be considered as verbalizers of cosiness discourse. The value component of the concept COSY is determined by the meanings of the studied linguistic units and reflects the worldview of language speakers, influenced by the process of conceptualization in its formation. An interpretation of the ethnic worldview is presented through the absence of numerous value dominants in cosiness discourse of the English-speaking linguistic culture. It is hypothesized that the low presence of the COSY concept in the paremiological corpus of British culture indicates its lesser importance for this ethnic group.

Key words: *contemporary English discourse, COSY concept, paremiological expressions, phraseological units, value segment of the concept.*

REFERENCES

1. Blahodarna, O. M. (2010). Obiektyvatsiia tsinnisnoho potentsialu kontseptu ROBOTA u suchasnomu brytanskomu dyskursi [Objectification of the value potential of the concept of WORK in contemporary British discourse]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, 896, 12–16.
2. Busel, V. T. (Red.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A comprehensive explanatory dictionary of the modern Ukrainian language.]*. Kyiv: Perun.

3. Zhaivoronok, V. V. (2001). Ukrainska etnolinhvistyka: deiaki aspekty doslidzhen [Ukrainian ethnolinguistics: some aspects of research]. *Movoznavstvo*, 5, 48–63.
4. Martyniuk, A. P. (2011). *Slovyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvoi linhvistyky [Glossary of basic terms of cognitive discourse linguistics]*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina.
5. Molhamova, L. O. (2023). *Alhorytm doslidzhennia kontseptu: linhvosynerhetychnyi aspekt [Concept research algorithm: linguistic synergy aspect]*. (Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts: Scientific monograph). Riga: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-20>.
6. Osovska, I., & Krychun, A. (2024). Komponentnyi definitsiinyi analiz leksemy COSY [Component-based definition analysis of the lexeme COSY]. *Naukovyi zbirnyk: «Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka»*, 78(2), 193–198. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-27>
7. Paziak, M. M. (1989). *Pryslivia ta prykazky: Pryroda. Hospodarska diialnist liudyny [Proverbs and sayings: Nature. Human economic activity]*. Kyiv: Naukova dumka.
8. Poliuzhyn, M. M. (2006). *Pro synkretychni teorii kontseptu [On syncretic theories of the concept]*. *Problemy romano-hermanskoï filolohii: zbirnyk naukovykh prats*, 5–22.
9. Poliuzhyn, M. M. (2015). Poniattia, kontsept ta yoho struktura [The concept and its structure]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriya: Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 4, 214–224.
10. Prykhodko, A. M. (2008). *Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvniï paradyhmi linhvistyky [Concepts and concept systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]*. *Premier*, 332.
11. Shkvorchenko, N. M., & Sharapanovska, Yu. V. (2021). Struktura klasyfikatsii kontseptu u linhvistychnomu doslidzheni [The structure of concept classification in linguistic research]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 35, 52–56.
12. Yuskiv, B. (2013). Paremiina kartyna svitu: problemy doslidzhennia [The paremic picture of the world: problems of research]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 1, 67–73. <https://doi.org/10.14746/sup.2013.1.08>.
13. Collins English Dictionary. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com>.
14. Gray, B., & Biber, D. (2015). Phraseology. In D. Biber & R. Reppen (Eds.), *The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics*, 125–145. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139764377.008>.
15. Harris, R. (Ed.) (2013). *Ferdinand de Saussure: Course in General Linguistics*. Bloomsbury Publishing, UK.
16. Krzeszowski, T. P. (1990). The axiological aspect of idealized cognitive models. *Meaning and Lexicography*, John Benjamins Publishing Company, 135–165. <https://doi.org/10.1075/llsee.28.16krz>.
17. Mieder, W. (2014) Origin of Proverbs. In H. Hrisztova-Gotthardt & M.A. Varga (Eds.), *Introduction to paremiology: A comprehensive guide to proverb studies* (pp. 28–48). Warsaw: De Gruyter Open Ltd.
18. Mizin, K. & Letiucha, L. (2019). The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Psycholinguistics*, 25(2), 234–249. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-2-234-249>.
19. Moon, R. (1998). Frequencies and Forms of Phrasal Lexemes in English. In A. P. Cowie (Ed.) *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications* (pp. 79–100). Oxford University Press.
20. Norrick, N. R. (1981). *Proverbial Linguistics: Linguistic Perspectives on Proverbs*. Trier: Linguistics Agency.
21. Norrick, N. R. (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Berlin: Mouton.
22. Pessel, W. K. (2018). The Hygge Phenomenon. Between a Lifestyle and Nationalism. *Przegląd Humanistyczny*, 2, 35–47. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.5773>.
23. Solano R.M., & Klégr A. (Eds.). (2022). Phraseology and Paremiology in English. *Lexis*, 19, 3–4. Retrieved from: a) <https://journals.openedition.org/lexis/4553> b) <http://journals.openedition.org/lexis/6489>; <https://doi.org/10.4000/lexis.6489>
24. Speake, J. (Ed.). (2015). *The Oxford Dictionary of Proverbs*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acref/9780198734901.001.0001>.
25. William, G. S. (1949). *The Oxford Dictionary of English Proverbs*. Oxford at the Clarendon Press.

The article was received by the editors 26.02.2025

The article is recommended for printing 08.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-03
УДК 811.111: 161.2

Д. М. Павкін

кандидат філологічних наук, доцент, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;
e-mail: zлата-78@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9321-9591>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ojlqEcAAAAJ&hl=uk>;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Dmytro-Pavkin-2264992777>

Англійські та українські фразеологізми з назвами продуктів харчування: порівняльний лінгвокогнітивний аналіз

Мета розвідки полягає у виявленні концептуального підґрунтя англійських та українських фразеологічних одиниць (ФО), що містять назви продуктів харчування. Методологічний апарат дослідження включає запропоновані у когнітивній лінгвістиці поняття концептосфери і домену, а також базисні пропозиційні схеми (БПС), що є оперативними одиницями мислення людини, згідно із засадничими положеннями семантики лінгвальних мереж. Першим етапом аналізу був розподіл продуктів харчування, назви яких фігурують у ФО кожної мови, по доменах і субдоменах у межах відповідної концептосфери із подальшим порівнянням структури та кількісного наповнення цих доменів і субдоменів для англійських та українських фразеологізмів. Згідно з результатами аналізу, така структура є досить схожою для ФО обох мов, але частотність уживання назв певних продуктів досить відрізняється. Ця частотність стає підставою для укладання типового харчового набору англійців та українців. Основними елементами англійського застілля є бульйон, м'ясні страви та яйця у супроводі гарніру, представленого бобами. Обов'язковою приправою є сіль. Для десерту характерні сир, пиріг (торт), горіхи та яблука. Серед алкогольних напоїв перевага віддається вину, серед безалкогольних – молоку та чаю. Для українців серед перших страв перевага віддається юшці. Для других є характерною каша з салом, приправлена перцем та хроном. На десерт ідуть пиріг або булочки з маком, горіхи та мед. Серед алкогольних напоїв перевага віддається горілці, серед безалкогольних – молоку. Не обходиться українське застілля без хліба з маслом та солі. Значну роль у раціоні українців також відведено крупам (зокрема гороху). Другий етап аналізу полягав у з'ясуванні природи ознак продуктів харчування, наявних у ФО, шляхом співвіднесення цих рис із предикатами БПС. Співставлення кількісних показників частотності таких ознак у ФО двох мов дозволило зробити висновки щодо особливостей менталітету двох націй, відбитих у фразеологізмах мов, якими вони послуговуються.

Ключові слова: базисна пропозиційна схема, домен, концептосфера, предикат, продукти харчування, семантика лінгвальних мереж, субдомен, фразеологізм (фразеологічна одиниця).

Як цитувати: Павкін, Д. (2025). Англійські та українські фразеологізми з назвами продуктів харчування: порівняльний лінгвокогнітивний аналіз. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 27-41.
DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-03
In cites: Pavkin, D. (2025). English and Ukrainian idioms containing names of food: a comparative cognitive linguistic analysis. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 27-41.
DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-03

1. ВСТУП

Фразеологічний склад мови неодноразово ставав предметом дослідження у лінгвістиці. Науковцями приділяється увага загальним питанням фразеології [2; 5; 6; 30;], використанню фразеологічних одиниць (далі – ФО) у складі художніх текстів [21], проблемам співвідношення фразеологізмів різних мов та їх перекладу [10; 17; 19]. Фразеологізми різних мов аналізуються з огляду на їхні структурні, семантичні, стилістичні, прагматичні й функціональні особливості [15; 16; 23; 25; 38; 39] та національну специфіку [20].

Серед великого розмаїття фразеологізмів ФО, що містять назви продуктів харчування, також часто потрапляють у фокус уваги науковців [27; 31; 32; 35; 37]. Однак з огляду на значний обсяг емпіричного матеріалу, що міститься у фразеології різних мов, він надає широке поле для досліджень, які можуть здійснюватися із застосуванням різних методик аналізу.

Актуальність теми розвідки визначається її належністю до когнітивної парадигми сучасної лінгвістики, що дає змогу виявити концептуальні засади утворення досліджуваних груп фразеологізмів та зробити висновки щодо особливостей менталітету англійського й українського етносів.

Мета дослідження полягає у порівнянні особливостей концептуальної організації англійських та українських фразеологізмів із назвами продуктів харчування. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- виявити концептуальну організацію продуктів харчування, назви яких фігурують в англійських та українських ФО;
- з'ясувати концептуальну структуру ознак назв продуктів харчування в англійських та українських ФО;
- здійснити компаративний аналіз англійських та українських ФО з назвами продуктів харчування.

Об'єктом дослідження у статті є англійські та українські фразеологізми з назвами продуктів харчування. **Предметом** дослідження є концептуальна структура цих фразеологізмів. **Матеріал** дослідження складають 565 англійських та 328 українських ФО з назвами продуктів харчування, одержаних методом суцільної вибірки зі словника К. Т. Баранцева «Англо-український фразеологічний словник» (загальний обсяг – 1056 сторінок) та з «Фразеологічного словника української мови» (загальний обсяг – 984 сторінки).

При аналізі мовного матеріалу було використано **методи** аналізу, розроблені у когнітивній лінгвістиці. Концептуальна організація продуктів харчування, назви яких фігурують у ФО, аналізувалась із застосуванням запропонованих у когнітивній лінгвістиці понять домену та концептосфери. Базисні пропозиціональні схеми (БПС), що є елементами семантики лінгвальних мереж [13; 40], використо-

увались для аналізу концептуальної структури ознак продуктів харчування у ФО. Висновки про типовість назв продуктів харчування і їхніх ознак було зроблено, керуючись даними кількісного аналізу.

Згаданий методологічний апарат застосовувався для аналізу емпіричного матеріалу таким чином. Спочатку продукти харчування, назви яких фігурують у ФО кожної мови, розподілялися по доменах в межах однієї концептосфери із подальшим компаративним аналізом структури та кількісного наповнення цих доменів для англійських та українських фразеологізмів. Частотність уживання назв продуктів у ФО була підставою для укладання типового харчового набору англійців та українців. Потім було виявлено концептуальне підґрунтя ознак продуктів харчування, наявних у ФО, шляхом співвіднесення цих рис із предикатами БПС. Порівняння кількісних показників частотності таких ознак у ФО двох мов дозволило зробити висновки щодо особливостей менталітету двох націй, відбитих у фразеологізмах мов, якими вони послуговуються.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання її висновків у викладанні курсів лексикології англійської та української мов (розділ «Фразеологія»), лінгвістичної антропології, компаративістики, когнітивної лінгвістики (розділ «Семантика лінгвальних мереж»). Застосована методологія може використовуватися для аналізу фразеологізмів із різним семантичним наповненням у різних мовах.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Маючи складну структуру, непрозору семантику та потужний експресивний і аксіологічний потенціал, фразеологізми належать до суперечливих феноменів мови [6, с. 112]. У лінгвістиці відомі понад двадцять визначень ФО, але жодне з них не знайшло загального визнання. Деякі вчені вважають, що визначення фразеологізму є так само складним, як і визначення слова. Ця складність полягає насамперед у тому, що як для слова, так і для стійких сполучень слів не характерні властивості, які були б притаманні кожному з них без винятку [1, с. 13].

Класичним визначенням ФО вважається дефініція Ш. Баллі, який стверджував, що «словосполучення утворюють фразеологічну єдність, якщо слова, котрі входять до їхнього складу, втратили будь-яке самостійне значення, а нове значення не дорівнює сумі значень складових частин» [див. 18, с. 134]. Інакше кажучи, ФО – це стійке сполучення слів із повністю або частково переосмисленим значенням. Поряд із розмаїттям визначень фразеологізму, існують також різні думки щодо характерних рис ФО.

Однією з диференційних ознак фразеологізму визнають стійкість його структури, повторюваність в одній і тій самій формі [4, с. 107]. ФО використовуються у мовленні як готові мовні одиниці, тобто відтворюються у мовленні, а не організову-

ються знову, як це має місце у випадку з вільними словосполученнями. Причому стійкість ФО є багатаспектною. По-перше, вона передбачає стійкість вживання, тобто використання фразеологізму всім мовним колективом. По-друге, ФО є стійкими за своїм лексичним складом і значенням. Компоненти фразеологізмів або є повністю незмінними (наприклад, *a blue print* «проєкт», *like a red rag to a bull* «як червона хустка для бика»), або варіюються у незначній мірі, при чому слова-замінники завжди обмежені вузьким колом (наприклад, *as cunning (sly) as a fox* «хитрий, як лис», *give smb. the kick (mitten, push, sack)* «звільнити»). По-третє, фразеологізми характеризуються граматичною стійкістю. Наприклад, іменники у багатьох фразеологізмах вживаються або лише у формі однини (*chase the wild goose* «гнатися за недосяжним», *put one's finger on smth.* «збагнути суть справи») або лише у формі множини (*small potatoes* «дрібниці», *the high seas* «відкрите море»), або ж у формі присвійного відмінку (*a coon's (dog's) age* «ціла вічність», *butcher's bill* «список убитих на війні»). Стабільність порядку слів ФО дозволяє говорити про їхню синтаксичну стійкість.

Другою диференційною ознакою стійкого сполучення є його надслівність, тобто наявність в одному сполученні кількох компонентів, яким властива семантична єдність [18, с. 142]. Однак, компоненти фразеологізму лише зовні нагадують окремі слова. Між ними відсутні семантичні й формальні відношення і зв'язки, наявні між словами у звичайних словосполученнях [1, с. 16]. Водночас, кожен із компонентів ФО зберігає орфографічну відокремленість. Така властивість стійких зворотів отримала назву нарізнооформленості.

Третьою ознакою фразеологізмів є ідіоматичність, що розуміється як неможливість виведення значення цілого мовного утворення зі сукупності значень його складових. Тобто у ФО наявна суперечність між семантичною єдністю цілого та формальною незалежністю його частин. На відміну від вільних словосполучень, які є звичайною формою реалізації вільних прямих номінативних або номінативно-похідних значень слова, для фразеологічного звороту характерна узагальненість значення всього звороту в цілому. Саме це і дозволяє виокремити особливий вид значення звороту – фразеологічне значення, яке не збігається з лексичним значенням слів-компонентів, котрі входять до його складу.

Четверта ознака фразеологізму – це його еквівалентність слову. Уподібнення ФО слову спостерігається на рівні спільності синтаксичних функцій, унаслідок чого в певних контекстах стає можливою заміна фразеологічного словосполучення словом (наприклад, *the eye of day – the sun; to turn a blind eye on smth. – to ignore; lock, stock and barrel – completely* тощо). Подібність ФО і слів виявляється також у тому, що фразеологізми, як і слова, можуть мати синоніми (наприклад, *to be in Queer Street; to*

be in low waters; to be on the rocks; to be on one's beam ends; to be as poor as a church mouse (rat); to be hard up; to be on one's uppers – бути без грошей), антоніми (наприклад, *in the long run – in the short run; to keep the run of smth. – to lose the run of smth.; a hard heart – a kind heart* та ін.). ФО, так само як і словам, але значно меншою мірою, притаманні полісемія та омонімія. Наприклад, *without rhyme or reason* означає: 1) безглуздо, без будь-якого змісту; 2) ні з того, ні з сього; *rough and ready* має значення: 1) зроблений абияк, недбало, наспіх, нашвидкоруч (*rough and ready device*); 2) грубуватий, але енергійний (*rough and ready people*); 3) наполегливий, рішучий, грубий (про стиль, манеру тощо) (*rough and ready methods*).

В останні десятиліття фокус уваги у дослідженні фразеологізмів змістився з аналізу їхніх структурних, семантичних, стилістичних та прагматичних особливостей у когнітивну царину [3; 9; 11; 14; 22; 24; 28]. Така зміна була спричинена появою когнітивної лінгвістики, яка вважає ФО пакунками вербалізованої інформації, що можуть слугувати ключем для розуміння когнітивного підґрунтя певної мови [36] та менталітету народу, який послуговується цією мовою [7; 8; 26]. На це і спрямована наша розвідка, адже досліджувані у ній ФО української та англійської мов містять фрагменти мовних картин світу [12, с. 94-95] обох народів, що відбивають відповідні концептуальні картини світу.

Першим етапом аналізу було моделювання концептуальної організації продуктів харчування, назви яких наявні у ФО двох мов, яке здійснювалося шляхом віднесення цих продуктів до різних доменів у межах однієї концептосфери **ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ**. У термінах Р. Ленекера [29, с. 507], домен – це зв'язна царина концептуалізації, відносно котрої характеризується семантична структура. Оскільки усі мовні одиниці до певної міри контекстуально залежні, домен слугує контекстом, тлом для характеристики певної семантичної одиниці. У зв'язку з тим, що у працях Р. Ленекера термін «домен» вживається як по відношенню до всієї фонові інформації, необхідної для ідентифікації значення мовної одиниці, так і по відношенню до окремих конститuentів цього тла, вважаємо за доцільне термінологічно розмежувати ці два поняття. Для позначення взятої у цілому фонові інформації використовується термін «**концептосфера**» [див. 34, с. 21], а для позначення конститuentу її структури застосовується термін «**домен**». При цьому, домени можуть містити дрібніші одиниці – субдомени. Тож, поняття «концептосфера», «домен» і «субдомен» поєднуються гіпо-гіперонімічними відношеннями, де концептосфера є гіперонімом, а субдомен – гіпонімом. Одиниця середньої ланки цієї ієрархії (домен) постає гіпонімом стосовно концептосфери і гіперонімом стосовно субдомени.

Як свідчать результати аналізу, структура концептосфери **ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ** для фразео-

логізмів обох мов є майже ідентичною. Вона містить чотири домени: НАПОЇ, ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ, ПРОДУКТИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ та СТРАВИ. У межах кожного домену відбувається поділ на субдомени. Так, домен НАПОЇ представлений субдоменами **алкогольні напої** та **безалкогольні напої**, домен ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ – субдоменами **м'ясні продукти** та **молочні продукти**, домен ПРОДУКТИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ – субдоменами **овочі**, **фрукти**, **зернові**, домен СТРАВИ – субдоменами **приправи**, **хлібні вироби**, **кондитерські вироби**, **перші страви** та **другі страви**. Крім того, у межах доменів існують продукти, які не входять до складу субдоменів. Так, домен ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ включає в себе *honey* (*мед*) та *egg(s)* (*яйця*). Домен ПРОДУКТИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ включає *mushrooms* (*гриби*) та *oil* (*олія*). Єдина відмінність між мовами у структурі концептосфери є субдомен **закуски**, який представлений у англійських фразеологізмах, але відсутній в українських. Розглянемо частотність уживання складників концептосфери для ФО обох мов.

Об'єктивація складників концептосфери ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ в англійських фразеологізмах. Загальна кількість назв продуктів харчування в англійських фразеологізмах (598) є

більшою за кількість самих ФО (565), оскільки один фразеологізм може містити більше однієї назви продукту харчування. *Наприклад, to spoil the broth for a ha'porth of salt; the land flowing with milk and honey; after meat comes mustard.*

Найчастотнішим доменом концептосфери назв продуктів харчування є СТРАВИ (див. Таблицю 1). Загальна кількість уживань назв продуктів, які входять до його складу, становить 230 (38% від загальної кількості). Наступним за частотністю є домен ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ – 149 уживань (25%). Домен ПРОДУКТИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ налічує 135 уживань назв продуктів (23%). Найменшу частотність має домен НАПОЇ, що включає 84 уживання назв відповідних продуктів (14%). Найчастотнішими субдоменами концептосфери є субдомен **кондитерські вироби**, загальна кількість уживань складових якого становить **69 (11,54%)**, та субдомен **фрукти**, що налічує **67** уживань концептів (11,2%).

У межах кожного домену і субдомену можна прослідкувати частотність уживання назв продуктів харчування, що входять до складу ФО (див. Таблицю 2, де представлені назви продуктів харчування із частотністю уживань 8 і більше).

Так, субдомен **кондитерські вироби** представлений найбільшою кількістю уживань назви продукту PIE (28 уживань – 40,6% цього субдомену).

Табл. 1.

Концептосфера «Продукти харчування» в англійських ФО: частотність доменів і субдоменів

Table 1

The conceptosphere 'Food' in English phraseological units: frequency of domains and subdomains

Домени	Субдомени	Кількість ФО		
		загальна кількість	абсолютна	у відсотках
Страви	Кондитерські вироби	230	69	11,54
	Хлібні вироби		63	10,54
	Приправи		60	10,03
	Перші страви		20	3,34
	Другі страви		13	2,17
	Закуски		5	0,84
Продукти тваринного походження	М'ясні продукти	149	60	10,03
	Молочні продукти		44	7,36
	Яйця		33	5,52
	Мед		12	2,00
Продукти рослинного походження	Фрукти	135	67	11,20
	Зернові		33	5,52
	Овочі		23	3,85
	Олія		9	1,51
	Гриби		3	0,50
Напої	Алкогольні напої	84	44	7,36
	Безалкогольні напої		40	6,69
Разом		598		100

Наприклад, *pie in the sky* (щось нереальне), *to cut a pie* (втручатися у щось), *as good as pie* (дуже гарний).

Субдомен **хлібні вироби** характеризується найбільшою кількістю уживань назви продукту BREAD (42 уживання – 66,7% цього субдомену). Наприклад, *to punish the bread* (багато їсти), *bread and scrape* (проста або малопоживна їжа), *half a loaf is better than no bread* (на безриб'ї і рак риба).

Субдомен **приправи** представлений найбільшою частотністю уживань назви продукту SALT (28 уживань – 46,7% цього субдомену). Наприклад, *with a grain of salt* (із застереженнями), *a man of salt* (плаксивий), *to eat a peck of salt with one* (добре пізнати людину).

Субдомен **перші страви** представлений найбільшою кількістю уживань назви продукту BROTH (8 уживань – 40% цього субдомену). Наприклад, *Scotch broth* (перловий суп), *chip in broth* (непотрібний додаток).

Для субдомену **другі страви** є характерною найбільша кількість уживань назви продукту STEW (4 уживання – 30,8% цього субдомену). Наприклад, *to be in a stew* (хвилюватися), *to get oneself into a stew* (ускочити в клопіт).

Субдомен **закуски** представлений найбільшою частотністю уживань назви продукту PICKLE(S) (4 уживання – 80% цього субдомену). Наприклад, *a rod in a pickle* (покарання, яке мають напоготові).

Для субдомену **м'ясні продукти** є характерною найбільша кількість уживань назви продукту MEAT (30 уживань – 50% цього субдомену). Наприклад, *green meat* (овочі, зелень), *meat for one's axe* (об'єкт нападок, жартів), *meat and drink* (засоби до існування).

Субдомен **молочні продукти** представлений найбільшою кількістю уживань назви продукту CHEESE (22 уживання – 50% цього субдомену). Наприклад, *to know chalk from cheese* (дещо тямити), *when the moon turns green cheese* (коли рак свисне), *big cheese* (важлива особа).

У межах домену ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ досить частотним є продукт EGG(S), який знаходиться поза межами виокремлених субдоменів. Кількість уживань назви цього продукту становить 33 (22,1%). Наприклад, *to break the egg in one's pocket* (перешкоджати комусь), *to take eggs for money* (помилятися), *as sure as eggs* (безсумнівно).

Для субдомену **фрукти** є характерною найбільша кількість уживань назви продукту NUT (25 уживань – 37,3% цього субдомену). Наприклад, *to be nuts to one* (дуже подобатися), *a tough nut* (рішуча людина).

Субдомен **зернові** представлений найбільшою кількістю уживань назви продукту BEAN (18 уживань – 54,5% цього субдомену). Наприклад, *to get beans* (дістати прочухана), *full of beans* (енергійний), *to live on beans* (жити надголодь).

У межах субдомену **овочі** найчастотнішим є продукт POTATO. Частотність уживання назви цього

Табл. 2

Найуживаніші назви продуктів харчування в англійських ФО

Table 2

The most common names of food in English phraseological units.

Продукти	Частотність	
	абсолютна	у відсотках
Bread	42	7,0
Egg(s)	33	5,5
Meat	30	5,0
Salt	28	4,6
Pie	28	4,6
Nut	25	4,2
Cheese	22	3,7
Milk	20	3,3
Cake	19	3,2
Bean	18	3,0
Butter	17	2,8
Apple	15	2,5
Wine	15	2,5
Tea	15	2,5
Pudding	12	2,0
Honey	12	2,0
Corn	10	1,7
Beer	9	1,5
Fat	9	1,5
Oil	9	1,5
Sugar	8	1,3
Mustard	8	1,3
Broth	8	1,3

го продукту становить 6 (26,1% цього субдомену). Наприклад, *hot potato* (складне питання), *small potatoes* (дрібнота, незначні люди), *the clean potato* (бездоганна людина).

Для субдомену **алкогольні напої** є характерною найбільша кількість уживань назви продукту WINE (15 уживань – 34,1% цього субдомену). Наприклад, *to punish the wine* (багато пити), *Adam's wine* (вода), *good wine needs no bush* (гарний товар сам себе хвалить).

Субдомен **безалкогольні напої** представлений найбільшою кількістю уживань назви продукту MILK (20 уживань – 50% цього субдомену). Наприклад, *to wash the milk off one's liver* (перебороти своє боягузтво), *to spill the milk* (зробити щось неоправне), *milk and roses* (кров з молоком).

З огляду на частотність уживань назв певних продуктів у англійських фразеологізмах можна скласти типовий харчовий набір англійців. Перші страви не є обов'язковими на їхньому столі, однак, якщо вони з'являються, то це зазвичай бульйон. На друге йтимуть м'ясні страви та яйця у супрово-

Табл. 3

Концептосфера «Продукти харчування» в українських ФО: частотність доменів і субдоменів

Table 3

The conceptosphere 'Food' in Ukrainian phraseological units: frequency of domains and subdomains

Домен	Субдомен	Кількість ФО		
		загальна кількість	абсолютна	у відсотках
Страви	Хлібні вироби	147	68	19,32
	Приправи		43	12,22
	Другі страви		24	6,82
	Перші страви		9	2,56
	Кондитерські вироби		3	0,85
Продукти тваринного походження	М'ясні продукти	84	37	10,51
	Мед		28	7,95
	Молочні продукти		16	4,55
	Яйця		3	0,85
Продукти рослинного походження	Овочі	79	28	7,95
	Зернові		24	6,82
	Фрукти		22	6,25
	Олія		3	0,85
	Гриби		2	0,57
Напої	Безалкогольні напої	42	29	8,24
	Алкогільні напої		13	3,69
Разом		352		100

Табл. 4

Найуживаніші назви продуктів харчування в українських ФО

Table 4

The most common names of food products in Ukrainian phraseological units

Продукти	Частотність	
	абсолютна	у відсотках
Хліб	49	14,0
Мед	28	8,0
Молоко	17	4,8
Сіль	16	4,5
Каша	16	4,5
Сало	14	4,0
Перець	14	4,0
Горіх	11	3,1
Горох	9	2,6
Горілка	8	2,3
Хрін	8	2,3
Мак	8	2,3
Масло	8	2,3
Бублик	8	2,3

ді гарніру, представленого бобами. Обов'язковою приправою є сіль. Для десерту характерні сир, пиріг (торт), горіхи та яблука. Серед алкогольних напоїв перевага віддається вину, серед безалкогольних – молоку та чаю. Важливими складовими англійсько-го застілля виступають також хліб і масло.

Об'єктивація складників концептосфери ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ в українських фразеологізмах. Що стосується фразеологізмів української мови, то тут загальна кількість назв продуктів харчування (352) також є більшою, ніж кількість самих ФО (328), оскільки один фразеологізм може містити більше однієї назви продукту харчування. Наприклад, *дурне сало без хліб, наздогад буряків, коли моркви треба*.

Найбільш представленим у концептосфері **ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ** є домен СТРАВИ (див. Таблицю 3). Загальна кількість уживань назв продуктів, які входять до його складу, становить 147 (42%). Наступним за представленістю є домен **ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ** – 84 уживання (24%). Домен **ПРОДУКТИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ** налічує 79 уживань назв продуктів (22%). Найменшу представленість має домен **НАПОЇ** – 42 уживання назв відповідних продуктів (12%).

Найбільш представленими субдоменами концептосфери є субдомен **хлібні вироби**, загальна кількість уживань складових якого становить 68

(19,32%), субдомен **приправи**, що налічує 43 уживання назв продуктів (12,22%) та субдомен **м'ясні продукти**, для якого є характерними 37 уживань назв продуктів (10,51%).

Кожен домен і субдомен містить назви продуктів харчування, найуживаніші з яких (частотнісі 8 і більше) представлені у Таблиці 4.

У субдомени **хлібні вироби** найбільшою кількістю уживань назви представлений ХЛІБ (49 уживань – 72,1% цього субдомени). Наприклад, *мати і хліб, і до хліба* (усе мати: їсти і пити), *хліб переводити* (не давати ніякої користі), *сідати на легкий хліб* (переходити на нескладну роботу).

Для субдомени **приправи** є характерною найбільша частотність уживань назви продукту СІЛЬ (16 уживань – 37,2% цього субдомени). Наприклад, *сіль землі* (найвидатніші особистості), *ділити сіль* (жити спільними інтересами), *відважити солі* (відповісти грубо).

У субдомени **другі страви** найчастіше згадується КАША (16 уживань – 66,7% цього субдомени). Наприклад, *заварити кашу* (затягти клопітку справу), *на припічку кашу їсти* (бути в дитячому віці), *скуштувати гарбузової каші* (дістати відмову при сватанні).

Найчастіше згадуваною у субдомени **перші страви** є ЮШКА (5 уживань – 55,6% цього субдомени). Наприклад, *перебиватися з юшки на воду* (жити дуже бідно), *як шилом юшки вхопити* (дуже мало).

Для субдомени **кондитерські вироби** є характерною найбільша кількість уживань назви продукту ПИРІГ (2 уживання – 66,7% цього субдомени). Наприклад, *на пироги* (у гості), *мазати пирогом зверху* (балувати).

У субдомени **м'ясні продукти** найбільшою кількістю уживань назви представлений продукт САЛО (14 уживань – 37,8% цього субдомени). Наприклад, *мазати п'яти салом* (готуватися до втечі), *як бобер у салі* (дуже добре), *знати, чия кішка сало з'їла* (знати, хто винен).

Для субдомени **молочні продукти** найчастотнішим представником є МАСЛО (8 уживань – 50% цього субдомени). Наприклад, *масло масляне* (одне й те ж), *купатися, як сир у маслі* (жити розкішно), *доля маслом губи змастить* (життєві обставини складаються у когось щасливо).

У межах домену ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ досить частотним є продукт МЕД, який знаходиться поза межами виокремлених субдоменив. Кількість уживань назви цього продукту становить 28 (33,3% домену). Наприклад, *скуштувати меду* (зазнати неприємностей), *мазати медком та по півслівця* (говорити нещиро), *як муха на мед* (жадібно).

Субдомен **овочі** представлений найбільшою частотністю уживань назви продукту ГАРБУЗ (7 уживань – 25,0% цього субдомени). Наприклад, *як виросте гарбуз на вербі* (ніколи), *роздавати гарбу-*

зи (відмовляти комусь у сватанні), *печеного гарбуза дістати* (одержати відмову при сватанні).

У субдомени **зернові** найчастотнішим є вживання назви продукту ГОРОХ (9 уживань – 37,5% цього субдомени). Наприклад, *лізти в чужий горох* (втручатися в чийсь особисті справи), *сипати словами, як горохом* (занадто швидко говорити), *як при шляху горох* (дуже погано).

Для субдомени **фрукти** найчастотнішим є вживання назви продукту ГОРІХ (11 уживань – 50% цього субдомени). Наприклад, *горішок не по зубах* (дуже складна справа, не під силу комусь), *розчистити під горіх* (сильно вилаяти), *як горіхи луцити* (не легко).

У субдомени **безалкогольні напої** найчастотнішим є вживання назви продукту МОЛОКО (17 уживань – 58,6% цього субдомени). Наприклад, *шукати кістки в молоці* (вередувати), *з молоком матері* (від народження), *як скупаний у молоці* (гарний зовні).

Для субдомени **алкогольні напої** є характерною найбільша кількість уживань назви продукту ГОРІЛКА (8 уживань – 61,5% цього субдомени). Наприклад, *припасти до горілки* (пиячити), *полоскатися в горілці* (надмірно вживати спиртне), *не виходити з горілки* (бути постійно п'яним).

Виходячи з частотності уживань назв певних продуктів у ФО української мови, ми склали типовий харчовий набір українця. Серед перших страв перевага віддається юшці. Для других є характерною каша з салом, приправлена перцем та хроном. На десерт ідуть пиріг або бублики з маком, горіхи та мед. Серед алкогольних напоїв перевага віддається горілці, серед безалкогольних – молоку. Не обходиться українське застілля без хліба з маслом та солі. Значну роль у раціоні українців також відведено крупам (зокрема гороху).

Другим етапом аналізу було виявлення концептуального підґрунтя ознак продуктів харчування в англійських та українських ФО. Ці ознаки є предикатами базисних пропозиціональних схем (БПС).

Ознаки продуктів харчування в англійських фразеологізмах. Загальна кількість ознак продуктів харчування у фразеологізмах англійської мови становить 683 одиниці. Це число є більшим ніж кількість самих ФО (565), оскільки один продукт може мати декілька ознак, які входять до різних БПС. Так, наприклад, концептуальна структура ФО *to find the bean in the cake* (пошастити) містить акціональну схему контактної дії та локативну схему. Водночас, 28 англійських ФО (4,1%) містять указівку лише на продукт харчування (як правило пара продуктів) без зазначення їхніх властивостей. Наприклад, *bread and water* (малопоживна їжа), *cakes and ale* (веселощі).

Майже половина ознак продуктів харчування в англійських ФО (279 – **40,8%**) представляє буттєві БПС.

Квантитативна БПС містить інформацію про кількість продуктів (40 уживань). Наприклад, *a bit of jam* (вродлива дівчина), *some pumpkins* (чудовий).

Квалітативна БПС (99 уживань) повідомляє про:

а) матеріал (22 уживання), наприклад, *apple sauce* (компліменти), *banana oil* (нісенітниця);

б) тактильні характеристики (17 уживань), наприклад, *hard cheese* (невдача), *hot potato* (спірне питання);

в) смак (16 уживань), наприклад, *sour grapes* (щось дуже бажане, але недосяжне), *a bitter nut to crack* (тяжка необхідність);

г) колір (13 уживань), наприклад, *black pudding* (кров'яна ковбаса);

д) вік (12 уживань), наприклад, *old pie* (слухняна дитина);

е) розмір (11 уживань), наприклад, *small beer* (дрібниці);

є) фізичні характеристики (4 уживання), наприклад, *deaf nut* (горіх з гнилою серединою);

ж) форму (2 уживання), наприклад, *squab pie* (пиріг із голубів);

з) автентичність (2 уживання), наприклад *real jam* (насолада).

Евалюативна БПС містить інформацію про емотивну оцінку продуктів (18 уживань), яка може бути доброю, наприклад, *good onion* (гарний хлопець), та поганою, наприклад, *bad egg* (погана людина).

Локативна БПС (85 уживань) несе інформацію про:

а) місце перебування продуктів (66 уживань), наприклад, *pie in the sky* (щось нереальне), *corn in Egypt* (достаток чогось);

б) місце походження/джерело продуктів (10 уживань), наприклад, *manna from above* (манна небесна);

в) напрямок/мету руху продуктів (9 уживань), наприклад, *to put salt on one's wounds* (ятрити чиїсь рани).

Темпоральна БПС повідомляє про час існування продуктів (8 уживань). Наприклад, *after dinner comes meat* (все добре у свій час), *five-o'clock tea* (чай між другим сніданком і обідом).

БПС способу буття містить інформацію про фізичний стан продуктів (29 уживань). Наприклад, *squeezed orange* (щось більше непотрібне), *scalded cream* (пастеризовані вершки).

Таким чином, серед буттєвих ознак продуктів харчування найчастотнішими виявились ознака місця перебування та кількості продуктів.

172 ознаки продуктів харчування в англійських ФО (25,2%) представляють **акціональні БПС**. У залежності від характеру дії, продукт харчування може виступати:

а) пацієнтом (86 уживань), наприклад, *to take the biscuit* (мати найбільший успіх), *to know beans* (дещо знати);

б) афективом (61 уживання), наприклад, *to squeeze the orange* (використати до кінця), *to cut the melon* (ділити здобич);

в) фактитивом (14 уживань), наприклад, *to make one's bread* (заробляти на шматок хліба), *to make meat of one* (убити когось);

г) агенсом (11 уживань), наприклад, *wine has drowned more men than the sea* (вино загубило більше людей, ніж море).

З огляду на частотність ознак акціональності, типова роль продукту в акціональних БПС – пацієнс.

118 ознак продуктів харчування в англійських ФО (17,3%) представляють **посесивні БПС**, де продукт харчування може виступати:

а) власністю (60 уживань), наприклад, *Adam's ale* (вода), *donkey's carrot* (повітряні замки, химери);

б) контейнером (35 уживань), наприклад, *to be in the gravy* (мати багато грошей), *to be in a stew* (хвилюватися);

в) вмістом (18 уживань), наприклад, *not one's cup of tea* (не до смаку комусь), *over a glass of wine* (за випивкою);

г) цілим, що має частину (5 уживань), наприклад, *a piece of cake* (легко), *half of one's nut* (не сповна розуму).

Тож, типовою роллю продукту у посесивних БПС є власність.

82 ознаки продуктів харчування в англійських ФО (12,0%) представляють **компаративну БПС, а саме БПС** подібності. Продукт харчування тут постає корелятом, причому референт у ФО може бути імпліцитним, наприклад, *as burly as beef* (дуже сильний), *as bland as oil* (дуже люб'язний); або ж експліцитним, наприклад, *praise is not pudding* (соловей піснями не ситий), *the answer's a lemon* (цей номер не пройде).

4 ознаки продуктів харчування в англійських ФО (0,6%) представляють **ідентифікаційні БПС**. У залежності від характеру відношень, продукт харчування може бути:

а) ідентифікативом (2 уживання), наприклад, *butter to butter is no relish* (одноманітність набридає);

б) класифікатором (2 уживання), наприклад, *one's cake is dough* (безнадійна справа).

Ураховуючи частотність ознак продуктів харчування в англійських ФО (див. Таблицю 5), можна зробити висновок, що типовими характеристиками цих продуктів є акціональність, коли продукт є пацієнтом або афективом, подібність, за якої продукт постає корелятом, місце перебування продукту та власність як приналежність продукту комусь. Тобто, першим, на що звертають увагу англійці, вживаючи назву продукту харчування у ФО, це до чого він подібний, де він знаходиться та кому належить. Якщо ж продукт бере участь у дії, то вона або просто спрямована на продукт, або ж змінює його певним чином.

Ознаки продуктів харчування в українських фразеологізмах. Загальна кількість ознак продуктів харчування становить 402 одиниці. Це число є більшим за кількість самих ФО (328), оскільки один фразеологізм може містити декілька ознак, які входять до різних БПС. Так, наприклад, ФО *шматок хліба стає попереk горла* (у когось немає бажання їсти

щось) структурується за партитивною БПС посесивного типу, акціональною БПС процесу та локативною БПС, що належить до групи буттєвих. Водночас, 26 українських ФО (6,2%) містять указівку лише на продукт харчування (як правило пара продуктів) без зазначення їхніх властивостей. Наприклад, *хліб-сіль* (символ гостинності), *ні мед, ні кутя* (погано), *горох з капустою* (щось невпорядковане).

Майже половина ознак продуктів харчування в українських ФО (182 – **45,3%**) представляє **акціональні БПС**. У залежності від характеру дії продукт харчування може виступати:

а) пацієнсом (115 уживань), наприклад, *повертати хліб* (відмовляти тому, хто сватається), *дати киселю* (побити когось);

б) афективом (38 уживань), наприклад, *розбивати лобом горіхи* (марно витратити зусилля на щось), *моркву терти* (глузувати з когось);

в) агенсом (17 уживань), наприклад, *де і перець не росте* (дуже далеко), *яблуку ніде впасти* (надзвичайно багато).

г) фактитивом (12 уживань), наприклад, *зробити вишкварки з когось* (суворо покарати), *каші не звариш* (не порозумієшся з кимсь);

З огляду на частотність ознак, типова акціональна роль продукту – пацієнс.

109 ознак продуктів харчування в українських ФО (27,1%) є предикатами буттєвих БПС.

Квантитативна БПС цього типу містить інформацію про кількість продуктів (8 уживань). Наприклад, *мало каші з'їв* (недостатньо досвідчений), *як чорт сім кіп гороху змолотив* (віспини на обличчі).

Квалітативна схема (30) повідомляє про:

а) матеріал (11 уживань), наприклад, *масляні вишкварки* (щось незначне), *ламатися як гречаний бублик* (навмисне вагатися);

б) тактильні характеристики (5 уживань), наприклад, *їсти сухий хліб* (жити у бідності), *з м'якого тіста* (тютхтій);

в) смак (5 уживань), наприклад, *гірше гіркої редьки* (нестерпний), *обливати солодким медом* (улещувати);

г) фізичні характеристики (5 уживань), наприклад, *тяжкий хліб* (заробіток, здобутий нелегко), *сідати на легкий хліб* (переходити на нескладну роботу);

д) вік (3 уживання), наприклад, *треба, як торішні бублики* (зовсім не треба), *позаторішні вишкварки* (дрібниці);

е) розмір (1 уживання), наприклад, *великий хліб* (високий урожай зернових).

Евалюативна БПС містить інформацію про емотивну оцінку продуктів (1 уживання). Наприклад, *дурне сало без хліба* (ні до чого не здатна людина).

Локативна БПС (52 уживання) несе інформацію про:

а) місце перебування продуктів (29 уживань), наприклад, *хатня морква* (побутова сварка), *з медом на вустах* (облесливий);

Табл. 5

Частотність ознак продуктів харчування в англійських ФО

Table 5

Frequency of food characteristics in English phraseological units

Ознаки	Кількість уживань	
	абсолютна	у відсотках
Акціональність (пацієнс)	86	12,60
Подібність (корелят)	82	12,01
Місце перебування	66	9,66
Акціональність (афектив)	61	8,93
Власність	60	8,78
Кількість	40	5,86
Інклюзивність (контейнер)	35	5,12
Спосіб існування	29	4,25
Без ознак	28	4,10
Матеріал	22	3,22
Емотивна оцінка	18	2,64
Інклюзивність (вміст)	18	2,64
Тактильні характеристики	17	2,49
Смак	16	2,34
Акціональність (фактитив)	14	2,05
Колір	13	1,90
Вік	12	1,76
Розмір	11	1,61
Акціональність (агенс)	11	1,61
Місце походження/джерело	10	1,46
Напрямок/мета руху	9	1,32
Час існування	8	1,17
Партитивність (ціле)	5	0,73
Фізичні характеристики	4	0,59
Форма	2	0,29
Автентичність	2	0,29
Ідентифікаційність (ідентифікатив)	2	0,29
Ідентифікаційність (класифікатор)	2	0,29
Разом	683	100

б) напрямок/мету руху продуктів (20 уживань), наприклад, *натерти перець в ніс* (карати), *як маслом по душі* (щось дуже приємне);

в) місце походження/джерело продуктів (3 уживання), наприклад, *як манни з неба чекати* (дуже сильно, з нетерпінням), *манна з неба падає* (щось дістається дуже легко).

Темпоральна БПС повідомляє про час існування продуктів (4 уживання). Наприклад, *хліб насущний* (щоденна їжа), *часом з квасом* (буває різне: і гарне, і погане).

Табл. 6

**Частотність ознак продуктів харчування
в українських ФО**

Table 6

**Frequency of food characteristics in Ukrainian
phraseological units**

Ознаки	Кількість уживань	
	абсолютна	у відсотках
Акціональність (пацієнс)	115	28,61
Акціональність (афектив)	38	9,45
Місце перебування	29	7,21
Без ознак	26	6,47
Подібність (корелят)	23	5,72
Напрямок/мета руху	20	4,98
Інклюзивність (контейнер)	18	4,48
Акціональність (агенс)	17	4,23
Власність	15	3,73
Інклюзивність (вміст)	15	3,73
Партитивність (ціле)	14	3,48
Спосіб існування	14	3,48
Акціональність (фактив)	12	2,99
Матеріал	11	2,74
Кількість	8	1,99
Смак	5	1,24
Тактильні характеристики	5	1,24
Фізичні характеристики	5	1,24
Час існування	4	0,99
Вік	3	0,75
Місце походження/джерело	3	0,75
Емотивна оцінка	1	0,25
Розмір	1	0,25
Разом	402	100

БПС способу буття містить інформацію про фізичний стан продуктів (14 уживань). Наприклад, *як тертого хрону понюхати* (бути неприємно враженим), *прийти на потрушені груші* (запізно).

Як бачимо, серед буттєвих ознак продуктів харчування найчастотнішими виявились ознака місця перебування та напрямку/мети руху продуктів.

62 ознаки продуктів харчування в українських ФО (15,4%) представляють предикати **посесивних БПС**. У залежності від характеру відносин між володарем і приналежним, продукт харчування може поставати:

а) контейнером (18 уживань), наприклад, *полоскатися у вині* (надмірно пити спиртне), *свищі в борщі* (у когось немає нічого);

б) власністю (15 уживань), наприклад, *пташине молоко* (усе, що тільки забажається), *де Крим, а де попова груша* (зовсім різні, несхожі речі);

в) вмістом (15 уживань), наприклад, *як оселедців у бочці* (дуже багато), *медові та молочні ріки* (повний достаток);

г) цілим, що має частину (14 уживань), наприклад, *залишитись без шматка хліба* (бути зовсім бідним), *десята вода на киселі* (дуже далека рідня).

Тож, типовою роллю продукту у посесивних БПС є контейнер.

23 ознаки продуктів харчування в українських ФО (5,7%) представляють **компаративну БПС, а саме БПС** подібності. Продукт харчування у цій схемі постає корелятом. Наприклад, *як вареник у маслі* (дуже добре), *як вичавлений лимон* (дуже стомлений).

З огляду на частотність ознак продуктів харчування в українських ФО (див. Таблицю 6), можна зробити висновок, що типовими характеристиками цих продуктів є акціональність, коли продукт є пацієнсом або афективом, місце перебування продукту, подібність, за якої продукт виступає корелятом, та напрямком/мета руху продукту. Таким чином, першим, на що звертають увагу українці, вживаючи назву продукту харчування у ФО, це де він знаходиться, до чого він подібний та куди рухається. Якщо ж продукт бере участь у дії, то вона або просто спрямована на продукт, або ж певним чином змінює його. Значна кількість назв продуктів харчування не має у ФО жодних ознак, а отже вони є «самодостатніми» для того, щоб бути включеними до складу фразеологізму.

3. ВИСНОВКИ

Продукти харчування, чиї назви вжиті у ФО англійської та української мов, утворюють відповідні концептосфери, які є схожими за своєю структурою. Найбільш представленим у концептосферах обох мов є домен СТРАВИ. Для ФО англійської мови загальна кількість уживань назв продуктів, що входять до їхнього складу, становить 230 (38%), для ФО української мови – 147 (42%). Однак, відносна кількісна наповнюваність субдоменів у межах виокремлених доменів відрізняється. Серед страв в українських ФО домінують хлібні вироби (19,32%) та приправи (12,22%), у той час, як в англійських ФО субдомени з назвами кондитерських виробів (11,54%), хлібних виробів (10,54%) та приправ (10,03%) мають майже однаковий відсоток наповненості. Очевидно, що українці як нація хліборобів завжди відводили відповідному продукту чільне місце у своєму харчовому наборі, що і знайшло своє відбиття у мові. Водночас, англійці у ФО постають як ласуни, які полюбляють солодкі кондитерські вироби більш за все. Серед продуктів тваринного походження звертає на себе увагу значна перевага кількості вживань назви продукту мед в українських ФО (7,95%) у порівнянні з англійськими (2,00%). Очевидно, що обумовлені теплішим і сонячнішим кліматом традиції бджільництва були розвинутішими в Україні, ніж у Великій Британії. Відповідно, мед частіше з'являвся в раціоні українців і «заслужував» на частішу вербалізацію. Серед продуктів рослинного походження очевидна

кількісна перевага уживання назв фруктів у англійських ФО (11,20%), у той час, як в українських ФО переважають назви овочів (7,95%). На наш погляд, це можна пояснити тим, що ласуни-англійці надають перевагу солодким плодам садівництва, натомість українці більше орієнтовані на споживання городини. Нарешті, серед напоїв англійці надають перевагу алкогольним виробам (7,36%), у той час, як українці – безалкогольним (8,24%), що також може свідчити про традиції споживання відповідних продуктів.

Типові харчові набори англійців та українців, виокремлені на основі частотності уживань назв певних продуктів у ФО порівнюваних мов, мають більше відмінних, ніж спільних рис. Так, у англійців перші страви представляє бульйон, в українців – юшка. Для других страв носіїв англійської мови є характерними м'ясні страви та яйця, гарнір представляють боби. В українців на друге йде каша з салом, приправлена перцем та хроном. На десерт англійці полюбують сир, пиріг або торт, горіхи та яблука. Для десерту українців є типовими бублики з маком, горіхи та мед. Серед алкогольних напоїв англійці віддають перевагу вину, серед безалкогольних – молоку та чаю. Типовим алкогольним напоєм українців є горілка, безалкогольним – молоко. Важливими складниками застілля обох націй є хліб, масло та сіль. Такі харчові переваги англійців і українців є свідченням культурних особливостей та традицій, відбитих у ФО відповідних мов.

Кількість ознак продуктів харчування у ФО двох мов відрізняється: 28 в англійських та 23 – в українських. Такі ознаки, як колір, форма, автентичність

та ідентифікаційність (коли продукт є ідентифікативом або класифікатором), наявні лише в англійських ФО, хоча й не є досить частотними (крім кольору). За частотністю вживання цих ознак в англійських та українських ФО ми виокремили типові характеристики цих продуктів. Відповідно, перше, на що звертають увагу англійці, вживаючи назву продукту харчування у ФО, це до чого він подібний (12,01%), де він знаходиться (9,66%) та кому належить (8,78%). Якщо ж продукт бере участь у дії, то вона або просто спрямована на продукт (12,60%), або певним чином змінює його (8,93%). Важливою є також кількість продуктів (5,86%). Головне, на що звертають увагу українці, вживаючи назву продукту харчування у ФО, це його участь у дії, яка спрямована на продукт (28,61%). Також увага акцентується на дії, яка певним чином змінює продукт (9,45%), місці, де знаходиться продукт (7,21%), і тому, до чого він подібний (5,72%). Крім того, досить велика кількість назв продуктів харчування в українських ФО вжиті без ознак (6,47%). Як бачимо, не зважаючи на певні відмінності у кількості вживань найтипівших ознак, їхній набір є майже ідентичним у ФО обох мов. Це свідчить про загальнолюдські особливості мислення, що проявляються під час взаємодії з продуктами харчування та знаходять своє відбиття у ФО двох мов.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо залучення ширшого емпіричного матеріалу із фразеологічного складу інших слов'янських та германських мов, що уможливить виявлення спільних і відмінних рис менталітетів носіїв цих мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев, Л. Г. (1979). Фразеологічна одиниця як предмет фразеології та її основні ознаки. *Мовознавство*, 5, 13–17.
2. Баран, Я. А. (1998). *Фразеологія у системі мови*. (Автореф. докт. філол. наук). Ін-т укр. мови НАН України, Київ.
3. Вакарюк, Р. В. (2021). *Біблійні фразеологізми в сучасній англійській мові: структурний, семантичний та когнітивний аспекти*. (Дис. канд. філол. наук). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Львівський національний університет імені Івана Франка. Чернівці, Львів.
4. Верба, Л. Г. (2003). *Порівняльна лексикологія англійської та української мов: посіб. (для перекладацьких відділень вузів)*. Вінниця: Нова книга.
5. Вівич, К. (2022). Фразеологія як лінгвістична наука. Класифікація фразеологічних одиниць. *Актуальні проблеми іноземної філології і лінгводидактики*, 4, 62–65.
6. Гук, І. А. (2003). Визначення фразеологізму в англійській мові: зарубіжні школи. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія, Число сьоме*, 112–115.
7. Гук, І. А. (2003). Когнітивний підхід до дослідження фразеології у працях американських авторів. Актуальні проблеми металінгвістики: Збірник статей за матеріалами III-ї Міжнародної наукової конференції. Черкаси : Брама, Ч. 1, 147–154.
8. Гук, І. А. (2003). Концепт «ЛЮДИНА» в семантичному полі англійської фразеології. *Мова і культура*, 5(6), Ч. 2: *Національні мови в їхній специфіці і взаємодії*, 136–145.
9. Дишлева, Г. В. (2022). Когнітивні характеристики фразеологізмів з антропонімічним компонентом (концепт “людина у світі”). *Science and Education a New Dimension. Philology*, X(77), Issue: 264, 19–22.
10. Дуганжич, А., & Петровська, Л. (2020). Фразеологізми з компонентом-соматизмом «голова» на позначення мисленнєвих процесів у хорватській і українській мовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, 1(43), 121–126.

11. Дюська, А. П. (2019). Фразеологізми в аспекті когнітивного підходу. *Лінгвістичні дослідження*, 14–17.
12. Ермоленко, С. Я. (2009). Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*, 3/4, 94–103.
13. Жаботинська, С. А. (2019). Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Studia Philologica. Філологічні студії*, 13, 17–27.
14. Князь, Т. (2020). Когнітивний аспект дослідження фразеологізмів української мови в медійному дискурсі. *Лінгвостилістичні студії*, 13, 62–71.
15. Крайчинська, Г. В. (2004). *Функціонально-семантичний аналіз польських фразеологізмів з компонентами-назвами грошових одиниць*. (Автореф. канд. філол. наук). Ін-т укр. мови НАН України, Київ.
16. Куртсеїтов, А. М. (2006). *Лексико-семантичні особливості фразеологізмів у кримськотатарській мові*. (Автореф. канд. філол. наук). Ін-т сходознавства імені А. Кримського НАН України, Київ.
17. Лушникова, О. М. (2004). Розвиток перекладацьких умінь і навичок студентів (на прикладі англійських фразеологізмів та ідіом). *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія, Число восьме*, 249–251.
18. Мостовий, М. Л. (1993). *Лексикологія англійської мови*. Харків: Основа.
19. Пацеля, А. Я. (2021). Кримськотатарські фразеологізми з порівняльним компонентом у співвідношенні з українськими: на матеріалі творів Шаміля Алядіна. *Грааль науки*, 10, 345–348.
20. Покровська, І. Л. (2007). *Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, Київ.
21. Пономаренко, А. Ю. (2003). Використання фразеологізмів з демінутивним та аугментативним компонентом як засіб посилення експресивності художніх текстів. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія, Число сьоме*, 161–163.
22. Селіванова, О. О. (2002). Когнітивно-ономасіологічний аналіз українських фразеологізмів із соматичним компонентом. *Вісник Черкаського Університету. Серія філологічні науки*, 42, 50–58.
23. Скрипник, І. Ю. (2009). *Соматичні фразеологічні одиниці із значенням інтерперсональних відносин: структурно-семантичні та функціональні характеристики*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
24. Степанова, І. С. (2003). До проблеми зіставного вивчення комунікативної фразеології (когнітивний підхід). *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія, Число сьоме*, 186–188.
25. Токарева, Т. (2023). Фразеологізми як засіб стилістичної виразності. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 193, 265–272.
26. Шепель, Ю. (2016). Фразеологізми як високоінформативні одиниці мови етносу. Відновлено з: <http://surl.li/tijzo>
27. Ionescu, D. C. (2020). A contrastive analysis of food idioms: linguistic and cultural perspectives. *BELLS90 proceedings Faculty of Philology, University of Belgrade*. Retrieved from: https://www.academia.edu/95776914/A_Contrastive_Analysis_of_Food_Idioms_Linguistic_and_Cultural_Perspectives?sm=b
28. Kövecses, Z. & Szabó, P. (1996). Idioms: a view from cognitive semantics. *Applied Linguistics*, 17(3), 326–355.
29. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. V.1: Theoretical prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.
30. López, E. S. (2020). On the importance of a diachronic approach to phraseology. In: J. Fernandez & H.P. Garrigos (Eds.). *Changes in Meaning and Function: Studies in historical linguistics with a focus on Spanish. Vol. 25*. (pp. 299–330). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
31. Mieder, W. (2020). Eat Right, Stay Fit. Gastronomical Tidbits in Modern Anglo-American Proverbs. *Paremia*, 31, 97–114.
32. Negro, I. (2019). Metaphor and Metonymy in Food Idioms. *Languages*, 4, 47. Retrieved from: https://www.academia.edu/56466055/Metaphor_and_Metonymy_in_Food_Idioms?sm=b
33. Nguyen Ngoc Vu. (2015). Cognitive Processing of English Idioms and Implications for Language Teaching. *Journal of Science, HCMC University of Education*, 77(11), 51–58.
34. Pavkin, D. (2020). Reading riddles aright: a cognitive linguistic analysis of English and Ukrainian riddles. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 95, 20–28.
35. Pinnavaia, L. (2010). *Sugar and Spice... Exploring Food and Drink Idioms in English*. Monza, Italy: Polimetria International Scientific Publisher.
36. Roberts, M. H. (1944). The science of idiom: a method of inquiry into the cognitive design of language. *PMLA (Publications of the Modern Language Association of America)*, 59(1), 291–306.
37. Savin, P., Boghian, I. (2014). The methodological aspects of a Romanian-English contrastive collection of food idioms and proverbs. *Studii și cercetări științifice. Seria filologie*, 32, 99–106.
38. Sheverun, N. V., Lejtsyus, H. M., & Mozhova, Ya. O. (2021). Semantic groups of English phraseological units on denotation of person's appearance, his intellectual abilities and phraseological units for description of the character traits of a man. *Закарпатські філологічні студії*, 17, Т. 2, 110–115.
39. Tymoshchuk, N. (2022). Phraseological units with the ornithonym component: a comparative analysis. *Scientific journal of Polonia university*, 53, 4, 158–163.
40. Zhabotynska, S. (2020). The active learner's construction-combinatory thesaurus: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse*, 21, 93–107.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

41. Баранцев, К. Т. (2006). *Англо-український фразеологічний словник*. Київ: «Знання».
42. Білоноженко, В. М., Винник, В. О., & Гнатюк, І. С. (1999). *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Наукова думка.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2025

Стаття рекомендована до друку 10.03.2025

Dmytro Pavkin – Ph.D. in Linguistics, Associate professor, Bohdan Khmelnytsky National University ; e-mail: zlata-78@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9321-9591>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ojlqEcAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Dmytro-Pavkin-2264992777>

ENGLISH AND UKRAINIAN IDIOMS CONTAINING NAMES OF FOOD: A COMPARATIVE COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS

The article aims to reveal the conceptual foundations of English and Ukrainian idioms containing names of food. The methodological toolset employed in the paper includes the notions of conceptual sphere, domain, and subdomain used in cognitive linguistics as well as basic propositional schemas (BPS) which are recognized by the semantics of lingual networks as the units human mentality operates. The first stage of analysis consisted in distribution of food products whose names feature in the idioms of the two languages across domains and subdomains constituting the corresponding conceptual sphere. Then, the structures and quantitative parameters of English and Ukrainian domains and subdomains were compared, exposing major similarity of the structure but significant differences in the usage frequency of certain products. The identified frequency enabled us to determine the constituents of the typical diet of the English and the Ukrainians. For the English, it contains broth, meat, eggs, beans, salt, cheese, pie (cake), nuts, and apples washed down by wine, milk, and tea. Ukrainians conventionally consume bread, butter, soup, porridge, peas, lard, pepper, salt, horseradish, pie, bagels, poppy, nuts, and honey accompanied by horilka and milk. The second stage of analysis focused on exposing the nature of characteristics of products mentioned in the idioms of both languages. Conceptually, such features correlate with predicates of basic propositional schemas. The numerical indices that manifest the frequency of their usage allowed us to pinpoint the peculiar features of the mentality of the two nations that are reflected in the idioms of corresponding languages.

Key words: *basic propositional schema, conceptual sphere, domain, food, idiom, predicate, semantics of lingual networks, subdomain.*

REFERENCES

1. Avksent'ev, L. H. (1979). *Frazeologichna odynitsia iak predmet frazeologhii ta ii osnovni oznaky* [The phraseological unit as an object of phraseology and its major features]. *Movoznavstvo*, 5, 13–17. (in Ukrainian)
2. Baran, Ya. A. (1998). *Frazeologhiia u systemi movy* (Avtoreferat doktors'koi dysertatsii) [Phraseology in the language system (Doctor of Sciences in Philology Thesis Synopsis)]. In: *t ukr. movy NAN Ukrainy*, Kyiv. (in Ukrainian)
3. Vakariuk, R. V. (2021). *Biblijni frazeologizmy v suchasni anhlis'kij movi: strukturnyj, semantichnyj ta kohnityvnyj aspekty* (Dys. kand. filol. nauk) [Biblical idioms in modern English: a structural, semantic, and cognitive aspects (Philology PhD thesis)]. Chernivets'kyj natsional'nyj universytet imeni Yurii Fed'kovycha; L'viv'skyj natsional'nyj universytet imeni Ivana Franka. Chernivtsi, L'viv. (in Ukrainian)
4. Verba, L. H. (2003). *Porivnial'na leksykologhiia anhlis'koi ta ukrains'koi mov: posib. (dlia perekladats'kykh viddilen' vuziv)* [A comparative lexicology of English and Ukrainian (a tutorial for University departments of translation)]. Vinnytsia: Nova knyha. (in Ukrainian)
5. Vivych, K. (2022). *Frazeologhiia iak linhvistychna nauka. Klasyfikatsiia frazeologichnykh odynyts'* [Phraseology as a branch of linguistics. Classification of phraseological units]. *Aktual'ni problemy inozemnoi filolohii i linhvodydaktyky* [Topical issues of foreign philology and linguodidactics], 4, 62–65. (in Ukrainian)
6. Huk, I. A. (2003). *Kohnityvnyj pidkhid do doslidzhennia frazeologhii u pratsiakh amerykans'kykh avtoriv* [A cognitive approach to the analysis of idioms in works of American scholars], Proc. of the III sci. int. conf. "Aktual'ni problemy metalinhvistyky", Part I (pp. 147–154). Cherkasy: Brama. (in Ukrainian)
7. Huk, I. A. (2003). *Kontsept «LYuDYNА» v semantichnomu poli anhlis'koi frazeologhii* ["The HUMAN" concept in the semantics field of English phraseology]. *Mova i kul'tura* [Language and culture], 6(5), Part 2: *Natsional'ni movy v ikhnij spetsyfikatsii i vzaiemodii* [National languages in their specificity and interaction], 136–145. (in Ukrainian)
8. Huk, I. A. (2003). *Vyznachennia frazeologizmu v anhlis'kij movi: zarubizhni shkoly* [The definition of an idiom in English: foreign schools]. *Humanitarnyj visnyk. Seriia: Inozemna filolohiia* [Humanities journal. Series: Foreign philology], 7, 112–115. (in Ukrainian)

9. Dyshleva, H. V. (2022). Kohnityvni kharakterystyky frazeolohizmiv z antroponimichnym komponentom (kontsept "liudyna u sviti") [Cognitive characteristics of idioms with an anthroponymic element ("The human in the world" concept)]. *Science and Education a New Dimension. Philology, X(77), Issue: 264*, 19–22. (in Ukrainian)
10. Duganzhych, A., & Petrovs'ka, L. (2020). Frazeolohizmy z komponentom-somatyzmom «holova» na poznachennia myslennievyykh protsesiv u khorvats'kij i ukrains'kij movakh [Idioms with a somatic component "head" denoting cognitive processes in Croatian and Ukrainian]. *Naukovy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Serii: Filolohiia [Academic journal of Uzhhorod University. Series: Philology]*, 1(43), 121–126. (in Ukrainian)
11. Dius'kina, A. P. (2019). Frazeolohizmy v aspekti kohnityvnoho pidkhodu [Idioms in the light of the cognitive approach]. *Linhvistychni doslidzhennia [Linguistic studies]*, 14–17. (in Ukrainian)
12. Yermolenko, S. Ya. (2009). Minlyva stjistik' movnoi kartyny svitu [The changeable stability of the linguistic image of the world]. *Movoznavstvo, [Linguistics]*, 3/4, 94–103. (in Ukrainian)
13. Zhabotyn's'ka, S. A. (2019). Semantyka linhal'nykh merezh u navchal'nomu kombinatornomu tezaurusi [Semantics of lingual networks in an educational combinatory thesaurus]. *Studia Philologica*, 13, 17–27. (in Ukrainian)
14. Kniaz', T. (2020). Kohnityvnyj aspekt doslidzhennia frazeolohizmiv ukrains'koi movy v medijnomu dyskursi [The cognitive aspect of analyzing idioms with names of monetary units]. *Linhvostylistychni studii [Linguostylistic studies]*, 13, 62–71. (in Ukrainian)
15. Krajchyn's'ka, H. V. (2004). *Funktsional'no-semantychnyj analiz pol's'kykh frazeolohizmiv z komponentamy-nazvamy hroshovykh odynits' (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii)* [Functional-semantic analysis of Polish phraseological units with the names of monetary elements (Philology PhD thesis synopsis)]. In-t ukr. movy NAN Ukrainy, Kyiv. (in Ukrainian)
16. Kurtseitov, A. M. (2006). *Leksyko-semantychni osoblyvosti frazeolohizmiv u kryms'kotatars'kij movi (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii)* [Lexical-semantic characteristics of idioms in the Crimean Tatar language (Philology PhD thesis synopsis)]. In-t skhodoznavstva imeni A. Kryms'koho NAN Ukrainy, Kyiv. (in Ukrainian)
17. Lushnykova, O. M. (2004). Rozvytok perekladats'kykh umin' i navychok studentiv (na prykladi anhlijs'kykh frazeolohizmiv ta idiom) [The development of students' translation skills (illustrated through English idioms)]. *Humanitarnyj visnyk. Serii: Inozemna filolohiia [Humanities journal. Series: Foreign philology]*, 8, 249–251.
18. Mostovyy, M.L. (1993). *Leksykolohiia anhlijs'koi movy [English lexicology]*. Kharkiv: Osnova. (in Ukrainian)
19. Patselia, A.Ya. (2021). Kryms'kotatars'ki frazeolohizmy z porivnial'nym komponentom u spivvidnoshenni z ukrains'kymy: na materiali tvoriv Shamiliia Aliadina [Crimean Tatar idioms with a comparative component and their correlation with Ukrainian idioms: a study of Shamil, Aliadin's works]. *Hraal' nauky [The Grail of science]*, 10, 345–348. (in Ukrainian)
20. Pokrovs'ka, I. L. (2007). *Natsional'na spetsyfika semantyky turets'kykh frazeolohizmiv z komponentom-zoonimom (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii)* [National specifics of the semantics of idioms with a zoonym (Philology PhD thesis synopsis)]. Kyivs'kyj natsional'nyj un-t imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv. (in Ukrainian)
21. Ponomarenko, A. Yu. (2003). Vykorystannia frazeolohizmiv z deminutivnym ta auhmentativnym komponentom iak zasib posylennia ekspresyvnosti khudozhnikh tekstiv [The usage of idioms with a diminutive and augmentative component as an expressivity booster in fiction texts]. *Humanitarnyj visnyk. Serii: Inozemna filolohiia [Humanities journal. Series: Foreign philology]*, 7, 161–163. (in Ukrainian)
22. Selivanova, O. O. (2002). Kohnityvno-onomasiolohichnyj analiz ukrains'kykh frazeolohizmiv iz somatychnym komponentom [A cognitive onomasiological analysis of Ukrainian idioms with a somatic element]. *Visnyk Cherkas'koho Universytetu. Serii: Filolohichni nauky [The journal of Cherkasy. Series: Philological Sciences]*, 42, 50–58. (in Ukrainian)
23. Skrypnyk, I. Yu. (2009). *Somatychni frazeolohichni odynytsi iz znachenniam interpersonal'nykh vidnosyn: strukturno-semantychni ta funktsional'ni kharakterystyky (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii)* [Somatic idioms with the interpersonal relationships meaning: structural-semantic and functional characteristics (Philology PhD thesis synopsis)]. Kharkivs'kyj natsional'nyj universytet imeni V.N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
24. Stepanova, I. S. (2003). Do problemy zistavnoho vyvchennia komunikativnoi frazeolohii (kohnityvnyj pidkhid) [On the problem of comparative analysis of communicative phraseology (a cognitive approach)]. *Humanitarnyj visnyk. Serii: Inozemna filolohiia [Humanities journal. Series: Foreign philology]*, 7, 186–188. (in Ukrainian)
25. Tokarieva, T. (2023). Frazeolohizmy iak zasib stylistychnoi vyraznosti [Idioms as expressive stylistic means]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky [Academic papers. Series: Philological sciences]*, 193, 265–272. (in Ukrainian)
26. Shepel', Yu. (2016). Frazeolohizmy iak vysokoinformatyvni odynytsi movy etnosu [Idioms as highly informative units of an ethnic language]. Retrieved from: <http://surl.li/tijzo> (in Ukrainian)
27. Ionescu, D. C. (2020). A contrastive analysis of food idioms: linguistic and cultural perspectives. *BELLS90 proceedings Faculty of Philology, University of Belgrade*. Retrieved from: https://www.academia.edu/95776914/A_Contrastive_Analysis_of_Food_Idioms_Linguistic_and_Cultural_Perspectives?sm=b
28. Kövecses, Z. & Szabó, P. (1996). Idioms: a view from cognitive semantics. *Applied Linguistics*, 17(3), 326–355.
29. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. V.1: Theoretical prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.
30. López, E. S. (2020). On the importance of a diachronic approach to phraseology. In: J. Fernandez & H.P. Garrigos (Eds.). *Changes in Meaning and Function: Studies in historical linguistics with a focus on Spanish. Vol. 25*. (pp. 299–330). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
31. Mieder, W. (2020). Eat Right, Stay Fit. Gastronomical Tidbits in Modern Anglo-American Proverbs. *Paremia*, 31, 97–114.

32. Negro, I. (2019). Metaphor and Metonymy in Food Idioms. *Languages*, 4, 47. Retrieved from: https://www.academia.edu/56466055/Metaphor_and_Metonymy_in_Food_Idioms?sm=b
33. Nguyen Ngoc Vu. (2015). Cognitive Processing of English Idioms and Implications for Language Teaching. *Journal of Science, HCMC University of Education*, 77(11), 51–58.
34. Pavkin, D. (2020). Reading riddles aright: a cognitive linguistic analysis of English and Ukrainian riddles. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 95, 20–28.
35. Pinnavaia, L. (2010). *Sugar and Spice... Exploring Food and Drink Idioms in English*. Monza, Italy: Polimetrica International Scientific Publisher.
36. Roberts, M. H. (1944). The science of idiom: a method of inquiry into the cognitive design of language. *PMLA (Publications of the Modern Language Association of America)*, 59(1), 291–306.
37. Savin, P., Boghian, I. (2014). The methodological aspects of a Romanian-English contrastive collection of food idioms and proverbs. *Studii și cercetări științifice. Seria filologie*, 32, 99–106.
38. Sheverun, N. V., Lejtsyus, H. M., & Mozhova, Ya. O. (2021). Semantic groups of English phraseological units on denotation of person's appearance, his intellectual abilities and phraseological units for description of the character traits of a man. *Закарпатські філологічні студії*, 17, Т. 2, 110-115.
39. Tymoshchuk, N. (2022). Phraseological units with the ornithonym component: a comparative analysis. *Scientific journal of Polonia university*, 53, 4, 158-163.
40. Zhabotynska, S. (2020). The active learner's construction-combinatory thesaurus: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse*, 21, 93–107.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

41. Barantsev K. T. (2006). *Anhlo-ukrains'kyj frazeolohichnyj slovnyk [English-Ukrainian dictionary of idioms]*. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
42. Bilonozhenko V. M., Vynnyk V. O., Hnatiuk I. S. et al. (1999). *Frazeolohichnyj slovnyk ukrains'koi movy [Dictionary of Ukrainian idioms]*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 20.01.2025

The article is recommended for printing 10.03.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-04

УДК 81'373.421'371

Л. С. Піхтовнікова

Доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германської філології ХНУ імені В.Н. Каразіна; професор кафедри східних мов та міжкультурної комунікації ХНУ імені В.Н. Каразіна; e-mail: lpichtov@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-0653>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=de&authuser=3&; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lidiya_Pichtownikowa

Контекстуальна синонімія: підходи до виокремлення і лінгвокогнітивного аналізу

У статті зроблено огляд стану сучасних досліджень явища контекстуальної синонімії (КС), відзначено складну системність і структуру цього явища. На наш час ще не існує завершеного аналізу у цьому напрямку. Визначено наукові підходи різних авторів до дослідження КС: семіотичний, лінгвокогнітивний, лінгвостилістичний.

У цілому, в роботі зроблено наголос на фреймовому аналізі КС як різновиду лінгвокогнітивного підходу, оскільки фрейм унаочнює складну схему пошуку КС у тексті, їх трактування, виявлення їх спільної семи, визначення референта КС, пояснення ролі КС у виявленні глибинного підтексту в змісті тексту. Особливу увагу зосереджено на приєднаній процедурі у фреймі, яка дозволяє детально та наочно виявляти і аналізувати всі ці важливі фактори.

Розглянуто також парадоксальний тип контексту, з якого неможливо визначити референта КС; у такому випадку виявлення КС і глибокого підтексту парадокса наочно визначає фреймовий аналіз. Відзначено, що для правильного декодування контекстуальних значень слів і виразів необхідно встановити тип контексту, яким активуються значення, тому в роботі наведено перелік і характеристики типів контексту. У підсумку в цей перелік додано ще один тип – парадоксальний контекст.

Окреслено загальні правила впорядкування синонімів за їх відстанню від першого, номінативного синоніма, але ця схема є придатною лише для лексичних синонімів; для КС їх впорядкування можливе лише за допомогою класифікації їх референтів.

Перспективи розвитку цієї та інших праць обраного напрямку – подальше формування загальної теорії КС, вивчення контекстуальної синонімії у різних типах контексту з урахуванням їх структури, композиції. Системне впорядкування теорії КС потребує залучення нових наукових парадигм – системного аналізу, теорії мовних фільтрів, кваліметрії, лінгвосинергетики.

Ключові слова: контекстуальна синонімія, концептуальна метафора, лексична синонімія, приєднана процедура, референт, спільна сема, табличний фрейм, тип контексту.

Як цитувати: Піхтовнікова, Л. (2025). Контекстуальна синонімія: підходи до виокремлення і лінгвокогнітивного аналізу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 42-50.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-04

In cites: Pikhovnikova, L. (2025). Contextual synonymy: approaches to identification and cognitive analysis. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 42-50.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-04

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Робота присвячена дослідженню механізмів утворення і функціонування контекстуальних синонімів (КС) у дискурсі. Розглянуто переважно когнітивні чинники існування КС, включаючи їх фреймове представлення та аналіз.

Можна відзначити постійний інтерес лінгвістів до явища синонімії, що пояснюється практичними потребами, а також тим, що синоніми можуть бути як матеріалом, так і частиною методики дослідження, а ще окремим питанням по відношенню до більш загального (під час розгляду семантики у цілому). Взагалі, явище синонімії у мові й мовленні є системним і досить складним. Ця система складається з різних видів на рівні мови (синоніми лексичні, синтаксичні, морфологічні, фразеологічні), на рівні дискурсу (текстові та контекстуальні синоніми). Вивчають синонімію у лінгвістиці тексту і дискурсу, в когнітології, в науках про вимірювання ідентичності або розбіжності синонімів. У системі синонімії міститься і таке складне поняття як контекстуальна синонімія. Однак, незважаючи на досить широке коло досліджень, загальна теорія КС залишається незавершеною.

А к т у а л ь н і с т ь роботи зумовлена провідною роллю контекстуальної синонімії у мові й мовленні, у суттєвому збагаченні використання мовних засобів художніх творів. Очевидною є також недостатність на наш час наукових розробок щодо утворення і функціонування контекстуальних синонімів. Наукова новизна полягає у застосуванні фреймового аналізу до досліджень КС, подальшої універсалізації такого аналізу, у когнітивному аналізі особливостей виявлення КС у художніх, публіцистичних, а також у парадоксальних контекстах. О б ' є к т о м дослідження є контекстуальні синоніми в різних типах тексту, переважно в художніх та публіцистичних. П р е д м е т о м дослідження є механізми виявлення КС контекстах та їх семантична характеристика. М а т е р і а л о м для дослідження слугують німецькі художні та публіцистичні тексти. Для тлумачення явищ синонімії використано також парадоксальне висловлення із термінологічної енциклопедії «Сучасна лінгвістика» та приклад із статті у літературознавчому словнику. М е т о ю дослідження є висвітлення причин застосування КС у мові і мовленні на прикладах художніх та публіцистичних текстів, а також аналіз критеріїв виявлення КС. З а в д а н н я м дослідження є: опис природи і властивостей КС; визначення критеріїв виявлення КС у текстах; висвітлення ролі КС у збагаченні мовлення у художніх, публіцистичних текстах.

Необхідно відзначити зростання в останні десятиліття уваги дослідників до проблематики контекстуальної синонімії [1; 13; 14; 15].

Низка праць І. Казимір присвячена висвітленню явища контекстуальної синонімії з точки зору семі-

отики, деривативних перетворень виразу певного змісту, врахування екстралінгвальних умов існування КС: розглянуто основні механізми утворення і виявлення спільних сем у синонімах [3]; проведено вивчення синонімії через дію екстралінгвальних факторів [5]. У праці, присвяченій категорії контекстуальної синонімії у зв'язку з концептуальною метафорою, панують близькі нам ідеї щодо спільної семи групи синонімів, які далі можна вивчати як концепт. У мовленні він може бути вираженням і прямо, і концептуальною метафорою, яка у цьому випадку часто співпадає з КС [4].

У фундаментальній роботі Судді А.М. [15] ретельно досліджується у когнітивному і прагматичному аспектах контекстуальна синонімія прикметників у німецькомовних художніх текстах. Для когнітивних досліджень залучено фреймовий аналіз КС.

Досліджено зв'язок, взаємну зумовленість зазначених аспектів у художніх текстах, їх системний вплив на формування художнього дискурсу. У цій праці важливим є висвітлення ключових питань вираження контекстуальної синонімії у мові й мовленні: КС розглянуто як особливий тип лексичних відношень, визначено лінгвістичний статус і структуру таких відношень; проведено більшу деталізацію контекстуальної синонімії прикметників у межах різних іменних груп. Досліджено також роль контекстуальних синонімів-прикметників у створенні стилю, їх вплив на когезію, когерентність тексту, на утворення поляризації смислів у текстах.

У цілому, контекстуальним синонімам приділено набагато менше уваги ніж лексичним; зацікавленість мовознавців цим явищем починає зростати лише останнім часом. Однак у цих роботах вже висвітлено достатньо широке коло питань. Відзначимо також спроби осмислення природи контекстуальної синонімії, її роль в утворенні й організації тексту та ідіостиля письменника як «точки доступу» до осмислення ментального простору мовця, його мовної картини світу.

Розгляд феномену контекстуальних синонімів вимагає перегляду цілої низки факторів, як власне лінгвістичних, так і позамовних, що спричиняє комплексний розгляд і відповідний синтез методик та підходів. Це зумовлює їхнє взаємопроникнення, тому важко виокремити підхід або методику, які б домінували у дослідженні контекстуальних синонімів. У цілому, системна теорія КС у наш час ще далека від завершення, тривають наукові студії, у яких відкриваються перспективи досліджень цього напрямку.

2. ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ

Контекст утворюється при наявності семантичної та комунікативної єдності певного текстового елементу із текстовим і ситуативним ото-

ченням як показником значення і функціональної ваги цього елементу [12, с. 252]. Отже, контекст є закінчений у смислового значенні відрізок письмового/усного мовлення, який дає можливість точно встановити значення окремого слова чи виразу, що міститься у цьому відрізку. Наприклад, смисл слова *земля* є багатограним, він виявляється у контексті його застосування – *земля* може бути ґрунтом, назвою географічної території, духовним поняттям родини, батьківщини.

Вивчення синонімії, зокрема контекстуальної, потребує продовження. У науковій літературі ще не відображено роль мовних фільтрів у породженні синонімів, ще не досліджені способи вимірювання синонімії за допомогою методів та ідей інших наук, наприклад, фреймового аналізу, кваліметрії.

У якості компонентів виокремлення контекстуальної синонімії, зокрема контекстуальної, покладено семантичну (наявність хоча б однієї спільної семи) та функціональну спільність слів та сполучень, а також спільність контекстуального денотата (референта). Контекстуальна синонімія відрізняється від мовної тим, що спільна сема не реєструється у словнику, а виводиться під час аналізу. Отже, під час виокремлення будь-якої групи синонімів необхідно, по-перше, знайти їх спільну сему, тобто, основне, первісне значення цих слів чи виразів. Але у випадку контекстуального синоніма ця спільна сема виявляється тільки з контексту і тільки при виявленні в контексті об'єкта, референта, який характеризується цим контекстуальним синонімом [15, с. 31].

Наведемо приклади такого аналізу.

1. Т. Г. Шевченко пише про трудових матерів у сім'ях кріпаків, що вони «*породжують дітей, на світ їх приводять*». А коли у нього йдеться про царів та панів, то «*породження*» називається – «*мати-сука щенила, з яєць лупились*» [6, с. 386]. Вирази *щенила, з яєць лупляться* стають зрозумілими лише в контексті, де йдеться про царів та панів, отже, референтом цих контекстуальних синонімів є діти в цих сім'ях. Без визначення цих референтів неможливо зрозуміти, що ці синоніми характеризують «*породження*» дітей у таких сім'ях. *Щенитись, вилупитись з яєць* може відноситись і до собак, птахів. Всі ці синоніми, і лексичні, і контекстуальні, у Т. Г. Шевченка (*породити, привести у світ, вилупитись, ощенитись*) мають спільну сему – *породження*.

2. На початку розповіді Е. Т. А. Гофмана «Панна Скюдери» йдеться про те, що серед ночі хтось *стукав, тарабанив, грюкав, гупав у двері, аж луна пішла у сінях* («...в двері того будиночка хтось так *затабанив*, що аж *луна пішла в сінях*»; «Коли вона почула те *грюкання в двері*»; «А в двері все *стукали*»; «...коли той *стукіт* на мить припинявся»; «...хто там серед ночі так *гупав в двері*») [16, с. 1 - 2].

Spät um Mitternacht – im Herbste des Jahres 1680 – wurde andieses Haus hart und heftig angeschlagen, dass es im ganzen Flur lautwiderhallte. – Baptiste, der in des

Fräuleins kleinem Haushalt Koch, Bedienten und Türsteher zugleich vorstellte, war mit Erlaubnis seiner Herrschaft über Land gegangen zur Hochzeit seiner Schwester, und so kam es, dass die Martinieri, des Fräuleins Kammerfrau, allein im Hause noch wachte. Sie hörte die wiederholten Schläge, es fiel ihr ein, dass Baptiste fortgegangen und sie mit dem Fräulein ohne weitem Schutz im Hause geblieben sei; aller Frevel von Einbruch, Diebstahl und Mord wie er jemals in Paris verübt worden, kam ihr in den Sinn, es wurde ihr gewiss, dass irgend ein Haufen Meuterer, von der Einsamkeit des Hauses unterrichtet, da draußen tobe, und eingelassen ein böses Vorhaben gegen die Herrschaft ausführen wolle, und so blieb sie in ihrem Zimmer zitternd und zagend und den Baptiste verwünschend samt seiner Schwester Hochzeit. Unterdessen donnerten die Schläge immer fort, und es war ihr, als rufe eine Stimme dazwischen: So macht doch nur auf um Christus willen, so macht doch nur auf! Endlich in steigender Angst ergriff die Martinieri schnell den Leuchter mit der brennenden Kerze und rannte hinaus auf den Flur; da vernahm sie ganz deutlich die Stimme des Anpochenden: Um Christus willen, so macht doch nur auf! In der Tat, dachte die Martinieri, so spricht doch wohl kein Räuber; wer weiß, ob nicht gar ein Verfolgter Zutritt sucht bei meiner Herrschaft, die ja geneigt ist zu jeder Wohltat. Aber lasst uns vorsichtig sein! – Sie öffnete ein Fenster und rief hinab, wer denn da unten in so später Nacht so an der Haustür tobe und alles aus dem Schlafe wecke, indem sie ihrer tiefen Stimme so viel Männliches zu geben sich bemühte, als nur möglich. Indem Schimmer der Mondesstrahlen, die eben durch die finstern Wolken brachen, gewährte sie eine lange, in einen hellgrauen Mantel gewickelte Gestalt, die den breiten Hut tief in die Augen gedrückt hatte [17, с. 1-2].

Перші чотири лексичні синоніми мають спільну сему ЗВУК. У виразі про луну в сінях «...аж луна пішла у сінях» семою теж є ЗВУК, але цей вираз може відноситись до багатьох ситуацій – блискавка, вибух, переміщення вантажівки. Конкретно, у наведеному контексті референтом є ДВЕРІ, він спільний за належністю до інших синонімів. Отже, вираз *луна пішла аж у сінях* є контекстуальним синонімом для цього тексту.

Із цих прикладів вибудовується такий алгоритм виокремлення КС.

1. Для висловлення в якості кандидата на контекстуальний синонім у тексті відшукується його референт, якого він характеризує.

2. Із цих характеристик визначається основна сема знайденого КС, яка співставляється з такою ж семою у інших синонімах, лексичних або контекстуальних.

3. Подальший аналіз знайденого КС відбувається у межах вивчення спільної семи, яка тепер розглядається як концепт. Аналізується розташування, значення цього КС у концепті; для цього ми залучаємо фреймове представлення концепту.

Звичайні синоніми можна оцінити і розкласти по уявній вісі: її початок – нейтральне, номіна-

тивне значення слова або виразу, далі – у різному ступені стилістично забарвлені слова і вирази. Осей може бути й більше у випадку розкладання синонімів тільки одного типу (лексичні, морфологічні та ін.). Відзначимо також, що слово з номіна- тивним значенням на початку осі з плином часу або з переходом до підмови окремих груп соціуму може мігрувати. Яскравий приклад – слово *стимул*. Для нас це добровільна мотивація до певної дії. У Стародавньому Римі цим терміном називали лише загострену паличку, якою підганяли впертих тва- рин – коней, віслуків...

Міграцію у часі різних термінів та їх значень можна пояснити існуванням у мові й мовленні так званих мовних фільтрів [9, с. 332-336]. Роль мовних фільтрів – відбір певної лексики, трансформація її значень у часі або у використанні різними прошар- ками населення (етнічними, професійними, кримі- нальними, угрупованнями за спільними інтересами тощо). Ця трансформація іноді супроводжується змінами, деривацією у самій лексичній одиниці. Для поглибленого дослідження синонімії, зокрема КС, важливо враховувати правила, закони утво- рення мовних фільтрів, які досліджено вченими В. Налімовим, М. Фуко [9].

Розкладання КС на осях, як у лексичних си- нонімів, неможливе, оскільки існує повна залеж- ність їх оцінки від референта. Отже, необхідними є виокремлення і оцінка КС у інший спосіб. Для цього пропонуємо фреймовий аналіз текстових концеп- тів, а у перспективі прийоми кваліметрії та закони утворення мовних фільтрів.

Як правило, фрейм презентується у вигляді іє- рархічної схеми, однак таке представлення зв'язків не дає відповідь про сутність та інформаційну он- тологію, про джерело інформації для кожного вузла (слота) фрейму, а тому простішою, більш наочною і продуктивнішою для аналізу та розуміння струк- тури знань є фрейм у вигляді таблиці, табличний фрейм [10, с. 19]. Фреймове моделювання дозво- ляє відобразити поняття, його атрибути і джерела знань про них.

Вважається, що фрейми у вигляді таблиці доз- воляють у найпростіший спосіб відобразити навіть складні поняття, їхні атрибути і джерела знань про них, через що забезпечується наочність конструю- вання синонімізації.

Згідно з наведеною схемою назва концепту є назвою фрейму, а атрибути концепту вписуються

у ліву колонку таблиці. Оточення понятійного ядра концепту здійснюється в колонках «значення атри- буті», «джерело знань» і «приєднана процедура». Остання дозволяє поєднати знання про атрибути концепту із сторонніми семантичними знаннями, поєднаними з атрибутами концептів асоціативним, образним і ментальним зв'язками.

Спосіб отримання знань у сучасній інженерії знань складається із таких варіантів (ми наводимо ті, які є релевантними для наших досліджень): 1) знання про значення слота (ознаки атрибуту кон- цепту), отримані за умовчанням від фрейму-зразка; 2) знання, отримані через дослідження властивос- тей від більш загального фрейму. Іншими слова- ми, досліджуваний концепт міститься в іншому концепті, який має більший семантичний обсяг; 3) із бази даних (будь-яка царина даних); 4) знання, отримані через приєднану процедуру [8, с. 121-122]. Докладніше зупинимося на пункті 4.

Як уже зазначалося, процес конструювання значення може бути як усвідомленим, так і неусвідомленим. У повній мірі це стосується і фрейму. Приєднана процедура відповідає за переключення до інших фреймів. Вбачається, що приєднана проце- дура, яка є автоматизованим процесом, в результаті якого з'являється додаткова інформація про слоти, розрахована на активацію неусвідомлюваної ком- поненти.

Таким чином, когнітивна лінгвістика надає зручний інструментарій для дослідження семан- тики контекстуальних синонімів, оскільки у фокус потрапляє взаємозв'язок символічних вербальних структур та ментальних структур, що формують знання про світ.

Для правильного декодування контекстуаль- них значень виокремлених одиниць необхідно пра- вильно встановити рівень та тип контексту, яким активується значення, і провести реконструкцію. Отже, далі стисло уточнимо уявлення про типізацію контекстів.

Найширшим типом є дискурсивний контекст – ситуація комунікації, або текст + ситуація. До дис- курсивного контексту поряд із лінгвістичними складовими залучаються екстралінгвальні складо- ві комунікативної ситуації, що є дискурсивно реле- вантними [7, с. 15].

Наведемо класифікацію контекстів, що входять до складу дискурсивного контексту, запропоновану Л.Р. Безуглою [2]:

Табл. 1

Структура табличного фрейму. Назва фрейму

Table 1

Structure of a table frame. The name of the frame

Назва слота	Значення слота	Спосіб отримання знань про значення	Приєднана процедура

- онтологічний контекст – час, місце, фізичне середовище комунікації, присутні/спостерігачі; код і канал зв'язку;

- комунікативний контекст – комуніканти, їхня комунікативна компетенція, цілі, стратегії та тактики;

- соціальний контекст – біосоціальні ролі, статуси комунікантів, інституціональні аспекти комунікації;

- психофізіологічний контекст – психічний і фізичний стан комунікантів;

- культурний контекст – культурологічні й соціально-історичні аспекти комунікації;

- когнітивний контекст – знання комунікантів, включно зі знаннями один про одного, та мета-знання, когнітивні операції комунікантів;

- психолінгвістичний контекст – лінгвістична компетенція комунікантів.

Під час фреймового аналізу КС суттєво допомагає попереднє усвідомлення типу контексту, з якого виокремлено цей КС. Таке усвідомлення впливає на оцінку всіх характеристик КС, які позначені в табличному фреймі, і особливо – на оцінку приєднаної процедури. За класифікацією А.П. Мартинюк і Л.Р. Безуглої тип контексту визначається досить легко. У наведеному раніше прикладі розповіді Е.Т.А. Гофмана «Панна Скудері» тип контексту є одночасно онтологічним, комунікативним, соціальним, когнітивним та психофізіологічним. Всі ці фактори впливають на оцінку наведеного у прикладі КС у процесі його фреймового аналізу у складі концепту ЗВУК.

До характеристик типів контексту додамо ще одне зауваження: існують такі тексти, в яких практично немає синонімів, тим більш, контекстуальних. Наприклад, будь-який науково-математичний текст невід'ємний від таких рівнів тексту/контексту, як комунікативний, частково – онтологічний (лише код зв'язку), когнітивний і психолінгвістичний (знання математичних термінів, логіки математичного викладу). Відмітимо, що в математиці всі поняття і ознаки чітко, однозначно закріплені за своїми референтами, тому в таких текстах надзвичайно рідко зустрічаються синоніми, тим більше – контекстуальні. Але виключення вражають: це розділ математичної логіки, де вивчаються парадокси у звичайних художніх та побутових текстах; в таких текстах взагалі неможливо визначити референт для КС.

Пояснимо це на прикладі парадоксу (текст наведено із лінгвістичної енциклопедії [12, с. 444]).

«Македонський був сином бездітних батьків».

Парадокс тут є очевидним: якщо батьки – бездітні, то Олександр Македонський не міг народитись, якщо він народився, то батьки не були бездітні. У сатиричних текстах це речення гіпотетично можна було б розширити, змінити, наприклад: *Македонський (чи хтось інший) був сином бездітних батьків, він успадкував це пожусле листя безсилля*. У цьому короткому контексті *пожусле листя безсилля* є контекстуальним синонімом слова *бездітний*,

у них спільна сема – БЕЗПЛІДНІСТЬ. Але до якого референта відноситься цей КС – незрозуміло з парадоксальності всього висловлення: якщо до його батьків – тоді руйнується весь смисл висловлення. До Македонського теж не відноситься, бо він не міг існувати і щось успадкувати від батьків, оскільки він не міг народитись у таких батьків.

Це означає, що існують такі тексти/контексти, у яких неможливо, зберігаючи смисл висловлень, визначити референта до КС. У підсумку, до класифікації типів контексту за Л.Р. Безуглою слід окремо додати новий тип контексту – парадоксальний. Це необхідно для фреймового аналізу КС у таких текстах.

Перейдемо до фреймового аналізу КС. Вище було пояснено сутність табличного фрейму, його структуру та можливості фреймового аналізу концептів. Фреймовий аналіз КС є плідним саме тому, що для аналізу групи синонімів (включно і КС), перш за все виявляється спільна сема цих синонімів. А далі ця сема аналізується за схемою табличного фрейму. Серед атрибутів концепту фігурують ті ж саме синоніми. Аналіз значень атрибутів-синонімів виявляє їх близькість/віддаленість від номінативного значення. Способи отримання знань про значення дозволяють з'ясувати з контексту, чому саме це слово або вираз є КС. Приєднана процедура допомагає реципієнту виявити, який образ створений цим КС в контексті, до якого референта відноситься цей КС.

Наведену схему фреймового аналізу КС далі проілюструємо на прикладах. Також відзначимо, що запропонована нами схема дещо відрізняється в бік більшої універсальності від аналогічних схем застосування фреймів в аналізі синонімів, наприклад, у А.М. Судді [15]. У цій роботі ретельно за допомогою фреймів досліджено функціонування контекстуальних синонімів-прикметників; отже, тут схема застосування фрейму специфічно конкретизована. Наша фреймова схема пристосована для аналізу будь-яких частин мови, через які виражено КС. Наведемо приклади аналізу.

Приклад 1.

Байка Г. К. Пфєффеля «Грифи» / Г. К. Pfeffel "Die Greifen"

Der wilde Kaukausus gebirg / Zur Zeit des Altertums in seinen Schlunden/

Die Brut der Greifen, eine Räuberschaar/ Mit Flügeln, die wir nicht bei dem Linnäus finden./ Sie stahlen nach dem strengsten Recht./ Indem sie, wo sie nur auf einen Vogel stiessen,/ Dem Adler wie dem Spatz, dem Strausse wie dem Specht,/ Die Federn aus den Schwingen rissen./ Ein biederer Faun, der einst den Unfug sah,/ Trug Mitleid mit den armen Tieren/ „Banditen“, rief er aus, „was macht ihr da?“/ „Ei nun“, versetzten sie, „wir reformieren“ [18].

У байці йдеться про те, що зграя хижаків створила «розбійників шайку» щоб знищувати інших птахів. Інший персонаж (Фавн) назвав їх «бан-

дою», а вони відповіли: «Ми – не банда, ми – реформатори». «Шайка розбійників» і «банда» є лексичними синонімами з дуже близьким значенням. Взагалі, реформатори і реформи можуть бути різними, корисними, шкідливими. В контексті байки «реформатори» звучать іронічно, як виправдання розбою. Усвідомити цю іронію детальніше допомагає соціальний тип контексту байки (біосоціальні ролі, статуси комунікантів, інституціональні аспекти події). Тому «реформатори» є КС, всі три синоніми мають спільну сему – НАСИЛЬНИЦТВО. Отже, складаємо фрейм концепту НАСИЛЬНИЦТВО.

Приклад 2.

«Wahr ist, dass man die Deutschen im englischsprachigen Ausland oft als «Krauts» bezeichnet. Unwahr ist dagegen, dass deutsche Blauhelmsoldaten dort «UN-Krauts» genannt werden» [11, с. 103; 19].

У цьому тексті, виходячи з його контекстуально-го трактування, спостерігаються два КС: «Kraut» і «Unkraut». Перший з них буквально означає «бур'ян, поганий тютюн, зілля» (в німецькій мові у розмовному мовленні слово «бур'ян» може передавати зневажливість, презирливість). Другий КС означає теж саме із застосуванням до ООН: «ООН-нівський бур'ян». З контексту зрозуміло, що ці КС мають

Табл. 2

Назва фрейму НАСИЛЬНИЦТВО

Table 2

Name of the frame VIOLENCE

Атрибути	Значення атрибутів	Спосіб отримання знань про значення	Приєднана процедура
Шайка розбійників	Грабунки, насильство, знищення довкілля	Тлумачний словник, мовний досвід читача	Образне приписування природним хижакам людської поведінки. Алегорія, іносказання
Банда	Грабунки, насильство, підкорення своїм інтересам	Тлумачний словник, мовний досвід читача	Образне приписування природним хижакам людської поведінки. Алегорія, іносказання
Реформатори	Перетворюють навколишню дійсність; але в байці виправдовують свої вчинки	Іронічний контекст байки	Референт КС – згряга грифів, їх бажання виправдати свої дії

Табл. 3

Назва фрейму ЗАЙВІСТЬ

Table 3

The name of the frame REDUNDANCY

Атрибути	Значення атрибутів	Спосіб отримання знань про значення	Приєднана процедура
Unkraut	Бур'ян, зілля, поганий тютюн. Слова, що означають дещо шкідливе	Словники, довідники	Асоціація референта з об'єктом зайвим, непотрібним, шкідливим. Референт КС – німці за кордоном
UN-Unkraut	Теж саме, але у поєднанні із застосуванням до ООН	Знання читача про роль блакитних касок ООН	Образне сприймання через іронію <u>зворотного</u> : <u>незайвості, потрібності, користі</u> німецьких солдат за кордоном. Асоціація з політичною ситуацією ООН – Німеччина

Табл. 4

Назва фрейму БЕЗПЛІДНІСТЬ

Table 4

The name of the frame is INFERTILITY

Атрибути	Значення атрибутів	Спосіб отримання знань про значення	Приєднана процедура
Бездітні батьки	Нездатні народити дитину	Мовний досвід читача, логіка, що заперечує існування сина	Пошук причин бездітності, безплідності
Пожухле листя безсилля	Символ непридатності, нежиттєздатності	Тип контексту – парадоксальний і біосоціальний	Образне вираження символу. Парадокс не дозволяє встановити референта КС. Усвідомлення іронічного смислу висловлення

спільну сему ЗАЙВІСТЬ присутності, а референтом першого КС є німці в англomовному зарубіжжі, але не німецькі солдати в касках ООН (це референт другого КС). Отже, проводимо фреймовий аналіз концепту ЗАЙВІСТЬ.

У цьому прикладі фреймового аналізу два КС, які характеризують зайвість/не зайвість. Спільна сема цих КС та їх референти очевидні, але додаткова приєднана процедура у фреймі дозволяє читачу усвідомити з контексту глибокий підтекст про наявність складнощів у політиці ООН – Німеччина і про несправедливу реакцію соціуму.

Приклад 3.

Складемо фрейм для КС у наведеному раніше парадоксальному висловленні: *«Македонський був сином «бездітних батьків, він успадкував це пожухле листя безсилля»*. Вище це висловлення розглядалось як приклад парадоксального контексту. Було виявлено, що спільною семою виразів *«бездітні батьки»* і *«пожухле листя безсилля»* є БЕЗПЛІДНІСТЬ.

Фреймовий аналіз цього короткого парадоксу виявляє цікаві зв'язки тексту з підтекстом, які допомагає виявити приєднана процедура. Спільна сема синонімів в ньому – БЕЗПЛІДНІСТЬ, вона частково співпадає з первинним лексичним синонімом. Складаємо фрейм концепту БЕЗПЛІДНІСТЬ.

Саме фреймовий аналіз приєднаної процедури виявлення КС відкриває глибокий іронічний підтекст всього парадоксального висловлення, який може асоціюватися з такими висновками: Македонський все ж є історичною постаттю, а бездітність його батьків, пожухле листя їх безсилля, може бути натяком на те, що вони були нездатні або не бажали його виховувати, піклуватись про нього. У такому трактуванні сам Македонський міг успадкувати ту ж саму нездатність або небажання виховувати й своїх дітей.

Це висловлення може бути іронічним запереченням історичного факту існування постаті Македонського.

Наведені приклади фреймового аналізу КС свідчать про доцільність такого підходу, оскільки він

дозволяє схематично та досить наочно визначити смисл контекстуального синоніма через встановлення його референта в тексті або причину неможливості цього; дозволяє знайти спільну сему групи синонімів. Приєднана процедура активізує образну думку для виявлення смислу іносказання, алегорії в контексті, зв'язку синонімів з референтами, а також виявляє прихований підтекст.

3. ВИСНОВКИ

Явище синонімії є комплексним, містить багато аспектів, які вивчаються в семіотичі, когнітології, лінгвостилістиці та інших суміжних розділах науки. Особливе місце у цьому явищі займає контекстуальна синонімія, вивчення особливостей якої потребує чітких уявлень про типи контекстів, референцію в них, про способи виявлення спільних сем, контекстуального смислу виразів. Цим проблемам присвячена низка праць (огляд у Вступі); у нашій статті акцент зроблено на виявленні і аналізі КС за допомогою табличних фреймів. Такий спосіб дозволяє унаочнювати в межах лінгвокогнітивної парадигми спільну сему групи синонімів, пошук їх референтів, виявляти прихований смисл тексту.

Визначено важливу роль здійснення операції приєднаної процедури у фреймі для виявлення референта КС та спільної семи групи прикметників. Особливо фреймовий аналіз за пропонованою нами методикою допомагає в аналізі КС в парадоксальних контекстах, де однозначна прив'язка КС до референта неможлива, а виокремлення КС відбувається за спільною семою групи синонімів.

До перспектив розвитку дослідження належить подальше вивчення розмаїття КС, класифікація способів їх вираження у мові в залежності від типу контексту, його композиції, жанрів дискурсу. Таке системне упорядкування потребує залучення нових наукових парадигм – системного аналізу, кваліметрії, лінгвосинергетики. Цікавим також виглядає дослідження ступеня насиченості контекстуальними синонімами, їх реалізації у концептуальних метафорах різних типів дискурсу – від мінімальної (у математичних текстах) до максимальної (у науково-фантастичних творах).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Басок, В. А. (2006). *Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови)*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
2. Безугла, Л. Р. (2007). *Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі*: монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
3. Казимір, І. С. (2023). Гіперо-гіпонімічні відношення КС у британському газетному дискурсі. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія*, 34(1), 157-161.
4. Казимір, І. С. (2022). Категорія контекстуальної синонімії у світлі теорії концептуально-метафоричної інтеграції. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 54. Одеса.
5. Казимір, І. С. (2023). Семантичні відношення перетину та несумісності КС в газетному дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. інституту імені І. Франка*, 62(1), 200-202.

6. Лесін, В. М., & Пулінець, О. С. (1971). *Словник літературознавчих термінів*. 3-тє вид. Київ: Радянська школа.
7. Мартинюк, А. П. (2004). *Конструювання гендеру в англомовному дискурсі*. Харків: Константа.
8. Мукатаєва, Я. В. (2009). *Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний, прагматичний та когнітивний аспекти*. (Дис. канд. філол. наук). ХНУ імені В.Н. Каразіна. Харків.
9. Піхтовнікова, Л. С. (2021). *Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XXI століття): стилістико-синергетичний та зіставний аспекти*: монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
10. Піхтовнікова, Л. С., & Гончарук О. М. (2016). *Англомовна прозова байка: прагматилістичний і лінгвокогнітивний аспекти*: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
11. Піхтовнікова Л. С., Мастерова О. Я., & Кабусь О. П. (2016). *Німецькомовні публіцистичні тексти соціально-критичного напрямку: прагматилістичний і когнітивний аспекти*: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
12. Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія*. Полтава.
13. Суддя, А. М. (2009). Функціонування мовних і контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі у прагматилістичному та когнітивному аспектах: постановка проблеми. *Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна*, № 867. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов, 60, 91-95.
14. Суддя, А. М. (2012). Референційна ідентичність як один із критеріїв визначення контекстуальної синонімії. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 29(3), 226-229.
15. Суддя, А. М. (2014). *Функціонування контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі: когнітивний та прагматилістичний аспекти*. (Дис. канд. філол. наук). Запоріжжя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. Гофман, Е. Т. Панна Скюдери. Переклад Євгена Поповича. Відновлено з: ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=720.
17. Hoffmann, E. T. A. (2017). *Das Fräulein von Scuderi. Eine Erzählung aus dem Zeitalter Ludwigs XIV*. Stuttgart: Reclam.
18. Pfeffel, G. K. (1861). *Fabeln und Erzählungen* 1. Bd. Hrsg. v. H. Hauff. Stuttgart und Tübingen.
19. Zeitansagen (2001). *Eulenspiegel*. №1.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2025

Стаття рекомендована до друку 19.04.2025

Lydia Pikhtovnikova – Doctor of Science (Philology), Professor at the Department of Romance and German Philology, at the Department of Oriental Languages and Intercultural Communication of V.N. Karasin Kharkiv National University; e-mail: lpichtov@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-0653>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=de&authuser=3&; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lidiya_Pichtownikowa

CONTEXTUAL SYNONYMY: APPROACHES TO IDENTIFICATION AND COGNITIVE ANALYSIS

The article reviews the state of modern research on the phenomenon of contextual synonymy (CS), noting the complex systematicity and structure of this phenomenon. At present, there is no complete analysis in this direction. The scientific approaches of various authors to the study of CS are identified: semiotic, linguocognitive, linguostylistic.

In general, the work emphasizes the frame analysis of CS as a type of linguocognitive approach, since the frame visualizes a complex scheme of searching for CS in the text, their interpretation, identifying their common seven, determining the referent of CS, explaining the role of CS in revealing the deep subtext in the content of the text. Particular attention is focused on the attached procedure in the frame, which allows for detailed and visual identification and analysis of all these important factors.

The paradoxical type of context is also considered, from which it is impossible to determine the referent of the CS; in this case, the detection of the CS and the deep subtext of the paradox is clearly determined by frame analysis. It is noted that for the correct decoding of the contextual meanings of words and expressions, it is necessary to establish the type of context by which the meanings are activated. Therefore, the work provides a list and characteristics of the types of context. As a result, another type is added to this list - paradoxical context.

General rules for ordering synonyms according to their distance from the first, nominative synonym are outlined, but this scheme is suitable only for lexical synonyms; for CS, their ordering is possible only through the classification of their referents.

Prospects for the development of this and other works of the chosen direction are the further formation of a general theory of CS, the study of contextual synonymy in different types of context, taking into account their structure and composition. Systematic ordering of the theory of CS requires the involvement of new scientific paradigms - system analysis, the theory of language filters, qualimetry, linguistic synergetics.

Key words: *contextual synonymy, conceptual metaphor, lexical synonymy, attached procedure, referent, shared sema, tabular frame, context type.*

REFERENCES

1. Basok, V. A. (2006). *Kontekstual'na sinonimiya: semantyko-stylistychnyy ta prahmatychnyy aspekty (na materialy imennykhiv suchasnoyi nimets'koyi movy)*. (Avtoref. dys. kand. filol. nauk). Kyiv: Kyiv natsional'nyy linhvistychnyy universytet. [Contextual synonymy: semantic-stylistic and pragmatic aspects (based on the material of nouns of the modern German language)]. (author's abstract. dissertation candidate of philological sciences). Kyiv National Linguistic University]. (in Ukrainian)
2. Bezuhla, L. R. (2007). *Verbalizatsiya implitsytnykh smysliv u nimets'komovnomu dialohichnomu dyskursi : monohrafiya*. [Verbalization of implicit meanings in German-language dialogical discourse: monograph]. Kharkiv: KHNU imeni V.N. Karazina. [Kharkiv: V. N. Kharkiv National University] (in Ukrainian)
3. Kazymir, I. S. (2023). *Hipero-hiponimichni vidnoshennya KS u brytans'komu hazetnomu dyskursi*. [Hyper-hyponymic relations of the KS in British newspaper discourse]. *Vcheni zapysky TNU im. V.I. Vernads'koho. Ser: Filolohiya*. [Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Ser: Philology, 34(1), 157-161]. (in Ukrainian)
4. Kazymir, I. S. (2022). *Kategoriya kontekstual'noyi sinonimiyi u svitli teoriiy kontseptual'no-metaforychnoyi intehtatsiyi*. [The category of contextual synonymy in the light of the theory of conceptual-metaphorical integration]. *Naukovyy visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser: Filolohiya*, 54. Odesa. [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser. Philology, 54. Odesa]. (in Ukrainian)
5. Kazymir, I. S. (2023). *Semantychni vidnoshennya peretynu ta nesumisnosti KS v hazetnomu dyskursi. Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk. Mizhvuziv's'kyi zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobys'koho derzh. ped. instytutu imeni I. Franka*. [Semantic relations of intersection and incompatibility of CS in newspaper discourse. Current issues of the humanities. Interuniversity collection of scientific works of young scientists of the Drohobych State Pedagogical Institute named after I. Franko, 62(1)], 200-202. (in Ukrainian)
6. Lesin, V. M., & Pulnits', O. S. (1971). *Slovnnyk literaturoznavchykh terminiv*. [Dictionary of Literary Terms]. 3-tye vyd. Kyiv: Radyans'ka shkola. [3rd ed., Kyiv: Soviet School]. (in Ukrainian)
7. Martynyuk, A. P. (2004). *Konstruyuvannya henderu v anhlomovnomu dyskursi*. [The Construction of Gender in English-Language Discourse]. Kharkiv: Konstanta. (in Ukrainian)
8. Mukatayeva, Ya. V (2009). *Nimets'kyi prozovyy shvank: linhvostylistychnyy, prahmatychnyy ta kohnityvnyy aspekty*. (Dys. kand. filol. nauk). KHNU imeni V.N. Karazina. Kharkiv. [German prose shvank: linguostylistic, pragmatic and cognitive aspects. (Dissertation candidate of philological sciences). V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv]. (in Ukrainian)
9. Pikhtovnikova, L. (2021). *Evolutsiya nimets'koyi virshovanoi bayky (XIII–XXI stolittya): stylistyko-synerhetychnyy ta zistavnyy aspekty* [The evolution of the German verse fable (XIII–XXI centuries): stylistic-synergetic and comparative aspects]: monohrafiya. Kharkiv: KHNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)
10. Pikhtovnikova, L. S., & Honcharuk, O. M. (2016). *Anhlomovna prozova bayka: prahmastylistychnyy i linhvokohnityvnyy aspekty: monohrafiya*. Kharkiv: KHNU imeni V. N. Karazina. [English-language prose fable: pragmatic and linguocognitive aspects: monograph]. Kharkiv: KhNU named after V. N. Karazin. (in Ukrainian)
11. Pikhtovnikova, L. S., Masterova, O. Ya., & Kabus', O. P. (2016). *Nimets'komovni publitsystychni teksty sotsial'no-krytychnoho napryamu: prahmastylistychnyy i kohnityvnyy aspekty: monohrafiya*. Kharkiv: KHNU imeni V. N. Karazina. [German-language journalistic texts of a socio-critical direction: pragmatist and cognitive aspects: monograph]. Kharkiv: V. N. Karazin KhNU (in Ukrainian)
12. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka. Terminolohichna entsyklopediya*. [Modern linguistics. Terminological encyclopedia]. Poltava. (in Ukrainian)
13. Suddya, A. M. (2009). *Funktsionuvannya movnykh i kontekstual'nykh synonymiv-prykmetnykh u nimets'komovnomu khudozhn'omu dyskursi u prahmastylistychnomu ta kohnityvnomu aspektakh: postanovka problemy*. [Functioning of linguistic and contextual synonyms-adjectives in German-language artistic discourse in pragmatist and cognitive aspects: problem statement]. *Visnyk Kharkivs'koho Natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: Romano-hermans'ka filolohiya. Metodyka vykladannya inozemnykh mov*. Kharkiv: KHNU. [Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Romance-Germanic Philology. Methods of teaching foreign languages, 60. Kharkiv: Kharkiv National University], 91-95. (in Ukrainian)
14. Suddya, A. M. (2012). *Referentsiyna identychnist' yak odyin iz kryteriyiv vyznachennya kontekstual'noyi sinonimiyi*. [Referential identity as one of the criteria for determining contextual synonymy]. *Naukovi pratsi Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka: Filolohichni nauky*. [Scientific works of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University: Philological Sciences, 29(3), 226-229. (in Ukrainian)
15. Suddya, A. M. (2014). *Funktsionuvannya kontekstual'nykh synonymiv-prykmetnykh u nimets'komovnomu khudozhn'omu dyskursi: kohnityvnyy ta prahmastylistychnyy aspekty*. Dysertatsiya na zdobuttia naukovooho stupenya kandydata filolohichnykh nauk: [Functioning of contextual synonyms-adjectives in German-language artistic discourse: cognitive and pragmatic-stylistic aspects. Dissertation for the degree of Candidate of Philological Sciences. Zaporizhzhia]. (in Ukrainian)

ILLUSTRATIVE MATERIAL

16. Hofman, E. T. Panna Skiuderi. *Pereklad Yevhena Popovycha*. [Hoffman, E.T. Miss Scuderi. Translated by Yevgen Popovich]. Retrieved from: ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=720.
17. Hoffmann, E.T.A. (2017). *Das Fräulein von Scuderi. Eine Erzählung aus dem Zeitalter Ludwigs XIV*. Stuttgart: Reclam.
18. Pfeffel, G. K. (1861). *Fabeln und Erzählungen*. 1. Bd. Hrsg. v. H. Hauff. Stuttgart und Tübingen.
19. Zeitansagen. (2001). *Eulenspiegel*. №1.

The article was received by the editors 06.03.2025

The article is recommended for printing 19.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-05
УДК 811.11+659.1

В. В. Самаріна

кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
e-mail: viktorii.samarina@karazin.ua; ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1794-4879>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=hAOdEkAAAAJ&hl>;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Viktorii-Samarina?enrichId=rgreq-2868162e1d3d5a64b84c2552af6f0e87-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzM1MzcyODA1MDtBUzoXMTQzMTI4MTEwNzI2NTkwMkAxNjc4MDA3MjA1ODU1&el=1_x_10

А. Ю. Шкурченко

викладач, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
e-mail: anastasiia.shkurchenko@khpi.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7213-2235>;
GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?user=m_exp-UAAAAJ&hl;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Anastasiia-Shkurchenko-2307134785>

Інтертекстуальність і синергетика в парадигмі німецькомовного рекламного дискурсу

Статтю присвячено дослідженню німецькомовного рекламного дискурсу в аспектах синергетики його системи та інтертекстуальних включень його текстів. Актуальність роботи полягає в активно функціонуючому рекламному дискурсі, особливо в перспективі розкриття аспектів дискурсу крізь визначні глобальні події, які відбуваються в його рамках. Метою роботи є висвітлення прагматичних і стилістичних засобів рекламного дискурсу, їхнього взаємозв'язку з синергетикою дискурсу крізь інтертекстуальні зв'язки текстів цього дискурсу.

Практичним матеріалом роботи стала реклама бренду Bitburger у співпраці з Serviceplan до Чемпіонату Європи з футболу 2024, який проходив у Німеччині. У досліджених прикладах з рекламного тексту було встановлено наявність засобів експресивізації повідомлення: апеляцій до міжнаціональної єдності, обміну традицій у діалозі з глядачем, звернення до загальнолюдських концептів, як і стилістичних фігур (паралелізм, метафора). Також наводяться приклади злиття дискурсів (рекламного та медіа), при якому діють принципи синергетичних властивостей систем дискурсів і утворюються інтертекстуальні зв'язки, такі як цитування, алюзії, маніпулятивні конструкції. Автори вбачають перспективність дослідження в поєднанні двох підходів (синергетика, інтертекстуальність) до вивчення дискурсу.

У висновках автори зазначають, що в рамках обраного контексту було простежено як синергетичну складову рекламного дискурсу, так і прояви інтертекстуальності рекламного тексту. Цінність результатів дослідження полягає в можливості подальших розвідок дискурсу німецькомовної реклами, наприклад, у граматичних і морфологічних аспектах.

Ключові слова: інтертекстуальність, німецькомовний рекламний дискурс, прагматика синергетики, стилістичний засіб, Чемпіонат Європи з футболу 2024.

Як цитувати: Самаріна, В., Шкурченко, А. (2025). Інтертекстуальність і синергетика в парадигмі німецькомовного рекламного дискурсу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 51-59.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-05

In cites: Samarina, V., Shkurchenko, A. (2025). Intertextuality and synergetics in the paradigm of German-language advertising discourse. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 51-59.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-05

1. ВСТУП

У сучасному світі стрімко розвиваються цифрові технології, створюючи нові можливості для проникнення реклами в людське життя. Емоційні стани, які ми переживаємо, не виникають у вакуумі – вони формуються під впливом соціальних взаємодій і комунікації. Технологічний прогрес пропонує нам дедалі більше способів обміну емоціями, використовуючи яскраві, багатоканальні та спеціально розроблені для ефективного впливу комунікаційні засоби. Але в той же час це дає нові можливості для проектування ідей реклами на наше сприйняття, як і для механізмів її маніпуляції.

Актуальність роботи виявляється в дослідженні активно функціонуючого та впливового на загальний дискурс і людську комунікацію рекламного дискурсу, особливо в перспективі розкриття аспектів дискурсу крізь визначні глобальні події, які відбуваються в його рамках.

Метою роботи є висвітлення прагматичних і стилістичних засобів рекламного дискурсу, виведення їхнього взаємозв'язку з синергетикою дискурсу крізь інтертекстуальні зв'язки текстів цього дискурсу.

Культура емоцій в сучасному медійному світі формується в умовах суспільства, орієнтованого на досвід і споживання. Споживче ставлення до об'єктів породжує миттєві та поверхневі емоції, що швидко задовольняють нашу потребу у відчуттях, водночас витісняючи більш глибокі й гуманістичні переживання. Цим керується реклама, просуваючи обіцянки відчуття певних «станів» або емоційного досвіду. Відчуття, пов'язані з предметами та ситуаціями, часто здаються привабливішими, ніж справжнє спілкування з людьми. У цьому вбачаються інтертекстуальне поле реклами, її екстралінгвістичні зв'язки з середовищем, що проявляються у вербальних компонентах рекламних текстів. Отже, основною задачею дослідження стає виявити зв'язок інтертекстуальності рекламних текстів з синергетикою системи рекламного дискурсу на основі німецькомовної реклами.

Матеріалами дослідження слугували роботи сучасних українських філологів [3–5], включаючи попередні дослідження авторів роботи [2, 6–7], класичні роботи закордонних лінгвістів [9, 13], стаття засновника синергетичних досліджень Германа Гакена [8], як і актуальні німецькомовні статті [10–12].

При аналізі останніх досліджень, зокрема статей Піхтовнікової Л. С., Піндосової Т. С. і німецькомовних статей Opiłowski R., Polajnar J., Scharloth J., Škerlavaj T., а також статті Самаріної В. В. «Синергетичний підхід до дослідження німецькомовної реклами», було встановлено значний розвиток синергетичних студій в україномовній лінгвістиці, й інтертекстуальних студій – у німецькомовних дослідженнях.

Стаття Л. С. Піхтовнікової «Науковий дискурс у світлі основних положень синергетики» [4] присвячена застосуванню синергетичного підходу до аналізу наукового дискурсу. У статті висвітлені ідеї дослідження синергетики як міждисциплінарного підходу, а інтертекстуальності – як ключової риси наукового дискурсу, що сприяє накопиченню знань і забезпечує зв'язок між дослідженнями. Стаття досліджує, як синергетичний підхід допомагає зрозуміти механізми самоорганізації наукового дискурсу та його еволюцію.

У той час як стаття «Витоки, основні положення, напрями і перспективи сучасної лінгвосинергетики (у науково-популярному викладі)» [5] ґрунтується на загальних положеннях синергетики, що має застосування в різних науках, таких як біологія, економіка, соціологія. Проте головний фокус дослідження так само приділяється самоорганізації мовних одиниць і дискурсивних структур.

Стаття Т. С. Піндосової «Інтертекстуальність у контексті герменевтики та синергетики» [3] розглядає інтертекстуальність через призму двох основних методологічних підходів – герменевтики та синергетики, демонструючи взаємозв'язок між процесами текстотворення, інтерпретації та самоорганізації тексту. У дослідженні демонструється, що інтертекстуальність можна розглядати як онтологічну властивість тексту, яка проявляється на рівні читацької інтерпретації (герменевтика) або текстової самоорганізації (синергетика).

Стаття R. Opiłowski, J. Polajnar, J. Scharloth, T. Škerlavaj «Praktiken der Emotionalisierung im digitalen Kommunikationsraum» [10] присвячена аналізу практик емоціоналізації в цифровому комунікаційному просторі. Автори досліджують феномен емоціоналізації в медійному просторі, зокрема в цифрових комунікаціях. У статті визначається зв'язок між медіа-платформами та способами вираження емоцій, а також аналізуються різні комунікаційні формати та їхні особливості у створенні емоційних наративів. Робиться висновок про те, що вплив емоцій у медіа є важливим фактором у сприйнятті інформації та політичних дискурсах.

Ми вбачаємо перспективність і необхідність дослідження дискурсивних систем на межі перетину цих двох категорій: інтертекстуальності та синергетики. Тому за основний напрямок статті було взято аналіз німецькомовного рекламного дискурсу, раніше вже досліджений в роботах Самаріної В. В. [6, 7], в розумінні синергетичного та інтертекстуального підходів водночас. На прикладі статті «Синергетичний підхід до дослідження німецькомовної реклами» [6], що зосереджує увагу на використанні елементів інших текстів (літератури, історії, мистецтва) для більшої ефективності та впізнаваності реклами, а аллюзії, ремінісценції, цитати та культурні відсилання – для формування прихованого змісту рекламного повідомлення, ми

акцентуємо на концепції інтертекстуальності як засоби оптимізації рекламного тексту, що підвищує його інформативність.

Перед переходом до основної частини статті з аналізом практичних прикладів і детальним дослідженням проблеми, варто поставити декілька запитань: 1. У чому полягають особливості німецькомовного рекламного дискурсу, його прагматичні та стилістичні характеристики? 2. Як проявляється синергетика системи німецькомовного рекламного дискурсу? 3. У чому полягає інтертекстуальність текстів німецькомовного рекламного дискурсу? Відповіді на ці запитання ми будемо встановлювати на основі розкриття проблематики нашої роботи у ході виконання завдань статті, які ґрунтуються на цих питаннях.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ І СИНЕРГЕТИКА В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ.

Минулого сторіччя в закордонних лінгвістичних дослідженнях відбувся справжній «землетрус» прагматичних і семіотичних підходів до аналізу тексту, результатом якого стало утворення «розриву». Цей розрив полягав у виявленні та дослідженні діалогізму міжтекстових просторів, який перетворився на поняття «інтертекстуальності», що об'єднувало в рамках текстового простору та у зв'язках між текстами як лінгвістичні, так і позалінгвістичні компоненти. Згодом дослідження інтертекстуальності зайняли своє вагоме місце у дослідженнях дискурсу. Проте на початку цього розриву – не лише лінгвістичного, а й соціального, політичного та філософського характеру – постає проблема інтертекстуального міжтекстуального діалогу. До цього розриву може бути історично простежена теорія Михайла Бахтіна (як і теорія «анаграм» Фердинанда де Соссюра): саме він зміг відкрити текстуальний діалогізм [9, с. 71].

Також Ф. де Соссюр у зазначеному дослідженні «анаграм» виявив, що сенс дискурсу є продуктом діяльності читача на основі тексту і що синтагматичні та парадигматичні аспекти в рамках цього процесу настільки сильно заважають, що їхні межі стають розмитими [12, с. 185]. Отже, те, що «розділяє» (використовуючи термін Соссюра) «дискурс», з одного боку, і «психічний запас мови», з іншого, стосується інтенціональності мовця, і, перш за все, визнання цієї інтенціональності з боку адресата. Це дуже віддалено від принципово механістичної та «абстрактної» концепції мови, яку Соссюр надає у «Курсі загальної лінгвістики» [13, с. 66]. Але ця теорія безпосередньо наближує нас до теми нашого дослідження: парадигми німецькомовного рекламного дискурсу, для якого інтенціональність читача є ключовим елементом функціонування.

Об'єктом дослідження є сучасна німецькомовна реклама як тип тексту та дискурсу.

Предмет дослідження становлять лінгвостилістичні та лінгвопрагматичні характеристики німецькомовної реклами.

Методи дослідження включали інтертекстуальний, лінгвопрагматичний, лінгвокогнітивний і лінгвостилістичний аналіз: стилістичний (для визначення стильових фігур мови), когнітивно-семантичний (для визначення та опису текстових концептів), контекстуальний (для концептуального аналізу текстів реклами), а також лінгвосинергетичний метод (для аналізу процесу самоорганізації дискурсу).

Для практичної частини роботи було досліджено 36 медіа- та рекламних джерел з тематики Чемпіонату Європи з футболу 2024 року. Ми відібрали 6 найкращих прикладів, у тому числі відео-рекламу Bitburger і рекламного агентства Serviceplan [15], присвячена Чемпіонату Європи з футболу 2024 року, статті з джерел Deutsche Welle [16] і Bundesministerium des Innern und für Heimat [17], а також сторонню рекламу, як-от пропозицію аренди житла від ресурсу Appartements & Mehr [18].

Теоретичними основами дослідження стали класичні праці всесвітньо відомих лінгвістів, такі як уже згаданий «Загальний курс лінгвістики» Ф. де Соссюра та «Desire in language» Ю. Кристевої, також лінгвістичне науково-навчальне видання Загнітко А. П. та статті Піхтовнікової Л. С., присвячені дослідженням сучасної лінгвосинергетики та дискурсу у світлі синергетики, як і попередні статті авторів цього дослідження. Для кращого розуміння поняття «синергетика» ми звернулися до статті дослідника Германа Гакена, відомого за введення цього терміну.

У глобальних дискурсах (таких як міграційний дискурс або дискурс коронавірусу; а також обраний для дослідження дискурс Чемпіонату Європи з футболу 2024 року), які відіграють провідну роль для рекламного дискурсу, маємо відзначити проблему топосів, які можна використовувати для культурно-контрастивного аналізу: шляхом порівняння тематично та хронологічно подібних дискурсів двох або більше мовних і культурних спільнот. Наприклад, якщо порівняти культури одна з одною щодо моделей аргументації, можна виявити важливі конвергенції та розбіжності в стилях мислення різних культур [11, с. 219].

Зазначимо, що для реалізації прагматичних функцій у рекламному дискурсі застосовуються різні мовні засоби, зокрема стилістичні фігури. Вони поділяються на фігури заміщення (тропи, вирази, що відображають кількісні та якісні характеристики) та фігури поєднання (конструкції, що передають схожість, контраст або протиставлення) [6, с. 5]. Використання інтертекстуальних фігур у рекламних текстах допомагає авторам надавати тексту та рекламованим предметам символічного значення, підсилюючи їхню асоціативність і образність. Такі

прийоми сприяють створенню образності й асоціативності в тексті, підсилюючи його емоційний та смисловий вплив. Продемонструємо декількома прикладами:

1. *“Füllt die Kühlschränke mit Getränken und die Herzen mit Hoffnung.”* [15] (паралелізм).

2. *“Feiert den Fußball in den Farben, die euch am besten stehen.”* [15] (метафоричне перенесення смислу).

Описані вище приклади включення до рекламного тексту також стосуються алюзії. Використання алюзії викликає інтерес до рекламованого предмета, підкреслюючи його вірність традиціям, довголіття, історичне коріння. Воно також спонукає реципієнта до інтерпретації, допомагаючи підібрати правильний шлях до адекватного сприйняття загального задуму рекламного тексту і таким чином включає діалог. Прагматичний ефект інтертекстуальних елементів зумовлений їхнім впливом на фонові знання реципієнта, його уяву та здатність відтворювати у пам'яті знайомі образи. Це відбувається завдяки синергії різних образних чинників, які діють одночасно, посилюючи загальний вплив рекламного повідомлення.

Інтертекстуальність в аспекті рекламного дискурсу виділяється такою характеристикою, як використання прецедентних понять. Поняття прецедентності, що включає популярність більшості лінгвокультурної спільноти, актуальність у пізнавальному й емоційному аспекті, дозволяє об'єднати різні класи власних назв з широко відомими денотатами в одну групу. Прецедентні імена та назви можуть співвідноситися з вербальними об'єктами – продуктами мовної діяльності людини, з об'єктами інших семіотичних систем – кіно, живописом, історією, міфами, літературою тощо, з нелінгвістичними об'єктами – світом знань. Таким прецедентним ім'ям для нас є безпосередньо Чемпіонат Європи з футболу 2024, зокрема його відомий лозунг *“United by Football, Vereint im Herzen Europas”*.

Людина завжди прагне соціальної самоідентифікації і намагається належати до певних суспільних груп, які диктують свої норми, зокрема й поведінкові. А використання образів широко відомих та значущих особистостей, явищ, які співвідносяться з реальними іменами, подіями та предметами, сприяють більшій переконливості думки, що висловлюється. Прецедентні антропоніми вживані в текстах реклами досить широко: вживання лозунгу Чемпіонату Європи з футболу 2024 ми можемо знайти у прив'язаних до події обставинах часу чи місця – у німецьких постах, рекламах, блогах компаній тощо. Наведемо декілька прикладів публікацій, що корелюють з цим лозунгом в якості рекламного «фіксатора» уваги читачів:

3. *“Wir waren wirklich ‘United by Football, Vereint im Herzen Europas.’ Gemeinsam haben wir das Turnier zu einem Heimspiel für Europa werden lassen.”* [17] (цітата федерального міністра внутрішніх справ Ненсі Фезер, що корелює з лозунгом Євро-2024).

4. *“Am 14.06.2024 geht's los mit dem Eröffnungsspiel Deutschland – Schottland, live aus München.”* [18] (оголошення, що корелює з темою Євро-2024 в Німеччині та переглядом матчів для продажу сервісів оренди житла).

Як уже зазначалось, стилістичне наповнення рекламного тексту ґрунтується на використанні специфічних мовних прийомів, композиційних конструкцій і лексичних засобів, що відповідають його комунікативним цілям. Оскільки рекламний дискурс відрізняється високою прагматичною спрямованістю, важливо зосередити увагу на процесах кодування та декодування інформації, ролі стилістичних фігур і способах привернення уваги як інструментах реалізації мовленнєвих стратегій цього типу дискурсу. У межах аналізу варто розглянути механізм взаємозв'язку нової та вже наявної інформації в рекламному повідомленні. Прикладом цього може слугувати нікнейм Чемпіонату в німецьких медіа, які масово порівнювали Євро-2024 з «літньою казкою» (*Sommermärchen*). У той час само поняття виникло ще в 2006 році, коли в Німеччині проходив Чемпіонат світу з футболу (*Weltmeisterschaft*) [15]. З точки зору німецьких медіа транслювалася позиція щодо повторення того духу та атмосфери футбольного свята, яке відбулося 2006 року, у 2024 році. Таким чином, це прізвисько «літня казка» стало ще одним рекламним слоганом Євро-2024, який поєднував інсайти попереднього досвіду та перспективи майбутнього.

Тепер звернемося до другої частини нашої теми – синергетики, яка поєднана у кореляції з інтертекстуальністю в рамках парадигми рекламного дискурсу. Синергетика – у дискурсології – наука про системи, що є динамічними і самоорганізаційними; вона досліджує процеси зародження систем у континуумі дійсності, їхні відокремлення, процеси самоорганізації, саморозвитку й взаємодії, обміну енергією та інформацією; процеси грануляції, структурування і розпаду, каталізу й автокаталізу [1, с. 184]. Слово як синергетичний феномен є образом взаємодії суб'єкта й об'єкта. Для дискурсу природної мови основним моделювальним оператором є свідомість мовця-суб'єкта. І це суттєво для нас як дослідників рекламного дискурсу. Природна мова має свого головного оператора (рефлексивну свідомість), від якого залежать способи та встановлення будь-яких відповідностей, які можуть з'являтися у дискурсі окремою формою. Оператор завжди існує тільки у своїх похідних величинах [1, с. 66].

Не можна кваліфікувати й мовленнєву дію тільки як реакцію або як акцію суб'єкта. Мовлення – це інтеракція. Команда як елемент мовлення є інтерактивною за своєю природою і невіддільною від процесу взаємодії людини та її оточення. Як ефект цього процесу – вона синергетична. Ефект, який зумовлений командою, є також синергетичним у тому значенні, що він розчленовує ситуацію на ту,

яка потрібна, і ту, що виявилась зайвою, непотрібною, тому повинна бути перетвореною. Команда поляризує ситуацію, що супроводжує діяльність, і є каталізатором її реструктуризації [1, с. 91].

Рекламний дискурс – комунікативна подія, що виражається у формі короткого агітаційно-пропагандистського тексту та має на меті мотивувати широку аудиторію до придбання певних товарів або послуг. Окрім цього, реклама спрямована на формування позитивного образу соціальних цінностей, які втілюються у конкретних особах або суспільних інституціях. У тексті реклами емоції завжди кодуються людьми як виробниками тексту і різною мірою декодуються людьми як одержувачами тексту [10, с. 216]. Вплив на масового споживача відбувається через активацію його підсвідомого механізму наслідування за допомогою вербальних і невербальних засобів. У процесі переконання використовуються приклади успішного споживання, досвід відомих осіб та моделювання ситуацій вибору товарів і послуг. Візьмемо декілька інших прикладів з обраного нами рекламного джерела, яке є, маємо зазначити, рекламою пивного продукту, тобто націлена на продажі товару, підсилені подією.

5. *“Bitte lebt eure Fußballtradition.”* [15] (апеляція до міжкультурної єдності, привнесення світових футбольних традицій до німецької).

6. *“Bitte geht allein in die Kneipen und verlasst sie als Brüder und Schwestern.”* [15] (звернення до концептів «братерства» і «сестринства» як понять, які об’єднують людей ближче за все).

У семіотиці знаки мають різний ступінь вираження емоцій. У мовних текстах почуття можуть передаватися через стилістичні, граматичні та фразеологічні засоби, набуваючи різного ступеня узагальнення чи деталізації, як у поданих прикладах. Емоції можуть бути виражені прямо, метафорично або описані на метакомунікативному рівні [11, с. 212]. Візуальні образи, навпаки, передають емоції безпосередньо, без необхідності кодування, хоча їхнє сприйняття залежить від суб’єктивного досвіду глядача, як це відбувається в оригінальному відео, обраному прикладом для нашого дослідження. Це може бути як перевагою, що дозволяє передати почуття без додаткового контексту, так і недоліком, що створює можливість двозначного або хибного трактування. Подібне простежується і зі звуками, зокрема музикою та шумами, які люди сприймають як приємні або неприємні, пов’язуючи їх з певними емоційними станами через контекст, яким дуже часто оперуються рекламні оголошення в якості обрамлення для своїх текстів.

Мультимодальні засоби вираження емоцій надають майже безмежні можливості [11, с. 215]. У рекламних текстах емоційність досягається за допомогою використання оціночних прикметників, порівнянь, метафор, інтертекстуальних посилань і специфічних граматичних конструкцій. Візуальні

образи у рекламі можуть передавати почуття за допомогою реалістичних фотографій, кольорових акцентів або композиційних прийомів, які загострюють драматизм зображуваних подій. Аналогічний ефект спостерігається й у музиці: низькі та повільні тони створюють атмосферу спокою, тоді як високі та швидкі додають динаміки. Певна гама має відповідати певному продукту та образу, який навколо нього створюється. Використання знайомих музичних мотивів або відсилання до відомих мелодій також є потужним засобом емоційного впливу, що говорить про інтер-зв’язки позалінгвістичних маркерів рекламного дискурсу.

З позиції синергетики поняття «текст» та «інтертекстуальність» як його невід’ємна характеристика сформувалися після запозичення поняття «енергія» з природничих наук в гуманітарні та формування на цій основі нового напрямку в гуманітарних дослідженнях [3, с. 64]. В якості базової функції інтертекстуальності виокремлюється креативна функція. Основними термінами метамови авторського опису сутності інтертекстуальності є такі поняття, як енергія (самоорганізація, самовдосконалення), ентропія, хаос (творчість), резонанс. Очевидно, говорити про енергію тексту можна лише в тому випадку, коли ми розглядаємо його як ментальну сутність (текст у свідомості автора або читача), коли йдеться про концептуальну систему автора або реципієнта як середовище проживання тексту [3, с. 65].

Безумовно, мовна система і дискурс створені людьми і розвиваються ними. Але численні автори мовних та дискурсивних інновацій не створюють мову і дискурс як такі: ці об’єкти існують незалежно від кожного з нас. А мовна система і дискурс з точки зору синергетики просто включають у себе інформаційно-інтелектуальну складову – багаточисленні мовні особистості [4, с. 97]. Для своєчасного реагування на зовнішні зміни самоорганізована система повинна бути відкритою до обміну інформацією (це моделювання), енергією та речовиною з оточуючим довкіллям. Самовпорядкованою та еволюціонуючою системою є система знань і передачі знань у процесі спілкування, тобто дискурс [5, с. 99].

У цьому сенсі синергетики рекламний дискурс виступає як система, що самостійно організовується відповідно до певних цілей і обмежень. Ці чинники можна прирівнювати до авторських намірів, мовних норм, зовнішніх умов і колективних уявлень учасників комунікації. У такій системі цілі дискурсу діють як атрактори, які визначають його спрямованість та впливають на вибір мовних засобів; водночас обмеження виконують функцію реперів, виключаючи все, що не відповідає встановленим нормам [7, с. 393]. Таким чином, процес самоорганізації рекламного дискурсу полягає в тому, що автор водночас є і його творцем, і носієм впливу вже сформованих комунікативних та стилістичних орієнтирів.

Подібні системи, що мають здатність формувати просторові, часові або навіть просторово-часові спонтанні стани порядку в макроскопічному діапазоні, мають властивості, які підпадають під термін самоорганізація [8, с. 122]. Принцип поневолення (*Versklavungsprinzip*) синергетики призводить до спрощеного, скороченого опису систем, що самоорганізуються [8, с. 126]. Обраний нами рекламний дискурс Чемпіонату Європи з футболу 2024 безпосередньо пов'язується просторово-часовими спонтанними станами з продажем певних продуктів: мерчандайзингом (футболки, шарфи, шапки з символікою), їжа та напої (особливо пиво), трансляція Чемпіонату, супровідні продукти (*Kollaboration*).

Тенденції до самовпорядкування та еволюції призводять до виявлення взаємозв'язку синергетичності рекламного дискурсу з інтертекстуальністю його рекламних текстів. Перша тенденція веде у рекламному дискурсі та його текстах до явища інтертекстуальності. Формами інтертекстуальності можуть служити цитати, алюзії, ремінісценції, сюжети, що подорожують між різними рекламами різних брендів, рімейки, запозичення, парадигми та ін. Інтертекстуальність до певної міри витісняє собою авторський монологізм у тексті. У рекламному дискурсі це може бути позитивним явищем (обґрунтування авторських висловлювань попередньою факторикою та/або діалог з нею), проте може стати і негативним (маємо пам'ятати, ключовим для реклами є діалог з споживачем). Наведемо декілька прикладів діалогічності рекламного дискурсу.

7. *“Die Antwort liegt nicht auf dem Platz, sondern bei euch.”* [15] (спроба виходу на діалог з аудиторією, акцентування уваги на глядачах реклами і фанатах футболу).

8. *“Bitte lasst uns feiern, was uns zusammenbringt.”* [15] (звернення до загалу, країн і національностей, які завітають на Євро-2024 до Німеччини).

З усіх розглянутих прикладів бачимо, що крім відомих інтертекстуальних явищ, таких як цитата, алюзія, плагіат або інтерпретація, реклама використовує типологічні монтажі (вирізання та склеювання), змішання та метаморфози типів тексту, а також фразеологічну, метакомунікативну та обов'язкову інтертекстуальність. Завдяки змістовним і формальним зв'язкам з іншими текстами досягається переконання реклами, естетика та гумор, що призводить до прояву експресивності [2, с. 86] рекламного тексту, а отже і до ефективності рекламної функції переконання.

3. ВИСНОВКИ

Прагматична спрямованість рекламного дискурсу визначає вибір стилістичних засобів, що забезпе-

чують його ефективність. Короткі рекламні тексти використовують спеціальні прийоми концентрації смислу, такі як ефект очікування, наприклад. При цьому зміст реклами передається через корпоративну, професійну, національну лексику, іншомовні терміни та власні імена, що допомагають формувати її предметну сферу.

Когнітивні характеристики рекламного дискурсу виявляються у побудові мовленнєвих стратегій, які базуються на певних способах обґрунтування висловлень. У німецькомовній рекламі застосовуються фактографічні, логічні, каузальні методи, як і асоціативно-образні, емотивні та концептоформуючі засоби. Важливу роль відіграють лінгвокультурні коди, що сприяють реалізації апелятивної, фактичної, ілюстративної та інших прагматичних функцій рекламного тексту.

Водночас у німецькомовній рекламі спостерігається зниження вимог до узгодження смислів атрибутів концепту, що впливає на когерентність тексту. Це може слугувати засобом привернення уваги до ключових повідомлень реклами, посилюючи її вплив на реципієнта. Автори рекламних текстів використовують інтертекстуальні елементи як засіб оптимізації мовних ресурсів, що сприяє лаконічності рекламного повідомлення. Водночас їхня комунікативно-прагматична стратегія спрямована на добір найбільш виразних мовних засобів, які забезпечують як явний, так і прихований вплив на свідомість адресата, активізують його когнітивну й емоційну сфери та стимулюють мисленнєву діяльність. Дискурс реклами формується як інтерактивний процес, у якому читач відтворює зміст рекламного тексту у власному сприйнятті. Взаємодія окремих фрагментів тексту з атракторами за змістом і формою здійснюється через механізм негативного зворотного зв'язку, що полягає у послідовному доборі мовних, мовленнєвих і композиційних засобів, які визначають змістову та структурну цілісність рекламного дискурсу.

Перспективами дослідження є перемещування синергетичних характеристик дискурсивних систем з інтертекстуальними проявами їхніх текстів, що веде до встановлення їхньої взаємодії в парадигмі дискурсу (зокрема, рекламного, що є основою нашого дослідження).

Одержані результати можуть бути використані для подальших досліджень дискурсу німецькомовної реклами, зокрема у граматичних і морфологічних аспектах, проблематики інтертекстуальності та синергетики на основі інших типів дискурсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загнітко, А. П. (2008). *Основи дискурсології: науково-навчальне видання*. Донецьк : ДонНУ.
2. Пільгуй, Н. М., & Шкурченко, А. Ю. (2021). Проблеми перекладу засобів логічної експресивності в англомовних науково-технічних текстах різних сфер. *Закарпатські філологічні студії*, 20, Т. 2. 83–87.
3. Піндосова, Т. С. (2019). *Інтертекстуальність у контексті герменевтики та синергетики. Сучасні тенденції розвитку філології та лінгвістики*, Матеріали науково-практичної конференції, 14-15 червня, м. Чернігів. Херсон: Видавництво «Молодий вчений». 62–66.
4. Піхтовнікова, Л. С. (2018). Витоки, основні положення, напрями і перспективи сучасної лінгвосинергетики (у науково-популярному викладі). *Нова філологія*, 73. 95–101.
5. Піхтовнікова, Л. С. (2012). Науковий дискурс у світлі основних положень синергетики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 24. 99–104.
6. Самаріна, В. В. (2010). *Німецькомовний рекламний дискурс: прагматичний, когнітивний та лінгвостилістичний аспекти* (Автореф. дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
7. Самаріна, В. В. (2018). Синергетичний підхід до дослідження німецькомовної реклами. *Наукові записки*, 164, 391–394.
8. Haken, H., & Pelster, A. (1993). Über die Rolle der Symmetriebrechung bei der Selbstorganisation. In W. Hahn und P. Weibel (Herausgeber): *Beiträge zum Symposium Evolutionäre Symmetrietheorie – Selbstorganisation und dynamische Systeme*. Frankfurt, 28–30, 121–132.
9. Kristeva, J. (1982). *Desire in language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. In Leon S. Roudiez (Ed.). Columbia University Press.
10. Opiłowski, R. (2020). Praktiken der Emotionalisierung im digitalen Kommunikationsraum. Vor dem Hintergrund von Medien und alternativen Öffentlichkeiten. *Linguistische Treffen in Wrocław*, 17(I). <https://doi.org/10.23817/lingtreff.17-17.S.211-222>.
11. Opiłowski, R. (2018). Zur Persuasion in multimodalen Werbetexten am Beispiel von fiktiven Werbefiguren. *Studia Niemcoznawcze*, 61, 921–935. Retrieved from: <https://pliki.wn.uw.edu.pl/index.php/s/KTEJmQl2CGHwqnp?path=%2Fpdf%20SN%2061#pdfviewer>.
12. Polajnar, J., Scharloth, J., & Škerlavaj, T. (2022). Intertextualität und (digitale) Diskurse. *De Gruyter*, 213–236. <https://doi.org/10.1515/9783110721447-011>.
13. Sanders, C. (2004). *The Cambridge Companion To Saussure*. Cambridge University Press. Retrieved from: <https://archive.org/details/the-cambridge-companion-to-saussure/mode/2up>
14. Saussure, F. de. (1959). *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library. Retrieved from: <https://archive.org/details/courseingenerall00saus>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Bitburger and Serviceplan Celebrate the Emotional Power of Football for EURO 2024. (2024). Serviceplan Germany, Advertising Agency, on *Little Black Book*. Munich. Retrieved from: <https://lbbonline.com/news/bitburger-and-serviceplan-celebrate-the-emotional-power-of-football-for-euro-2024>.
16. Pieper, O. (2024). Fußball-EM 2024: Ein kleines Sommermärchen? Politik, Deutschland. *Deutsche Welle*. Retrieved from: <https://www.dw.com/de/fu%C3%9Fball-em-2024-ein-kleines-sommerm%C3%A4rchen/a-69617015>.
17. «Wir waren wirklich 'United by Football, Vereint im Herzen Europas'» Innenministerin Faeser dankt Polizei- und Rettungskräften für ihren Einsatz beim europäischen Sportsommer. (2024). *Bundesministerium des Innern und für Heimat*. Retrieved from: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/kurzmeldungen/DE/2024/10/EURO2024einsatz.html>.
18. United by Football – Vereint im Herzen Europas. (2024). *Appartements & Mehr*. Retrieved from: <https://www.kampneninfo.de/news/2024/06/12/united-by-football-vereint-im-herzen-europas.html>.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2025

Стаття рекомендована до друку 28.03.2025

Viktoriia Samarina – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of German Philology and Translation, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: viktoriia.samarina@karazin.ua; ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1794-4879>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=hAOdEkAAAAJ&hl>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Viktoriia-Samarina?enrichId=rgreq-2868162e1d3d5a64b84c2552af6f0e87-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzM1MzcyODA1MDtBUzoMTQzMTEwNzI2NTkwMkAxNjc5MDA3MjA1ODU1&el=1_x_10

Anastasiia Shkurchenko – lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic University”; e-mail: anastasiia.shkurchenko@khp.edu.ua; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7213-2235>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?user=m_exp-UAAAAJ&hl; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Anastasiia-Shkurchenko-2307134785>

A. SHKURCHENKO. INTERTEXTUALITY AND SYNERGETICS IN THE PARADIGM OF GERMAN-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE

The article is devoted to the study of German-language advertising discourse in the aspects of its system's synergetics and its texts' intertextual inclusions. The relevance of the work is in an actively functioning advertising discourse, especially in the perspective of significant global events, which take place within its framework. The aim of the work is to highlight the pragmatic and stylistic means of advertising discourse, their relationship with the discourse synergetics through the intertextual connections of its texts.

The practical material of the work is the advertising of the Bitburger brand in cooperation with Serviceplan for UEFA European Championship 2024, which was held in Germany. In the studied examples from the advertising text, the presence of expressiveness means of the message is established: appeals to international unity, exchange of traditions in a dialogue with a viewer, to universal human concepts, as well as stylistic figures (parallelism, metaphor). Examples of the discourses' fusion (advertising and media) are also given, in which the principles of synergistic properties of discourse systems operate within intertextual connections, such as citation, allusion, and manipulative constructions. The authors see the prospect of the research in combination of two approaches (synergetics, intertextuality) to the study of discourse.

In the conclusions, the authors trace that within the framework of the chosen context, both the synergistic component of the advertising discourse and the intertextual manifestations of its text. The value of the research results in the possibility of further works, dedicated to the German-language advertising discourse, for example, in grammatical and morphological aspects.

Key words: German-language advertising discourse, intertextuality, pragmatics, stylistic means, synergetics, UEFA European Championship 2024.

REFERENCES

1. Zahnitko, A. P. (2008). *Osnovy dyskursolohii: naukovo-navchalne vydannia [Fundamentals of Discourseology: a scientific and educational publication]*. Donetsk : DonNU. (in Ukrainian)
2. Pilhui, N. M., & Shkurchenko, A. Yu. (2021). Problemy perekladu zasobiv lohichnoi ekspresyvnosti v anhlo-movnykh nauko-vo-tekhnychnykh tekstakh riznykh sfer [Problems of translating logical expressiveness means in English-language scientific and technical texts of various fields]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 20, V.2. 83–87. (in Ukrainian)
3. Pindosova, T. S. (2019). *Intertekstualnist u konteksti hermenevtyky ta synerhetyky. Suchasni tendentsii rozvytku filolohii ta linhvistyky [Intertextuality in the context of hermeneutics and synergetics. Modern trends in the development of philology and linguistics]*, Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii, 14-15 chervnia, m. Chernihiv. Kherson: Vydavnytstvo «Molodyi vchenyi». 62–66. (in Ukrainian)
4. Pikhovnikova, L. S. (2018). Vytoky, osnovni polozhennia, napriamy i perspektyvy suchasnoi linhvosynerhetyky (u nauko-vo-populiarnomu vykladi) [Origins, main principles, directions and prospects of modern linguistic synergetics (in a popular scientific presentation)]. *Nova filolohiia*, 73, 95–101. (in Ukrainian)
5. Pikhovnikova, L. C. (2012). Naukovyi dyskurs u svitli osnovnykh polozhen synerhetyky [Scientific discourse in the light of the basic principles of synergetics]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 24, 99–104. (in Ukrainian)
6. Samarina, V. V. (2010). *Nimetskomovnyi reklamnyi dyskurs: prahmatychnyi, kohnityvnyi ta linhvostylistychnyi aspekty (Avtoref. dys. kand.. filol. nauk) [German-language advertising discourse: pragmatic, cognitive and linguostylistic aspects (Philology PhD thesis synopsis)]*. Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
7. Samarina, V. V. (2018). Synerhetychnyi pidkhid do doslidzhennia nimetskomovnoi reklamy [A synergistic approach to the study of German-language advertising]. *Naukovi zapysky*, 164, 391–394. (in Ukrainian)
8. Haken, H., & Pelster, A. (1993). Über die Rolle der Symmetriebrechung bei der Selbstorganisation / in W. Hahn und P. Weibel (Herausgeber): *Beiträge zum Symposium Evolutionäre Symmetrietheorie – Selbstorganisation und dynamische Systeme*. Frankfurt, 28–30. 121–132.
9. Kristeva, J. (1982). *Desire in language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. In Leon S. Roudiez (Ed.). Columbia University Press.
10. Opiłowski, R. (2020). Praktiken der Emotionalisierung im digitalen Kommunikationsraum. Vor dem Hintergrund von Medien und alternativen Öffentlichkeiten. *Linguistische Treffen in Wrocław*, 17(I). https://doi.org/10.23817/lingtreff.17-17_S.211-222.

11. Opiłowski, R. (2018). Zur Persuasion in multimodalen Werbetexten am Beispiel von fiktiven Werbefiguren. *Studia Niemcoznawcze*, 61, 921-935. Retrieved from: <https://pliki.wn.uw.edu.pl/index.php/s/KTEJmQl2CGHwqnp?path=%2Fpdf%20SN%2061#pdfviewer>.

12. Polajnar, J., Scharloth, J., & Škerlavaj, T. (2022). Intertextualität und (digitale) Diskurse. *De Gruyter*. 213–236. <https://doi.org/10.1515/9783110721447-011>.

13. Sanders, C. (2004). *The Cambridge Companion To Saussure*. Cambridge University Press. Retrieved from: <https://archive.org/details/the-cambridge-companion-to-saussure/mode/2up>

14. Saussure, F. de. (1959). *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library. Retrieved from: <https://archive.org/details/courseingenerall00saus>.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

15. Bitburger and Serviceplan Celebrate the Emotional Power of Football for EURO 2024. (2024). Serviceplan Germany, Advertising Agency, on *Little Black Book*. Munich. Retrieved from: <https://lbbonline.com/news/bitburger-and-serviceplan-celebrate-the-emotional-power-of-football-for-euro-2024>.

16. Pieper, O. (2024). Fußball-EM 2024: Ein kleines Sommermärchen? Politik, Deutschland. *Deutsche Welle*. Retrieved from: <https://www.dw.com/de/fu%C3%9Fball-em-2024-ein-kleines-sommerm%C3%A4rchen/a-69617015>.

17. „Wir waren wirklich ‚United by Football, Vereint im Herzen Europas.‘“ Innenministerin Faeser dankt Polizei- und Rettungskräften für ihren Einsatz beim europäischen Sportsommer. (2024). *Bundesministerium des Innern und für Heimat*. Retrieved from: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/kurzmeldungen/DE/2024/10/EURO2024einsatz.html>.

18. United by Football – Vereint im Herzen Europas. (2024). *Appartements & Mehr*. Retrieved from: <https://www.kampeninfo.de/news/2024/06/12/united-by-football-vereint-im-herzen-europas.html>.

The article was received by the editors 18.02.2025

The article is recommended for printing 28.03.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-06

УДК 811.111'255.4(045)

Я. В. Бойко

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри філології та перекладу;

Київський національний університет технологій та дизайну;

e-mail: yana.boyko.85@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0074-5665>;GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=XVadcR8AAAAJ&gmla;RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Yana-Boiko-2167523249>**В. Г. Ніконова**

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германських мов; Національна академія СБУ;

e-mail: nikonovavg@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0324-4217>;GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=0v_Zv8UAAAAJ&hl=uk; RESEARCHGATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Vira-Nikonova-2167546933>

Узагальнена система перекладацьких відтворень у досягненні еквівалентності й адекватності у перекладі

У статті обґрунтовується узагальнена система перекладацьких відтворень з акцентом на важливість комплексного підходу до досягнення еквівалентності й адекватності при перекладі текстів різних жанрів. Зокрема, розглядаються способи, які дозволяють забезпечити точність передачі змісту, стилю, а також культурних і емоційних аспектів оригіналу, що є необхідним для збереження автентичності перекладу. У дослідженні визначаються ключові методи досягнення цих принципів, що має велике значення для вдосконалення перекладацької практики. Окремо аналізується застосування теоретичних розробок у перекладацькій діяльності, які сприяють досягненню високої точності й естетичної відповідності перекладів, що особливо важливо для різних жанрів текстів – від наукових до художніх. У статті підкреслюється, що в сучасному перекладознавстві у зв'язку з різноманіттям жанрів текстів, важливо застосовувати спеціалізовані підходи, адаптовані до особливостей кожного з них. Запропонована в статті узагальнена система перекладацьких відтворень відкриває нові можливості для еквівалентного й адекватного перекладу технічних, наукових, публіцистичних, офіційно-ділових, рекламних і художніх текстів. Використання таких способів відтворення, як транскодування і трансформаційний переклад, що включає лексико-семантичні та лексико-граматичні перекладацькі трансформації, дозволяє досягти оптимальних результатів у відтворенні змісту, форми і комунікативної спрямованості оригіналу з урахуванням специфіки жанру. Комбінація цих способів дозволяє адаптувати текст до вимог цільової мови, зберігаючи ключові аспекти оригіналу: зміст, стиль і культурну специфіку, що є важливим для досягнення високої якості перекладу в кожному жанрі.

Ключові слова: емоційні аспекти, жанр, культурні аспекти, лексико-граматичні трансформації, лексико-семантичні трансформації, стилістичні аспекти, транскодування.

Як цитувати: Бойко, Я., Ніконова, В. (2025). Узагальнена система перекладацьких відтворень у досягненні еквівалентності й адекватності у перекладі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 60-74.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-06

In cites: Boiko, Y., Nikonova, V. (2025) Generalized system of translation reproductions in achieving equivalence and adequacy in translation. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 60-74.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-06

1. ВСТУП

Проблема еквівалентного й адекватного відтворення тексту оригіналу у перекладі постає актуальною, оскільки зростання ролі міжкультурної комунікації в умовах глобалізації вимагає підвищення ефективності перекладу як ключового засобу забезпечення взаєморозуміння між різними культурами та мовними спільнотами. Сучасний переклад передбачає не лише технічне перенесення інформації з однієї мови на іншу, але й збереження смислового, стилістичного, культурного й емоційного наповнення тексту. Розробка системи перекладацьких відтворень з опертям на сучасні лінгвістичні та культурологічні дослідження дозволяє вдосконалити практичну діяльність перекладачів, сприяючи досягненню вищого рівня точності, змістовності й естетичної відповідності перекладу текстів різних жанрів, таких як технічні, наукові, публіцистичні, офіційно-ділові, рекламні та художні. Успішна реалізація таких підходів також сприяє зміцненню міжнародних зв'язків і поширенню культурного обміну.

У теорії і практиці перекладознавства, як зарубіжного, так і вітчизняного, досі залишається актуальним питання, як досягти балансу між точністю передачі змісту іноземного тексту й адаптацією до культурних і стилістичних особливостей мови перекладу. Розробляючи різні моделі перекладу (лінгвістичні, комунікативні, психолінгвістичні, когнітивні, когнітивно-дискурсивні (див. огляд [3, с. 72–96]), підґрунтям яких постають різні концепції еквівалентності й адекватності оригіналу і перекладу в їх історичному розвитку [1; 13], дослідники пропонують різноманітні системи перекладацьких трансформацій [7; 8; 9; 12; 14], які часто є суперечливими. Існують навіть різні тлумачення самого терміна «перекладацька трансформація» [14, с. 201].

Різнomanітність наукових підходів до розв'язання проблеми адаптації іноземних текстів до культурних і мовних особливостей цільової аудиторії, суперечливість термінологічного апарату в аспекті перекладацьких трансформацій, а також розбіжності у практичному застосуванні запропонованих перекладацьких трансформацій зумовлюють необхідність перегляду існуючих класифікацій для врахування всіх аспектів перекладацького процесу.

Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування та імплементація чіткої і несуперечливої типології перекладацьких відтворень, яка враховуватиме жанрову специфіку іноземного тексту, культурні і мовні аспекти у досягненні еквівалентності й адекватності у перекладі тексту оригіналу, для формулювання практичних рекомендацій, що підвищать якість перекладу.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розмежувати поняття «еквівалентність» та «адекватність» перекладу, спираючись

на теоретичне осмислення цих понять в історії перекладознавства; 2) розглянути системи перекладацьких трансформацій, запропоновані у працях відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників, і визначити суперечливість і нечіткість їх термінологічного апарату; 3) обґрунтувати узагальнену систему перекладацьких відтворень, демонструючи способи її репрезентації у досягненні еквівалентності й адекватності іноземних текстів різних жанрів у перекладі.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1. Теоретико-методологічні основи дослідження. Об'єктом дослідження постає феномен міжмовної мовленнєвої кореляції між одиницями аналізу у текстах оригіналу і перекладу.

Предмет – перекладацькі прийоми та способи, які застосовуються на різних мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному) для забезпечення еквівалентного й адекватного відтворення структурно-семантичних і комунікативно-функціональних характеристик тексту оригіналу у перекладі.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти з англійськомовних текстів різних жанрів (художніх, публіцистичних, наукових) та їх переклади українською мовою, у яких реалізовано різноманітні одиниці аналізу – слова, словосполучення, речення, що дозволяє проаналізувати різноманітність перекладацьких рішень у ході їх відтворення українською мовою.

Методологія дослідження, крім застосування загальнонаукових методів *аналізу і синтезу, індукції і дедукції, спостереження та інтерпретації, опису й узагальнення*, включає методи лінгвістики (*контекстуального, дескриптивного, семантичного і стилістичного аналізу*) і перекладознавства (*зіставного і трансформаційного аналізу*).

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до аналізу системи перекладацьких відтворень, який поєднує сучасні теоретичні напрацювання з практичними аспектами перекладацької діяльності, а також у визначенні особливостей досягнення еквівалентності й адекватності в умовах мовної та культурної різноманітності.

2.2. Поняття еквівалентності й адекватності перекладу. У сучасній перекладознавчій науці питання досягнення еквівалентності й адекватності залишається одним із ключових, адже воно стосується збереження змісту, стилю та функцій тексту оригіналу під час його передачі іншою мовою.

Еквівалентність є фундаментальним принципом, на основі якого вибудовується теорія та практика перекладу. Велика кількість перекладознавців, як вітчизняних, так і зарубіжних, вважали розкриття поняття перекладацької еквівалентності центральною проблемою теорії перекладу і

тому приділяли йому значне місце у своїх працях [13, с. 55–61]. Поняття еквівалентності перекладу має довгу історію розвитку, що розпочалася з робіт французьких лінгвістів Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне у 1950-х роках [23]. Вони визначили еквівалент як «близький відповідник», що може охоплювати мовні одиниці різного рівня – від слова до тексту. Тим не менше, концепція еквівалентності перекладу залишається суперечливою, і думки науковців радикально різняться щодо її точного визначення [1; 13; 18; 20].

В історії лінгвістичного перекладознавства «еквівалентність» розуміли як рівнозначний системний відповідник, незалежний від контексту, орієнтований на передачу форми і змісту [12, с. 56]. Із 1970-х років поняття «еквівалентний переклад» стали розглядати як комунікативно-функціональний інваріант, що враховує семантичний і прагматичний рівні мовної відповідності [1, с. 149]. Було запропоновано підхід, згідно з яким одиниці оригіналу відображаються відповідними одиницями того самого рівня стратифікації в мові перекладу [14, с. 202], і виокремлено, відповідно, шість рівнів еквівалентності – від фонем до тексту, що дозволяє чітко окреслити процес передачі значень мовних одиниць у перекладі: *фонетичний рівень* – збереження звукових особливостей тексту (наприклад, віршованих форм); *лексичний рівень* – точний вибір слів з урахуванням їх значення у контексті; *граматичний рівень* – відтворення синтаксичних конструкцій; *семантичний рівень* – передача смислового наповнення тексту; *прагматичний рівень* – збереження функції тексту та його впливу на цільову аудиторію; *стилістичний рівень* – відтворення стилістичних особливостей оригіналу [15, с. 90].

Значний внесок у розробку концепцій еквівалентності перекладу зробив Юджин Найда [21; 22], запропонувавши теорію динамічної еквівалентності, яка наголошує на досягненні такого рівня перекладу, при якому текст викликає у реципієнта перекладу аналогічну реакцію, як і оригінал у його аудиторії. Найда підкреслював, що динамічна еквівалентність спрямована не стільки на буквальне відтворення форми, скільки на адекватну передачу змісту, з урахуванням культурних і мовних особливостей цільової аудиторії [13, с. 90]. Його підхід став основою для розробки перекладацьких стратегій, орієнтованих на функціональну відповідність між оригіналом і перекладом, серед яких: *функціонально-комунікативна стратегія*, що спрямовує переклад на досягнення комунікативної мети оригінального тексту шляхом створення подібного ефекту для цільової аудиторії, навіть якщо це вимагає адаптації стилю чи структури; *адаптаційна стратегія*, що зумовлює зміну культурно специфічних елементів оригіналу відповідно до контексту та реалій цільової мови, щоб зробити його зрозумілим і прийнятним для цільової аудиторії; *strate-*

гія транспозиції, що полягає у зміні граматичних категорій (структури речення чи порядку слів) для збереження змісту і стилю оригіналу та забезпечення природності перекладу; *стратегія компенсації*, що передбачає перенесення змісту чи стилю, які неможливо передати в певному місці тексту, до інших частин перекладу для досягнення відповідного ефекту; *когнітивно-орієнтована стратегія*, що спрямована на відтворення не лише змісту, але й когнітивних та емоційних реакцій, які викликає текст, що є важливим для художніх творів або емоційно навантажених текстів. Ці стратегії, враховуючи мовні та культурні відмінності оригіналу і перекладу, дозволяють перекладачам забезпечити зрозумілість і природність текстів для цільової аудиторії.

Сучасна теорія перекладу визначає еквівалентність як відповідність між текстом перекладу й текстом оригіналу на основі мовних і прагматичних параметрів. Дослідники, зокрема В. Коллер [19], виділяють п'ять параметрів еквівалентності: денотативну, конотативну, текстонормативну, прагматичну та формально-естетичну, які формують комплексне уявлення про еквівалентність, що передбачає досягнення максимальної подібності текстів за змістом і функціями.

У теоретичному контексті еквівалентність, що забезпечує точність і допомагає розмежувати можливе й неможливе у перекладацькому процесі, часто співвідноситься з *адекватністю*, яка визначається як функціональна відповідність перекладу умовам комунікації, враховуючи прагматичні й семантичні аспекти і, таким чином, забезпечує відповідність перекладу комунікативним умовам. Вона акцентує на доступності тексту для реципієнта.

О. Д. Швейцер називає адекватним такий переклад, який викликає в іншомовного одержувача реакцію, відповідну комунікативній установці відправника [4, с. 140]. За теорією Н. Складчикової, є чотири параметри адекватності перекладу: параметр адекватності передачі семантичної інформації; параметр адекватності передачі емоційно-оціночної інформації; параметр адекватності передачі експресивної інформації; параметр адекватності передачі естетичної інформації [17, с. 177]. Одним із головних завдань перекладача є створення адекватного перекладу.

Адекватний переклад враховує і формально-змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому жодних норм мови перекладу і жанрово-стилістичних вимог до текстів даного типу, є точним і без усіляких неприпустимих перекручень. Тобто адекватність перекладу розглядається як відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови з метою забезпечення прагматичних задач перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності.

Протиставлення еквівалентності й адекватності перекладу характерно лише для радянського і пострадянського перекладознавства [13, с. 61]. В американській та західноєвропейській дослідницьких традиціях різну ступінь достовірності перекладу визначають різними типами еквівалентності. Але доцільність розмежування еквівалентності й адекватності перекладу є очевидною.

У нашому розумінні «еквівалентність» означає ідентичний або майже ідентичний комунікативний ефект, який текст мовою оригіналу та текст мовою перекладу справляють на читача. Це є результатом узгодженості між мисленнєвими процесами автора та перекладача під час створення оригінального та перекладеного текстів. Параметри, за якими встановлюється еквівалентність одиниць оригіналу і перекладу, є такими [3, с. 564]: 1) повний збіг компонентного складу одиниць оригіналу і перекладу, тобто можливість указати у перекладі лексичний відповідник кожному повнозначному слову оригіналу; 2) повний паралелізм структурно-синтаксичної організації, тобто одиниця перекладу ідентично відтворює структурно-синтаксичну модель одиниці оригіналу без зміни конструкції та без зміни порядку слів; 3) рівнозначна передача всіх компонентів значення одиниці оригіналу й одиниці перекладу.

Якщо еквівалентний переклад – це скоріш за все ідеальний конструкт, що максимально точно, майже буквально, відтворює структурно-семантичні параметри одиниці оригіналу відповідного рівня одиницею перекладу на тому самому мовному рівні, зберігаючи також і її комунікативно-функціональні характеристики, то адекватний переклад – це забезпечення лише відповідності комунікативно-прагматичним умовам і завданням комунікації.

За спостереженням О. В. Ребрія, «вимога структурно-семантичної еквівалентності потенційно вступає у протиріччя з вимогою функціональної еквівалентності через те, що завдання збереження структурної та семантичної близькості між текстом оригіналу і текстом перекладу може бути не сумісним із завданням забезпечення їхньої комунікативно-функціональної тотожності» [13, с. 61]. Вирішення цього протиріччя вимагає «компенсаційних» семантико-стилістичних розходжень, що отримали назву перекладацьких трансформацій.

2.3. Системи перекладацьких трансформацій у перекладознавстві. З розвитком теорії перекладу у другій половині ХХ століття як відповідь на необхідність пояснити ті зміни, які відбуваються з текстом під час його перекладу з однієї мови на іншу, виникає термін «перекладацька трансформація». Поняття *перекладацької трансформації* як цілеспрямованої лексичної, граматичної або стилістичної зміни, яку здійснює перекладач у процесі перекладу, стало важливим елементом сучасної теорії перекладу, адже воно дозволяє зрозуміти і систе-

матизувати процес адаптації тексту до умов іншої мови та культури.

Особливий внесок у розробку концепції перекладацької трансформацій (далі ПТ) зробили радянські лінгвісти, які описали їх як мовні та структурні перетворення, необхідні для збереження змісту, стилю й функцій тексту в іншій мові. Однак однією з основних проблем стало визначення ПТ і розробка їх узгодженої типології. У наукових працях існує велика кількість різних тлумачень терміна «перекладацька трансформація» та численні спроби класифікації цього явища: прийоми логічного мислення (Я. І. Рецкер); заміни у процесі перекладу однієї форми вираження іншою (О. Д. Швейцер); міжмовні перефразування (Л. К. Латишев); засоби перекладу за відсутності словникових відповідників чи контекстуальних обмежень (В. Н. Комісаров); міжмовні перетворення для досягнення еквівалентності чи адекватності, незважаючи на розбіжності між мовами (Л. С. Бархударов); перекладацькі деформації, що пов'язані з втратою змісту в перекладі та перекладацькі помилки, які виникають через недостатнє знання мови чи нерозуміння авторської ідеї (М. С. Гарбовський) [5; 6; 10; 11; 15; 16; 17]. Така кількість різних тлумачень терміна призводить до неоднозначності в його розумінні, ускладнення класифікації та розробки універсального підходу до вивчення цього явища.

У перекладознавстві наявні розгалужені класифікації ПТ. Так, у радянському перекладознавстві було запропоновано найбільш загальний підхід, за яким ПТ поділяються на перестановки, додавання, заміни та опущення [14, с. 202], що, на нашу думку, постає досить умовним і приблизним. Інші дослідники здійснюють класифікацію перекладацьких трансформацій за рівнями мовної системи, однак такий підхід не завжди є послідовним. Найчастіше увага приділяється лексичному, морфологічному та синтаксичному рівням [15].

Суперечливим є виокремлення семантичного рівня паралельно з лексичним. Зокрема, генералізація та конкретизація зазвичай належать до гіперо-гіпонімічних заміни, однак у деяких класифікаціях вони віднесені до семантичного рівня, поряд із метафоричними, метонімічними, синонімічними замінами, логічним розвитком понять, антонімічним перекладом і компенсацією [5]. Проте семантичний рівень логічніше було б протиставляти формальному чи прагматичному, а не лексичному.

Також не завжди узгоджено підхід до стилістичних ПТ. Одні дослідники включають до них синонімічні заміни, описовий переклад, компенсацію та інші види заміни; компресію та розширення; зміну стилістичного забарвлення тексту. Було запропоновано альтернативний підхід, де стилістичний рівень розглядається як окрема категорія поруч із компонентним, прагматичним і референційним рівнями, що не цілком відповідає семіотичній природі мови [14].

Деякі ПТ інтерпретуються по-різному різними дослідниками. Наприклад, антонімічний переклад включають до групи або лексико-граматичних ПТ (В. Н. Комісаров), або семантичних ПТ (Р. К. Міньяр-Белоручев), або лексичних ПТ (Я. Й. Рецкер), або кваліфікують як заміну (Л. С. Бархударов). У випадку, коли відповідник у перекладі створюється шляхом додавання префікса до антоніма, то цей прийом розглядають також і як додавання [14].

Можна зазначити, що хоча ПТ є важливим інструментом для адаптації тексту, кожна із запропонованих класифікацій має свої переваги і недоліки, які полягають, з одного боку, у можливості збереження змісту і стилю оригіналу, а з іншого, у складності збереження балансу між точністю та природністю. Використання конкретного підходу залежить від жанру тексту, рівня майстерності перекладача і культурного контексту, в якому створюється переклад. Отже, наявні класифікації ПТ залишаються неповними, оскільки вони не враховують багато різноманітних підходів і прийомів, що свідчить про необхідність подальших досліджень у цій галузі.

В українському перекладознавстві ПТ є важливою темою для сучасних досліджень, адже вони відображають складність і багатогранність перекладацького процесу, що виникає при взаємодії двох мовних і культурних систем. Сучасні українські дослідники (В. І. Карабан, І. В. Корунець, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, С. Є. Максимов, О. О. Селіванова та ін.) вивчають різноманітні підходи до ПТ, зокрема лексичні, граматичні та стилістичні зміни, які забезпечують точність і адекватність перекладу та дозволяють зберегти смислову, емоційну та комунікативну цілісність тексту в новій мовній реальності. Ці дослідження сприяють розвитку теоретичних засад перекладознавства та вдосконаленню практики перекладу в сучасних умовах.

Так, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко та О. Д. Огуй розглядають ПТ як методи та прийоми, що допомагають зберегти стиль автора та передати зміст оригінального тексту. Вони розрізняють перетворення на різних рівнях, включаючи морфологічний, синтаксичний, лексичний, фонетичний та текстовий [9].

В. І. Карабан [7, с. 38–54] описує лексичні ПТ: конкретизацію значення слова; генералізацію значення слова; додавання слова; вилучення слова; заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови; перестановку слова. А серед граматичних ПТ основну увагу приділяє зміні граматичних характеристик певних мовних одиниць, таких як слова, словосполучення або речення.

Зауваги: у запропонованій класифікації до лексичних ПТ віднесено і такі, які зумовлюють зміни не лише лексичного складу, а й зміни граматичних категорій (як при граматичних ПТ), зокрема, зміну морфологічних характеристик мовних одиниць, наприклад, заміна слова однієї частини мови на сло-

во іншої частини мови, а також зміну синтаксичних характеристик через зміни структури словосполучення та/або речення, наприклад, додавання слова; вилучення слова, перестановка слова.

С. Є. Максимов [12] розподіляє ПТ на: *лексичні (формальні)* ПТ – практична транскрипція, транслітерація, традиційне фонетичне та графічне відтворення, поєднання трьох способів, калькований переклад; *лексико-семантичні* ПТ – генералізація, диференціація, заміна, модуляція (логічний розвиток); *граматичні* ПТ – переклад «слово за словом», транспозиція, заміна, додавання, вилучення; *лексико-граматичні* ПТ – антонімічний переклад, повна реорганізація сегмента тексту, компенсація.

Зауваги: 1) лексичними (формальними) ПТ вважаються міжмовні системні кореляції на фонетичному рівні (практична транскрипція, транслітерація); 2) до граматичних ПТ віднесено переклад «слово за словом» і заміну, яка вважається також лексико-семантичною ПТ.

О. О. Селіванова [14, с. 203–208] вивчає ПТ як процес, що включає зміни в формі, структурі та змісті текстів для забезпечення відповідності комунікативного впливу на одержувачів оригінальних і перекладених текстів і розділяє їх на формальні, формально-змістові та прагматичні.

Формальні трансформації передбачають зміну форми в перекладі без зміни змісту оригіналу. Вони можуть виникати на різних рівнях мови: на *фонетичному* – транскрипція, транслітерація, фонографічна заміна, комбінація зазначених методів; на *словотвірному* – словотвірне калькування, інверсія складників слова; на *лексичному* – заміна лексем відповідниками, що мають однаковий семантичний склад; на *морфологічному* – заміна граматичних категорій; частиномовні заміни; на *синтаксичному* – заміна синтаксичних конструкцій, зміна порядку слів у реченні; опущення чи додавання мовних одиниць.

Формально-змістові трансформації передбачають не лише зміну форми, але й модифікацію змісту, залежно від специфіки мовних систем і контексту, на різних рівнях мови: на *фонетичному* – зміна ритміко-мелодійної структури в поетичних текстах, що впливає на концептуальний план; на *лексичному (денотативний план)* – синонімічні заміни; метонімічні заміни; (конотативний план) – експресивні трансформації; оцінно-емотивні зміни; функціонально-стилістичні трансформації; на *морфологічному* – категорійні заміни зі зміною змісту, такі як зміна числа, виду, часу; частиномовні заміни з модифікацією змісту; на *синтаксичному* – заміна сполук на окремі слова з модифікацією змісту; переструктурування речень, що змінює семантичну організацію тексту.

Прагматичні трансформації орієнтовані на зміну форми і змісту тексту з урахуванням прагматичного впливу на читача. Вони спрямовані на збе-

реження або адаптацію ефекту оригінального тексту для цільової аудиторії.

Зауваги: запитання викликають формальні ПТ, а саме:

1) до формальних ПТ на *фонетичному* рівні віднесено транскрипцію, транслітерацію, фонографічну заміну і комбінацію зазначених методів; на *словотвірному* рівні – словотвірне калькування, а на *лексичному* – заміну лексем відповідниками, що мають однаковий семантичний склад.

Якщо розуміти ПТ як творчий процес, що передбачає *навмисне перетворення перекладачем* структурного і семантичного паралелізму між текстом оригіналу і текстом перекладу з метою збереження інформації, яка призначена для передачі, то про які перекладацькі перетворення йдеться у процесі зазначених формальних трансформацій? У таких випадках слід говорити не про *трансформаційний переклад*, а про *перекодування*, тобто системний перехід з однієї мови (коду) на іншу мову (код). Здійснення такої системної кореляції між різнорівневими одиницями двох мов (кодів) не вимагає від перекладача особливих перекладацьких рішень і творчого підходу;

2) до формальних ПТ на *синтаксичному* рівні, які передбачають зміну форми в перекладі без зміни змісту оригіналу, віднесено зміни порядку слів у реченні, опущення чи додавання мовних одиниць. Але хіба такі структурні зміни не зумовлюють, поряд зі зміною форми, також і зміну змісту?

Отже, на основі сучасних тенденцій у перекладознавстві можна зробити висновок, що відсутність єдиної класифікації ПТ є наслідком різних підходів дослідників до поділу цих трансформацій за власними критеріями. Для досягнення максимальної відповідності оригіналу у перекладі необхідно застосовувати комплексний підхід, який передбачає перегляд існуючих класифікацій ПТ і розробку їх узагальненої класифікації. Це дозволить забезпечити більшу точність і ефективність перекладу текстів різних жанрів, враховуючи всі аспекти мовної і культурної адаптації.

2.4. Узагальнена система перекладацьких відтворень. У сучасному перекладознавстві важливим завданням є розробка ефективних методів перекладу, які забезпечують точність і адекватність відтворення змісту оригіналу при збереженні його стилістичних, культурних та емоційних аспектів. У зв'язку з різноманітністю жанрів текстів, кожен з яких має свої особливості, постає необхідність у формулюванні спеціалізованих підходів до перекладу. У цьому контексті пропонується *узагальнена система перекладацьких відтворень*, що враховує характерні особливості таких жанрів текстів, як технічні, наукові, публіцистичні, офіційно-ділові, рекламні та художні.

Відтворення оригіналу у перекладі відбувається на всіх рівнях мовної системи: на рівні *мовного зна-*

ку (слова чи усталеного словосполучення) – це найнижчий, але надзвичайно важливий рівень, адже більшу частину інформації передають саме слова (чи усталені словосполучення); на рівні *висловлення* (вільного словосполучення) – це ланцюг мовних знаків (слів), відібраних і розташованих відповідним чином за певними правилами; на рівні *повідомлення* (простих і складних речень) – це один зі способів опису ситуації; на рівні *тексту* – це сукупність і водночас послідовність низки ситуацій.

Способами перекладацького відтворення постають *транскодування* і *трансформаційний переклад* [3, с. 379–418].

2.4.1. Транскодування. *Транскодування* (Transcoding) – це спосіб *перекодування*, тобто перенесення, мовного знаку (лексичної / фразеологічної одиниці), висловлення (вільного словосполучення), повідомлення (речення) чи тексту з однієї мови (коду) на іншу мову (код) шляхом підбору у мові перекладу прямих (словникових) лексичних / фразеологічних відповідників, значення яких (у випадку багатозначності одиниці оригіналу) зумовлюється контекстом, і збереження структури вихідної одиниці або її нормативної заміни у мові перекладу.

Транскодування забезпечує *еквівалентний переклад* на всіх мовних рівнях шляхом *транслітерації*, *транскрипції*, *практичної транскрипції*, *нульового транскодування* / *інкрустації* та *калькування*.

Транслітерація (Transliteration) – це спосіб перекодування іншомовного слова з метою відтворення його графічної форми за допомогою літер мови перекладу: *blogger* ‘блогер’, *Amazonomania* ‘Амазономанія’, *Estarriol* ‘Естарріол’. Шляхом транслітерації транскодуються власні імена, прізвища, географічні назви, терміни, неологізми тощо. Наприклад:

(1) *Ukraine cyber-conflict: Hacking gangs vow to de-escalate.* [24] – ‘Український кіберконфлікт: хакерські угруповання обіцяють деескалацію’.

Транскрипція (Transcription) – це спосіб перекодування іншомовного слова з метою відтворення його звукової, фонологічної форми: *talk* ‘моук’, *blockchain* ‘блокчейн’, *doomscrolling* ‘думскролінг’, *clickbait* ‘клікбейт’. Наприклад:

(2) *Many companies are now turning to crowdsourcing to gather innovative ideas from the public.* [24] – ‘Зараз багато компаній звертаються до краудсорсингу для збору інноваційних ідей від громадськості’.

Транскрипція зберігає звукову форму неологізмів, які не мають точного аналога в українській мові, забезпечуючи автентичність оригінального звучання та значення термінів, які описують специфічну культурну звичку у сучасному мас-медійному дискурсі. Транскрибовані терміни сприяють ефективному пристосовуванню української мови до умов глобалізації, зберігаючи її конкурентоспроможність у міжнародному комунікативному просторі.

Практична транскрипція (Practical transcription) – це спосіб перекодування звукової форми іншомовного слова, при якому транскрибується корінь слова, а його закінчення змінюється відповідно до граматичних норм мови оригіналу: *20 bucks* ‘20 баксів’, *Thwil Bay* ‘Твільська бухта’. Наприклад:

(3) *Microblading was the ultra-realistic, semi-permanent make-up*. [24] – ‘Мікроблейдингом був ультра-реалістичний, напівперманентний макіяж’.

Корінь зберігає своє звучання, передане українською фонетично, що забезпечує впізнаваність терміна для носіїв обох мов. Закінчення *-ом*, адаптоване до правил української мови – ‘мікроблейдингом’, має граматичний відмінок (орудний), що відповідає контексту речення в перекладі і дозволяє природно включити запозичене слово у синтаксичну структуру української мови.

Нульове транскодування / інкрустація (Zero transcoding / Incrustation) – це спосіб перекодування іншомовної лексичної одиниці шляхом прямого включення в мову перекладу, за допомогою латинських літер: *PHP code* ‘PHP код’, *IT-technology* ‘ІТ-технології’, *P.S.* ‘P.S.’, *HIMARS*, *ATACMS*. Наприклад:

(4) *There have been 88 million posts shared using the #OOTD on Instagram, and 4 million on Twitter in the last year alone, according to Stylezz*. [24] – ‘За даними Stylezz, за минулий рік було 88 мільйонів постів у мережі Instagram та 4 мільйони постів у мережі Twitter із позначкою #OOTD’.

(5) *The share price of Stellantis, the owner of brands such as Peugeot, Citroen, Fiat and Jeep, also plummeted on Monday after a profit warning*. [24] – ‘Ціна акцій Stellantis, власника таких брендів, як Peugeot, Citroen, Fiat і Jeep, також різко впала в понеділок після попередження про прибуток’.

Нульове транскодування (інкрустація) дозволяє зберегти автентичність і впізнаваність цільовою аудиторією назв компаній, брендів, проєктів або термінів, які не перекладаються або мають усталену форму використання.

Калькування (Loan translation / Word-for-word translation) – це спосіб перекодування іншомовних різнорівневих одиниць – слів / фразеологізмів, вільних словосполучень, речень чи текстів – з вихідної мови (коду) на мову (код) перекладу за допомогою підбору прямих (словникових) лексичних / фразеологічних відповідників, значення яких зумовлюється контекстом (у випадку багатозначності одиниці оригіналу), і збереження структури вихідної одиниці або її заміни на нормативний відповідник, що відповідає граматичним нормам мови перекладу, для забезпечення еквівалентності перекладу. Розрізняємо три види калькування.

Семантична калька (Semantic calque) – це прямий лексичний відповідник іншомовної лексичної одиниці у мові перекладу, словникове значення якого (у випадку багатозначності) зумовлюється кон-

текстом: *ammunition* ‘боєприпаси’, *environment* ‘середовище’, *counteroffensive* ‘контрнаступ’. Наприклад:

(6) *After abandoning their crashed aircraft, they would have to have to fight on foot*. [24] – ‘Після того, як вони покинули свій розбитий літак, їм довелося продовжувати боротьбу пішки’.

Семантична калька дозволяє передати загальний зміст і структуру термінів або культурних реалій, навіть якщо окремі слова можуть мати інші значення в контексті перекладу.

Фразеологічна калька (Phraseological calque) – це прямий фразеологічний відповідник іншомовного усталеного словосполучення (фразеологізма) у мові перекладу з використанням відповідного образу мови перекладу при розбіжностях у лексичному складі: *as like as two peas* ‘як дві краплі води’, *to make a mole out of a molehill* ‘робити з мухи слона’, *either Caesar or nothing* ‘або Цезарь, або нічого’. Розбіжності у лексичному складі одиниці оригіналу і фразеологічної кальки не перешкоджають збереженню образу у перекладі. Наприклад:

(7) *Comedian Katt Williams recently issued a warning, claiming that the disgraced music mogul is ‘about to snatch on everybody’ in his inner circle*. [24] – ‘Комік Катт Вільямс нещодавно виступив із попередженням, заявивши, що знеславлений музичний магнат ‘збирається донести на всіх’ у своєму найближчому колі’. У перекладі фразеологізм *about to snatch on everybody* не лише зберігає первісний зміст, але й підкреслює соціальну стигму, пов’язану зі стукацтвом, оскільки емоційно забарвлений термін *snitch*, що вказує на зраду довіри та порушення кодексу мовчання, відтворено як ‘донести’, що точно відображає зміст оригіналу та зберігає структуру оригіналу, але в той же час містить емоційний заряд, характерний для терміна ‘стукач’. Це дозволяє читачеві зрозуміти не лише фактичну інформацію, а й емоційний контекст висловлювання.

Фразеологічна калька може зберігати граматичну структуру іншомовної фразеологічної одиниці, але при цьому використовувати інші лексичні одиниці рідної мови. Як результат, у мові перекладу утворюється фразеологічна одиниця, яка за своєю формою нагадує іноземний вираз, проте має значення, яке відповідає культурним і мовним особливостям рідної мови.

Морфологічна калька (Morphological calque) – це збереження граматичної структури вихідної одиниці – частини мови слова, порядку слів у словосполученні / реченні (наприклад, *ethical hacker* ‘етичний хакер’, *cheap fake* ‘дешева підробка’) або її нормативний відповідник у мові перекладу, тобто заміна складної аналітичної форми в морфологічній системі оригіналу на граматичну структуру в мові перекладу, що відповідає граматичним нормам мови перекладу: нормативні відповідники сполучникових словосполучень (*of my friend* ‘мого друга’, *to their parents* ‘їхнім батькам’), складних аналітичних

форм дієслова (*have been studying* 'вивчають', *is being discussed* 'обговорюється'). Наприклад:

(8) *But some groups, he added, had become completely disoriented because of a communication blackout.* [24] – 'Але він додав, що деякі групи стали повністю дезорієнтованими через відсутність зв'язку'. У відтворенні словосполучення *had become completely disoriented* 'стали повністю дезорієнтованими', поряд із семантичною калькою, яка забезпечує точну передачу значень слів-компонентів і не потребує адаптації для української аудиторії, використано морфологічне калькування, що зберігає граматичну структуру вихідної одиниці – частини мови слів-компонентів і порядку слів у словосполученні (прислівник *completely* + дієприкметник *disoriented*), а складну аналітичну форму дієслова *had become* відтворено нормативним відповідником 'стали'.

Комбінація семантичної і морфологічної кальки – **семантико-морфологічна калька** (Semantic-Morphological calque), коли і форма, і зміст іншомовної одиниці точно відтворюється у мові перекладу лексичним і нормативним відповідниками, реалізується не лише в межах словосполучення (9), а й у межах висловлення (10) і речення (11). Наприклад:

(9) *But what is the explanation of the enslavement of Europe by the German Nazi regime? How did they do it?* [24] – 'Але яке пояснення поневолення Європи німецьким нацистським режимом? Як їм це вдалося?'

(10) *Their only guarantee is Hitler's good faith, which, as everyone knows, biteth like the adder and stingeth like the asp.* [24] – 'Єдина їхня гарантія – це добра воля Гітлера, яка, як усім відомо, кусає, як гад, і жалить, немов та гадюка'.

(11) *The Commission recorded, assessed and awarded compensation for cleanup and restoration of damage to soil, water, coastal ecosystems, and other damages.* [24] – 'Комісія зафіксувала, оцінила та присудила компенсацію за очищення та відновлення пошкоджень ґрунтів, вод, прибережних екосистем та інших збитків'.

Семантико-морфологічне калькування в (11) полягає в ідентичному відтворенні українською мовою прямих, словникових значень кожного слова-компонента, повній відповідності морфологічних характеристик всіх слів-компонентів, збереженні типу і структури речення, порядку слів.

2.4.2. Трансформаційний переклад.
Трансформаційний переклад (Transformational translation) – це відтворення *мовного знаку* (лексичної / фразеологічної одиниці), висловлення, повідомлення чи тексту із застосуванням **перекладацьких трансформацій** (ПТ) – перетворень іншомовних одиниць у результаті творчої діяльності перекладача, які мають формально-семантичний характер, змінюючи як форму, так і значення вихідних одиниць. Трансформаційний переклад забезпечує **адекватний переклад** на всіх мовних рівнях шляхом **лексико-семантичних** ПТ і **лексико-граматичних** ПТ.

2.4.2.1 Лексико-семантичні трансформації.
Лексико-семантичні ПТ (Lexical-semantic transformations) – це спосіб перекладу шляхом зміни значення іншомовних слів або виразів під час перекладу або адаптації тексту з однієї мови на іншу. Лексико-семантичні ПТ – **генералізація, конкретизація і модуляція** – змінюють значення іншомовної одиниці з урахуванням культурних, контекстуальних або граматичних особливостей мови перекладу.

Генералізація (Generalization) – це лексико-семантична ПТ, яка полягає в заміні іншомовної одиниці, що має більш вузьке значення, на одиницю мови перекладу з більш широким значенням, тобто видова назва у мові оригіналу, яка вказує на конкретний елемент або категорію, замінюється у мові перекладу родовою назвою, що охоплює більш широкий спектр значень. Наприклад:

(12) *The media professionals are planning a new campaign to increase public awareness.* [24] – 'Працівники засобів масової інформації планують нову кампанію для підвищення обізнаності громадськості'. У перекладі використано більш широкий термін, який є родовою назвою і охоплює не тільки журналістів, але й інших людей, які працюють у сфері ЗМІ. Цей термін узагальнює значення і робить його більш універсальним, оскільки не зазначає конкретно, які саме професіонали маються на увазі, але зберігає загальну ідею.

Генералізація дозволяє спростити або узагальнити конкретне значення в контексті перекладу, коли в цільовій мові немає відповідника з таким же вузьким значенням, уникнути перевантаження інформацією та зробити текст більш універсальним і зрозумілим для читачів.

Конкретизація (Concretization) – це лексико-семантична ПТ, яка полягає в заміні іншомовної одиниці з більш широким або загальним значенням на одиницю в мові перекладу з більш вузьким, специфічним значенням, тобто загальний термін (родова назва) замінюється на більш точний або конкретний термін (видова назва), що дозволяє краще відповідати контексту цільової мови: *authorities* 'органи влади', *strike* 'ракетний удар'. Наприклад:

(13) *The authorities have implemented new regulations to address the issue.* [24] – 'Органи влади запровадили нові регуляції для вирішення цієї проблеми'. У перекладі значення лексичної одиниці *authorities*, яке охоплює більш широкий спектр осіб або організацій, звужене у перекладі 'органи влади' і чітко визначає, що йдеться саме про державні органи або інші установи, які мають адміністративні або управлінські повноваження.

Конкретизація часто використовується в ситуаціях, коли в оригінальній мові застосовується слово, яке має широке значення і охоплює кілька аспектів, але в мові перекладу є необхідність застосувати термін із більш чітким або вузьким значенням. Цей процес дозволяє зберегти точність і ясність при пе-

редачі змісту, оскільки конкретизація терміну в цільовій мові може краще відображати контекст.

Модуляція (Modulation) – це лексико-семантична ПТ, що полягає в заміні прямого словникового відповідника на контекстуальний варіант, який є логічним розвитком значення одиниці оригіналу: *I.T. guy* ‘програміст’, *strong tea* ‘міцний чай’, *strong wind* ‘сильний вітер’. В перекладі використовуються слова або словосполучення, які зберігають основну ідею вихідного терміна, але мають інший спосіб вираження, що відповідає особливостям цільової мови. Наприклад:

(14) *Many people are choosing to unplug from technology to reconnect with nature and reduce stress.* [24] – ‘Багато людей вирішують відсторонитися від технологій, щоб відновити зв’язок із природою та зменшити рівень стресу’.

У перекладі (14) застосовано модуляцію слова *unplug* ‘відсторонитися’, оскільки дослівне значення *unplug* (‘відключити від розетки’) є неприйнятним у цьому контексті. Замість буквального перекладу обрано семантично адаптований варіант, який точніше передає зміст: відмову від використання технологій. Модуляція дозволяє акцентувати увагу на дії, яка відповідає культурному й емоційному контексту висловлювання.

Модуляцію застосовують при перекладі діалектизмів, каламбурів, жаргону, специфічних виразів, культурних реалій тощо. Наприклад:

(15) *Our company values its unicorn employees.* [24] – ‘Наша компанія цінує своїх унікальних співробітників’. Лексичну одиницю *unicorn*, яка позначає надзвичайно рідкісних і цінних працівників, було трансформовано шляхом модуляції в ‘унікальні’ для досягнення запрограмованого комунікативного ефекту.

Важливо, що лексичні одиниці в оригіналі і перекладі можуть не співпадати за місцем, тобто модуляція може відбуватися не в тому самому місці, де цього вимагала лексична одиниця в мові оригіналу, але при цьому зберігається загальна суть висловлення. Наприклад:

(16) *The merger fell through because the synergy between departments was insufficient.* [24] – ‘Злиття не відбулося через недостатню узгодженість роботи між відділами’. Термін *synergy* було адаптовано як ‘узгодженість роботи’, що краще відповідає стилю української бізнес-комунікації.

Модуляція дозволяє передати зміст оригіналу, змінюючи його форму таким чином, щоб у перекладі був збережений логічний зв’язок, але в контексті цільової мови звучало природно і відповідно до мовних норм. Процес модуляції включає зміну перспективи, способу вираження або акцентів у контексті, що дозволяє досягти більш точного і зрозумілого перекладу, якщо прямий словниковий відповідник недоречний через особливості граматики чи стилістики цільової мови.

2.4.2.2. Лексико-граматичні трансформації.
Лексико-граматичні ПТ (Lexical-grammatical transformations) – це зміни при перекладі вільного словосполучення та речення з однієї мови на іншу, що стосуються як лексичних, так і граматичних аспектів мови. Вони дозволяють адаптувати зміст оригіналу до граматичних і стилістичних вимог цільової мови, зберігаючи основну ідею і точність передачі. До лексико-граматичних ПТ належать: *граматична заміна, додавання / ампліфікація, вилучення / елімінація, транспозиція, антонімічний переклад, описовий переклад, експлікація та цілісне перетворення*.

Грамматична заміна (Grammatical replacement / Substitution) – це лексико-граматична ПТ, що полягає в заміні граматичних одиниць або конструкцій однієї мови на інші граматичні одиниці чи конструкції в процесі перекладу. Грамматичні заміни використовуються для того, щоб передати зміст оригіналу з урахуванням граматичних норм цільової мови, коли неможливо безпосередньо застосувати ті самі граматичні форми через відмінності між мовами. Це дозволяє перекладачу зберегти точність і природність перекладу, адаптуючи його до специфіки мови перекладу. Грамматичні заміни диференціюємо за двома типами: морфологічні і синтаксичні граматичні заміни.

А. Морфологічна заміна (Morphological replacement) полягає в заміні частини мови одиниці оригіналу відповідно до граматичних норм цільової мови (наприклад, іменника на прикметник: *school library* ‘шкільна бібліотека’, герундія на іменник: *reading* ‘читання’, дієприкметника на прикметник: *guided glide bombs* ‘керовані плануючі бомби’, дієслова на іменник: *a book to read* ‘книга для читання’ тощо). Перекладач змінює граматичну форму слова, щоб зберегти логічний зв’язок і смисл, навіть якщо немає прямого відповідника. Наприклад:

(17) *Conservation charities have successfully completed the second round of rewilding of a long-lost bird breed in Dover.* [24] – ‘Благодійні природоохоронні організації успішно завершили другий раунд відновлення давно втраченої породи птахів у Дуврі’. У перекладі термін *rewilding* був змінений з англійської форми герундія на український іменник ‘відновлення’. Така заміна дозволяє адаптувати слово до граматичних вимог української мови та робить термін більш зрозумілим для читача. Водночас, цей підхід зберігає сенс процесу, що позначається терміном *rewilding* – відновлення природного стану певного виду чи екосистеми.

Б. Синтаксична заміна (Syntactic replacement) полягає в зміні структури іншомовного речення з метою адаптації перекладу до граматичних норм мови перекладу. Наприклад:

(18) *He wanted her to feel with him this big thing that was his, that he had seen with his own eyes.* [24] – ‘Він хотів, щоб Рут відчула разом з ним те велике, що він бачив власними очима’. У цьому прикладі замінено

складний предикативний комплекс – інфінітивний зворот Complex Object – на складнопідрядне речення в українській мові ‘він хотів, щоб Рут відчула разом з ним...’. Така заміна дозволяє зробити переклад більш зрозумілим і природним для цільової мови.

Синтаксична заміна може включати:

- заміну синтаксичної предикативної конструкції (інфінітивного, герундіального, дієприкметникового комплексу) складнопідрядним реченням: *He wanted her to feel with him...* ‘Він хотів, щоб вона відчула разом з ним...’;

- заміну членів речення, таких як підмет, присудок, обставини, підрядними реченнями: *wearable technology* ‘технології, що можна носити’;

- заміну комунікативного типу речення: повідомлення → питання (риторичне);

- заміну структурного типу речення шляхом або членування речень (Sentence fragmentation): одне складне → декілька простих, або об’єднання речень (Sentence integration): декілька простих → одне складне.

Синтаксичні процеси фрагментація (членування) або інтеграції (об’єднання) речень, змінюючи структуру іншомовного речення з метою адаптації перекладу до граматичних і стилістичних норм мови перекладу, спрямовані на збереження основної ідеї оригіналу. Наприклад:

(19) *International organizations play a crucial role in resolving global conflicts. They provide platforms for dialogue and promote adherence to international law.* [24] – ‘Міжнародні організації відіграють вирішальну роль у врегулюванні глобальних конфліктів, надаючи платформи для діалогу та сприяючи дотриманню норм міжнародного права’. У перекладі два простих речення інтегровано (об’єднано) в одне складне для досягнення кращої зв’язності тексту та збереження стилістичної цілісності шляхом використання підрядного зв’язку. Це дозволяє уникнути повторення підмета *They* та зробити текст компактнішим і логічно пов’язаним.

Членування й об’єднання речень допомагає передати необхідний рівень виразності, чіткості й емоційної віддачі, відповідно до специфіки жанру та стилю.

Додавання / **Ампліфікація** (Addition / Amplification) – це лексико-граматична ПТ, що передбачає додавання лексичних елементів або уточнень, відсутніх в оригіналі, для точнішої передачі змісту: *he felt a desire to die for her* – ‘він раптом відчув бажання віддати за неї життя’. Додавання застосовують, щоб уникнути семантичних чи граматичних втрат і забезпечити відповідність мовним і культурним нормам цільової мови. Наприклад:

(20) *Some websites have started introducing paywalls which can be lifted with data rather than cash.* [24] – ‘Деякі веб-сайти почали запроваджувати системи оплати, які можна скасувати за допомогою даних, а не готівкою’. Неологізм *paywalls* в українському

перекладі замінено на ‘системи оплати’, оскільки в українській мові немає прямого відповідника, який би був зрозумілий для широкої аудиторії. Такий переклад допомагає донести суть явища – механізму обмеження доступу до контенту за умови оплати чи надання певних даних.

Вилучення / **Елімінація** (Omission / Elimination) – це лексико-граматична ПТ, що полягає у виправданому усуненні певних надмірних елементів оригінального тексту, що не є необхідними для цільової мови, з метою збереження точності й еквівалентності перекладу: *That’s totally unfair!* ‘Та це ж нечесно!’ *Don’t forget to breathe!* ‘Дихай!’ Наприклад:

(21) *Jorts, or jean shorts, have made a comeback this summer, becoming a popular fashion choice among young adults.* [24] – ‘Джинсові шорти повернулися цього літа, ставши популярним модним вибором серед молоді’. Вилучення неологізму *jorts* у перекладі українською мовою відбулося через те, що цей неологізм є досить специфічним і не має усталеного чи поширеного відповідника в українській мові. *Jorts* – це сленг, що є поєднанням *jeans* ‘джинси’ і *shorts* ‘шорти’, яке вживається здебільшого в англійськомовних країнах для позначення джинсових шортів.

Елімінація виправдана, коли певні лексичні або граматичні одиниці оригіналу є плеонастичними або тавтологічними для мови перекладу, тобто вони дублюють зміст, який є зрозумілим для носіїв мови перекладу.

Транспозиція (Transposition) – це лексико-граматична ПТ, яка полягає у зміні порядку слів або структурних елементів у реченні чи тексті при перекладі з однієї мови на іншу. Транспозиція може стосуватися: зміни послідовності слів у словосполученнях (*to see suddenly* ‘зненацька побачити’) і реченнях (*I saw him in the park yesterday*. ‘Вчора я побачив його у парку’), перестановки частин складних речень або навіть змін у порядку абзаців у тексті. Наприклад:

(22) *Like most feature phones, it has no apps, no app store, no selfie camera, and only one game.* [24] – ‘Як і в більшості функціональних телефонів, тут немає додатків, магазину програм, камери для селфі та є лише одна гра’. У перекладі застосовано транспозицію слів-компонентів у межах словосполучення: *selfie camera* було адаптовано як ‘камера для селфі’, що відповідає граматичним і стилістичним вимогам української мови.

(23) *His outstanding performance amazed the judges.* [24] – ‘Суддів вразив його видатний виступ’. У перекладі українською вираз ‘видатний виступ’ перенесено в кінець речення, тобто здійснено транспозицію у межах речення. Це дозволяє зберегти логічний акцент і підкреслити враження, зроблене саме виступом.

Транспозиція є однією з найбільш поширених структурних змін, оскільки різні мови мають різні

правила побудови речень і відмінності у синтаксисі, наприклад: 1) англійська мова має фіксований порядок слів, тоді як українська дозволяє більш вільну перестановку елементів у реченні; 2) в англійських реченнях логічний акцент часто ставиться на початок речення, в той час як в українських мовних конструкціях логічний акцент може зміщуватися на другу частину речення, що вимагає зміни порядку слів для збереження семантичного акценту.

Антонімічний переклад (Antonymic translation) – це лексико-граматична ПТ, що полягає в заміні форми слова або словосполучення на протилежну (позитивної – на негативну й навпаки), що супроводжується відповідною лексичною заміною одиниці вихідної мови її антонімом у мові перекладу: *Keep foreign goods out!* 'Не допускати імпорту іноземних товарів!' Наприклад:

(24) *We have not journeyed all this way across the centuries, across the oceans, across the mountains, across the prairies, because we are made of sugar candy.* [24] – 'Ми пройшли такий довгий шлях крізь століття, перетинали океани, долали гори, пробиралися крізь прерії, саме через те, що ми не зроблені з карамелі'. Метафора *made of sugar candy* має на меті виразити те, що люди не є крихкими, як цукерки. Антонімічний переклад 'не зроблені з карамелі' використовується для збереження та посилення негативної форми висловлювання, вказуючи на відсутність вразливості людей, підкреслюючи міцність і витривалість британського народу. Антонімічний переклад виключає будь-яку можливість слабкості, тим самим підсилюючи заяву про стійкість характеру, і не тільки зберігає оригінальне значення метафори, але й адаптує її, роблячи більш зрозумілою й емоційно виразною для українського читача, акцентуючи на силі та відданості народу.

Антонімічний переклад може мати такі види.

А. Негативація (negatvation) – це спосіб антонімічного перекладу іншомовної лексичної одиниці без формально вираженої семи заперечення (у формі негативних префіксів *dis-*, *in-*, *un-*, суфікса *-less*, часток *no*, *not*, сполучників *nor*, *neither ... nor* або прислівників *nobody*, *none*, *never*) у мові оригіналу словом / словосполученням з одним із таких заперечень у мові перекладу: *to fail* 'не впоратися', *recently* 'недавно', *small* 'невеликий', *safe* 'неушкоджений'. *Remember!* 'Не забудь!'

Б. Позитивація (positivation) – це спосіб антонімічного перекладу іншомовної лексичної одиниці з формально вираженою семою заперечення в мові оригіналу словом / словосполученням без формально вираженої семи заперечення в мові перекладу: *unalloyed* 'чистий', *unbroken* 'цілий', *unkind* 'злий'.

В. Анулювання двох негативних компонентів (annihilation) – це спосіб антонімічного перекладу іншомовної лексичної одиниці з двома формально вираженими семами заперечення в мові оригіналу словом / словосполученням без формально вира-

жених сем заперечення в мові перекладу: *not impossible* 'можливий', *not improper* 'відповідний', *not until* 'лише'.

Описовий переклад (Descriptive translation) – це лексико-граматична ПТ, при якій лексичні одиниці з вихідної мови замінюються більш детальними поясненнями в мові перекладу: *I'm completely unkey-boardinated* 'Я зовсім не вмію користуватися клавіатурою'. Наприклад:

(25) *Staycations have become popular as families seek to enjoy their local areas rather than travel far during the pandemic.* [24] – 'Залишатися вдома під час відпустки' стало популярним явищем, оскільки сім'ї прагнуть насолоджуватися місцевістю, де вони проживають, а не подорожувати далеко під час пандемії'. Неологізм *staycation* в українському перекладі було описано як 'залишатися вдома під час відпустки', щоб передати основну ідею поняття – відпочинок вдома або в близькому оточенні, замість традиційних подорожей.

Описовий переклад використовують для того, щоб точніше передати зміст термінів, фразеологізмів, неологізмів чи культурно маркованої лексики, які можуть не мати прямого аналога або бути малозрозумілими в мові перекладу. Основною метою описового перекладу є не просто заміна слова на інше, а пояснення його значення, часто за допомогою розширених конструкцій, які надають більше контексту або деталізації, аби донести точний зміст вихідної одиниці.

Експлікація (Explication) – це лексико-граматична ПТ, при якій імпліцитне значення скорочення (аббревіатури або акроніма) з вихідної мови стає імпліцитним шляхом надання повної назви в мові перекладу: *MLRS* (long-range multiple-rocket system) 'далекобійна ракетна система залпового вогню' (ДРСЗВ), *WMD* (weapons of mass destruction) 'зброя масового знищення', *DMZ* (Demilitarised Zone) 'демілітаризована зона', *HIMARS* (High Mobility Artillery Rocket System) 'високомобільний артилерійський ракетний комплекс'. Наприклад:

(26) *The US and Norway have also provided the Nasams (National Advanced Surface-to-Air Missile System) for air defence, and Germany has offered the Iris-T (Infra Red Imaging System Tail/Thrust Vector-Controlled).* [24] – 'США та Норвегія також надали *Nasams* (Національну передову зенітно-ракетну систему), а Німеччина запропонувала *Iris-T* (ракета малої та середньої дальності, яка оснащена інфрачервоною головою самонаведення, що охолоджується)'.

(27) *I will be looking forward to receiving your feedback by EOD.* [24] – 'З нетерпінням чекаю на ваш відгук до кінця робочого дня'. Англійська аббревіатура *EOD* (end of day) замінена на повний вираз 'до кінця робочого дня', щоб зробити текст зрозумілим для українських реципієнтів.

Коли точний переклад певних елементів неможливий, перекладач може додавати контекст, що по-

яснює їхній зміст, або використовувати більш широкі конструкції, що здатні передати емоційне чи логічне навантаження оригіналу.

(28) *The company's IPO is the most anticipated event on Wall Street this year.* [24] – *‘Вихід компанії на біржу є найочікуванішою подією на Уолл-стріт цього року’.* Аббревіатура IPO (initial public offering ‘первинне публічне розміщення’) пояснена як ‘вихід компанії на біржу’ для забезпечення зрозумілості.

Цілісне перетворення (Total reorganization) – це лексико-граматична ПТ, яка передбачає семантичні, лексичні і структурні зміни одиниці оригіналу у перекладі, тобто вираження смислу сказаного на одній мові засобами іншої, які не є ані словниковими, ані контекстуальними відповідниками окремих слів, при цьому граматичні структури одиниць оригіналу і перекладу є також різними: *Freeze!* ‘Всім стояти!’ *Many happy returns!* ‘З днем народження!’

Цілісне перетворення може призводити до втрати деяких значень або емоційного забарвлення оригіналу. Тому важливо, щоб перекладач ретельно аналізував текст оригіналу, обирав лексичні засоби, які максимально точно передають його сенс та експресію. Наприклад:

(29) *Secondly, these divisions were repulsed, and their teeth broken...* [24] – ‘По-друге, ці дивізії були розбиті, і їхня бойова міць була значно ослаблена...’

(30) *We have broken the back of the winter.* [24] – ‘Ми пережили найгірше взимку’.

Цілісне перетворення застосовується в залежності від граматичних, стилістичних чи змістовних вимог мови перекладу з метою забезпечення природного звучання і збереження смислової точності.

3. ВИСНОВКИ

Метою перекладу як творчої розумової діяльності перекладача, спрямованої на відтворення змісту, висловленого однією мовою, засобами іншої мови, є забезпечення точності у передачі змісту, стилю, а також культурних та емоційних аспектів оригіналу. Дослідження способів перекладацьких відтворень у теорії і практиці перекладознавства підтвердило важливість комплексного підходу до досягнення еквівалентності й адекватності в перекладі текстів різних жанрів. Еквівалентність у перекладі передбачає збереження форми, змісту і комунікативно-прагматичної спрямованості оригіналу, тоді як адекватність забезпечує правильну адаптацію тексту з урахуванням мовних і культурних особливостей цільової мови. Визначення ключових методів досягнення цих принципів є важливим для вдосконалення перекладацької практики.

Дослідження показало, що ефективно застосування теоретичних розробок у перекладацькій діяльності дозволяє перекладачам досягати висо-

кої точності й естетичної відповідності перекладів, що є важливим для різних жанрів текстів – від наукових до художніх. У сучасному перекладознавстві важливою є розробка ефективних методів, які не лише забезпечують еквівалентність і адекватність перекладу, а й зберігають стилістичні, культурні й емоційні аспекти оригіналу. Зважаючи на різноманіття жанрів текстів, необхідно застосовувати спеціалізовані підходи, адаптовані до особливостей кожного з них.

Запропонована узагальнена система перекладацьких відтворень у текстах різних жанрів – технічних, наукових, публіцистичних, офіційно-ділових, рекламних і художніх – відкриває нові можливості для еквівалентного й адекватного перекладу. Використання транскодування і способів трансформаційного перекладу (лексико-семантичних і лексико-граматичних перекладацьких трансформацій) дозволяє досягти оптимальних результатів у відтворенні змісту оригіналу з урахуванням специфіки жанру. Транскодування (*транслітерація, транскрипція, практична транскрипція, нульове транскодування, калькування*), зокрема, дозволяє зберегти точність передачі звукових чи графічних елементів мови та їх семантику, що є важливим для технічних і наукових текстів, де точність термінів і символів має велике значення. Лексико-семантичні трансформації (*конкретизація, генералізація, модуляція*) сприяють досягненню адекватності перекладу, адже вони дозволяють враховувати контекст і культурні відмінності між мовами, забезпечуючи при цьому передачу змісту на рівні контексту. Лексико-граматичні трансформації (*граматична заміна, додавання / ампліфікація, вилучення / елімінація, транспозиція, антонімічний переклад, описовий переклад, експлікація та цілісне перетворення*), своєю чергою, допомагають передати граматичну коректність і відповідність стилістики оригіналу, особливо в художніх і публіцистичних текстах, де важливо зберегти не лише точність, але й емоційну насиченість мови. Комбінація цих методів надає можливість перекладачу адаптувати текст до вимог цільової мови, відтворюючи при цьому всі суттєві аспекти оригіналу: зміст, стиль, емоційну та культурну специфіку, що є необхідним для досягнення високої якості перекладу в кожному конкретному жанрі.

Перспектива дослідження з урахуванням запропонованої узагальненої системи перекладацьких відтворень полягає у глибшому аналізі специфічних характеристик кожного жанру, особливостей лексики, стилістики, структури та культурних аспектів іншомовних одиниць аналізу, із застосуванням стратегій і тактик транскодування і трансформаційного перекладу для досягнення еквівалентного й адекватного результату перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко, Я. В. (2021). Діахронна множинність перекладів у контексті теорії еквівалентності (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 3(341), 142–151. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-3\(341\)-142-151](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-3(341)-142-151).
2. Бойко, Я. В. (2021). *Моделі перекладу в теорії перекладознавства. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph*, 1, 1–18. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-1>.
3. Бойко, Я. В. (2023). *Когнітивно-дискурсивна модель діахронної множинності перекладів часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра XIX–XXI століть)* (Дис д-ра філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
4. Голубенко, Н. І. (2020). Параметри адекватного та еквівалентного перекладу засобів вираження модальності як функційно-семантичної категорії в текстах художнього дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 46(3), 138–141. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-3.32>.
5. Журавель, Т. В., & Хайдарі, Н. І. (2015). Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*, 19, 148–150.
6. Задорожна, А. (2020). Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2(27), 57–63.
7. Карабан, В. І. (2021). *Переклад англійської наукової і технічної літератури: Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі*. Вінниця: Нова Книга.
8. Карабан, В. І. (2003). *Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову*. Вінниця: Нова книга.
9. Кияк, Т. Р., Науменко, А. М., & Огуй, О. Д. (2008). *Перекладознавство (німецько-український напрям)*. Київ: Видавничополіграфічний центр «Київський університет».
10. Лобода, В. А. (2019). Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 4(43), 72–74.
11. Лощенова, І. Ф., & Нікішина, В. В. (2014). Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*, 3, 102–105.
12. Максимов, С. Є. (2006). *Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання*: навч. посіб. Київ: Ленвіт.
13. Ребрій, О. В. (2016). *Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
14. Селіванова, О. О. (2012). Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*, 50, 201–208.
15. Сіняговська, І. Ю. (2014). Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту. *Наукові праці. Філологія*, 221(209), 89–93.
16. Ткачук, Т. І., & Паславська, І. Б. (2017). Застосування перекладацьких трансформацій з метою досягнення еквівалентності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 31(3), 157–159.
17. Яблочнікова, В. О. (2019). Перекладацька адекватність та еквівалентність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 38(1), 177–179.
18. Catford, J. A. (1965). *Linguistic Theory of Translation*. London, Oxford: OUP.
19. Koller, W. (1989). Equivalence in Translation Theory. *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab., 99–104.
20. Neubert, A. (1985). *Text and Translation*. Leipzig: Enzyklopädie.
21. Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
22. Nida, E. A., & Taber, Ch. R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Netherlands, Leiden: E. J. Brill.
23. Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Translated and edited by Jean Sager, & Marie-Jo Hamel. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. BBC. Retrieved from: <https://www.bbc.co.uk/>

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

Стаття рекомендована до друку 26.03.2025

Yana Boiko – Doctor of Science in Philology, Associate Professor, Professor at the Department of Philology and Translation, Kyiv National University of Technologies and Design; e-mail: yana.boiko.85@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0074-5665>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=XVadcR8AAAAJ&gmla; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Yana-Boiko-2167523249>

Vira Nikonova – Doctor of Science in Philology, Professor, Professor at the Department of Romance and Germanic Languages, National Academy of Security Service of Ukraine (Kyiv); e-mail: nikonovavg@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0324-4217>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=0v_Zv8UAAAAJ&hl=uk; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Vira-Nikonova-2167546933>

GENERALIZED SYSTEM OF TRANSLATION REPRODUCTIONS IN ACHIEVING EQUIVALENCE AND ADEQUACY IN TRANSLATION

The article substantiates a generalized system of translation reproductions, emphasizing the importance of a comprehensive approach to achieving equivalence and adequacy in translating texts of various genres. In particular, it examines methods that ensure the accuracy of conveying the content, style, as well as the cultural and emotional aspects of the original, which are essential for maintaining the authenticity of the translation. The study identifies key methods for achieving these principles, which are crucial for improving translation practice. Special attention is given to the application of theoretical developments in translation activities, which contribute to achieving high accuracy and aesthetic correspondence in translations, especially in different text genres – from scientific to literary. The article highlights that in modern translation studies, due to the diversity of text genres, it is crucial to apply specialized approaches adapted to the characteristics of each genre. The proposed generalized system of translation reproductions opens new possibilities for equivalent and adequate translation of technical, scientific, journalistic, official-business, advertising, and literary texts. The use of such reproduction methods as transcoding and transformational translation, which includes lexical-semantic and lexical-grammatical translation transformations, allows for optimal results in conveying the content, form, and communicative intent of the original while considering the genre's specifics. The combination of these methods enables the adaptation of the text to the requirements of the target language while preserving the key aspects of the original: content, style, and cultural specificity. This is essential for achieving high-quality translation in every genre.

Key words: *cultural aspects, emotional aspects, genre, lexical-grammatical transformations, lexical-semantic transformations, stylistic aspects, transcoding.*

REFERENCES

1. Boyko, Ya. V. (2021). Diakhronna mnozhynnist' perekladiv u konteksti teoriiy ekvivalentnosti (na materialy ukraïns'kykh retranslyatsiy trahediy U. Shekspira). [Diachronic plurality in translation in the context of the theory of equivalence (case study of Ukrainian retransmissions of W. Shakespeare's tragedies)]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Lviv]*, 3(341), 142–151. (in Ukrainian). DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-3\(341\)-142-151](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-3(341)-142-151).
2. Boyko, Ya. V. (2021). *Modeli perekladu v teoriiy perekladoznavstva [Translation models in the theory of translation studies]. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph.* Riga, Latvia: "Baltija Publishing". (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-1>.
3. Boiko, Ya. V. (2023). *Kohnityvno-dyskursywna model' diakhronnoi mnozhynnosti perekladiv chasovo viddalenoï pershotvoru (na materialy ukraïns'kykh retranslyatsiy trahediy V. Shekspira XIX–XXI).* (Dys d-ra filol. nauk) [Cognitive-Discursive Model of the Diachronic Plurality in Translation of the Time-remote Original Text (case study of Ukrainian Retranslations of W. Shakespeare's Tragedies of the 19th–21st centuries)]. (Philology doctoral thesis synopsis): Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
4. Holubenko, N. I. (2020). Parametry adekvatnoho ta ekvivalentnoho perekladu zasobiv vyrazhennya modal'nosti yak funktsiyno-semantychnoyi katehoriyi v tekstakh khudozhn'oho dyskursu [Parameters of adequate and equivalent translation of means of expressing modality as a functional-semantic category in texts of artistic discourse]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology]*, 46(3), 138–141. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-3.32>.
5. Zhuravel', T. V., & Khajdari, N. I. (2015). Poniattia perekladats'kykh transformatsiy ta problema ikh klasyfikatsii [The concept of translation transformations and the problem of their classification]. *Naukovyy visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University]*, 19, 148–150. (in Ukrainian)
6. Zadorozhna, A. (2020). Perekladats'ki transformatsii iak zasib dosiahnennia ekvivalentnosti perekladu [Translation transformations as a means of achieving translation equivalence]. *Aktual'ni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 2(27), 57–63. (in Ukrainian)
7. Karaban, V. I. (2021). *Pereklad anhlis'koi naukovoï i tekhnichnoi literatury: Leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni trudnoschi [Translation of English scientific and technical literature: Lexical, terminological, and genre-stylistic difficulties]*. Vinnytsia: Nova Knyha. (in Ukrainian)
8. Karaban, V. I. (2003). *Teoriya i praktyka perekladu z ukraïns'koyi movy na anhlis'ku movu [Theory and Practice of Translation from Ukrainian into English]*. Vinnytsia: Nova Knyha. (in Ukrainian)
9. Kyiak, T. R., Naumenko, A. M., & Ohuj, O. D. (2008). *Perekladoznavstvo (nimets'ko-ukraïns'kyj napriam) [Translation Studies (German-Ukrainian direction)]*. Kyiv: Vydavnychopolihrafichnyy tsentr «Kyivs'kyj universytet». (in Ukrainian)

10. Loboda, V. A. (2019). Perekladats'ki transformatsii: definityvnyy kharakter ta problema klasyfikatsii [Translation transformations: definitive nature and the problem of classification]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University]. 4(43), 72–74. (in Ukrainian)
11. Loschenova, I. F., & Nikishyna, V. V. (2014). Perekladats'ki transformatsii iak efektyvnyy zasib dosiahnennia adekvatnosti perekladu [Translation transformations as an effective means of achieving translation adequacy]. *Naukovi zapysky Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia* [Scientific notes of the Nizhyn State University named after Nikolai Gogol]. 3, 102–105. (in Ukrainian)
12. Maksimov, S. Ye. (2006). *Praktychnyy kurs perekladu (anhlijs'ka ta ukrains'ka movy). Teoriia ta praktyka perekladats'koho analizu tekstu dlia studentiv fakul'tetu perekladachiv ta fakul'tetu zaочноho ta vechirn'oho navchannia* [Practical translation course (English and Ukrainian). Theory and practice of translation text analysis for students of the Faculty of Translators and the Faculty of Correspondence and Evening Studies]: navch. posib. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)
13. Rebrij, O. V. (2016). *Vstup do perekladoznavstva* [Introduction to Translation Studies]. konspekt lektсий dlia studentiv osvith'o-kvalifikatsijnoho rivnia «Bakalavr» fakul'tetu inozemnykh mov. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)
14. Selivanova, O. O. (2012). Problema dyferentsiatsii perekladats'kykh transformatsij [The problem of differentiating translation transformations]. *Nova filolohiia* [New Philology], 50, 201–208. (in Ukrainian)
15. Siniahovs'ka, I. Yu. (2014). Vyznachennia ta klasyfikatsiia perekladats'kykh transformatsij u protsesi khudozhn'oho perekladu tekstu [Definition and classification of translation transformations in the process of literary translation of a text]. *Naukovi pratsi* [Scientific works], 221(209), 89–93. (in Ukrainian)
16. Tkachuk, T. I., & Paslavs'ka, I. B. (2017). Zastosuvannia perekladats'kykh transformatsij z metoiu dosiahnennia ekvivalentnosti [Applying translation transformations to achieve equivalence]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University], 31(3), 157–159. (in Ukrainian)
17. Yablochnikova, V. O. (2019). Perekladats'ka adekvatnist' ta ekvivalentnist' [Translation adequacy and equivalence]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology]. 38(1), 177–179.. (in Ukrainian)
18. Catford, J. A. (1965). *Linguistic Theory of Translation*. London, Oxford: OUP.
19. Koller, W. (1989). Equivalence in Translation Theory. *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab., 99–104.
20. Neubert, A. (1985). *Text and Translation*. Leipzig: Enzyklopädie.
21. Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
22. Nida, E. A., Taber, Ch. R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Netherlands, Leiden: E. J. Brill.
23. Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Translated and edited by Jean Sager, & Marie-Jo Hamel. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

24. BBC. Retrieved: <https://www.bbc.co.uk/>

The article was received by the editors 17.02.2025

The article is recommended for printing 26.03.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-07
УДК 81'25, 81'42, 811.111

В. В. Демецька

Докторка філологічних наук, професорка, професорка кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II; e-mail: vdemetskaya@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9902-7913>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=Lkq8kDAAAAAJ&hl=en>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Vladyslava-Demetska-2292308378>

Г. М. Кузенко

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Українського Гуманітарного Інституту; e-mail: hmkuzenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3813-1298>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=cUGhDpEAAAAJ&hl=uk&oi=ao>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Halyna-KUZENKO-2276833595>

Відтворення мотивів англійського бароко в українських перекладах

У статті розглянута проблематика перекладацького відтворення англійської поезії періоду бароко в українській лінгвокультурній традиції через застосування перекладознавчого аналізу чотирьох українськомовних перекладних версій. У колі вікових викликів людства завжди залишаються питання життя і смерті, які, зокрема реалізуються через мотив смерті, що отримує свій найвищий літературно-мистецький прояв саме у європейському періоді бароко. У розвідці увага зосереджується на проблемах відтворення барокової свідомості через поетичний образ, який відтворюється в іншій мові та культурному контексті, зберігаючи суть, значення та художні якості через різні виміри. З цього ракурсу зіставний перекладознавчий аналіз лінгвосеміотичної природи епітафії Дж. Мільтона "On Shakespeare", спрямований на пошук відповіді на запитання про сприйняття перекладачем специфіки англійського бароко, відтвореного у чотирьох перекладах, виконаних І. Франком, Михайлом Орестом, В. Мисиком і М. Пилинським. Обрана проблематика і матеріал дослідження передбачають залучення певної низки як загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, спостереження та узагальнення), так і філологічних (метод лінгвосеміотичного аналізу у перекладацькому семіозисі, елементи біографічного методу, компаративний метод поряд із лінгвостилістичним, дескриптивним і, власне, зіставним перекладознавчим методом аналізу). Отримані результати дозволяють говорити про те, що різні варіанти перекладу сполучаються між собою, доповнюють один одного, конкурують між собою і, нарешті, навіть заперечують один одного. Перспективним вважаємо запровадження перекладознавчих досліджень літературної спадщини загальноєвропейського періоду бароко з акцентом на окреслення основних чинників семіосфери бароко крізь призму перекладознавства.

Ключові слова: бароко, лінгвосеміотичний підхід, мотив смерті, перекладацька інтерпретація, перекладознавчий аналіз, поетичний переклад.

Як цитувати: Демецька, В., Кузенко, Г. (2025). Відтворення мотивів англійського бароко в українських перекладах. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 75-85.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-07

In cites: Demetska, V., Kuzenko, H. (2025). Interpreting of the English baroque's motives in Ukrainian translations. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 75-85.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-07

1. ВСТУП

В історії цивілізації поняття смерті має вікові традиції, незважаючи на релігійно-історичні та соціально-культурні періодизації часу та простору; воно безповоротно незмінне і стає. Усе людське пронизане усвідомленням смерті, її повсякденності, нестриманості й неминучості. Від часу до часу у суспільствах панували різні підходи до сприйняття і відображення цього поняття у мистецтвографії певного періоду і культури – від абстрактного образу до часткової/повної персоніфікації або антропоморфізації [11].

Кожний історико-літературний період віддзеркалює своє ставлення до ключових питань людства, пов'язаних із самим існуванням людини, а саме – релігійних, суспільно-культурних, морально-етичних. У колі вікових викликів опиняються запити життя, смерті, любові, відносини між людиною і Богом [9]. Мабуть, найбільш яскравий прояв цієї проблематики, а надто саме мотиву смерті, відбувається в період розквіту європейського бароко і, зокрема, в англійській та українській лінгвокультурних традиціях. Філософія і метафізика барокового світосприйняття уособлена не лише в музиці, архітектурі та живописі, а також і в літературній спадщині, насамперед, у поезії. І якщо виходити з того факту, що співіснування народів і етносів характеризується постійною інтерференцією, що значною мірою впливає на їх ідентифікацію як окремих соціумів, що віддзеркалюють суголосні релігійні традиції, морально-етичні норми, філософські уподобання, то тут треба обов'язково наголосити на ролі глобального перекладу як діяльності людини, спрямованої на а к т у а л і з а ц і ю цієї, на перший погляд, невидимої мережі міжнародного спілкування, що в цілому і оформлює історико-літературні й, ширше, історико-культурні процеси у загальноприйнятті періоди розвитку Європи.

Кожний художній твір, кожний художній напрям, література кожної історичної доби породжує специфічні проблеми для перекладача, вирішення яких можливе лише за умови засвоєння перекладачем здобутків багатьох дисциплін в комплексі, тому питання теорії художнього перекладу стають об'єктом дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців [4; 5; 8; 15; 17], що зумовлено насамперед бажанням досягнути адекватності перекладу вихідного тексту цільовою мовою. Виходячи з цього положення, у статті увага зосереджується на проблемах відтворення барокової свідомості через поетичний образ, втілений в іншій мові та культурному контексті, зберігаючи суть, значення та художні якості через різні виміри.

М е т а статті обумовлена розкриттям об'єктивних (конкретно-історичних), суб'єктивних (поетичних перекладача) факторів, що впливають на відтворення поетичного твору епохи бароко.

Досягнення цієї мети потребує виконання таких з а в д а н ь :

1) окреслити національно-культурну тематичну специфіку періоду бароко в англійській та українській лінгвокультурах; 2) з'ясувати лінгвосоціотичні параметри поетичного тексту англійського бароко; 3) схарактеризувати труднощі художнього перекладу в поетичній царині з позиції дескриптивного напрямку перекладознавства і лінгвосоціотичного підходу; 4) розкрити індивідуальний потенціал і лінгвостилістичну інтерпретативність перекладача у творчому процесі перестворення через застосування зіставного перекладознавчого аналізу.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що мистецтво художнього перекладу складається з особистої літературної майстерності перекладача, його таланту і ступеня креативності, наявності фонових знань, психологічної готовності до цього виду творчості, а також від уміння передбачати літературні потреби читача свого часу в рамках міжкультурної комунікації [1; 12].

Запропонована розвідка свідчить про те, що одним з елементів точності чи адекватності перекладу поетичного твору є його звучання як оригіналу. Для цього необхідно чітко відчувати національний дух та національну форму оригіналу, а також індивідуальний стиль поета. Не можна всіх авторів перекладати однаково, адже треба відчувати індивідуальний стиль письменника у межах загальноприйнятої форми, віршованого розміру і рими, звукової мелодики твору, який віддзеркалює певну літературну течію, зокрема бароко. Перекладач шукає й обирає свою версію тлумачення з-поміж багатьох, закладених у його мові, сформованих у певному історико-літературному періоді, чим, власне, і зумовлюється його перекладацький стиль. При цьому цільова мова часом вабить перекладача своїм багатством і нагодою творчого випробування не менше, ніж оригінал глибиною свого змісту.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Важливим є розуміння філософсько-культурної специфіки бароко з огляду на проблематику транслятологічного відтворення взірців національних літератур в іншопольтурний простір, що, власне, і постає о б ' є к т о м нашого дослідження. Виходячи з об'єктивного припущення про те, що історико-літературний період бароко має свої інтегральні (загальноєвропейські) та диференційні (національно-культурні) особливості, п р е д м е т о м цієї розвідки є зіставний перекладознавчий аналіз, спрямований на пошук відповіді на питання про сприйняття перекладачем специфіки англійського бароко, що вповні відтворений в епітафії Дж. Мільтона *"On Shakespeare"*. Матеріалом для перекладознавчого аналізу обрані оригінал епітафії Дж. Мільтона у чотирьох перекладах, виконаних І. Франком, Михайлом Орестом, В. Мисиком і М. Пилинським.

Дослідження лінгвосеміотичної природи поетичного бароко і специфіки її відтворення у перекладах передбачає застосування певних методів аналізу, до яких належать: загальнонаукові методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, спостереження та узагальнення, а також і власне філологічні методи, а саме, метод лінгвосеміотичного аналізу в перекладацькому семіозисі, елементи біографічного методу, компаративний метод поряд із лінгвостилістичним, дескриптивним і, власне, зіставним перекладознавчим методом аналізу.

Поети бароко вважали, що гармонізація всесвіту залежить від здобутого людиною досвіду у двох іпостасях – релігії і любові. Тому, ключовими для барокової поезії темами постають: 1) Бог; 2) любов; 3) смерть; 4) людська слабкість, яка виражається і відкривається через використання таких мотивів, як 5) *carpe diem* і 6) *tempus edax* [10, p.3]. Для українського бароко мотив смерті у літературі, зокрема у поезії мав чужі витоки, був привнесеним такою ж мірою, як і сама поетична форма, із Заходу, але з великою часткою орієнтального елемента, бо, як відомо, з культурою Сходу українці мали тісний контакт [6]. Тож, спираючись на католицько-православне релігійно-історичне підґрунтя, мотив смерті в українському бароко не був рамоканий лише естетичною функцією, а повноправно формував морально-етичні норми соціуму [11, p.100]. До речі, одна із стрижневих засад християнства про неминучість смерті отримує свій найяскравіший мистецький прояв саме у період бароко.

Мотив смерті, який передбачав розуміння скороплинності та нікчемності життя, достатньо сильно відчувався навіть у філософії тогочасного періоду. Відповідно до положень цієї філософії, людина бачилася слабкою, немічною, пропашною істотою, позбавленою Божої опіки. Філософи повсякчас дискутували над питанням, чи може саме така людина осмислити сенс свого існування та Божого буття, і пропонували теорії, які приводили до протилежних результатів. Але все ж таки незмінним у філософії бароко було твердження про те, що людина є крихтою і слабкою істотою, яка приречена вести безперервну боротьбу зі спокусником-дияволом, світом і власним тілом [10].

Творчі погляди, задуми і узагальнене світосприйняття поетів барокового періоду породили, власне, низку характерних для них поетичних стратегій, до яких насамперед належать драматичний контраст, гіперболізація, скомпресованість мови, складність синтаксису, розвиток парадоксальності у висловленнях, а також прагнення трактувати притаманне любовній ліриці чуттєве і фізичне кохання у найраціональніших термінах. Звідси зрозуміло стає актуалізація іронії та двозначності, пристрасть до музичних ефектів, а надто до форм ірраціонального змішування певних смислів, що разом виявляють специфіку барокових поетів у їх намаганні

вийти за межі історико-літературних традиційних умовностей [ibid., p.2; 16].

Композиція поетичного тексту будується навколо одного ключового положення, у якому зафіксована основна ідея, що відразу актуалізується в ініціальній позиції тексту і надалі розкривається крок за кроком по всій тканині твору. Іншими словами, поет, формуючи свій посил у перших рядках, намагається довести свою правду читачеві, спонукаючи його прийняти позицію автора [ibid., p.3]. Для досягнення цієї мети працюють і ритм, і метр вірша, які покликані посилити вираження емоцій через логічні міркування.

Коли Мільтон обирав тоpos пам'ятника для своєї епітафії, він вступав у надзвичайно алюзивний для тих часів дискурс, адже цей образ мав багату літературну традицію опису, яка ще більше ускладнювалася тодішніми історичними та історико-культурними зрушеннями в політиці та поетиці комеморації [7, p.7]. У цьому контексті слід зауважити, що в культурно-історичному періоді англійського бароко установлення будь-яких пам'ятників було проблематичним питанням, адже радикальні протестантські іконоборці подекуди вважали їх надгробними зображеннями [ibid., p.8].

З огляду на контекст публікації першої версії «Про Шекспіра», слово «епітафія» в назві, здається, актуалізує два значення, а саме, що це не просто текст, що увічніює пам'ять про Шекспіра, але й текст, написаний на книзі, яка і була пам'ятником померлому автору [ibid., p.9]. Мільтон, однак, експропріює і диференціює образ монументальної книги, редукуючи загальновизнане уявлення про те, що книга є живою, натомість розвиваючи більш детально міф про читацьку реакцію на створення власне пам'ятника. На перший погляд, несприйняття Мільтоном тоposу пам'ятника в епітафії посилюється, але насправді він переміщає увесь процес «монументалізації» в умоглядний досвід читачів Шекспіра, де, на наше здивування, Шекспір уже спорудив свій *“livelong monument”*.

Розуміння метафоричного порівняння вербального тексту й архітектурної пам'ятки стає яснішим і змістовнішим, якщо взяти до уваги положення Дж. Лакоффа і М.Тернера про те, що в метафорі поети використовують структури, імпортовані з абсолютно інших концептуальних доменів [14, p.4]. У такий спосіб поет використовує такі концептуальні риси пам'ятника, як довговічність і велич, і «переносить» їх на свої поетичні тексти. Але «монументальність» вірша залежить і від форми його існування, що й усвідомлює будь-який поет через швидкоплинність життя самого поета і його творів, адже проголошений лише в усній формі поетичний текст просто зникає щойно висловлення закінчується, натомість письмова форма поезії пропонує певний спосіб уявити, визнати і «привласнити» вічний характер такого «документу» [7, p.10].

Епітафія за жанровою природою є інтертекстуальною і завжди містить приховане напуття для читача, нагадування про те, що слід запам'ятати, щоб збагатитися інтелектуально й духовно. Тож, Джон Мільтон у вірші наголошує, що велич людини і її слава не позбавляє її смерті, проте дарує їй безсмертя в людській пам'яті, про яку письменник дбає сам, написавши славетні твори, у яких майстерно розкриває загальнолюдські цінності. У вірші Дж. Мільтона, написаному в стилі героїчних куплетів, актуалізуються важливі філософські проблеми, пов'язані з роллю мистецтва і місця митця в суспільстві, які успішно розкриваються через мотивну організацію твору, представлену диxотомічно в опозиційних парах, властивих антитезі: час – вічність, смерть – безсмертя, безчестя – слава, ницість – монументальність. У літературознавстві героїчний куплет розуміється як традиційна форма англійської поезії та, найголовніше, є улюбленою формою Шекспіра, яка використовується в епічній чи наративній поезії; два рядки п'ятистопного ямба, які римуються один з одним та ідентифікуються з англійським бароко. Мотиви бароко актуалізуються вже у перших чотирьох рядках вірша, де митець закладає межі між земним і небесним, профанним і сакральним просторами і міфологічною віссю, де центром стає «священний прах» (англ. *hallowed reliques*).

З першого рядка Джон Мільтон пише про свого Шекспіра – “*my Shakespeare*”, як його розумів і сприймав, і ким він був насамперед для нього особисто. Використання присвійного займенника привносить в текст певну інтимність сприйняття генія англійської літератури, що начебто «приземлює» Шекспіра, або робить його близьким до читачів, рівним серед рівних: *What needs my Shakespeare for his honour'd Bones, // The labour of an age in piled Stones // Or that his hallow'd reliques should be hid // Under a Star-ypointing Pyramid?* [22, p. 211].

У перекладі І. Франка звучить: *Чи ж мусить над мого Шекспіра кістками // Камінь за каменем здвигать нащадків покоління? // Чи ж мусить прах його святий лежать // Під пірамідою, що під небес стримить склепіння?* [21, с. 129]. Одразу хотілося б наголосити, що І. Франко не наслідує розмір вірша оригіналу. У дослідженнях з історії української літератури стверджується, що Іван Франко не сприймав барокову естетику, принаймні української традиції, та, зокрема, не надавав жодного значення формі барокових віршів, хоча студіюючи літературну спадщину Київської Русі, акцентував на необхідності вивчати саме взаємодію форми і змісту [2, с.3]. Надважливою для Івана Франка у бароковій поезії постає тематика, пов'язана або з особистістю автора, або з висвітленими історичними подіями, ключовими для того часу [ibid., с.3].

У перекладі Михайла Ореста: *Не для його вшанованих костей // Хист має спорудити мавзолей, // Його священний перстї теж не треба, // Щоб піраміда зносила до неба* [20, с. 236].

У перекладі В. Мисика: *Чи потребує мій Шекспір, щоб люди // Йому величні зводили споруди – // І прах його священний зберігавсь // Під обеліском, що до зір піднявсь?* [19].

У перекладі М. Пилинського: *Пощо тобі, Шекспіре, те каміння, // Яке так тяжко цілі покоління // Збирають і громадають вище гір // На піраміду, що сягає зір?* [18, с. 138].

Під час прочитання й сприйняття перших чотирьох рядків першотвору у всіх перекладних версіях відчувається досить вдало переданий настрій та турбота митця щодо питання пам'яті про письменника, його визнання та слави. Кожному з перекладачів вдається передати їх по-своєму, наприклад, І. Франко та В. Мисик використовують присвійний займенник першої особи однини *мого Шекспіра*, *мій Шекспір*, натомість Михайло Орест передає його присвійним займенником третьої особи його вшанованих костей, і у такий спосіб дистанціює Шекспіра від автора і позбавляє контекст інтимності звучання, на відміну від М. Пилинського, який неначе веде діалог з поетом, задаючи йому риторичне питання *пощо тобі, Шекспіре, те каміння*. Але і тут елімінація присвійного займенника нівелює авторовий ідіостиль, що формує особливий образ сприйняття великого Шекспіра.

Нюанси фонометричної побудови першотвору не завжди перекладачами дотримано, не у всіх варіантах перекладу кількість рядків, а їх в оригіналі 16, співпадає з оригіналом, тільки у Михайла Ореста та В. Мисика. У І. Франка їх аж 20, а у М. Пилинського на два менше ніж в оригіналі.

Як бачимо, І. Франко прагне якомога точніше передати структурно-семантичний зміст оригіналу й ігнорує особливості поетичного розміру (еквісилабічність, еквіритмію, еквілінеарність). В оригіналі спостерігаємо парне (послідовне) римування *аабб*, у його перекладі перехресне *абаб*. Інші перекладачі дотримуються формальної точності у відтворенні парних рим, але прослідковується втрата деяких словесних поетичних знаків внутрішньої матриці поетичного твору. У Михайла Ореста спостерігаємо парні рими *аабб*, а саме: *костей, мавзолей; не треба, до неба*. У В. Мисика вони закінчуються так: *люди, споруди; зберігавсь, піднявсь*, а у М. Пилинського – *каміння, покоління; гір, зір*. Як бачимо, звукопис, створений однією мовою, практично неможливо скопіювати іншою мовою, його можна лише зімітувати більшою чи меншою мірою.

Вислів *his honour'd Bones* з першого рядка подано у перекладі тільки двома перекладачами. У І. Франка він звучить: *мого Шекспіра кістками*, де спостерігаємо елімінацію дієприкметника *honour'd* та заміну присвійного займенника третьої особи однини на першу з додаванням власного імені.

У перекладі Михайла Ореста читаємо: *його вшанованих костей*, що є дослівним варіантом відтворення. Але знову ж таки, з огляду на сприйняття

цього висловлення іншомовною й іншокультурною аудиторією можна припустити, що вислів звучить надто реалістично, щоб не сказати анатомічно, адже у нас вшановують все ж таки не кістки Шекспіра, хоча для англійської традиції подібна натуралістичність є властивою цьому жанру та адекватно сприймається аудиторією через спільні філософсько-релігійні погляди. Водночас у перекладних версіях В. Мисика та М. Пилинського цей конструктивний елемент твору вилучено.

Слово як основний будівельний матеріал художнього тексту у контексті твору інколи набуває додаткової інформації, нових художніх значень та смислів, яких немає в словнику. У зіставленні другої строфи оригіналу з аналізованими перекладами спостерігається смисловий зсув у ключовому словосполученні: *The labour of an age in piled Stones?*

І. Франко відтворює його: *Камінь за каменем здвигать нащадків покоління?* Перекладач Михайло Орест більшою мірою зосереджується на субстанції змісту, ніж субстанції вираження, а *piled Stones* відтворює через застосування модуляції мавзолей з додатковим значенням, відсутнім у словникових дефініціях, але зрозумілим українському читачеві «советського виховання», таким чином компенсуючи капіталізацію *Stones*: *Хист має спорудити мавзолей*. У перекладі В. Мисика: *Йому величні зводили споруди* – вищенаведене ключове словосполучення одержує додаткову інтерпретацію, а експресивність строфи зростає за рахунок використання піднесеної лексики зводити та уточнювальної модуляції споруди.

Одразу впадає в око вилучення з 3 рядка ключового поетичного елемента першотвору *his hallow'd reliques* перекладачем М. Пилинським, до якого він повертається тільки у 8 рядку: Достойно він святий вкриває прах. І. Франко та інші перекладачі відтворюють його у 3 рядку в такий спосіб: прах його святий, а В. Мисик: прах його священний, практично інформаційно рівнозначно й аналогічно оригіналу. Проте справжнім каменем спотикання у цьому фрагменті, найскладнішим випробуванням для перекладачів виявився четвертий рядок вірша, порівняймо: *Under a star-upointing Pyramid?*

І. Франко: *Під пірамідою, що під небес стримить склепіння?*

Михайло Орест: *Щоб піраміда зносила до неба.*

В. Мисик: *Під обеліском, що до зір піднявсь?*

М. Пилинський: *На піраміду, що сягає зір?*

На те, що в оригіналі присутнє риторичне питання, вказують троє перекладачів. Кожен з них задля цього вдається до перестановки семантичних компонентів і добору дієслів у кожному варіанті зокрема: *стримить, зносить, піднімається, сягає* до дієприкметникового виразу *a star-upointing Pyramid*. Натомість, Михайло Орест використовує кінцеву частину декларативного висловлення, що бере початок у третьому рядку з використанням

перекладацького перестворення *священна персть*, і завдяки його стилістичній маркованості як високо-поетичного застарілого лексичного елемента привносить у контекст вірша додаткове експресивне навантаження. З погляду відтворення сенсу вираження цей хід можна вважати припустимим.

Отже, неважко помітити, що при передачі авторського задуму перекладачам доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичних заміни з повною заміною значення вихідного слова або ж того й іншого одночасно, тобто до того, що носить назву лексико-граматичних трансформацій.

Поетичний твір *On Shakespeare* Дж. Мільтона надзвичайно багатий на стилістичні фігури і тропи. Так, у вірші митець звертається до Шекспіра з 5 по 8 рядок: *Dear son of memory, great heir of Fame*, як до сина пам'яті і великого нащадка. Словосполучення син пам'яті (англ. *son of memory*) є грою слів, алюзією. В античній міфології богинею пам'яті є Мнемосина, яка народила від олімпійського бога Зевса муз, богинь-покровительок мистецтв. Нам видається, що автор підкреслює геніальність поета, саме наділеного даром Божим, що підтверджується словосполученням: *great heir of Fame*, адже лексема *Fame* капіталізована. Перекладач М. Пилинський подає його як: *О любий сину Вічності і Слави!* Вічність і слава притаманні власне живому Богу і Дж. Мільтону на початку творчої діяльності, високо цінуючи дар і талант поета, сам звертається до Шекспіра за натхненням і порадою, як то зазвичай робили античні поети в зачинах до своїх творів: *Dear son of memory, great heir of Fame, // What need'st thou such weak witness of thy name? // Thou in our wonder and astonishment // Hast built thyself a live-long Monument* [22, p. 211].

Спостерігаємо як переклад І. Франка у порівнянні з оригіналом збільшується на рядок: *Син споминів, великий спадкоємець слави, // Чи ж потребує він пам'ятника мертвого, // Щоб в забуття ім'я його не впало? // У подиві, який ім'я те окружає, // В нім пам'ятник, який віки перетриває* [21, с. 129].

Переклад Михайла Ореста: *О любий спадкоємець слави! // Для них Свідоків не потребуєш ти слабих; // У наших подиві ти сам, величний, // Собі поставив пам'ятник довічний* [20, с. 236].

У версії В. Мисика: *Де сяє слави вічної проміння, // Навіщо свідок цей німий, каміння? // В палкім захопленні сердець людських // Ти кращий пам'ятник собі воздвиг* [19].

М. Пилинський: *О любий сину Вічності і Слави! // Тривкіший за корони і держави // Ти пам'ятник воздвиг в людських серцях. // Достойно він святий вкриває прах* [18, с. 138].

Відповіді на поставлені риторичні питання у восьмому рядку є досить лаконічними, несподіваними. Мотив пам'яті отримує нове звучання в образі *a live-long Monument* (дослівно укр. *вічний пам'ятник*), який Шекспір створював собі сам на безцінних

сторінках своїх книг: *the leaves of thy unvalued Book*. Неважко й помітити, що образ пам'ятника в аналізованому вірші є інтертекстуальним посиланням тобто алюзією на твір Горація "*Exegi a monumentum aere perennius*", перекладеного Миколою Зеровим: *Зів пам'ятник свій. Довше, ніж мідь дзвінка, // Вищий од пірамід царських, простоїть він* [3, с. 312].

Інтертекстуальні посилання передусім як знаки, що мають три статуси: інформаційний (форма), прагматичний (функція) та семіотичний (пріоритет другого перед першим у створенні знаку) спонукають перекладача трактувати їх як знаки і визначити, що саме треба відтворити в перекладі – його форму, зміст чи й те й інше, і в яких співвідношеннях. Найголовніше для перекладача – оцінити, які аспекти знаку треба зберегти, а якими варто пожертвувати в процесі переносу цього знаку в іншу мову.

При перекладі ієрархія черговості має бути протилежна наведеному вище переліку статусів знаку: перекладач передусім має трактувати інтертекстуальне посилання як семіотичну одиницю, що обов'язково включає прагматику. Інформаційний, денотативний, статус розглядається в останню чергу. Процес завершений, коли знак підлягає останній, найважливішій процедурі – оцінці його внеску в семіотику цільового тексту [13, р.37].

Отже, у випадку кожного інтертекстуального посилання перекладач передусім має проаналізувати, що саме воно вносить у текст, орієнтуючись на його смисл як знака в контексті культури-джерела. Жодне інтертекстуальне посилання не можна переносити в іншу мову, спираючись лише на його «поверхневий» інформаційний зміст. Прагматика зазвичай має пріоритет перед інформаційним навантаженням, оскільки становить основу загального семіотичного смислу інтертекстуального посилання. Відповідно, перекладач, звертаючи увагу передусім на прагматику, має вносити корективи у цільовий текст з огляду на те, що різна аудиторія читачів сприймає тексти через призму різних знань і світоглядів.

Часова віддаленість оригіналу висуває додаткові вимоги до перекладача. Це володіння не лише сучасною іноземною мовою, але й особливостями розвитку цієї мови за часів створення оригіналу. Крім власне знання історії вихідної мови, необхідним видається використання перекладачем результатів якомога більшої кількості існуючих філологічних, зокрема літературознавчих досліджень оригіналу. У цьому плані велика часова дистанція між створенням оригіналу та його перекладом є певною перевагою, адже впродовж цього часу проводяться численні дослідження – мовні, літературні, культурологічні, філософські тощо – особливостей оригінального твору, вивчаються можливі варіанти його інтерпретації в контексті всієї творчості автора та в широкому суспільно-культурному контексті епохи створення першотвору [4]. Результати таких дослі-

джень надають неоціненну допомогу перекладачеві хронологічно дистантного твору й запобігають припущенню помилок.

У цьому ракурсі цікаво продовжити аналіз чотирьох запропонованих перекладних версій з 9 по 12 рядки третьої строфи першотвору: *For whilst to th' shame of slow-endeavouring art, // Thy easie numbers flow, and that each heart // Hath from the leaves of thy unvalu'd Book, / Those Delphick lines with deep impression took* [22, р. 211].

Переклад І. Франка зберігає тенденцію до ампліфікації, розширення у порівнянні з першотвором: *Ти, штуку застиджаючи мозольну, // Летиш на ритмах, що беруть в неволю // Кождське серце, у яке безцінні дари // Твоєї книги, мов дельфійські пророцтва, // Вриваються глибоко. Своїми словами* [21, с. 129].

Переклад Михайла Ореста: *Старанному мистецтву мов на стид, // Твоїх так легко ритмів плине спліт; // Твої рядки дельфійські повнять чаром, // І, привласнивши душі вишнім даром,* [20, с. 236].

Переклад В. Мисика: *Бо мова в тебе – на великий сором // Мистецтву млявому – таким узором // Легким снується, що в серця синів // Ввійшов назавжди твій дельфійський спів* [19].

Переклад М. Пилинського: *Бо сторінки твоїх безцінних книг // Зрушають нас. Схиляючись до них // Таємний зміст ми чуємо у слові, // Завмерлі, мов фігури мармурові* [18, с. 138].

Зупинимось на проблемі антонімічної номінації в аналізованому вірші. Виходячи з того, що номінація – це вербальне позначення людською свідомістю всього що вона пізнає, антонімічна номінація – це номінативні лексичні та препозитивні одиниці, які виражають чи припускають відношення протилежності чи розбіжності на рівні слова, словосполучення чи висловлення, при цьому вони можуть розташовуватися в тексті контактено чи дистантно. Відношення протилежності – це складне явище, що відображає як індивідуальні особливості певного носія мови, так і загальні принципи організації лексики [17, р.21]. Антонімічні парадигми у художніх текстах формують складну оцінно-описову функцію, що дає змогу авторові створити контрастну характеристику персонажів, процесів, дій, відтворити складність та суперечність зображуваних явищ, передати суперечливу сутність почуттів і думок ліричного героя. Характер поетичної поляризації значно відрізняється від загальноповсякденної. Протилежність значень антонімів зазвичай усвідомлюється як в тексті, так і поза ним (проте не однаково). У поетичних текстах досить часто в антонімічних відношеннях в певному тексті вступають слова, які поза ним не мають протилежного значення. Така антонімічна парадигма є контекстуальною та функціонує лишень у певному контексті. Цілком очевидно, що поза текстом такі пари будуть сприйматись як антоніми тільки в тому випадку, якщо

мовець знає чи сам констатує відповідний контекст. Такі протиставлення використовуються в мові для створення яскравого художнього образу, ось чому їх називають ще індивідуально стилістичними антонімами.

Загалом ключові опозиції в аналізованому поетичному творі вказувалися вище. Проте для кращого розуміння природи антонімії звернемо увагу на поетичну опозицію у третій строфі вірша та порівняємо з ретрансльованими українськими варіантами: *shame of slow-endeavouring art – unvalu'd Book*. Порівняння перекладів дозволяє стверджувати, що творчо підійшов до цієї проблеми й майстерно справився з нею В. Мисик. Перекладаючи цю строфу, він протиставляє мову поета як легкого візерунка, що *снується* в серцях шанувальників, мистецтву млявому, яке викликає сором. Досить оригінально, навіть, кумедно таку індивідуально-авторську антонімію передає І. Франко. Він порівнює безцінний дар поета, що *летить ритмами, беручи в неволю кождіське серце з бездарністю*, яка ретрансльовується ним як *штука застиджаюча мозольна*. Однак у випадку з версією І. Франка треба все ж таки сказати, що стратегія відтворення у перекладі загального семіотичного смислу всього твору призводить до певних втрат. І цей варіант перекладу свідчить про те, що І. Франко скоріше за все перекладав його для так би мовити «читання про/для себе», але не для «читання вголос», адже рясна алітерація аналізованих рядків не спрощує, а навпаки – надто ускладнює усвідомлення смислу і мелодійності оригіналу в перекладі на слух. Певні стилістичні застереження викликає і використання у перекладній версії такої лексичної одиниці, як *штука застиджаюча*, адже в оригіналі, написаному в англійському стилі героїчних куплетів, таке стилістичне маркування не релевантне.

Аналіз першотвору вказує, що невід'ємним елементом творчого мислення Дж. Мільтона є використання ним широкої палітри мовних метафоричних образів для тлумачення дійсності. Вони значною мірою визначають його індивідуальну манеру і стиль. Першочерговим завданням перекладачів запропонованих версій було збереження образних засобів оригіналу, оскільки їх вибір письменником мав на меті досягнення оптимального художнього ефекту. Тому, важливо було визначити конотативне поле складових компонентів метафор, що передають сукупність почуттів, емоцій, асоціацій, які виникають в свідомості індивідів при сприйнятті ними (зоровому, звуковому тощо) тих чи інших лексичних одиниць, як і ступінь їх конотативності негативної або позитивної, як постійної, так і ситуативної.

Метафора, зокрема індивідуально авторська, є одним із найулюбленіших засобів у творчому арсеналі письменника. Розглянемо приклади тільки з третьої строфи і прокоментуємо найвдаліший переклад з усіх запропонованих. Отже, *thy easie*

numbers flow, на нашу думку, вдало зумів передати Михайло Орест у варіанті *легко ритмів плине спліт*, використовуючи контекстуальні заміни поряд із звуковою алітерацією *n* та *l*: *ритмів спліт*. Метафора *the leaves of thy unvalu'd Book* відтворена М. Пилинським через словникові відповідники: *сторінки твоїх безцінних книг містять таємний зміст*. Дванадцятий рядок оригіналу передано І. Франком замість одного рядка: *Those Delphick lines with deep impression took* двома, поєднуючи низку стилістичних фігур, а саме порівняння, алюзії, метафори: *Твоєї книги, мов дельфійській пророцтва, // Вриваються глибоко. Своїми словами*. Михайло Орест передає: *Твої рядки дельфійські повнять чаром*, а у В. Мисика: *Ввійшов назавжди твій дельфійський снів*.

Дельфійській пророцтва як язичницький ритуал проводився ще і в давні часи до появи писемності, коли люди почали використовувати символи і знаки, щоб передбачати власне майбутнє, а часом дізнатися справжнє чи те, що приховано від очей. У випадку з нашим твором це алюзія на біблійні пророцтва.

Досліджуваний нами поетичний твір подано в оригінальній версії 1630 року, а значить відмінний від сучасної мови, немодернізований, тому в ньому багато граматичних форм та лексичних одиниць, що вже вийшли з ужитку. Для рекреації просторово віддалених, конотативно-емоційних, словесно-образних емпатичних знаків першотвору І. Франко вдається до використання зниженої, застарілої, стилістично забарвленої, емпатичної лексики: *кождіське, застиджаюча*. Таке використання сприяє розширенню як семантико-стилістичного, так і образно-асоціативного регістру цільової мови, адже метою поета-перекладача, передусім, є відтворення мови першотвору в її застиглій графічній формі у світлі емоційних конотацій слова.

Перейдемо до аналізу останньої строфи поетичного твору з 13 по 16 рядки: *Then thou our fancy of it self bereaving, // Dost make us Marble with too much conceaving; // And so Sepulcher'd in such pomp dost lie, // That Kings for such a Tomb would wish to die* [22, p. 211].

Переклад І. Франка, як бачимо, на два рядки довший за оригінал: *Фантазію ти нашу рвеш з собою, // Нас робиш мармуром, що в подиві німим // Слів твоїх слухає. І так лежиш ти тут // В такій пишноті похоронений, // Що королі бажали би вмирати, // Аби в такому гробі спочивати* [21, с. 129].

Натомість переклад М. Пилинського навпаки є дещо скороченим та спрощеним (на два рядки коротше першотвору), де подібна економія призводить до порушення авторського задуму: *Пишнішої гробниці на землі // Не матимуть ніколи королі. До того ж, компресія авторової інтенції виражається тут і в спрощеному образі, що експлікується через редукований вислів* [18, с. 138].

Михайло Орест, порівняно з іншими, більш вдало відтворює емоційні моделі оригінального фрагменту: *Уяву в далечинь порвавши всім, // З нас твориш мрамур ти чуткий – і в нім // Лежиш: умер-ти б королі хотіли // Задля такої пишної могили* [20, с. 236].

Відомо, що емоція в англійській мові створюється як граматичними, так і лексичними засобами, а іноді одночасно тим й іншим. Емоційним є 13 рядок з лексичним супровідним займенником *всім*. У наступному 14 рядку емоція виражена інверсією *З нас твориш мрамур ти чуткий*, 15 рядок містить емоційну граматичну конструкцію нереальної умови, і 16 емоційний лексичний маркер – *задля такої*.

Залишилось зіставити переклад В. Мисика: *Ти нам уяву на льоту спиняєш // І нас у мрамур раптом обертаєш – // І, в саркофазі мрамуровім, там // Лежиш собі – на задрість королям* [19]. Порівнявши переклад з оригіналом, переконаємося, що переклад В. Мисика характеризується стрункою ритмічною будовою, точною прикінцевою римою, високим стилем і поетичністю метафорики.

Отже, мистецтво художнього перекладу складається з особистої літературної майстерності перекладача, його таланту і здібностей, наявності фонових знань, психологічної готовності до цього виду творчості, а також від уміння передбачати літературні потреби читача свого часу в рамках міжкультурної комунікації. Усі чотири переклади можна вважати такими, що відбулися, позаяк домінуючий образ твору, образ великого англійського драматурга, його роль у творчості самого Дж. Мільтона і майбутніх нащадків розкрито у кожній перекладній версії. Проведена розвідка дозволяє заявити, що одним з елементів точності чи правильності перекладу поетичного твору є його звучання як оригіналу. Для цього необхідно чітко відчувати національний дух та національну форму оригіналу, його приналежність до певного історико-літературного періоду, а також індивідуальний стиль поета. Перекладач шукає і вибирає свою версію тлумачення з-поміж багатьох, закладених у його мові, чим, власне, і зумовлюється його перекладацький стиль. При цьому цільова робоча мова часом вабить перекладача своїм багатством і нагодою творчого випробування не менше, ніж оригінал глибиною свого змісту.

3.ВИСНОВКИ

Переклад, особливо віршований, – це завжди подвійний образ, – образ автора оригіналу, і образ його перекладача, тому що в перекладі завжди присутній відбиток особистості перекладача. Переклад –

це не копія, а подвійний портрет. У талановитому перекладі вірш лише трансформується, набуває нового обличчя у стихії іншої мови і сприяє якісно новому збагаченню власного літературного простору. А переклад поезії – це вид поетичної творчості, яка відрізняється від творчості оригінальної однією суттєвою особливістю: поет-перекладач не створює самостійно ні ідейно-тематичної основи твору, ні його композиції, ні образів-персонажів, ні взагалі образної структури твору. Його завдання обмежене необхідністю перевиразити створений його попередником чи сучасником поетичний текст в іншій словесній формі, іншою мовою.

Перекладачу поезій навіть важче, ніж автору вірша: поет вільний у своєму виборі теми, форми, типу римування, а перекладач уже зв'язаний: він має додержуватися якомога ближче змісту вірша, який він перекладає, кількості рядків, метрики та ін., які йому нав'язує поет, тобто перекладач має дотримуватись якихось рамок, уже встановлених поетом, хоча деякі перекладачі таких рамок не дотримуються.

Переклад римованих віршів із чітко визначеною метрикою є, можливо, найскладнішим видом перекладу, бо він вимагає додержання ритміки, римування та інших рис оригіналу. Вірш характеризується своїми особливими параметрами, так званою, поетичною матрицею, тобто набором ознак, які потім потрібно відтворити в перекладі. Надскладним завданням для перекладача є відтворення для цільової культури хронологічно віддалених текстів, що належать до віршів тієї чи іншої історико-літературної традиції, якою для цього дослідження стала епітафія періоду бароко, якій притаманна своя візія життя та смерті, що увиразнюється в топі пам'ятника генію Шекспіра.

Різні варіанти перекладу сполучаються між собою, доповнюють один одного, конкурують між собою і, нарешті, навіть заперечують один одного. Зіставлення різних варіантів перекладу слугує пізнанню істини і дозволяє читачу краще розпізнавати художній почерк не тільки автора вірша, а й почерки авторів перекладу. Читач, знайомлячись із різними варіантами перекладу одного і того ж поетичного твору, зіставляє їх і, таким чином, глибше пізнає оригінал навіть у тому випадку, коли він знає мову, якою написаний вірш.

Перспективами для подальших розвідок вважаємо запровадження перекладознавчих досліджень літературної спадщини періоду бароко в англо-, франко-, польсько-українському напрямку з акцентом на окреслення основних чинників семіосфери бароко крізь призму перекладознавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ємець, Н. (2024). Стратегії поетичного перекладу у ракурсі рецептивної естетики. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, 1(11), 21-25. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.1.4>
2. Журавльова, С. С. (2017). Українська поезія доби бароко у літературознавчому дискурсі Івана Франка: погляд з перспективи сучасної медієвістики. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 0(13), 8–13. <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2017-0-13-8-13>
3. Зеров, М. (1990). *Твори: у 2 томах. Поезії. Переклади*. (Т. 1) Київ: Дніпро.
4. Коломієць, Л. (2004). *Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу*. Київ: Вища школа.
5. Коптілов, В. В. (2003). *Теорія і практика перекладу*. Київ: Юніверс.
6. Ушкалов, Л. (2017). *Таке солодке слово «Бароко»*. Національна спілка письменників України. Харківська обласна організація. Відновлено з: <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/5635>
7. Blaine, M. (2000). Milton and the monument topos: 'On Shakespeare', 'Ad Joannem Rousium', and 'Poems' (1645). *Journal of English and Germanic Philology*, 99. 215-234. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/298844851_Milton_and_the_monument_topos_'On_Shakespeare_'_'Ad_Joannem_Rousium_'_and_'Poems_'_1645
8. Eco, U. (2001). *Experiences in Translation*. Buffalo: University of Toronto Press.
9. Fiedorczuk-Fidziukiewicz J. & Fiedorczuk I. (2013). A death motif in different periods of literature, In Krajewska-Kułak Elżbieta (Ed.) *Death education - the importance of medical care* (pp. 1001-1013). Medical University of Białystok. Faculty of Health Sciences.
10. Golban, P. (2015). *Peculiarities of English Baroque in its Literary Expression*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/PECULIARITIES-OF-ENGLISH-BAROQUE-IN-ITS-LITERARY-GoIban/2bb069ec2514e9191f559abda8718bc4548274f6>
11. Iwanek, M. (1989). *Death Motif in Ukrainian Baroque Poetry* (in Ukrainian). Retrieved from: https://www.academia.edu/44514345/Death_Motif_in_Ukrainian_Baroque_Poetry_in_Ukrainian
12. Kryeziu, N., & Mrasori, N. (2021). Literary translation and its stylistic analysis. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(3), 1651-1660. Doi: 10.52462/jlls.120
13. Kumral, N. (2013). Semiotic analysis of textual communication in Snow by Julia Alvarez. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 9(2), p. 31-44.
14. Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More than good reason: a field guide to poetic metaphor*. Chicago: Univ. of Chicago Press. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books/about/More_than_Cool_Reason.html?id=AR_heEqnmXkC&redir_esc=y
15. Nida, E. (2001). *Language and culture*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
16. Ortega, J. (2020). «The Baroque Algorithm (Atlantic Literature and the Critique of Language). Translated by Crystal Chemris» *Inti: Revista de literatura hispánica*, 91(8). Retrieved from: <https://digitalcommons.providence.edu/inti/vol1/iss91/8>
17. Torop, P. (2019.) Book as in Culture. In: K.Króó (Ed.). *The Book Phenomenon in Cultural Space* (pp. 18-32). Budapest, Tartu: Eötvös Loránd University, University of Tartu.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. Мільтон, Дж. (1976). *Пам'яті Шекспіра. 1630 р.* пер. з англ. М. Пилинського. Всесвіт.
19. Мільтон, Дж. *Шекспір*. пер. з англ. В. Мисика. Відновлено з: <http://www.ukrlib.com>
20. Орест, М. (1995). *Держава слова: Вірші та переклади*. Київ: Основи.
21. Франко, І. (1978). *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*. (Т. 12). Київ: Наукова думка.
22. Milton, J. (1992). *The Complete English Poems*. In G. Campbell (Ed.). London: David Campbell Publishers Ltd.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2025

Стаття рекомендована до друку 10.04.2025

Vladyslava Demetska – Doctor of Philological Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Philology of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; e-mail: vdemetskaya@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9902-7913>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=Lkq8kDAAAAAJ&hl=en>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Vladyslava-Demetska-2292308378>

Halyna Kuzenko – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of German Philology, Ukrainian Humanitarian Institute of Arts and Sciences; e-mail: hmkuzenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3813-1298>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=cUGhDpEAAAAJ&hl=uk&oi=ao>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Halyna-KUZENKO-2276833595>

INTERPRETING OF THE ENGLISH BAROQUE'S MOTIVES IN UKRAINIAN TRANSLATIONS

The article deals with the problem of translation reproduction of English poetry of the Baroque period in the Ukrainian linguistic and cultural tradition through translation studies analysis of four Ukrainian-language translations. Among the age-old challenges of mankind, there are always questions of life and death, which, in particular, are realized through the motif of death, which receives its highest literary and artistic manifestation in the European Baroque period. The research focuses on the problems of reproducing the Baroque consciousness through a poetic image that is reproduced in different dimensions. From this perspective, a comparative translation analysis of the linguistic and semiotic nature of J. Milton's epitaph "On Shakespeare" is aimed at finding an answer to the question of the translator's perception of the specifics of the English Baroque, which is reproduced in four translations by I. Franko, Mykhailo Orest, V. Mysyk, and M. Pylynsky. The chosen topic and research material involve several general scientific methods (analysis, synthesis, deduction, induction, observation, and summarization) as well as philological methods (the method of linguistic semiotic analysis in translation semiosis, elements of the biographical method, the comparative method along with linguistic stylistic, descriptive, and comparative translation analysis). The findings suggest that different translation options combine, complement each other, compete with each other, and even negate each other. We believe that the introduction of translation studies of the literary heritage of the pan-European Baroque period with an emphasis on outlining the main factors of the Baroque semiosphere through the prism of translation studies is promising.

Key words: Baroque, death motif, linguistic semiotic approach, poetic translation, translation analysis, translation interpretation.

REFERENCES

1. Yemets', N. (2024). Stratehii poetychnoho perekladu u rakursi retseptyvnoi estetyky [Poetic translation strategies from the perspective of receptive aesthetics]. *Naukovi pratsi Mizhrehional'noi Akademii upravlinnia personalom. Filologhiia [Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Philology]*, 1(11), 21-25. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.1.4> (in Ukrainian)
2. Zhuravl'ova, S.S. (2017). Ukrains'ka poeziia doby baroko y literaturoznavchomu dyskursi Ivana Franka: pohliad z perspektyvy suchasnoi mediievistyky [Ukrainian Baroque Poetry and Ivan Franko's Literary Discourse: A View from the Perspective of Modern Media Studies.]. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 0(13), 8–13. <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2017-0-13-8-13> (in Ukrainian)
3. Zerov, M. (1990). *Tvory: u 2 tomakh. Poezii. Pereklady. T.1 [Poems: in 2 volumes. Poems. Translations. (Vol. 1)]*. Kyiv: Dnipro. (in Ukrainian)
4. Kolomiets', L. (2004). *Kontseptual'no-metodolohichni zasady suchasnoho ukrains'koho poetychnoho perekladu [Conceptual and Methodological Foundations of Modern Ukrainian Poetic Translation]*. Kyiv: Vyscha shkola.
5. Koptilov, V. V. (2003). *Teoriia i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]*. Kyiv: Yunivers. (in Ukrainian)
6. Ushkalov, L. (2017). *Take solodke slovo «Baroko» [Such a sweet word 'Baroque']*. Natsional'na spilka pys'mennykh Ukrainy. Kharkivs'ka oblasna orhanizatsiia [National Union of Writers of Ukraine. Kharkiv regional organisation.]. Retrieved from : <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/5635> (in Ukrainian)
7. Blaine, M. (2000). Milton and the monument topos: 'On Shakespeare', 'Ad Joannem Rousium', and 'Poems' (1645). *Journal of English and Germanic Philology*, 99, 215-234. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/298844851_Milton_and_the_monument_topos_'On_Shakespeare_'_Ad_Joannem_Rousium_'and_'Poems_'_1645
8. Eco, U. (2001). *Experiences in Translation*. Buffalo: University of Toronto Press.
9. Fiedorczuk-Fidziukiewicz J. & Fiedorczuk I. (2013). A death motif in different periods of literature, In Krajewska-Kułak Elżbieta (Ed.) *Death education - the importance of medical care* (pp. 1001-1013). Medical University of Białystok. Faculty of Health Sciences.
10. Golban, P. (2015). *Peculiarities of English Baroque in its Literary Expression*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/PECULIARITIES-OF-ENGLISH-BAROQUE-IN-ITS-LITERARY-Golban/2bb069ec2514e9191f559abda8718bc4548274f6>
11. Iwanek, M. (1989). *Death Motif in Ukrainian Baroque Poetry* (in Ukrainian). Retrieved from: https://www.academia.edu/44514345/Death_Motif_in_Ukrainian_Baroque_Poetry_in_Ukrainian
12. Kryeziu, N., & Mrasori, N. (2021). Literary translation and its stylistic analysis. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(3), 1651-1660. Doi: 10.52462/jlls.120

13. Kumral, N. (2013). Semiotic analysis of textual communication in Snow by Julia Alvarez. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 9(2), p. 31-44.
14. Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More than good reason: a field guide to poetic metaphor*. Chicago: Univ. of Chicago Press. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books/about/More_than_Cool_Reason.html?id=AR_heEqnmXkC&redir_esc=y
15. Nida, E. (2001). *Language and culture*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
16. Ortega, J. (2020). «The Baroque Algorithm (Atlantic Literature and the Critique of Language). Translated by Crystal Chemris» *Inti: Revista de literatura hispánica*, 91(8). Retrieved from: <https://digitalcommons.providence.edu/inti/vol1/iss91/8>
17. Torop, P. (2019.) Book as in Culture. In: K.Kroó (Ed.). *The Book Phenomenon in Cultural Space* (pp. 18-32). Budapest, Tartu: Eötvös Loránd University, University of Tartu.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

18. Mil'ton, Dzh. (1976). *Pam'yati Shekspira. 1630 [In Memory of Shakespeare. 1630]*. per. z anhl. M. Pylyns'koho Vsesvit. (in Ukrainian).
19. Mil'ton, Dzh. *Shekspir [Shakespeare]*. per. z anhl. V. Mysyka. Retrieved from: <http://www.ukrlib.com> (in Ukrainian).
20. Orest, M. (1995). *Derzhava slova: virshi ta pereklady [State of the Word: Poems and Translations]*. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian).
21. Franko, I (1978). *Zibrannya tvoriv u p'yatdesyaty tomakh [Ivan Franko Collection of works in fifty volumes]*. V. 12. Kyiv: Naukova dumka.. (in Ukrainian)
22. Milton, J. (1992). *The Complete English Poems*. ed. by G. Campbell. London : David Campbell Publishers Ltd.

The article was received by the editors 06.03.2025

The article is recommended for printing 10.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-08

УДК 811.111'255.4=030.161.2'04

О. І. Панченко

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара;

e-mail: epanchenko2017@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2217-5613>;GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=Br0BfzUAAAAJ>;RESEARCH GATE <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Olena-Ivanivna-PANCENKO-2181631607>

Особливості англomовного перекладу «Плачу Ярославни»

У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу прадавньоукраїнських текстів англійською мовою. Актуальність проблеми визначається такими чинниками: по-перше, історія і сучасність тісно пов'язані між собою, тому дослідження історичної пам'яті є корисним для будь-якої нації; по-друге, сучасна історична ситуація викликає значний інтерес до України в усьому світі; по-третє, такий твір, як «Слово про полк Ігорів», є певним викликом для перекладача, оскільки текст навантажений цікавими лінгвістичними одиницями, які вимагають застосування різноманітних перекладацьких трансформацій; по-четверте, особливості перекладу цього твору ще не отримали повного висвітлення в теоретичній літературі. Короткий аналіз останніх досліджень праць, дотичних до проблем перекладу прадавньої літератури, свідчить про те, що науковці розглядають низку цікавих питань у цій царині, але спектр різноманітних проблем є дуже широким, і є простір для опрацювання не вирішених раніше питань. Мета статті – проаналізувати особливості англomовних перекладів такого відомого уривку «Слова...», який вже давно став сприйматися як окремий твір – «Плач Ярославни». Для досягнення цієї мети доцільно вирішити такі завдання: накопичити фактичний матеріал для порівняльного аналізу; зробити огляд наявного стану наукового вивчення англomовних перекладів «Слова...»; виділити лінгвістичні одиниці оригіналу, які вимагають особливої уваги перекладача; порівняти варіанти їх перекладу, виділивши знахідки та втрати. Матеріалом дослідження є наявні переклади «Слова...» англійською мовою. Практично кожна лінгвальна одиниця цього тексту потребує перекладацьких роздумів та адекватних рішень, але увагу спрямовано на певні групи перекладацьких проблем, а саме: 1) номінативні рішення; 2) стилістичні засоби; 3) архаїчна лексика та історичні реалії. Визначено, що основними засобами перекладу ономастичних одиниць є транслітерація, транскрипція з елементами описового перекладу. Переклад стилістичних прийомів (звертань, персоніфікацій, епітетів) здійснено близько до тексту оригіналу, спостерігається вживання різних суфіксів. Переклад реалій також здійснено близько до тексту, але треба зазначити, що сутність певних з них залишається невизначеною, наприклад, хінські стріли, що є ширшою, ніж суто перекладацька проблема. Перспективи дослідження вбачаємо в проведенні перекладцького аналізу інших значущих частин твору «Слово про полк Ігорів».

Ключові слова: антропонім, архаїчна лексика, переклад, «Слово про полк Ігорів», стилістичний прийом, топонім.

Як цитувати: Панченко, О. (2025). Особливості англomовного перекладу «Плачу Ярославни». *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 86-91.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-08

In cites: Panchenko, O. (2025). Peculiarities of English translation of "Yaroslavna's Lament". *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 86-91.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-08

1. ВСТУП

У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу прадавньоукраїнських текстів англійською мовою. А к т у а л ь н і с т ь цього дослідження визначається декількома чинниками:

по-перше, історія і сучасність тісно пов'язані між собою, тому дослідження історичної пам'яті є корисним для будь-якої нації;

по-друге, сучасна історична ситуація викликає значний інтерес до України в усьому світі;

по-третє, такий твір, як «Слово про полк Ігорів», є певним викликом для перекладача, оскільки текст навантажений цікавими лінгвістичними одиницями, що вимагають застосування різноманітних перекладацьких трансформацій;

по-четверте, особливості перекладу цього твору ще не отримали повного висвітлення в теоретичній літературі.

Англомовні переклади «Слова...» викликають безперечний науковий інтерес, дають можливість англомовному читачеві уявити стародавню українську пам'ятку й сучасні погляди на неї. Проблема перекладу прадавніх творів пов'язана зі складністю пізнання особливостей політичного, економічного, побутового стану тих часів. Постають проблеми перекладу в контексті світової літератури, перекладу лексики поеми, передавання ритміки й просодики тощо.

Хоча англомовні переклади «Слова...» привертають до себе увагу вчених-лінгвістів, але кількість дотичних до цього наукових праць є доволі обмеженою. Одним із найважливіших досліджень перекладів «Слова...» англійською мовою є стаття І. Костікової та співаторів, де розглянуто дотичні публікації українських лінгвістів (Р. Зорівчак, М. Котляр, В. Франчук), наявні переклади англійською (О. Йокояма, О. Прицак, Р. Манн, В. Набоков, Д. Ворд, Р. Гауз, Р. Мен, Дж. Феннел і Е. Стоукс, А. Бакер). Автори порівнюють англомовні переклади з українським перекладом пам'ятки Л. Махновця і О. Мишанича та докладно розглядають певні труднощі перекладу. На думку авторів, подальший ретельний аналіз проблем перекладу твору окреслить шлях до розкриття глибини славетної пам'ятки [5]. В англомовній частині статті підкреслено, що «наявні різні академічні дослідження (Котляр 2012; Франчук, 1988; Скляренко, 2002; Маркін, 212) цієї славетної пам'ятки в Україні. Вона також може бути цікавою для англомовних читачів, учених, перекладачів, які намагаються опанувати «високий культурний та духовний рівень наших прадавніх прабатьків з часів Київської Русі. На нашу думку, американські наукові розвідки прадавньої української літературної пам'ятки «Слово про полк Ігорів» привертають увагу вчених протягом останніх десятиліть (Костікова, 2000; Костікова, 2001). Розглядаючи різноманітні публікації і переклади твору англійською, ми маємо брати до уваги точність української пам'ятки» [5] (переклад наш – О.П.).

Англомовні читачі мають підручник зі «Слова о полку Ігоревім», класичне наукове англомовне видання, що містить текст поеми, текстові й ключові пояснення. Це дає змогу американським студентам не лише вивчати текст старовинної української пам'ятки мовою оригіналу, але й дізнатися про історичне та літературне становище тих часів, яким уявляють його американці [5].

У роботі Т. Радзієвської [3, с. 68] аналізується перший науково обґрунтований і прокоментований переклад англійською мовою, виданий у 1960 р. і зроблений саме В. Набоковим. Як підкреслює авторка, виняткова складність перекладацьких завдань, зумовлена архайчним характером тексту, його середньовічною поетикою та тематикою, мовнокультурною дистанцією між текстом і потенційною адресатною аудиторією (тут – американський читацький загал середини ХХ ст.), вимагала від перекладача неординарних рішень, що надало самому процесу роботи над перекладом ексклюзивного характеру. Метою дослідження є комплексний аналіз перекладу «Слова о полку Ігоревім» В. Набоковим як живого, історично зумовленого інтелектуального процесу, характеристика його науково-культурного контексту, чинників формування концепції перекладу, особливостей пошуку англійського лексико-синтаксичного ресурсу та номінативних рішень.

У статті Р. Ситар проведено аналіз особливостей відтворення реалій ліро-епічної поеми «Слово про полк Ігорів» у англомовних перекладах. Визначено методи відтворення семантико-стилістичних функцій реалій цільовою мовою та їх доцільність у досягненні високого ступеня адекватності при перекладі, бо саме в перекладі реалія посилює свій стилістичний потенціал і виражальні можливості, набуває стильотворчої ваги, а в певних випадках стає ключовим [4].

Авторка представленої тут розвідки опублікувала невеличку працю, де надано порівняння кількох перекладів початкових рядків твору [6]. Наш аналіз показав, що до яскравих особливостей різних перекладів можна уналежнити такі: 1) переклад власних назв; 2) переклад історичних реалій; 3) переклад архайчної лексики; 4) переклад стилістичних прийомів. Кожна з них пояснена та проілюстрована в зазначеній роботі. Наприклад, як стилістичний прийом проаналізовано вираз *растекается мыслью по древу, сьрымъ волкомъ по земль, шизымъ орломъ подъ облака*. Дієслово *растекается* передано у різних перекладах варіантами *move in all directions through the tree; skipping in thought from tree to tree; race across earth; run in thought all through the tree; ranged in thought/[like the nightingale] over the tree*. Порівняння перекладено як *as a squirrel; as a grey wolf along the ground; as a dusky eagle beneath the clouds; like a running wolf, as a steel-gray eagle (Johnston); as a blue-grey eagle like the smoky eagle/up to the clouds*. Отже, забарвлення вовка варіюється, а

білка з'являється в одному варіанті. Авторка доходить висновку, що твір привертає увагу багатьох перекладачів, але українська вимова поки що не відтворена.

Отже, короткий аналіз останніх досліджень праць, дотичних до проблем перекладу прадавньої літератури, свідчить про те, що науковці розглядають низку цікавих питань у цій царині, але спектр різноманітних проблем є дуже широким, і є простір для опрацювання невирішених раніше питань.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Мета нашої статті є цілком конкретною – проаналізувати особливості англомовних перекладів такого відомого уривку «Слова...», який вже давно став сприйматися як окремий твір – «Плач Ярославни». Для досягнення цієї мети доцільно вирішити такі завдання:

- накопичити фактичний матеріал для порівняльного аналізу;
- зробити огляд наявного стану наукового вивчення англомовних перекладів «Слова...»;
- виділити лінгвістичні одиниці оригіналу, які вимагають особливої уваги перекладача;
- порівняти варіанти їх перекладу, виділивши знахідки та втрати.

Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні традиційних підходів до перекладацької інтерпретації з аналізом соціокультурних та історичних художнього тексту.

Об'єктом дослідження є уривок зі «Слова...» «Плач Ярославни». Предметом дослідження виступають особливості його перекладу англійською мовою з урахуванням історичних обставин та інтенцій твору та перекладачів.

Матеріалом дослідження у цій статті є наявні переклади «Слова...» англійською мовою. Вважають, що перший повний переклад «Про похід Ігорів» зі вступом і коментарями опублікував славіст, професор Гарвардського університету Лео Вінер у 1902 р. Потім «Слова...» кілька разів перевидавалося. Ми розглянули такі переклади твору: переклад Хейні та Даля (Haney, J. & Dahl, E. (2012)) «On the campaign of Igor» [8]; переклад Р. Манна (Mann, R. (1989). *Lances Sing: A Study of the Old Russian Igor Tale*) [9]; переклад В. Набокова (*The Song of Igor's Campaign, Igor son of Svyatoslav and grandson of Oleg*) [11]; переклад Б. Джонстона (*The Song of Igor's Campaign translated by Bill Johnston*) та «The Tale of Igor's Campaign (Slovo o pl'ku Igoreve)» (С. Н. Andrusyshen and Watson Kirkconnell). Звернемо увагу на те, що сама назва твору перекладено у такі способи: «Lay of Igor's Warfare», «Lay of Igor's Host», «The Tale of Igor's Campaign», «The Song of Igor's Campaign», «The Igor Tale», «On the Campaign of Igor».

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань задіяно порівняльний метод, що передбачає роботу з теоретичними та фактичними

матеріалами, які висвітлюють проблему. Застосовуються методи лінгвостеміотичного, лінгвопоетичного та інтерпретаційного аналізу/

Плач Ярославни за чоловіком, який потрапив у полон — один з найпоетичніших фрагментів та найпопулярніших місць «Слова...». Це оповідь про тугу Єфросинії за своїм чоловіком, її вірність і любов, що, немов оберіг, охороняє у біді, визволяє від смерті та творить диво. Молитвами своєї вірної дружини того ж року князь утік із полону і повернувся згодом всі свої волості та міста.

Ярославна вважається символом вірної дружини, яка може завдяки своїй любові зберегти чоловіка на полі битви. Образи з «Плачу Ярославни» використовували в своїх віршах багато поетів, існує велика кількість гравюр, картин і малюнків з її зображенням. В Новгороді-Сіверському Ярославні поставлений пам'ятник. Існує балет «Ярославна», музику до якого написав композитор Б. І. Тищенко.

Вихідний текст для порівняння беремо в такому варіанті.

На Дунаи Ярославнынъ гласъ ся слышитъ, / зегзицею незнаема рано кычетъ: / «Полечю, — рече, — зегзицею по Дунаеви, / омочю бебрянъ рукавъ въ Каяль реце, / утру князю кровавыя его раны / на жестоцѣмъ его тѣлѣ».

Ярославна рано плачетъ / въ Путивле {на забрале}, аркучи: / «О вѣтрѣ, вѣтрило! / Чему, господине, насильно вѣеши? / Чему мычеши хиновъскыя стрѣлки / {на своєю нетрудноу крилицю} / на моя лады вои? / Мало ли ти бѣшетъ горѣ подѣ облакы вѣяти, / лелѣючи корабли на синѣ морѣ? / Чему, господине, мое веселие / по ковылию развѣя?»

Ярославна рано плачетъ / Путивлю городу на заборолѣ, аркучи: / «О Днепре Словутицю! / Ты пробилъ еси каменныя горы / сквозъ землю Половецкую. / Ты лелѣял еси на себѣ Святослави носады / до плѣку Кобякова. / Възлелѣй, господине, мою ладу къ мнѣ, / а быхъ не слала къ нему слезъ / на море рано».

Ярославна рано плачетъ / въ Путивле на забралѣ, аркучи: / «Свѣтлое и тресвѣтлое сѣлнце! / Всѣмъ тепло и красно еси: / чему, господине, простре горячую свою лучю на ладе вои? / Въ полѣ безводнѣ жаждею имъ лучи съпряже, / тугою имъ тули затче?»

Можна стверджувати, що практично кожна лінгвальна одиниця цього тексту потребує перекладацьких роздумів та адекватних рішень, але ми звернемо увагу лише на певні групи перекладацьких проблем, а саме:

- 1) номінативні рішення;
- 2) стилістичні засоби;
- 3) архаїчна лексика та історичні реалії.

1. Проаналізований уривок містить такі власні імена: *Ярославна, Дунай, Путивль, Дніпро Словутич, Каяла, земля Половецька, Святослав, Кобяк*, тобто тут є антропоніми та топоніми.

Почнемо з аналізу антропонімів. У проаналізованих нами текстах перекладів наявні такі варіанти

Ярославна – ім'я головної героїні уривку представлено у наявних перекладах трьома варіантами: *laroslavna, Yaroslavna, Yaroslav's daughter*. Можна вважати, що ці варіанти яскраво ілюструють найпоширеніші засоби перекладу власних імен – транслітерація, транскрипція, описовий переклад.

Святослав – цей антропонім у перекладі має два варіанти: *Sviatoslav* та *Svyatoslav*, тобто різниця стосується лише варіативного передавання м'якості звука.

Кобяк, половецький хан, який неодноразово робив набіги на Руську землю в 1170–1180 роках, брав участь у міжусобних війнах руських князів. У «Слові о полку Ігоревім» Кобяк є князем Лукомор'я. У перекладі його ім'я, як і попередній антропонім, представлено двома варіантами *Kobiak, Kobyak*.

Серед топонімів, можливо, найбільш різноманітним є назва річки *Дунай*. Цей гідронім вживається у «Слові» в одних випадках так, що відсилає до реального географічного об'єкта, хоч і з досить невизначеними географічними координатами, в інших випадках його вживання має фігуративний характер, коли йдеться про узагальнений образ великого водного басейну, образ великої ріки. У першому випадку в перекладі Набокова з'являється англійська лексема *Danube* – стандартний географічний відповідник, а в другому Набоков подає транслітерацію слова *Дунай* англійською мовою: 1) *Maidens sing on the Danube «девици поють на Дунаї»*; *You have closed the Danube's gates «затворивъ Дунаю ворота»*; 2) *Lances hum on the Dunay «на Дунаї Ярославнынъ гласъ ся слышитъ»* [5, с. 72].

Спостерігаємо ці варіанти перекладу назви *Дунай* і в усіх інших англомовних відповідниках.

Менш відомими для англомовного читача є українські географічні назви – *Дніпро Словутич* та *Путивль*. Знаходимо лише один перекладацький варіант *Putivl*. У перекладі назви славетного Дніпра ця славетність підкреслена за допомогою описового перекладу: *Dniepr, Son of Fame! O Dnepr, famed one*.

Земля Половецька так названа у більшості перекладів: *the Polovtsian land*. Але В. Набоков звертається до історичних фактів і називає цю землю *the Kuman land*. В Енциклопедії ПОЛОВЕЦЬКА ЗЕМЛЯ – це літописне позначення території проживання половців у 12–13 ст. ... Під 1224 в Суздальському літописі як синонім П.з. вжито термін «страна Куманська». Пóловці або кумани — середньовічний кочовий тюркський народ з Центральної Азії, що становив західну гілку кумансько-кипчацької конфедерації і розмовляв куманською мовою [1].

Річка *Каяла* позначена в англомовних текстах різними способами: *the River Kaiala, the river Kayala, the Kayala, the Kayala stream*. *Каяла* – це місце боїв у творі, яке є доволі дискусійним, на роль якого історики і краєзнавці запропонували десятки річок

на території Харківської, Донецької, Запорізької областей України.

Отже, основні розбіжності у перекладі власних імен стосуються рішення, чи використовувати транскрипцію, транслітерацію або описовий переклад.

2. Стилістичні засоби твору проілюструємо звертаннями та персоніфікаціями. Звертання *Ярославни* до трьох основних стихій — вітру, води й вогню — виступає своєрідним замовлянням, звертанням до природної магії в бажанні змінити хід подій. Кожен куплет аналізованого уривку починається зі звертання *Ярославни* до тієї чи тієї сили: *О вѣтрѣ, вѣтрило; О Днепре Словутицю!; Свѣтлое и тресвѣтлое сѣлнце!* Ці ж чарівні сили збережено також у перекладах. *O wind, Great Wind; O Wind, O Sailor Wind; O Dniepr, Son of Fame! Bright and thrice-bright Sun*. Звернемо увагу на переклад префіксоїда «*пресветлое*» кількісним словом *thrice-bright*. Звертають на себе увагу також традиційні епітети *кровавыя его раны / на жестоцѣмъ его тѣлѣ (bloody wounds from my Prince's sturdy body; bleeding wounds on the prince's hardy body); нелуцѣныя крилѣ (light wings; weightless wings; light winglets); горячую свою лучю (hot rays, scorching rays, sweltering rays)*. Спостерігаємо практично дослівний переклад, який розрізняється або суфіксами (ви ділено), або синонімами з різним ступенем інтенсивності.

3. Архаїчна лексика та історичні реалії. Відоме порівняння *полечу зегзицею* отримує порівняння за допомогою іншого птаха (*gull*), виражено формою подібно зозулі (*like a cuckoo*) або як зозуля (*as a cuckoo*). *Бєбрянѣ рукавѣ* перекладено однозначно *beaver sleeve*. Важкою для перекладу і для тлумачення дослідниками є історична реалія *хиновѣскыя стрѣлки*. Пропонуються переклади *arrows of the Khin* або *those Hinish dartlets*. У відомому перекладі Т.Г. Шевченко ця реалія передається як ханські стріли. Але наявні різні тлумачення цієї реалії: це або половецькі стріли, або фінські стріли. О. О. Потєбня вважав, що «Хінова — назва половців або іншого степового народу, можливо, гуннів ... [2, с.113-114]

3. ВИСНОВКИ

У статті було розглянуто чотири варіанти англомовних перекладів уривку з прадавнього твору «Слово про полк Ігорів», а саме «Плачу Ярославни». Було порівняно переклади антропонімів і топонімів, стилістичних прийомів і архаїчної лексики. Визначено, що основними засобами перекладу ономастичних одиниць є транслітерація, транскрипція з елементами описового перекладу. Переклад стилістичних прийомів (звертань, персоніфікацій, епітетів) здійснено близько до тексту оригіналу, спостерігається вживання різних суфіксів. Переклад реалій також здійснено близько

до тексту, але треба зазначити, що сутність певних з них залишається невизначеною, наприклад, хінські стріли, що є ширшою, ніж суто перекладацька проблема.

Перспективи дослідження ми вбачаємо в проведенні перекладцького аналізу інших значущих частин твору «Слово про полк Ігорів».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Квітницький, М. *Половецька Земля*. Відновлено з : http://www.history.org.ua/?termin=Polovetska_zemlia.
2. Потебня, О. О. (1914) *Слово о полку Ігореве*. Харків.
3. Радзівська, Т. (2022). Англійський переклад «Слова о полку Ігоревім» Володимира Набокова як прецедентна ситуація в міжкультурній взаємодії. *Folia Philologica*, 4, 67–77, doi: <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2022/4/9>
4. Ситар, Р. (2012). Реалія як перекладознавча категорія (на матеріалі ліро-епічної поеми «Слово про полк Ігорів» та її англомовних перекладів). *Іноземна філологія*, 124, 170–176
5. Kostikova, I., Bozhko, Y., Razumenko, T., & Goloborodko, E. The Translation Peculiarities of the Ancient Ukrainian Monument «On the Campaign of Igor» by American Researchers Jack Haney and Eric Dahl. *Amazonia Investiga*, 9(28), 545–551. DOI: <http://dx.doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.59>
6. Panchenko, O. I. (2023). *Peculiarities of Translating Slovo Pro Polk Ihoriv into English*. «Велике і вічне...»: Михайло Федосійович Гетманець: матеріали Всеукраїнської наук. конф. з міжнар. уч., 15–16 вересня. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 90–92.
7. Zorivchak, R. (1996). «The Tale of Igor's Campaign» in the Anglophone world. In P.P. Okhrimenko (Ed.). Materials of the Eight All-Ukrainian Scientific Conference on studies of «The Tale of Igor's Campaign» (pp. 126–137). Sumy: Sumy State Pedagogical University.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Dahl, E., & Haney, J. A. V. (1992). On Igor's Campaign. Retrieved from <https://faculty.washington.edu/dwaugh/rus/texts/igortxt2.htm>.
9. Mann, R. (1989). *Lances Sing: A Study of the Old Russian Igor Tale*. Columbus, Ohio: Slavica.
10. Mann, R. (2016). The Silent Debate over the Igor Tale. *Oral Tradition*, 1, 53–94. Retrieved from <http://journal.oraltradition.org/issues/30i/mann>
11. *The Song of Igor's Campaign. An Epic of the Twelfth Century*. (1960). Translated from Old Russian by Vladimir Nabokov. New York : Vintage Books. 146 p.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2025

Стаття рекомендована до друку 09.04.2025

Olena Panchenko – Doctor of Philology, Head of the Department of Translation and Linguistic Training of Foreigners at Oles Honchar Dnipro National University; e-mail: epanchenko2017@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2217-5613>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=Br0BfzUAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Olena-Ivanivna-PANCENKO-2181631607>

PECULIARITIES OF ENGLISH TRANSLATION OF “YAROSLAVNA’S LAMENT”

The article presents a general view of the problem of translating ancient Ukrainian texts into English. The relevance of the problem is determined by such factors as: first, history and modernity are closely interconnected, therefore, the study of historical memory is useful for any nation; second, the current historic situation arouses considerable interest in Ukraine throughout the world; third, the work such as “The Tale of Igor’s Campaign” is a certain challenge for the translator, since the text is loaded with interesting linguistic units that require the use of various translation transformations; fourth, the features of the translation of this work have not yet received full coverage in the theoretical literature. A brief analysis of recent research works related to the problems of translating ancient literature indicates that scientists have considered a number of interesting issues in this area, but the spectrum of various problems is very wide, and there is room for working out previously unresolved issues. The purpose of the article is quite specific – to analyze the features of English-language translations of such a well-known passage, which has long been perceived as a separate work – “Laments of Yaroslavna”. To achieve this goal, it is advisable to solve the following tasks: to accumulate factual material for comparative analysis; to review the current state of scientific study of English-language translations of “The Tale...”; to identify linguistic units of the original that require special attention from the translator; to compare their translation options, highlighting finds and losses. The material for the study is the existing translations of “The Tale...” into

English. Almost every linguistic unit of this text requires translational reflections and adequate solutions, but attention is focused on certain groups of translation problems, namely: 1) nominative solutions; 2) stylistic means; 3) archaic vocabulary and historical realities. It was determined that the main means of translation of onomastic units are transliteration, transcription with elements of descriptive translation. The translation of stylistic devices (addresses, personifications, epithets) was carried out close to the original text, the use of various suffixes was observed. The translation of realities was also carried out close to the text, but it should be noted that the essence of some of them remains uncertain, for example, Khin arrows, which is broader than a purely translation problem. We see the prospects of the study in conducting a translation analysis of other significant parts of the work "The Tale of Igor's Campaign".

Key words: *anthroponym, archaic vocabulary, translation, "The Tale of Igor's Campaign", stylistic device, toponym.*

REFERENCES

1. Kvitnytsky M.V. Polovtsian Land [Electronic edition] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Polovetska_zemlia (останній перегляд: 28.02.2025)
2. Potebnya, O. O. (1914). *A Word about Igor's Regiment* [Slovo o polku Igorevym]. Kharkyv.
3. Radziievska, T. (2022). Angliis'kyi pereklad "Slova o polku Igorevim" Volodymyra Nabokova yak pretsedentna sytuatsiya v mizhkulturnii vzayemodii [Vladimir Nabokov's English translation of "The Song of Igor's Campaign" as a precedent situation in intercultural communication]. *Folia Philologica*, 4, 67–77, doi: <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2022/4/9>
4. Sytar, R. (2012). Realia as the Translation Studies Category (On the Basis of the Epic Poem "The Tale of Ihor's Campaign" And Its Anglophone Translations). *Foreign Philology*, 124. 170–176.
5. Kostikova, I., Bozhko, Y., Razumenko, T., & Goloborodko, E. The Translation Peculiarities of the Ancient Ukrainian Monument «On the Campaign of Igor» by American Researchers Jack Haney and Eric Dahl. *Amazonia Investiga*, 9(28), 545–551. DOI: <http://dx.doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.59>
6. Panchenko, O.I. (2023). *Peculiarities of Translating Slovo Pro Polk Ihoriv into English*. «Велуке і вічне...»: Mykhajlo Fedosijovych Hetmanets': materialy Vseukrains'koi nauk. konf.z mizhnar. uch., [Mykhailo Hetmanets: materials of the All-Ukrainian scientific conference on international studies]15–16 вересня. Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. 90-92.
7. Zorivchak, R. (1996). «The Tale of Igor's Campaign» in the Anglophone world. In P.P. Okhrimenko (Ed.). Materials of the Eight All-Ukrainian Scientific Conference on studies of «The Tale of Igor's Campaign» (pp. 126–137). Sumy: Sumy State Pedagogical University.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

8. Dahl, E., & Haney J. A. V. (1992). On Igor's Campaign. Retrieved from <https://faculty.washington.edu/dwaugh/rus/texts/igortxt2.htm>.
9. Mann, R. (1989). *Lances Sing: A Study of the Old Russian Igor Tale*. Columbus, Ohio: Slavica.
10. Mann, R. (2016). The Silent Debate over the Igor Tale. *Oral Tradition*, 1, 53–94. Retrieved from <http://journal.oraltradition.org/issues/30i/mann>
11. *The Song of Igor's Campaign. An Epic of the Twelfth Century*. (1960). Translated from Old Russian by Vladimir Nabokov. New York : Vintage Books. 146 p.

The article was received by the editors 05.03.2025

The article is recommended for printing 09.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-09

УДК 811.111:811.161.2]`25`42

О. В. Ребрій

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: o.v.rebrii@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4912-7489> ;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=ak5-nc8AAAAJ&hl=en> ;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr-Rebrii>

О. Г. Пешкова

доктор філософії з філології, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: o.g.peshkova@karazin.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3616-7852>; GOOGLE SCHOLAR: [https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&pli=1](https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&pli=1&user=kmiMG0sAAAAJ)

&user=kmiMG0sAAAAJ ; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olga-Peshkova?ev=hdr_xprf

Роль аналогії у формуванні та перекладі мовної гри

Дослідження присвячене висвітленню ролі аналогії в утворенні та перекладі мовної гри. Актуальність розвідки зумовлена важливою роллю аналогії в утворенні лексикалізованих форм мовної гри та виборі перекладачем стратегії їхнього іншомовного відтворення. Мета дослідження має подвійний характер: (1) визначити, як аналогія впливає на створення різних форм мовної гри в англійськомовному науково-популярному дискурсі; (2) визначити, як аналогія впливає на прийняття перекладачем рішення стосовно стратегії відтворення зазначених форм мовної гри в українському перекладі. Об'єктом нашого дослідження виступає аналогія як психологічний механізм і когнітивна процедура формального та/або семантичного уподібнення однієї мовної одиниці іншій, а також перенесення відношень між одиницями однієї групи на одиниці іншої групи. Предметом аналізу є її вплив на формування мовної гри в англійськомовному науково-популярному дискурсі та на формування стратегій її українського перекладу. Для реалізації поставленої мети було залучено низку методів, таких як: стилістичний аналіз, контекстний аналіз, структурно-семантичний аналіз, порівняльний аналіз вихідного та цільового текстів. За матеріал було використано лексикалізовані форми мовної гри з англійськомовного науково-популярного дискурсу та їхні українські переклади. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що формування лексикалізованих форм мовної гри, як і будь-яка словотвірна діяльність, відбувається за аналогією з узуальними лексемами. У перекладі ми спостерігаємо вплив аналогії в тих випадках, коли перекладач обирає стратегію дзеркального відтворення авторських дій, копіюючи обраний ним спосіб словотвору та використовуючи для цього прямі відповідники використаних мовних одиниць. Перспектива подальшого дослідження передбачає: (1) залучення масштабного корпусу прикладів для верифікації попередніх висновків; (2) вивчення інших психо-когнітивних механізмів перекладу.

Ключові слова: аналогія, евристика, мовна гра, науково-популярний дискурс, переклад, прийняття рішення, стратегія.

Як цитувати: Ребрій, О., Пешкова, О. (2025). Роль аналогії у формуванні та перекладі мовної гри. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 92-98.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-09

In cites: Rebrii, O., Pieshkova, O. (2025). The role of analogy in forming and translating language game. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 92-98.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-09

1. ВСТУП

Феномен мовної гри привертає все більшу увагу філологів – як мовознавців, так і перекладознавців. Якщо перших цікавлять різні аспекти її формування та функціонування в певному лінгвокультурному середовищі, то увага других зосереджена на особливостях трансферу мовної гри з одного лінгвокультурного середовища (вихідного) до іншого (цільового). В той час як теоретики перекладу переважно зосереджуються на стратегіях та способах відтворення мовної гри [12, с. 91, 13, с. 128, 14, с. 109, 15, с. 148–149, 17, с. 271–291], проблема вивчення тих механізмів людської свідомості, завдяки яким це стає можливим, все ще залишається поза межами їхньої дослідницької уваги, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Дослідження має подвійну мету. По-перше, прослідкувати роль психо-когнітивного механізму аналогії у створенні різних форм мовної гри в англійськомовному науково-популярному дискурсі, а по-друге, прослідкувати вплив аналогії на прийняття перекладачем рішення стосовно стратегій їхнього відтворення в українському перекладі.

Об'єктом дослідження виступає аналогія як психологічний механізм та когнітивна процедура мовотворчості, а предметом безпосереднього аналізу – її вплив на формування різних форм мовної гри в англійськомовному науково-популярному дискурсі та на формування стратегій їхнього перекладу з англійської мови українською.

Реалізація поставленої мети вимагала комплексного застосування низки мовознавчих та перекладознавчих методів, таких як: стилістичний аналіз (для виокремлення прикладів мовної гри в науково-популярному дискурсі), контекстно-ситуативний аналіз (для інтерпретації виокремлених прикладів мовної гри), структурно-семантичний аналіз (для визначення структури та змісту виокремлених прикладів мовної гри та ролі аналогії в їхньому утворенні та перекладі), метод порівняльного аналізу (для визначення стратегій англійсько-українського перекладу мовної гри).

Дослідження виконано на матеріалі прикладів мовної гри, отриманих методом суцільної вибірки з науково-популярних книг Коліна Гармона "What I know about running coffee shops" та Річарда Флоріди "The rise of the creative class" та їхніх українських перекладів «Що я знаю про роботу кав'ярень» (переклад Олени Любенко) та «Homo Creativus. Як новий клас завойовує світ» (переклад Максима Яковлева).

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1. Теоретичні передумови дослідження.

Двома головними поняттями нашої розвідки є мовна гра та аналогія, тож варто визначитися з їхніми визначеннями та характеристиками, релевантними для реалізації поставленої мети.

Сучасне розуміння феномену мовної гри ґрунтується на концепції австрійського філософа Людвіга Вітгенштайна, який у своїй праці "Philosophische Untersuchungen" порівняв із грою сам процес використання мови: «Мовною грою я буду називати також єдине ціле: мова та дії, з якими вона перетинається» [1, с. 83]. Він стверджував, що мова, як і гра, реалізується в безлічі різноманітних, хоча й пов'язаних між собою, форм. Його основна ідея полягала в тому, що мова, яку використовує певний народ, є динамічною грою зі своїм набором правил: «Термін "мовна гра" має... підкреслити, що мовлення є частиною діяльності, способу життя» [1, с. 101].

Вже пізніше філологи відійшли від широкого філософського підходу до мовної гри, намагаючись локалізувати її в обмеженій кількості форм на основі таких критеріїв, як ненормативність [10], гумористичність [5, с. 26], неоднозначність [9, с. 21] тощо. У спробі запропонувати власний – інтегративний – підхід до розуміння мовної гри, ми дефінуємо її як дихотомічний феномен, що об'єднує: (1) лінгвокреативну діяльність мовця, скеровану на увиразнення дискурсу за рахунок неконвенційного поєднання/використання одиниць/елементів різної мовної ієрархії та (2) результат цієї діяльності у вигляді різноманітних мовно-мовленнєвих утворень (ігрем) [6, с. 22].

Як і гра, аналогія є базовим поняттям психології, звідки й починається її шлях до мовознавства й перекладознавства. За даними «Сучасного тлумачного психологічного словника», аналогією в широкому сенсі називають «подібність між об'єктами в деякому відношенні», яка використовується в пізнавальних процесах як «основа для висування припущень, здогадів, гіпотез» [11, с. 21].

Аналогію зазвичай розглядають з огляду на її відносини з іншим психологічним механізмом – асоціацією. З точки зору когнітивної психології, «асоціація є механізмом, що активує у пам'яті представлення певного об'єкту як реакції на інший об'єкт і пов'язана причинно-наслідковими відносинами з аналогією як механізмом, що передбачає трансфер відповідної інформації з домену, який вже існує в пам'яті (і який зазвичай називають «вихідним» або «базовим») до домену, який має бути пояснений (який зазвичай називають «цільовим» [19, с. 6].

До філології поняття аналогії увійшло завдяки зусиллям засновника структуралізму Фердінанда де Сосюра, який бачив у ній ефективний засіб боротьби з мовним хаосом, зазначаючи, що «аналогія передбачає зразок і регулярне наслідування», а «аналогічна форма – це форма, утворена за взірцем однієї чи кількох інших форм згідно з визначеним правилом» [8, с. 203]. Звідси й випливає сучасне тлумачення аналогії як (1) закону розвитку та функціонування мови, за яким утворення та зміни мовних одиниць та їхніх форм відбуваються за зразком або під впливом уже наявних явищ та їхніх форм; та (2)

процесу формального та/або семантичного уподібнення однієї мовної одиниці іншій, а також перенесення відношень між одиницями однієї групи на одиниці іншої групи [3, с. 31]. Як можна побачити з цього визначення, аналогія, як і мовна гра, може вважатися дихотомічним феноменом.

Хоча де Сосюр і розглядав аналогію переважно на прикладах словотвору та словозміни, він визнавав її універсальний характер і бачив в аналогії загальний механізм мовокористування та мовозміни, а отже й мовної еволюції в цілому: «Безупинна діяльність мови, що розкладає дані їй одиниці на елементи, містить у собі не лише всі можливості для функціонування мови, яке б відповідало вжитку, а й можливості аналогічних утворень» [8, с. 209].

І все ж таки найнаочнішою сферою реалізації механізму аналогії залишається словотвір. Більше того, сучасні дослідники схильні вважати, що створення нових лексичних одиниць відбувається не за допомогою формальних моделей чи способів, наявних у внутрішньому лексиконі мовця, а виключно за аналогією із вже існуючими та знайомими йому одиницями [4]. Розглянемо приклад:

*My head was full of some strange thoughts. Sometimes now I still come back to those thoughts and, strange to say, but I still remember some of my reflections. Sometimes I have a feeling that if we have **badminton** there must be **goodminton** somewhere* [23, с. 56].

Оказіональна інновація *goodminton* утворена шляхом субститутивного словотвору від узуальної лексики *badminton*. Протиставлення складників *bad* і *good* дає підстави стверджувати, що в цьому випадку ми маємо справу з антонімічним каламбуром, в основі якого перебуває інконгруентність, що створюється за допомогою «з'єднання двох контрастних за значенням слів (що містять антонімічні семи, які розкривають суперечність описуваного)» [2, с. 17].

Особливо цікавим для нас є те, що у процесі словотвору тут задіяно не тільки загальний механізм аналогії, а й «хибну» або інакше «народну» аналогію, яку Сосюр пояснював «спробами приблизно пояснити малозрозуміле слово, пов'язавши його з чимось знайомим» [8, с. 220]. Так, у нашому випадку *bad* у складі *badminton* не є морфемою, а тільки довільно виокремленим фрагментом, адже назва цієї спортивної гри походить від назви маєтку герцога Бофорта Badminton House, де вперше відбулися змагання з неї. Сама ж назва маєтку є осучасненою формою давньоанглійського топоніму Badimyncgtun, який, у свою чергу, походить від ще давнішого антропоніму Baduhelm.

2.2. Перекладацький аналіз. У цьому розділі нашої розвідки спробуємо розглянути, як аналогія впливає на формування перекладацької стратегії при перекладі різних форм мовної гри. На думку Олександра Ребрія та Владислави Демецької, аналогія має значний вплив на процес прийняття рішен-

ня перекладачем в ситуації вибору або створення відповідника, оскільки «міркування за аналогією, яке призводить до прийняття рішення перекладачем, може набувати форми різних евристик подібності, серед яких, зокрема, виділяється евристика репрезентативності» [16, с. 239].

Вважається, що евристика – це «психологічний термін, призначений пояснити здатність людини обирати під час рішення задачі тільки найбільш осмислені варіанти. Фактично, евристика – це такий метод пошуку, який зі значною вірогідністю дозволяє відбирати найвдаліші коридори в лабіринті рішення задач» [7, с. 56]. Його особливістю є намагання поєднати логічний шлях пошуку рішень з інтуїтивним; інакше кажучи, в евристиках ми спостерігаємо два різних начала – «раціональне», що виявляється в жорсткому слідуванні заданому правилу (алгоритму), та «інтуїтивне» (або «емоційне»), що виявляється в накопиченні інформаційних властивостей, які не усвідомлюються в процесі прийняття рішення або усвідомлюються слабо [7, с. 56].

Евристики подібності, як можна зрозуміти із самої їхньої назви, передбачають продукування суджень, виходячи з подібності певних фактів, або, інакше кажучи, евристики подібності пояснюють, як люди приймають рішення, ґрунтуючись на подібності між поточною ситуацією та іншими ситуаціями або прототипами ситуацій. Відповідно, евристика репрезентативності є продуктивним методом прийняття рішень, відштовхуючись від здатності людини пов'язувати між собою схожі явища. Цю евристику вперше описали психологи Амос Тверські та Даніель Канеман. Як вони вважають, «цей спосіб дій відштовхується від концепції репрезентативності, тобто оцінки ступеня відповідності між зразком та популяцією, зразком та категорією, актом і актором або, у більш загальному вигляді, між результатом і моделлю [18, с. 22]. В більшості випадків репрезентативність можна порівняти з подібністю, яка, у свою чергу, може бути «поверхневою» (тобто, «перцептивною» або «ситуативною») чи «глибинною» (тобто «когнітивною» або «укоріненою»).

Ми відібрали декілька прикладів мовної гри, в утворенні та перекладі яких можна, на наш погляд, прослідкувати вплив аналогії через зазначені вище евристики.

*The crisis that began in 2008 has hit hardest at the Working Class and especially at blue-collar men, so hard, in fact, that some pundits dubbed its fallout the “**mancesion**”* [22, с. 36].

Нашу увагу привертає новотвір *mancesion*, утворений за аналогією з узуальною лексемою *recession* шляхом субститутивного словотвору (відбулася заміна префіксу *re-* на кореневу морфему *man*). Важливо, що в новотворі зберігається значення вихідної лексики (*economic decline*), до якого приносяться додаткові семи (*recession that impacts men more than it does women*).

Переклад:

*Криза, яка почалася у 2008 році, завдала найбільшого удару Робітничому класові, та особливо вона вдарила по «синіх комірцях». І зробила вона це так потужно, що деякі експерти назвали період після неї не рецесією, а «**мужикцесією**» [21, с. 37].*

Перекладач обирає стратегію створення оказіонального відповідника, імітуючи як авторський спосіб словотвору, так і задіяні для цього мовні засоби, тобто тут ми маємо очевидний прояв аналогії, який дозволяє отримати цілком задовільний варіант перекладу, чому не в останню чергу сприяє латинське походження вихідної лексеми (*recessio* → *recession*), яка була перенесена до української мови шляхом транскодування. Можемо припустити, що вибір не зовсім стандартного відповідника «мужик», що має певну просторічну конотацію, зумовлений евфонічними міркуваннями.

Наступний приклад:

*When I wrote the original edition of this book, the suburban **nerdistan** remained the predominant high-tech industrial model [22, с. 101].*

У цьому випадку оказіональний лексичний каламбур на основі паронімії утворений за допомогою поєднання кореневої морфеми *nerd* із суфіксом *-stan*, який має перське походження і широко використовується в іранських та тюркських мовах для утворення топонімів (*Pakistan* – «Пакистан», *Turkmenistan* – «Туркменістан», *Uzbekistan* – «Узбекистан», *Kurdistan* – «Курдистан» тощо). Ми не можемо знати достеменно, яка саме географічна назва слугувала джерелом натхнення для автора, скоріше за все, тут спрацювала та сама евристика репрезентативності, за якої всі ці географічні назви та багато інших, утворених за тією ж моделлю, виступають символом місця, віддаленого від світових центрів цивілізації. А оскільки більшість фахівців у галузі комп'ютерних технологій надають перевагу роботі онлайн, залишаючись у себе вдома подальше від шумних міських центрів, автор вирішив для себе можливим використати саме таку словотвірну аналогію.

Переклад:

*У час підготовки першого видання цієї книжки панівною моделлю індустрії високих технологій був «приміський **ботаністан**» [21, с. 102].*

Перекладач обирає стратегію віддзеркалення, залишивши незмінним суфікс, який є так само узуальним в українській мові, і замінивши вихідну кореневу морфему *nerd* одним із її українських відповідників – «ботан». Таким чином, завдяки аналогії йому вдалося зберегти гру слів, хоча і без паронімічного ефекту (*kurd* → *nerd*).

Наступним прикладом є назва розділу *Brave New Workplace* з книги американського економіста Річарда Флориди "The rise of the creative class". Для всіх любителів літератури одразу стає зрозумілою алюзія автора на відому антиутопію Олдоса Гакслі

"Brave new World", за аналогією з якою Флорида і назвав розділ власної праці. Таким чином, в цьому випадку мовної гри бачимо не тільки гру слів, а й використання прецедентної назви, що створює для перекладача певні труднощі. Справа в тому, що роман Гакслі, чия назва насправді повторює фразу з п'єси Шекспіра «Буря», має два українських переклади з різними назвами: «Прекрасний новий світ» у виконанні Сергія Макаренка (1994 р.) та «Який чудесний світ новий» у виконанні Віктора Морозова (2016 р.).

В українському варіанті назви розділу книги Флориди «Прекрасне нове робоче місце» перекладач, вочевидь, надає перевагу аналогії з перекладом Макаренка, який структурно є ближчим до англійського оригіналу, хоча Морозов і обрав свій переклад назви антиутопії, цитуючи український переклад «Бурі» у виконанні Миколи Бажана.

Наступний приклад:

*My ever-pragmatic colleague Lou Musante came up with the acronym **TAPE (technology, arts, professional, and eds and meds workers)** to refer to them [22, с. 150].*

В цьому випадку об'єктом нашої зацікавленості є акронім *TAPE*, створений автором таким чином, аби збігатися за формою з узуальною лексемою *tape* («стрічка»), хоча за змістом він не має з нею жодного зв'язку. Така практика створення акронімів є доволі популярною в англійськомовній лінгвокультурі, коли заради збігу із вже існуючим словом зі складу акроніму вилучають літери на позначення деяких одиниць з його розгорнутої форми або, навпаки, додають літери, наприклад, на позначення службових частин мови на кшталт прийменників або артиклів. Так відбулося і цього разу, адже автор «забув» додати до акроніму літери для складників *meds workers*. Дія аналогії в цьому випадку полягає в наслідуванні оказіоналізмом форми узуальної лексеми, що не тільки забезпечує економію мовних зусиль для громіздких термінів, а й потенційно сприяє їхньому запам'ятовуванню.

Переклад:

*Мій завжди прагматичний колега Лу Музанте склав для позначення всього спектра цих груп аббревіатуру **TAPE (від: technology – технологія, arts – мистецтво, professional – професіонали, eds – оесвіма)** [21, с. 105].*

В українському варіанті ми спостерігаємо стратегію так званого «нульового» перекладу (англ.: *zero translation*), сутність якої полягає в перенесенні до цільового тексту одиниць в її первинному вигляді. Втім перекладач супроводжує розгорнутий вихідний вислів окремими українськими відповідниками для кожної лексеми, аби можна було вхопити загальне змістове наповнення новотвору. За умов «нульового» перекладу важко говорити про якусь дію механізму аналогії, оскільки перекладу як такого ця стратегія не передбачає.

Останнім в нашому списку прикладів є переклад мовної гри *badminton* → *goodminton*, який ми розглядали для пояснення механізму мовної аналогії в англійськомовному науково-популярному дискурсі:

Іноді я відчуваю себе розгубленим, тому що не знаю, проти чого, власне, виступають АНТИлопи [20, с. 55].

Таке рішення не є випадковим, адже в цьому перекладі ми не знаходимо імітацію перекладачем дій автора, що спричинено незбігом англійсько-українських мовних пар *bad* → *good* / «поганий» → «добрий/хороший». Як наслідок, перекладач був змушений вдатися до прийому компенсації, аби зберегти хоча би частково гумористичний ефект вихідної мовної гри. Так в перекладі з'явився відповідник «АНТИлопи», в структурі якого шляхом хибної аналогії було виокремлено довільний фрагмент «анти», що за формою збігається з префіксом негативації.

3. ВИСНОВКИ

Проведене дослідження торкається важливої проблематики, яка ще не отримала достатнього висвітлення в українському перекладознавстві – психо-когнітивних механізмів, за рахунок яких відбувається прийняття перекладацьких рішень. У фокусі нашої уваги перебуває аналогія, сутність

якої полягає в уподібненні одних об'єктів, ознак, дій тощо іншим. Аналогія грає важливу роль у продукуванні лексикалізованих засобів мовної гри, коли ігровий новотвір формується за зразком з узуальною лексемою.

Аналогія може претендувати на статус важливого механізму прийняття перекладацьких рішень в тих випадках, коли перекладач створює відповідник, фактично віддзеркалюючи дії автора. Така перекладацька стратегія може вважатися проявом евристик подібності, зокрема, евристики репрезентативності. Як показав наш аналіз, застосування цієї стратегії виявляється доволі продуктивним в тих ситуаціях, коли діям перекладача не стоїть на заваді міжмовна асиметрія, хоча, безумовно, для отримання достатньо валідних висновків необхідно провести дослідження на основі статистично репрезентативної вибірки, що може вважатися перспективою подальшої роботи.

Ще одним перспективним напрямком майбутніх досліджень вважаємо опрацювання інших психо-когнітивних механізмів, прояви яких можемо відслідковувати в перекладацьких рішеннях, таких як, наприклад, адаптація та асоціація. Оптимальним для їхнього вивчення є діяльнісний підхід із залученням інтроспективних та ретроспективних експериментальних методик.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітгенштайн, Л. (1997). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Філософські дослідження. Київ: Основи.
2. Євтушенко, Н. І. (2019). Каламбур як компонент ситуативного гумору в оповіданнях О. Генрі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 39, 14–18.
3. Загнітко, А. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: ТВОРИ.
4. Литвин, А. А. (2017). Аналогія як механізм формування інноваційної лексики англійської мови сфери спорту та туризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 64, 13–16.
5. Молошна, Ю. О. (2020). *Лінгвостилістичні засоби створення комічного в англійськомовних анекдотах та способи їх відтворення українською мовою* (Дис. канд. філол. наук). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
6. Пешкова, О. Г. (2024). *Стратегії та чинники англо-українського перекладу мовної гри в науково-популярному дискурсі* (Дис. доктора філософії). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
7. Ребрій, О. В. (2014). *Теорія перекладацької творчості у мовному, текстуальному та діяльнісному вимірах* (Дис. докт. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
8. Сосюр, Ф. (1989). *Курс загальної лінгвістики*. Київ: Основи.
9. Сніховська, І. Е. (2004). *Механізми, засоби та прийоми мовної гри в сучасній англійській мові* (Дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
10. Стратулат, Н. В., & Яслик, В. І. (2020). Нормативність як основний аспект наукового мовлення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, Т. 31(70), 4(1), 125-130. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-1/23>
11. Шапар, В. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор.
12. Cronin, M. (2005). Game theory and translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 91–93). New York: Routledge.
13. Delabastita, D. (1996). Introduction. *The Translator*, 2, 127–139.
14. Díaz-Pérez, F. J. (2014). Relevance Theory and translation: Translating puns in Spanish film titles into English. *Journal of Pragmatics*, 70, 108–129.
15. Levy, J. (2000). Translation as a decision process. *The Translation Studies Reader*. (pp. 148-159). New York: Routledge.
16. Rebrii, O., & Demetska, V. (2020). Adaptation, Association, and Analogy: Triple A of the Translator's Decision-Making. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(2), 231–242. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.2.reb>
17. Toury, G. (1997). What is it that renders a spoonerism (un)translatable? *Traductio. Essays on Punning and Translation* (pp. 271-291). Manchester and Namur: St. Jerome and Presses Universitaires de Namur.

18. Tversky, A., & Kahneman, D. (2002). Extensional versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy in Probability Judgment. In T. Gilovich, D. Griffin, D. Kahneman (Eds.), *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment*. (pp. 19–48). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808098>
19. Vosniadou, S., & Ortony, A. (1989). Similarity and analogical reasoning: a synthesis. In S. Vosniadou, A. Ortony (Eds.), *Similarity and analogical reasoning*. (pp. 1–18). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511529863>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. Гармон, К. (2021). *Що я знаю про роботу кав'ярень*. Київ: Наш Формат.
21. Флорида, Р. (2018). *Номо Creativus. Як новий клас завойовує світ*. Київ: Наш Формат.
22. Florida, R. (2014). *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
23. Harmon, C. (2017). *What I know about running coffee shops*. Dublin: WorkGroup.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

Стаття рекомендована до друку 05.04.2025

Oleksandr Rebrii – Doctor of Sciences (Translation Studies), Full Professor, Head of Mykola Lukash Translation Studies Department, V.N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: o.v.rebrii@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4912-7489> ; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=ak5-nc8AAAAJ&hl=en>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr-Rebrii>

Olha Pieshkova – PhD in Philology (Translation Studies), Associate Professor of Mykola Lukash Translation Studies Department, V.N. Karazin Kharkiv National University, Deputy Director of Educational and Research Institute “Teachers’ Academy”, V.N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: o.g.pieshkova@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3616-7852>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&pli=1&user=kmiMG0sAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Olga-Pieshkova?ev=hdr_xprf

THE ROLE OF ANALOGY IN FORMING AND TRANSLATING LANGUAGE GAME

The present paper is devoted to highlighting the role of analogy in the forming and translating language game. The relevance of the study is due to the important role of analogy in the formation of lexicalised forms of language game and the choice of the translator's strategy for their foreign language reproduction. The purpose of the study is twofold: (1) to determine how analogy influences the creation of various forms of language game in English popular science discourse; (2) to determine how analogy influences the translator's decision-making regarding the strategy of reproducing these forms of language game in Ukrainian translation. The object of our study is analogy as a psychological mechanism and cognitive procedure of formal and/or semantic likening of one linguistic unit to another, as well as transferring relations between units of one group to units of another group. The subject of the analysis is its influence on the formation of language game in the English-language popular science discourse and on the formation of strategies for its Ukrainian translation. To achieve this goal, a number of methods were used, such as: stylistic analysis, contextual analysis, structural and semantic analysis, comparative analysis of the source and target texts. The material used was lexicalised forms of language game from English popular science discourse and their Ukrainian translations. The study allows us to conclude that the formation of lexicalised forms of language game, like any word-formation activity, is similar to that of everyday lexemes. In translation, we observe the influence of analogy in cases where the translator chooses a strategy of mirroring the author's actions, copying the author's chosen method of word formation and using direct correspondences of the used linguistic units. The prospect of further research involves: (1) involving a large-scale corpus of examples to verify the preliminary conclusions; (2) studying other psychological and cognitive mechanisms of translation.

Key words: *analogy, decision-making, heuristics, language game, popular science discourse, strategy, translation.*

REFERENCES

1. Vithenshtain, L. (1997). *Tractatus Logico-Philosophicus. Filozofski doslidzhennia [Tractatus Logico-Philosophicus. Philosophy Studies]*. Kyiv: Osnovy Publ. (in Ukrainian).
2. Yevtushenko, N. I. (2019). Kalambur yak komponent sytuatyvnoho humoru v opovidanniakh O. Henri. [A pun as a component of situational humour in O'Henry's short stories]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya Filologiya [Scientific Journal of International Humanitarian University. Philology Series]*, 39, 14-18. (in Ukrainian).
3. Zahnitko, A. (2020). *Suchasnyi lnhvistychnyi slovnyk [Contemporary Linguistic Dictionary]*. Vinnytsia: TVORY Publ. (in Ukrainian).
4. Lytvyn, A. A. (2017). Analohiia yak mekhanizm formuvannia innovatsiinoi leksyky anhliiskoi movy sfery sportu ta turyzmu. [Analogy as a mechanism of forming neologisms in English spheres of sport and tourism]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [Scientific notes of National University "Ostroh Academy"]*, 64, 13–16. (in Ukrainian).

5. Moloshna, Yu. O. (2020). *Linhvostylistychni zasoby stvorennia komichnoho v anhliiskomovnykh anekdotakh ta sposoby yikh vidtvorennia ukrainskoiu movoiu* (Dys. kand. filol. nauk) [Linguistic and stylistic means of creating the comic in English-language anecdotes and ways of their reproduction in Ukrainian. (Philology PhD thesis)]. Kyivskyi natsionalnyi linhvistychnyi universytet, Kyiv. (in Ukrainian)
6. Pieshkova, O. H. (2024). *Stratehii ta chynnyky anhlo-ukrainskoho perekladu movnoi hry v naukovu-populiarnomu dyskursi* (Dys. Doktora filosofii). [Strategies and factors of English-Ukrainian translation of language game in science popular discourse (PhD thesis)]. Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian).
7. Rebrii, O. V. (2014). *Teoriia perekladatskoi tvorchosti u movnomu, tekstualnomu ta diialnisnomu vymirakh* (Dys. dokt. filol. nauk). [The theory of translation art in language, text and action dimensions (Doctor of Science in Philology Thesis)]. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv. (in Ukrainian).
8. Sosiur, F. (1989). *Kurs zahalnoi lingvistyky [The course of general linguistics]*. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
9. Snikhovska, I. E. (2004). *Mekhanizmy, zasoby ta pryomy movnoi hry v suchasni anhliiskii movi* (Dys. kand. filol. nauk). [Mechanisms, means and strategies of language game in modern English (Philology PhD thesis)]. Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian).
10. Stratulat, N. V., Yaslyk, V. I. (2020). Normatyvnist yak osnovnyi aspekt naukovoho movlennia [Norms as a major aspect of scientific language]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Serii: Filolohiia. Sotsial'ni komunikatsii [Scientific Notes of V.I. Vernadsky Tavriysky National University. Series Philology. Social communications]*, Vol. 31(70), 4. 125-130. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-1/23> (in Ukrainian)
11. Shahr, V. (2007). *Suchasnyi tlumachnyi psykhologichnyi slovnyk [Contemporary psychological dictionary]*. Kharkiv: Prapor. (in Ukrainian).
12. Cronin, M. (2005). Game theory and translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 91–93). New York: Routledge.
13. Delabastita, D. (1996). Introduction. *The Translator*, 2, 127-139.
14. Díaz-Pérez, F. J. (2014). Relevance Theory and translation: Translating puns in Spanish film titles into English. *Journal of Pragmatics*, 70, 108–129.
15. Levy, J. (2000). Translation as a decision process. *The Translation Studies Reader* (pp. 148-159). New York: Routledge.
16. Rebrii, O., & Demetska, V. (2020). Adaptation, Association, and Analogy: Triple A of the Translators Decision-Making. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(2), 231-242. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.2.reb>
17. Toury, G. (1997). What is it that renders a spoonerism (un)translatable? *Traductio. Essays on Punning and Translation* (pp. 271-291). Manchester and Namur: St. Jerome and Presses Universitaires de Namur.
18. Tversky, A., & Kahneman, D. (2002). Extensional versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy in Probability Judgment. In T. Gilovich, D. Griffin, D. Kahneman (Eds.), *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment* (pp. 19–48). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808098>
19. Vosniadou, S., & Ortony, A. (1989). Similarity and analogical reasoning: a synthesis. In S. Vosniadou, A. Ortony (Eds.), *Similarity and analogical reasoning* (pp. 1–18). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511529863>

ILLUSTRATIVE MATERIAL

20. Harmon, K. (2021). *Shcho ya znaiu pro robotu kaviaren [What I know about running coffee shops]*. Kyiv: Nash Format. (in Ukrainian).
21. Florida, R. (2018). *Homo Creativus. Yak novyi klas zavoiovuie svit [Homo Creativus. How new class is conquering the world]*. Kyiv: Nash Format. (in Ukrainian).
22. Florida, R. (2014). *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
23. Harmon, C. (2017). *What I know about running coffee shops*. Dublin: WorkGroup.

The article was received by the editors 26.02.2025

The article is recommended for printing 05.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-10
УДК 811.161.2'25:821.163.1-97

О. І. Чередниченко

доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України

e-mail: o-cherednychenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4705-4324>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=BSwXwbAAAAAJ&hl=uk> ;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Oleksandr-CHEREDNYCHENKO-2300643670>

Нове в українському історичному і теоретичному перекладознавстві

Стаття репрезентує комплексне дослідження сучасного стану українського перекладознавства у контексті біблійного і літургійного перекладу. Зазначено, що наукові праці, які досліджують цю тематику, дозволяють по-новому осмислити ключові етапи розвитку перекладу релігійної літератури, що відіграли вирішальну роль у формуванні культурної спадщини та національної ідентичності українського народу. Літургійний переклад, який має особливу значущість у релігійній сфері, визначається як чинник, що сприяє єднанню нації навколо християнських моральних цінностей. Дослідження жанрово-стилістичних аспектів перекладу на матеріалі української і польської мов, надає теоретичне обґрунтування для вирішення практичних завдань, пов'язаних із творчістю перекладача релігійної літератури. Особливо цінним є розширення географічних меж українського перекладознавства через включення до наукового обігу результатів досліджень представників української діаспори Пряшівщини. Їхні праці допомогли краще зрозуміти історію українсько-чесько-словацьких перекладацьких зв'язків та забезпечили основу для розбудови часткових теорій перекладу між близькоспорідненими слов'янськими мовами. Представлено комплексний погляд на проблематику, що поєднує історичний аналіз, теоретичні дослідження та практичні рекомендації для професійних перекладачів у контексті міжкультурної комунікації і збереження національної спадщини.

Ключові слова: Біблія, Євангеліє, жанрово-стилістичні проблеми, літургійний переклад, церковнослов'янські тексти.

Як цитувати: Чередниченко, О. (2025). Нове в українському історичному і теоретичному перекладознавстві. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 99-107.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-10

In cites: Cherednychenko, O. (2025). New in Ukrainian historical and theoretical translation studies. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 99-107.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-10

1. ВСТУП

Упродовж двох останніх років у Дослідно-видавничому центрі Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові вийшли друком перекладознавчі праці, які привертають увагу дослідників. Йдеться про такі книжки: 1. Oksana Dzera, Taras Shmihor "A Chronology of Ukrainian Biblical and Liturgical Translation" («Хронологія біблійного та літургійного перекладу в Україні») [3]. 2. Taras Shmihor "Liturgical Translation in Ukraine and Poland: A Comparative Approach to Text, Religion and Culture" («Літургійний переклад України та Польщі: компаративний підхід до тексту, релігії та культури») [4]. 3. «Українське перекладознавство Пряшівщини»: антологія / уклали Т. Шмігер і О. Літвіняк [2]. Названі праці вписуються в традицію вивчення історії і теорії перекладу у різних сферах діяльності та спонукають до уважного розгляду, що і є метою нашої розвідки.

З античних часів і дотепер питання релігійного перекладу не перестають цікавити дослідників, зважаючи на роль, яку відіграли перекладні сакральні тексти у розвитку людської цивілізації і поширенні світових релігій. Об'єктом дослідження виступають переклади релігійних текстів, зокрема Біблії, що за кількістю і обсягом видань посідають одне з перших місць у світовій перекладній літературі. Інтерес до них зростає у час тяжких випробувань – війн, природних катаклізмів тощо. У відомій класифікації типів текстів та відносних критеріїв перекладу Мері Снелл-Горнбі зараховує біблійний переклад до художнього (literary translation) [5]. На мою думку, переклад релігійних текстів, включно з Біблією, цілком заслуговує на статус окремого типу письмового перекладу, у якому поєднуються проблеми відтворення історичних, філософських, художніх, дидактичних і офіційно-ділових текстів. У цьому сенсі актуальність досліджень перекладу різних жанрів релігійної літератури не піддається сумніву. Дослідження виконано на матеріалі перекладів літургійних текстів двома близькородними мовами (українською і польською).

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1 Хронологія біблійного та літургійного перекладу в Україні. У передмові до своєї книжки Оксана Дзера і Тарас Шмігер слушно зазначають, що, хоча історія не дорівнює хронології, остання є важливим інструментом для розуміння загальної парадигми цивілізаційного прогресу, а також меморизації ключових фактів і подій. Хронологія біблійного і літургійного перекладу, який пов'язаний з Україною, охоплює час від кінця IX до XXI сторіччя. Вона починається із згадки про святих Кирила і Мефодія, які запровадили слов'янську мову до літургії і своєю місіонерською діяльністю, що стартувала 862 р. у Моравії, відіграли визначну роль у розвитку слов'янського письменства і культури. У

60-і роки IX ст. вони перекладали літургійні Євангелії, Апостол, Притчі і Псалтир. Ці тексти сприяли поширенню християнства у Київській Русі-Україні після її хрещення у 988 р.

Важливим етапом на шляху утвердження християнської віри на нових теренах стала діяльність Великого Київського князя Ярослава Мудрого, який, згідно з «Повістю минулих літ», «скликав 1037 р. чимало писарів і перекладав з грецької на слов'янську. Він написав і зібрав багато книжок, за допомогою яких віряни отримували релігійну освіту». Хронологія фіксує час написання в XI–XIV століттях усіх відомих Євангелій, зокрема Реймського, Юріївського, Галицького, Холмського, Євсевієвого, Луцького, Королевського, а також Київського Псалтиря, які свідчать, з одного боку, про високу писемну культуру в середньовічній Україні-Русі, а з іншого, – про співіснування слов'янської (церковнослов'янської) мови з українською у сукупності її діалектів. Про це говорить присутність діалектних фонетичних, морфологічних рис і лексичних елементів староукраїнської мови в рукописних текстах перекладів, виконаних слов'янською мовою. Особливою виявилася історична доля Реймського Євангелія (IX–XIV ст.), яке складається з 16 кирилических аркушів (ймовірно, найдавнішого рукопису з бібліотеки Ярослава Мудрого) і 31 глаголических аркушів. За легендою, його привезла до Франції дочка князя Ярослава Анна Київська, дружина французького короля Генріха I (Henri I), і в подальшому воно використовувалось під час коронації французьких монархів.

Першою українською книгою називають Пересопницьке Євангеліє (1556–1561), на якому складають присягу президенти України з часу відновлення у 1991 р. її незалежності. Староукраїнська мова цього друкованого містить мінімальну кількість церковнослов'янських елементів і виразно відбиває фонетичні, граматичні і лексичні риси живої народної (так званої простої) мови XVI ст. Рукопис, який було знайдено 1838 р. у бібліотеці Переяславської богословської семінарії, є першим повним перекладом українською мовою чотирьох Євангелій, а також витвором каліграфії і мистецтва мініатюри. Припускають, що переклад було зроблено за посередництва польської протестантської версії Нового Заповіту 1553 р. Пізніше на Волині з'явилися неповні копії Пересопницького Євангелія (Волинське Євангеліє 1571 р. і Литківське Євангеліє 1595–1600 р.).

Чільне місце в українській культурі посіла Острозька Біблія 1581 р., перший повний переклад Біблії церковнослов'янською мовою, ініційований князем Костянтином Острозьким і виконаний під його керівництвом визначними вченими Острозької Академії. Книгу надрукував Іван Федорович, молитву якого вміщено наприкінці стародруку. Упродовж віків Острозьку Біблію називали «другим оригіналом», оскільки в українському релігійному просто-

рі її розглядали як найбільш авторитетний текст Святого Письма, який використовувався для літургії, а також у присягах і богословській літературі. Всі наступні церковнослов'янські версії Біблії, що вийшли в Росії (Московська Біблія 1663 р. та Єлизаветинська Біблія 1751 р.) були не чим іншим, як росіянізованими варіантами Острозької Біблії.

Кінець XVI – початок XVII ст. ознаменувався появою так званих Учительних Євангелій (понад 100 текстів), які тлумачили Біблію і містили переклади староукраїнською мовою уривків з Нового і Старого Заповіту. У 1616 р. Мелетій Смотрицький переклав українською церковнослов'янські версії Учительних Євангелій двох Константинопольських патріархів – Калістуса і Філотеуса. 1619 – рік виходу в світ Учительного Євангелія Кирила Ставровецького-Транквіліона, яке пізніше було перекладене сучасною українською мовою і видане у Львові 2014 р. У 1637 р. побачило світ Учительне Євангеліє Києво-Печерської Лаври, передмову до якого написав митрополит Київський і Галицький Петро Могила. У цьому ж монастирі протягом 1610–1640 рр. було здійснено широкомасштабний проєкт перегляду і повторного перекладу літургійних книг. Перекладачі і видавці Єлисей Плетенецький, Захарія Копистенський, Памво Беринда, Тарас Земка, Петро Могила звернулися до грецьких оригіналів і на їх основі виправили церковнослов'янські версії, зокрема «Часослова» (1616 р.) і «Літургіаріона» (1629 р., 1639 р.), періодично використовуючи середньоукраїнську мову.

Для подальшої історії розвитку українського релігійного перекладу істотне значення мала творчість Тараса Шевченка, який 1845 р. переклав сучасною українською мовою десять псалмів, що склали цикл «Давидові псалми», виданий окремою книжкою Пантелеймоном Кулішем у 1860 р. Хоча деякі літературні критики схильні розглядати цей цикл як парафраз або імітацію, існує інша точка зору, яка полягає у тому, що Шевченко дбайливо переклав тексти псалмів з церковнослов'янської мови, поєднавши власне переклад одних фрагментів з переспівом інших. При цьому поет зберігає образну систему оригіналів і часто надає їм нового ідейного значення [1, с. 23].

Хронологія XIX ст. подає такі прикметні з погляду української культури події, як публікації перекладів псалмів, зроблених П. Гулаком-Артемівським (1857 р., 1858 р.) і М. Максимовичем (1859 р.), перекладу П'ятикнижжя П. Кулішем під назвою «Святе письмо, або Повний переклад Біблії Старого та Нового Заповіту» (1869 р.), його ж віршованого перекладу Псалтиря, виданого 1871 р. у Відні (усі опубліковані Кулішеві переклади виходили під псевдонімом Павла Ратала). До цього переліку слід додати опублікований фізиком Іваном Пулюєм молитовник 1871 р. і його спільний з П. Кулішем український переклад чотирьох Євангелій, який анонімно вийшов друком у Відні того ж року. Нові перекла-

ди знайшли свого читача попри заборони цензорів та москвофілів, які не сприймали української мови перекладів, вимагаючи користуватися церковнослов'янською. Однак 1880 р. у Львові Наукове Товариство імені Т. Шевченка надрукувало повний текст Нового Заповіту в українському перекладі П. Куліша й І. Пулюя.

XX ст. було позначене багатьма суспільними змінами, які відбилися на культурному і релігійному житті. На тлі кількох війн і революцій почалося відродження української ідентичності, чому сприяли нові переклади Біблії і літургійної літератури. Серед перекладачів виділимо подвижницьку працю Івана Огієнка (митрополита Іларіона), який на початку 20-х років, перебуваючи у складі уряду УНР в екзилі, заснував у польському місті Тарнуві видавництво «Українська автокефальна церква», де надрукував молитовні книги для дорослих і дітей, Літургію Святого Іоана Золотоустого (1922 р.), а також служби на Великдень, Трійцю, Вечірню та Утреню. Перша українськомовна літургія за перекладом Огієнка відбулася у Греко-Католицькому храмі Львова (Преображенська церква) 26 березня 1922 р. Польська поліція відреагувала і звинуватила самого перекладача у започаткуванні відродження Греко-Католицької церкви, хоча перекладач був православним. 1937 р. у Львові Іван Огієнко, видатний філолог і теолог, автор дослідження «Методологія перекладу Святого письма і літургійних книг українською мовою», опублікував свій переклад чотирьох Євангелій відповідно до контракту з Британським біблійним товариством. Цей переклад неодноразово перевидався, зокрема у Варшаві 1939 р. (Новий Заповіт і Псалтир), у Лондоні 1962 р. і у Москві 1988 р. Щоправда, московське видання не згадало перекладача, обмежившись посиланням на першоджерело 1962 р. Британського біблійного товариства. Свій внесок в український переклад Біблії і літургійної літератури у XX ст. зробили: Олександр Бачинський, Михайло Лободовський, Олексій Слюсарчук, Ярослав Левицький, Михайло Кравчук, Михайло Кобрин, Іван Хоменко та ін.

Процес засвоєння релігійної християнської літератури триває у XXI ст. Відзначаємо тенденцію до перекладу старовинних церковнослов'янських текстів сучасною українською мовою та транслітерації староукраїнських текстів на основі церковнослов'янського кириличного письма на сучасне українське кириличне письмо. Так, 2001 р. було надруковано перше видання транслітерованого тексту Пересопницького Євангелія на основі спеціальної системи транслітерації, розробленої дослідниками Інституту української мови НАНУ О. Онищенко, І. Чепігою, Л. Дубровіною і Л. Гнатенко. Друге видання, яке вийшло 2011 р. під назвою «Пересопницьке Євангеліє. Дослідження і транслітерований текст», містить факсимільні тексти оригіналів, оригінал транслітерованого тексту на сучасне українське

кириличне письмо та переклад Пересопницького Євангелія сучасною українською мовою. Обидва видання супроводжуються глосаріями і науковим коментарем.

Іншим стародруком, який було перекладено сучасною українською мовою зі слов'янської, стала Острозька Біблія. Цей переклад зробив архімандрит Української греко-католицької церкви Рафаїл Турконяк. Книга видавалась у 2006, 2007, 2010 і 2018 роках, а її перекладач удостоївся Національної премії ім. Тараса Шевченка.

У наш час різні християнські конфесії України активно працюють над редагуванням старих і створенням нових перекладів Святого Письма, літургій і молитовних книг, які часто видаються у двомовному форматі. Немає сумніву у тому, що старі і нові переклади релігійної літератури становлять інтерес не лише для історії культури, а й для філологічної науки як об'єкти мовознавчих і перекладознавчих досліджень.

2.2. Літургійний переклад України та Польщі: компаративний підхід до тексту, релігії та культури. Системне порівняльне дослідження Т. Шмігера про літургійний переклад в Україні і Польщі виконано на перетині перекладознавства, історії культури і теології. Воно складається з трьох частин, у яких розглянуто питання теорії, історії і критики літургійного перекладу в контексті української і польської культури. У теоретичній частині наголошується на взаємозв'язку порівняльних досліджень релігії, історії і перекладу. Автор виокремлює ключове поняття догматичної еквівалентності у літургійному перекладі, яка залежить від врахування розмаїття мовних і герменевтичних зразків, а також стилістичних, поетичних і музичних параметрів тексту.

На думку автора (і з нею варто погодитися), для досягнення еквівалентності в літургійному перекладі не зайвим буде звернення до 7 принципів, сформульованих у 1922 р. І. Огієнком у коментарях до його перекладу Літургії Святого Іоана Золотоустого: 1) перекладати з оригіналу, але при цьому враховувати традицію, усталену в церковнослов'янській біблійній та літургійній літературі (цей принцип визначається відмінностями літургійних практик в різних православних церквах, через що оригінал завжди є «несподіванкою» в ортодоксальному перекладі; 2) звертати увагу на специфічні риси тексту, який співають, промовляють вголос або декламують у тиші цей принцип також передбачає можливе вживання іншої мови священиком, яка не оголошується публічно, і це важливо для визначення пріоритетів перекладу текстів для офіційного літургійного використання); 3) враховувати гебрейсько-еліністичну поетику (біблійні та літургійні тексти переважно поетичні, і ці риси надають літургії неабиякої словесної краси); 4) уникати будь-якого розширеного тлумачення (цей принцип вводить перекладача в герменевтич-

ну традицію церкви, коли перекладацька вільність урівноважується догматичною точністю; 5) зіставляти літургійну мову з текстом Нового Заповіту (перекладач має пам'ятати лексикон і формули, перенесені безпосередньо з Біблії, і вони мають бути такими ж, як і в офіційному перекладі Біблії, інакше віряни не відчують прямого контакту і асоціацій з Біблією); 6) використовувати «високий» стиль української мови, звертаючи увагу на його мелодійність, чистоту і доступність для широкого загалу; 7) переклад Божественної літургії українською мовою означає вшанування українських святих, української церкви, української влади, а також примноження молитов і ектеній, які є національними за змістом. Хоча творець принципів не вживав сучасної термінології (перекладність, еквівалентність тощо), він заклав підвалини сучасної теорії літургійного перекладу, виділивши три головні аспекти: семантику (включно з догматичним тлумаченням), поетику (врахування особливої поетики кожного оригінального тексту і поетики очікуваної цільової рецепції) і виконуваність (включно з музичними зразками та особливими рисами слухового сприйняття). Час не спростував погляди Огієнка, а лише доповнив їх новими дослідженнями.

У наш час відомо про різні види еквівалентності текстів оригіналу і перекладу (семантичну/денотативну, стилістичну/конотативну, динамічну, прагматичну, ситуативну, функційну тощо), але, як вважає Т. Шмігер, найважливішою для літургійного перекладу є догматична еквівалентність, яка включає семантичні компоненти, суттєві для належної інтерпретації релігійного тексту, і виявляється на кількох рівнях: 1) на рівні термінів; 2) на рівні лексичної, культурної і теологічної інтерпретації; 3) на рівні граматичної інтерпретації; 4) на рівні фонетичної просодії [4, с. 26]. Однак, визнаючи значущість форми, жанру та стилю тексту, ієрархію рівнів еквівалентності слід доповнити жанрово-стилістичними критеріями, зокрема композиційним.

У монографії наведено цікаві приклади того, як релігійна догма керує діями перекладача у виборі лексичних відповідників (пор. англ. *servant of God* і укр. «раб Божий» (досл. *slave of God*), в інтерпретації та вживанні тих чи тих граматичних форм, які можуть кваліфікуватися вищим духовенством як єретичні в межах певної християнської конфесії. Це не означає, що з часом не змінюються самі догми і не відбуваються зміни у перекладацьких підходах, адже в середньовіччі і сам переклад сакральних текстів з класичних мов новоствореними європейськими мовами вважався єрессю.

Автор монографії підсумовує погляди польських і українських перекладачів та перекладознавців на процес відтворення сакральних текстів, включно з літургійними, який має свої особливості в католицькій і православній традиціях. Відомо, що католицька традиція вітає виконання інструменталь-

них музичних творів під час проведення літургій, а відтак вони мають бути вплетені в текст, який промовляється усно. Цього немає в православній традиції, яка забороняє використання інструментальної музики, замінюючи її співом. Тож виникає ціла низка питань, як зробити перекладний літургійний текст співочим, чи є літургійна мелодія артефактом національної культури або ж наслідком теологічної експансії, чи є «неважливі» слова, які можна опустити в інтерсеміотичному перекладі, чи здатні різні музичні зразки пробуджувати однакові почуття стосовно того самого тексту, чи є роль вокалу однаковою у Візантійському і Римському ритуалах і якщо так, то чи є вона однаковою в оригіналах і перекладах? Т. Шмігер своїм дослідженням намагається дати відповідь на ці та інші важливі питання.

В історичній частині монографії описано етапи становлення літургійного перекладу на теренах України і Польщі, починаючи від X ст., що є цілком логічним, адже християнство прийшло до обох країн приблизно в один і той же час: у 966 р. – до Польського князівства і у 988 р. – до Київської Русі. Якщо в Україні панівною мовою літургій аж до XVIII ст. була церковнослов'янська, а переклади відповідних текстів робилися головню з грецької, рідко з латини і давньої верхньонімецької, то в Польщі панівною мовою була латина, хоча частина літургійних пісень була перекладена і виконувалась польською мовою, причому переклади часто робилися через посередництво чеських і німецьких перекладних текстів. Перше офіційне визнання польського літургійного перекладу відбулося 1248 р., коли Вроцлавський синод ухвалив, що молитви «Отче наш» і «Вірую» мають промовлятися польською мовою під час меси. Це була реакція на німецьку експансію, у якій вбачали загрозу для церкви і нації. Тоді було відкрито шлях до створення польських релігійних пісень і ширшого використання релігійних перекладів у громадському житті.

Переклад літургійних текстів як у польській, так і в українській культурах, висував чимало проблем, пов'язаних насамперед із їхньою поетичністю. Застосування популярного у старі часи буквально (дослівного) перекладу, як знака пістету щодо оригіналу, тут не допомагало, а лише шкодило належному відтворенню ритмомелодики текстів релігійних пісень, позаяк змінювалася кількість складів у строфі і мелодика грецького оригіналу не зберігалась у перекладі. Тому паралельно застосовували так званий еквіритмічний переклад, який дозволяв зберегти ритмічну структуру і мелодіку оригіналу шляхом заміни або навіть вилучення окремих слів. У такий спосіб створювалися національні варіанти літургійного тексту, часом доволі віддалені від оригіналу. Крім того, появи різних варіантів літургійних текстів сприяла неоднорідність релігійного середовища в межах однієї лінгвокультури. Щодо української ситуації, то її характеризує

насамперед співіснування двох основних християнських конфесій – православної і греко-католицької, відмінності між якими виявляються вже на рівні вживання власних назв (пор. укр. «Святий Іоан(н) Златоуст(ий)» і «Святий Іван Золотоуст(ий)», англ. *Saint John Chrysostom*, фр. *Saint Jean Chrysostome*). Для польської релігійної спільноти характерним є співіснування більшої католицької і меншої православної громад. Якщо перша орієнтована на римську традицію, то друга – на візантійську.

Переклади літургійних текстів національними мовами, так само як і переклади Святого писма, відіграли визначну роль у формуванні національної ідентичності. Водночас вони укріпили у вірян відчуття приналежності до спільної європейської християнської культури, а відтак і до спільних цінностей. Мова таких перекладів набула символічної функції, отримавши визнання і престиж у релігійній сфері, що наблизило її до статусу класичних мов. Мовна політика в Україні часів СРСР, на відміну від Польщі, не підтримувала вживання української мови у сфері релігії і, м'яко кажучи, не вітала нових українських перекладів біблійних і літургійних текстів, оскільки самі українські церкви (Автокефальна православна і Греко-Католицька) були заборонені і продовжили своє існування лише у діаспорі. Ситуація кардинально змінилася з незалежненням України у 1991 р. і відродженням українських церков, а також створенням Української православної церкви Київського патріархату, який доклав чималих зусиль для організації нових перекладів і видання богослужбових книг сучасною українською мовою. За короткий час було перекладено і видано цілий корпус основних літургійних текстів, зокрема: Служебник (1995 р.), Требник (2000 р.), Часослов (2000 р.), Богослужіння (2001 р.), Тріодь (2002 р.), Псалтир (2004 р.), Акафістник (2007 р.) та ін. Гаслом для цих книг видавці обрали фразу «Славити Бога українською». Щоправда, критики закидають окремим перекладам не завжди виправдане переважання мови церковнослов'янськими словами, заміну усталених українських богословських термінів церковнослов'янськими, подекуди незміненою поетику оригіналу і водночас впровадження деяких стилістичних інновацій.

Зразки перекладознавчого аналізу текстів, який дозволяє оцінити якість літургійних друготворів, подано у третій частині монографії Т. Шмігера. Автор заглиблюється у пошуку і визначенні критеріїв оцінки якості перекладів, зосереджуючись на таких вимірах, як естетичний, мовний, експресивний, художній (фікціональний), афективний (емотивний), а також онтологічний. Очевидно, що ці виміри перетинаються і не існують у чистому вигляді, адже неможливо уявити естетичність і художність літургійного тексту без експресивності і емоційності. Цікавими є авторські спостереження щодо перекладу емоційних описів та емотивних термінів

у текстах літургійних співів, де вони вживаються, аби викликати безпосередню емоційну відповідь у читача/слухача. Йдеться, зокрема, про літургію на честь Різдва Пресвятої Богородиці, яка є головним жіночим образом у християнських текстах. Характерно, що цей образ дещо по-різному актуалізується в західній і східній традиціях. Перша акцентує увагу на фізичному стані жіночої особистості (пор. англ. *the Virgin Mary*, фр. *Sainte Vierge*, укр. «Діва Марія»). Друга наголошує на суспільній функції персонажа («Богоматір», «Богородиця», «Матір Божя»). Автор проаналізував вживання термінів, що виражають емоції радості, гніву, печалі, страху тощо, в грецьких, церковнослов'янських, староукраїнських, сучасних українських і польських літургійних текстах, відзначивши історико-культурні зміни в інтерпретації згаданих понять та заміщення відповідних первинних термінів вторинними синонімічними відповідниками у нових перекладах.

Перекладач як суб'єкт вторинної творчості, яка полягає у пересотворенні оригіналу іншою мовою, мусить зберегти усі його домінуючі жанрово-стилістичні риси. Такими для літургійного тексту є його меморіальність («літургія – модель церковного історіотворення»), іконічність («основа для майстерного втілення релігійного наміру та інтерпретації в текстах»), образність («розум організовує сприйняття в Образі, який має підґрунтя»). Важливим є збереження ключових образів, які в плані вираження можуть відрізнятися в інших соціокультурних традиціях (пор. англ. *the Palm Sunday*, фр. *le dimanche des Rameaux*, пол. *Niedziele Palmovq*, укр. «Вербна неділя»). Не менш важливим є врахування асоціативного поля макрообразу, яке дозволяє добирати додаткові лексеми для розширення тексту за потреби збереження його ритму. Цікавим у цьому сенсі є наведений у монографії приклад макрообразу Хреста, який первинно асоціювався зі стражданням і болем, а також у дохристиянську добу – з тортурами і карою, а нині за наполяганням церкви має асоціюватися з надією і світлом. Саме тому відповідна лексема вживається в оточенні слів метафоричного характеру (на кшталт дієслів «сяяти», «яснити»), що символізують надію і світло, створюючи позитивний макрообраз Хреста.

У книзі порушено широке коло питань функціонування літургійних текстів в історії української і польської релігійних спільнот, де вони поряд з іншими сакральними текстами завжди мали високий авторитет у вірян і використовувалися не лише для спілкування з Господом, а й для потреб виховання і навчання. Тож видана автором праця має значення не лише для перекладознавства і філології в цілому, а й для низки суміжних дисциплін, передусім для історії культури. Чітка й прозора англійська мова цього видання, як і попереднього, робить українську історію видимою і доступною у світовому комунікаційному просторі.

2.3. Українське перекладознавство Пряшівщини. Антологія «Українське перекладознавство Пряшівщини» вводить в науковий обіг дослідження перекладу в ареалі, який досі не був достатньо знайомим українському читачеві. Проте, як справедливо зазначили її укладачі Тарас Шмігер і Олександра Літвіняк, не можна писати історію українського перекладознавства, оминаючи те, що зроблено українцями за межами материкової України на українських етнічних територіях або в діаспорі. Антологія складається з трьох частин: історичних оглядів (Т. Шмігер, О. Літвіняк, М. Роман), бібліографії (1952–2022 рр., 610 позицій) та самого корпусу статей (32 публікації), що їх написали науковці українського походження на Пряшівщині, яка нині входить до складу Словаччини.

Історичні огляди, вміщені в антології, подають панораму розвитку українського перекладу у Пряшівському регіоні та відомості про сподвижників українського перекладознавства. При цьому наголошується, що пряшівські українськомовні перекладознавчі публікації є частиною української школи перекладознавства, а їхня своєрідність пов'язана насамперед із мовними парами (словацько-український і чесько-український переклад). Оскільки до 90-х років ХХ ст. Пряшівщина, як і в цілому Словаччина, перебувала у складі єдиної чехословацької держави, то праці словацьких дослідників мали ширший загальнодержавний контекст. Про це свідчать назви серії «Статті, матеріали й дослідження до історії чехословацько-українських взаємовідносин», головним редактором та автором якої був М. Мольнар, а також монографія Ю. Кундрата «Український художній переклад у Чехословаччині (1945–1980)». Останній розробив трирівневу модель оцінки якості перекладів, що включала лексико-фразеологічну відповідність (тобто смислову точність та експресивно-стилістичну відповідність лексичних і фразеологічних одиниць), граматичну відповідність (враховуючи поетичну синтаксу) і стилістичну відповідність тексту (збереження образної системи та ритмічно-інтонаційних засобів). Пряшівські дослідники вивчали як проблеми перекладу чеської і словацької художньої літератури українською мовою, так і рецепцію творів українських письменників, зокрема Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, В. Стефаника, М. Коцюбинського та ін., у словацьких і чеських версіях. При цьому вони часто послуговувалися працями українських перекладознавців М. Рильського, Г. Кочура, В. Коптілова, Р. Зорівчак, М. Новикової та ін.

Укладачі антології представили українському читачеві визначних словацьких перекладачів і перекладознавців українського походження. Серед них – літературознавець і перекладач Михайло Мольнар (1930–2006), який переклав словацькою і чеською мовами твори Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника,

Олександра Довженка, Юрія Яновського. У своїх статтях він досліджував питання історії перекладів з української чеською та словацької мовами й навпаки («Перші чеські та словацькі переклади поезій Лесі Українки», «Перші українські переклади Яна Коллара» та ін.), проблему рецепції перекладів («Олесь Гончар і Чехословаччина»), різні аспекти критики перекладу («За серйозну критику і творчу наукову співпрацю» та ін.).

Михайло Роман, літературознавець і перекладач, є автором монографії «З історії культурно-літературних словацько-українських зв'язків» (1971 р.). Українською мовою переклав семіотичну працю словацького автора В. Пацалає «Знак – межовий камінь спасіння і прокляття» (2014 р.), а словацькою мовою відтворив книжку українського філолога М. Наєнка «Український літературний романтизм: добовий і наддобовий» (2006 р.). У своїй статті «Добре слово про пражських перекладознавців» М. Роман зауважує: «Всі ми на Пряшівщині починали перекладати без теоретичної перекладацької підготовки і виходили з того, хто як із нас відчував мову художнього чи наукового тексту оригіналу і наскільки володів мовою, на яку перекладав» [2, с. 48].

В антології подано персоналії і статті Ілля Галайди і Яна Юрча. Ілля Галайда (1931–2017), поет, прозаїк, перекладач і науковець, досліджував питання творчості і зсувів у перекладі, відтворення форми, змісту і образності оригіналу, адекватності перекладу (стаття «Художній образ та адекватність перекладу на українську мову віршів Янка Краля “Повернення” та “Сторож народу”»). Оpubлікував дві книжки перекладів зі словацької мови на українську – «Недовговічність» Йозефа Довгерта та поетична збірка «Із кузні часу». Літературознавець і перекладознавець Ян Юрчо вивчає проблематику літературної україністики і перекладів творів українських письменників словацькою мовою та словацьких письменників на українську мову, зокрема вплив індивідуальності перекладача на результат його роботи, мовні проблеми перекладу, межі вільності перекладу та відповідальність перекладача за їх окреслення тощо (статті «Перекладна українська поезія на сторінках “Словацьких поглядів” до 1945 р.», «Мова і переклад», «Рукопис перекладача», «Від суб'єкта до суб'єкта»).

Поет, перекладач і літературознавець Йосиф Шелепець є автором статей «Українська дума в словацькому перекладі», «Забутий поет і перекладач Микола Келлій» та «Сладковичева “Марина” в українських перекладах». У них він досліджує зокрема питання історії перекладу і віднайдення раніше невідомих перекладів, індивідуальний стиль перекладача у досягненні еквівалентності змісту і форми першотвору та друготвору, вплив соціокультурних чинників на еволюцію критеріїв якості перекладу тощо. Любиця Бабота представлена в антології статтями «Твори Івана Франка в перекладах Юрія

Жатковича і Гіадора Стрипського» та «Українська література в перекладах Юрая Андрічика». Перекладознавицю цікавлять проблеми перекладу української художньої літератури словацькою і чеською мовами, а також еволюція творчої особистості перекладача. Письменник, видавець і перекладач Іван Яцканін є автором статей «Українська поезія на сторінках словацької преси до 1945 р.» і «Богдан Лепкий у словацькій перекладній літературі», в яких висвітлює історію словацьких перекладів творів українських класиків, проблеми відтворення просодичних характеристик поетичного мовлення, питання вірності і вільності перекладу, чистоти мови перекладної літератури, стилю перекладача.

Найбільше статей в антології (8 з 32) належить вже згаданому мною перекладознавцю Юрію Кундрату (1935–2018), який був вельми плідним дослідником проблем художнього і фахового перекладу, що впливає з бібліографії його праць. Питання історії українських перекладів і проблему ідентифікації перекладачів у зв'язку з відсутністю належної паспортизації в деяких періодичних виданнях він висвітлює у статтях «Художні переклади на сторінках “Дуклі”», «Видавнича діяльність в галузі української перекладної літератури Чехословаччини», «Тенденції розвитку перекладу чеської та словацької літератур на українську мову в Чехословаччині після 1945 р.» Творчі портрети словацьких перекладачів подано у статтях «Художні переклади Федора Лазорика», «Перекладна творчість Івана Мацинського», «Перекладацький ужинок Андрія Пестременка», «Мілан Бобак як перекладач та інтерпретатор». Статті містять не лише позитивні оцінки опублікованих перекладів, а й аналіз їхніх недоліків, як-от: відсутність паралельних текстів, вибір для перекладу не завжди вартісних у культурному й естетичному відношенні творів, вживання словакізмів в українських перекладах, семантична інтерференція мов, яка призводить до появи «хибних друзів перекладача», а відтак – до перекурення вихідного змісту, вибір стилістично неадекватних відповідників тощо. У галузі фахового перекладу Ю. Кундрат написав статтю «З досвіду роботи над перекладом текстової частини звукового фільму на українську мову», в якій автор знайомить читача з основними проблемами українського озвучення словацького телесеріалу. Попри близькість української і словацької мов, яка дозволяє часто використовувати прямі і повні відповідники (еквіваленти) вихідних одиниць, чимало словацьких позначень не мають однослівних відповідників і перекладаються за допомогою дво- і трикомпонентних словосполучень. Це може призвести до розтягування реплік у діалозі і порушення синхронізації перекладного тексту з оригіналом, з жестами, мімікою та артикуляційними рухами його персонажів, що є головною вимогою дубляжу кінофільмів. Для досягнення синхронізації з оригіналом перекладач

змушений скорочувати репліки за рахунок вживання коротких функціональних відповідників (гіперонімів: *slanina* → «копчене сало» → «сало»; синонімічних замінів: *záchranka* → «невідкладна медична допомога» → «швидка»; кальок: *soférovat'* → «вести машину» → «шоферувати»). Можна посперечатися з деякими рішеннями перекладача. Чим, наприклад, калька «шоферувати» краща за цілком нормативне слово «кермувати»? Але, безумовно, перекладач має право на своє рішення творчої проблеми.

Перекладу військової термінології у словацькій версії роману Василя Шкляра «Чорний ворон» присвячено статтю Адріани Амір. Авторка докладно проаналізувала варіанти перекладу фахових термінів на позначення зброї та військової техніки українських повстанців і дійшла висновку, що словацький перекладач роману Володимир Черевка допустив ряд неточностей через зловживання прийомом семантичної генералізації, внаслідок чого було втрачено історичний і національний колорит багатьох назв, а текст роману зазнав певної модернізації. Так, розроблений бельгійцями у 1895 р. для Російської імперії семизарядний револьвер Наган (від прізвища братів-розробників Еміля і Леона Наганів), який набув популярності і став культовим у радянські часи, перетворився у перекладі на сучасний пістолет (*pistol'*), хоча словацька мова має власний варіант назви *revolver Nagant*. Іншою вадю словацької версії роману, за свідченням А. Амір, є дослівний переклад одиниць військового сленгу та прямі запозичення назв реалій без будь-яких пояснень. Тут наводяться приклади термінів «кукурудза» (тип ручної гранати) і «тачанка», які перекладено словацькою відповідно як *kukurica* (досл. «кукурудза») і *tačanka* (транскодована реалія). При цьому авторка зауважує, що останній термін існує в перекладній літературі і в корпусі словацької мови, але через його застарілість потребує декодування, чого перекладач не зробив. Він також допустив варіантний переклад одних і тих самих термінів, що ускладнило сприйняття тексту читачем.

Ще одна розвідка з антології на тему фахового перекладу називається «Про переклад ділових документів економічного змісту з української мови на словацьку». Її автор Павло Цимрикович розглядає проблеми відтворення жанрових домінант ділових документів (договорів та угод), які складаються з комунікативної мети, композиційної структури, граматичного і лексичного контекстів. Особливу увагу приділено перекладу стандартизованих синтаксичних конструкцій, термінів і термінологізованих словосполучень. Оскільки головна мета ділового документу полягає у врегулюванні економічних взаємин між договірними сторонами, перекладачеві надзвичайно важливо зберегти максимальну точність, конкретність, лаконічність і достовірність відтворюваної інформації. Такий висновок статті є цілком обґрунтованим.

До кола Пряшівських перекладознавців укладачі антології відносять видатного словацького філолога українського походження Антона Поповіча (Anton Popovič, 1933–1984), з яким я мав приємну нагоду спілкуватись і співпрацювати на початку 1979 р. під час викладання у Братиславському університеті імені Яна Коменського, де він теж викладав, хоча основним місцем його роботи на той час був Педагогічний університет у місті Нітра. Професор Поповіч, який передчасно пішов з життя, широко відомий своїми засадничими працями з теорії художнього перекладу, літературної комунікації та інтерпретаційної термінології перекладознавства. Його монографію "*Teoria umeleckého prekladu*" (1975 р.) було перекладено кількома іноземними мовами. На жаль, три його українськомовні публікації у пряшівському часописі «Дукля» на українську тематику, згадані в історичному огляді, не увійшли до антології. До речі, у згаданому часописі автора називали цілком по-українськи – Поповичем, і саме цю транскрипцію прізвища використали укладачі антології.

Підсумовуючи огляд книги «Українське перекладознавство Пряшівщини», слід зазначити, що вона істотно розширює уявлення про українсько-словацькі і українсько-чеські перекладацькі відносини, про історію засвоєння української літератури двома західнослов'янськими мовами і про шляхи розв'язання проблем, які постають у контексті перекладу з близькоспоріднених мов.

4. ВИСНОВКИ

Українське історичне і теоретичне перекладознавство збагатилося працями, які дозволяють по-новому осмислити історію біблійного і літургійного перекладу, позначити основні віхи цього процесу, які справили величезний вплив на розвиток культури українського народу і становлення його ідентичності. Зроблено значний внесок у вивчення особливостей літургійного перекладу, який відіграє важливу роль у релігійній сфері і є чинником єднання нації довкола християнських моральних цінностей. Ґрунтовний розгляд жанрово-стилістичних проблем літургійного перекладу на матеріалі текстів двома близькоспорідненими мовами (українською і польською) створює теоретичне підґрунтя для розв'язання практичних проблем творчості перекладача релігійної літератури.

Іншим важливим аспектом розглянутих у цій статті праць є розширення географічних меж українського перекладознавства за рахунок введення у науковий обіг теоретичних і практичних здобутків представників української діаспори зі словацького регіону Пряшівщини, які доклались до вивчення історії українсько-чесько-словацьких перекладацьких відносин і розбудови часткових теорій перекладу з української і на українську мову із близькоспоріднених слов'янських мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коптілов, В. В. (2002). *Теорія і практика перекладу*. Київ: Юніверс.
2. Шмігер, Т. & Літвіняк, О. (2024). *Українське перекладознавство Пряшівщини: антологія*. Львів: НТШ.
3. Dzera, O., & Shmiher, T. (2023). *A Chronology of Ukrainian Biblical and Liturgical Translation*. Lviv: Ivan Franko National University, Shevchenko Scientific Society.
4. Shmiher, T. (2024). *Liturgical Translation in Ukraine and Poland: A Comparative Approach to Text, Religion and Culture*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
5. Snell-Hornby, M. (1998). *Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam: Philadelphia.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2025

Стаття рекомендована до друку 04.04.2025

Oleksandr Cherednychenko – Doctor of Philology, Professor, Academician of the Higher School Academy of Sciences of Ukraine; e-mail: o-cherednychenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4705-4324>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=BSwXwbAAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Oleksandr-CHEREDNYCHENKO-2300643670>

NEW IN UKRAINIAN HISTORICAL AND THEORETICAL TRANSLATION STUDIES

The article represents a comprehensive study of the current state of Ukrainian translation studies in the context of biblical and liturgical translation. It is noted that scientific works on this topic allow us to reconsider the pivotal stages of the development of the religious literature translation in a new way, which played a crucial role in shaping the cultural heritage and national identity of the Ukrainian people. Liturgical translation, which has a special significance in the religious sphere, is defined as a factor that contributes to the unity of the nation around Christian moral values. The study of genre and stylistic aspects of translation on the material of the Ukrainian and Polish languages provides a theoretical basis for solving practical problems related to the work of a translator of religious literature. Particularly valuable is the expansion of the geographical boundaries of Ukrainian translation studies through the inclusion of research results of representatives of the Ukrainian diaspora in the Prešov region. Their works allowed us to fully understand the history of Ukrainian-Czech-Slovak translation relations and provided a basis for the development of partial theories of translation between closely related Slavic languages. A complex view of the problem is presented, combining historical analysis, theoretical research and practical recommendations for professional translators in the context of intercultural communication and preservation of national heritage.

Key words: Bible, genre and stylistic problems, Gospel, liturgical translation, Old Church Slavonic texts.

REFERENCES

1. Koptilov, V. V. (2002). *Teoriia i praktyka perekladu (Translation theory and practice)*. Kyiv: Yunivers.
2. Shmiher, T. & Litviniak, O. (2024). *Ukrains'ke perekladoznavstvo Priashivschyny: antolohiia (Ukrainian translation studies of the Presov region: anthologies)*. L'viv: NTSh.
3. Dzera, O., & Shmiher, T. (2023). *A Chronology of Ukrainian Biblical and Liturgical Translation*. Lviv: Ivan Franko National University, Shevchenko Scientific Society.
4. Shmiher, T. (2024). *Liturgical Translation in Ukraine and Poland: A Comparative Approach to Text, Religion and Culture*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
5. Snell-Hornby, M. (1998). *Translation Studies. An Integrated Approach*. Amsterdam: Philadelphia.

The article was received by the editors 21.02.2025

The article is recommended for printing 04.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-11

УДК 327.82+821.161.2=811.131.1

Т. Ю. Черкашина

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германської філології факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна / гостьовий дослідник Падуанського університету;

e-mail: tetiana.cherkashyna@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-4565>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=eO3Nj1IAAAAJ&hl=uk&oi=ao>;

RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Tetiana-Cherkashyna>

Культурна дипломатія і переклад: образ України та українців через італомовні переклади української літератури 2022-2024 років

У статті актуалізується роль художнього перекладу як невід'ємного складника культурної дипломатії країни, яка покликана просувати за кордоном позитивний міжнародний імідж країни через показ її специфічних національних особливостей. З 2017 року представленням української культури у світі, у тому числі через переклад творів української літератури різними мовами, займається національна організація «Український Інститут». Вона сприяє поширенню художніх перекладів української літератури в різних країнах світу, зокрема і в Італії. Метою нашої розвідки є аналіз репрезентації автообразу та гетерообразу України та українців через італомовний переклад української літератури. Дослідження побудовано на італомовних перекладах української поезії та прози XIX – XXI століть, що були здійснені та опубліковані в Італії протягом 2022-2024 років. Основним методом дослідження став компаративний імагологічний аналіз текстів. Протягом аналізованого періоду в Італії було видано дві поетичні та одну прозову антологію творів українських авторів XIX – XXI століть, три збірки поезій окремих авторів та десять романів, повістей, щоденників класичних і сучасних українських авторів. Через призму цих перекладів було змодельовано етнообраз України як невід'ємного складника європейського інтелектуального простору, як країну багатой історії та культури. Образ українців різних епох був показаний передусім як образ сильних духом, життєлюбних, високоморальних людей з гарним естетичним смаком, для яких філософічність, любов до своєї країни є органічним складником власної етнокультури. Зі сторінок класичної української літератури XIX – початку XX ст. були зацентовані архетипні риси національного характеру українців, як-от: індивідуалізм, кордоцентризм, антеїзм. Стійкість, незламність, вміння адаптуватися навіть у найскладніших життєвих ситуаціях, як національні риси українського менталітету показано через переклад текстів XX – XXI ст.

Ключові слова: етнообраз, імагологія, італомовний переклад української літератури, культурна дипломатія, національний менталітет, образ України та українців, художній переклад.

Як цитувати: Черкашина, Т. (2025). Культурна дипломатія і переклад: образ України та українців через італомовні переклади української літератури 2022-2024 років. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 108-115.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-11

In cites: Cherkashyna, T. (2025). Cultural diplomacy and translation: the image of Ukraine and Ukrainians through Italian translations of Ukrainian literature in 2022-2024. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 108-115.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-11

1. ВСТУП

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Культурна дипломатія є однією з дієвих форм зовнішньої політики, що застосовується для міжнародного просування специфічних національних культурних особливостей з метою створення позитивного міжнародного іміджу та репутації країни. За визначенням американського політолога Мілтона Каммінгса, культурна дипломатія – це «обмін ідеями, інформацією, цінностями, системами, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури з метою сприяння взаєморозумінню» [17]. На думку американського політолога Джозефа Ная, культурна дипломатія є дієвим інструментом «м'якої сили» ("soft power") [32], оскільки через підтримку взаєморозуміння, довіри, відкритості до культурного розмаїття, вона сприяє покращенню міжнародних відносин у багатьох сферах співпраці. Відтак підтримкою, координацією ініціатив культурної дипломатії країн світу займаються впливові міжнародні організації, зокрема один з підрозділів ООН – ЮНЕСКО (UNESCO), створений ще 1945 року з головним офісом у Парижі. Проте національні інституції, покликані просувати свої культури і мови за кордоном, почали виникати більш, ніж пів століття раніше, зокрема йдеться про французький "Institut Français" та італійський "Istituto italiano di cultura", що почали будувати мережу своїх інституцій з 1883 та 1889 року відповідно. Згодом за їх моделлю постали інші національні інституції, об'єднувальними рисами ставало те, що мережа цих державних інституцій створювалася під егідою національних міністерств закордонних справ і міністерств культури, їх роботу координували національні посольства в різних країнах світу, і основна місія цих інституцій полягала в підтримці національних митців, культурних та креативних індустрій у їхньому міжнародному розвитку; зміцненні діалогу між культурами та суспільствами; просуванні національної мови та багатомовності за кордоном; підтримці та керівництві мережею міжнародного співробітництва та культурної діяльності за кордоном.

Представленням української культури у світі та формуванням позитивного іміджу України за кордоном займається «Український Інститут» ("Ukrainian Institute") [8], заснований 2017 року наказом Кабінету Міністрів України. Як і інші національні інституції з культурної дипломатії він належить до сфери управління Міністерства закордонних справ України і своїми основними завданнями вбачає: «підвищення впізнаваності України за кордоном; розбудову міжнародного діалогу шляхом підтримки і реалізації заходів, програм і проєктів; забезпечення участі України у заходах і проєктах у галузі культури, освіти, науки, креативних індустрій (літератури, візуального, аудіального, аудіовізуального, сценічного мистецтва, архітектури, нових медіа); популяризацію української мови та

культури за кордоном; поширення українського досвіду розвитку громадянського суспільства, державотворення, відданості цінностям свободи, демократії, національної єдності» [9]. Повноцінно свою роботу він розпочав 2018 року і на сьогодні має офіційні представництва у Франції та Німеччині та численні проєкти, реалізовані в багатьох країнах світу, зокрема в Італії. Програми і проєкти «Українського Інституту» розподілено за кількома напрямками, а саме: «академічні», «візуальне мистецтво», «громадянське суспільство», «дослідження та аналітика», «кіно», «комунікаційні», «кроссекторальні», «культурна дипломатія», «література», «музика», «перформативні мистецтва» та «українська мова» [8].

Один із напрямів культурно-дипломатичної діяльності «Українського Інституту» є сприяння художньому перекладу української літератури різними мовами світу. Протягом аналізованого нами періоду найбільше художніх перекладів української літератури було здійснено на англійську мову, проте здійснювалися також переклади на арабську, білоруську, болгарську, вірменську, грузинську, іспанську, італійську, литовську, македонську, нідерландську, німецьку, польську, португальську, румунську, турецьку, фінську, французьку, хорватську, чеську, шведську, японську мови. З метою «підтримати і відзначити подвижницьку роботу перекладачів з української мови на мови світу, які відкривають світу українську літературу, а отже, справжню Україну, відтворену в текстах її письменників» [8] «Український Інститут» спільно з «Українським ПЕН» [10] та «Українським інститутом книги» [7] заснували Drahomán Prize, премію, яку щороку вручають за «високу перекладацьку майстерність» та «внесок за промоцію української літератури за кордоном» [8]. Лауреатами цієї премії в 2022 році стала Ірина Дмитришин (Франція) за переклад роману «Інтернат» Сергія Жадана французькою мовою, у 2023 – Катажина Котинська (Польща) за переклад книги «Найдовша подорож» Оксани Забужко польською мовою, вручення премії за 2024 відбудеться навесні 2025, серед номінантів довгого списку зокрема є Ярина Груша (Італія) за переклад «Лісової пісні» Лесі Українки італійською мовою.

Метою нашого дослідження є розгляд репрезентації України крізь призму італомовних перекладів української літератури, здійснених в Італії протягом 2022–2024 років. 2022 рік як рік відліку обраний нами не випадково, адже 2022 рік став роком відкриття України світом, згідно з даними Google Trends, слово «Україна» було третім за популярністю пошуком у їхній системі й першим у категорії «новини». Саме цього року значно активізувалася й українська культурна дипломатія, однією з важливих складників якої стала перекладацька діяльність, покликана здійснювати за кордоном промоцію образу України через твори українських авторів. Вагому роль у цьому відіграли вже згада-

ні «Український Інститут», «Український ПЕН» та «Український інститут книги». Програма "Translate Ukraine" від «Українського інституту книги», численні перекладацькі гранти від різних грантодавців, активна участь українських авторів у книжкових ярмарках Америки та Європи сприяли значному поширенню перекладацької діяльності з української мови різними мовами світу, у тому числі й італійською, що відображено також у довгих листах Drahomán Prize 2022-2024 років, до яких увійшли італомовні переклади творів української літератури, здійснені протягом останніх трьох років.

Об'єктом нашого дослідження є художні переклади української літератури на італійську мову, видані в Італії в 2022-2024 роках. Предметом дослідження став образ України та українців крізь призму цих художніх перекладів. Матеріалом дослідження стали 2 поетичні [16; 35] та 1 прозова [18] антології, 3 збірки поезій [20; 22; 37], 10 романів, повістей, щоденників [13; 19; 21; 23; 24; 31; 36; 38; 40; 41].

Стандарт дослідження та методологія. Образ України крізь призму італомовних перекладів української літератури досі не був предметом спеціальних літературознавчих чи перекладознавчих розвідок. Попередні імагологічні студії стосувалися передусім аналізу відтворення образу України в італійській літературі чи дослідження українсько-італійських контактологічних літературних зв'язків від давнини і до сьогодення. Засадничими науковими працями з вивчення українсько-італійської компаративістики є студії Дмитра Наливайка, який простежив рецепцію образу України в західноєвропейських (у тому числі й італійській) літературах XI–XVIII століть [5]; Ксенії Константищенко, яка ґрунтовно дослідила образ України в італійських текстах XIII–XVII століть [3; 4]; та Оксани Пахльовської, яка здійснила вагомий аналіз українсько-італійських літературних зв'язків XV–XX століть [6; 34]. Ми в нашому дослідженні звертаємося до методології літературної компаративістики й застосовуємо передусім метод імагологічного аналізу літературного тексту.

Якщо говорити про образ України, представлений через переклади, то до 2022 року в Італії він був представлений через нечисленні переклади передусім прозових текстів, зокрема крізь призму романів «Жовтий князь» [14] Василя Барки; «Дванадцять обручів» [12] Юрія Андруховича; «Польові дослідження з українського сексу» [39] Оксани Забужко; «Ворошиловград» [45], «Месопотамія» [46], «Інтернат» [43] Сергія Жадана; «Остання любов президента» [28], «Пікнік на льоду» [27], «Щоденник Майдану та війни» [25], «Оповідь про справжнього народного контролера» [29], «Доля папуги» [27] Андрія Куркова; «Солодка Даруся» [30] Марії Матіос, а також поезій, зокрема Юрія Тарнавського [33] та Сергія Жадана [42; 44].

При цьому, в італійській літературній традиції немає виробленого до цього сталого національного стереотипу образу України та українців, бо Україна, її національний менталітет, національна картина світу українців і сьогодні є невідомою чи маловідомою пересічному італійському читачеві, відтак 2022 рік став роком відкриття України італійцями, відкриттям передусім загальноцивілізаційним і соціокультурним і це підтверджує актуальність нашого дослідження.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1. ОБРАЗ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ІТАЛОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ.

Першим значним перекладацьким проектом з репрезентації образу України для італійського читача в 2022 році стало видання антології "Poeti d'Ucraina" [35], здійснене Алессандро Акіллі та Яриною Грушею.

Формат репрезентації України та українців через поетичне слово був обраний не випадково, адже, на переконання укладачів антології, «у сучасній українській культурі, від середини XIX століття до сьогодні, поезія завжди відігравала дуже сильну символічну роль, <...> поезія є чудовим ключем до спроби увійти у світ української культури у всій її складності» [35, р. 5], а відтак через поетичне слово можна чи не найкраще відчутти внутрішню сутність українського народу, доторкнутися до найтонших порухів його душі.

До згаданої антології увійшли італомовні переклади 88 поезій 34 українських поетів середини XX – початку XXI століть (більше про антологію тут [11]), які представили національний менталітет та національний психотип українців, передусім як хоробрих незламних борців за свободу та демократичні цінності, тим самим волелюбство показане основною національною рисою характеру українців.

Особливістю формування національного образу України та українців крізь призму цих поетичних перекладів є те, що, з одного боку, ми маємо справу з автообразом (представленням України та українців українськими авторами різних історичних періодів), а з іншого, – на автообраз певним чином накладається гетерообраз (адже італійські перекладачі здійснюють відбір матеріалу для перекладу залежно від власного бачення цих образів).

Антологію відкривають поезії Василя Стуса, екзистенційного поета, який і прикладом власного життя, і своїми поетичними творами репрезентував експресивний образ неконформістської людини, яка не бажала бути заручницею обставин, «об'єктом чужої волі», це образ глибоко інтелектуальної людини, зануреної у власні роздуми стосовно не стільки власного життя, скільки життя всієї своєї нації, її долі, пам'яті і через повернення до першоджерел актуалізувалося самопробудження кожного свідомого представника української нації. Вибір

цього поета і його поезії «Сто дзеркал спрямовано на мене» для відкриття цієї антології було обрано італійським перекладачем Алессандро Акіллі не випадково, на переконання укладачів антології, так само як поет відшукував себе у цій поезії, так само й український народ постійно змушений час од часу проходити страшний іспит самоствердження та національного самоусвідомлення через боротьбу, страждання, біль, щоб і собі, і світові навколо показати ким він є, яким він є справжнім, що репрезентовано також іншими українськими поезіями, вміщеними в антологію, у тому числі й поезіями написаними після 24 лютого 2022 року.

Образ України через її поезію для італійського читача було репрезентовано також у двомовній антології "Clarineti solari" [16], підготовленій 2023 року Дмитром Чистяком спільно з італійськими видавцями та перекладачами. До видання увійшло більше 50 поезій українських поетів XIX–XXI століть у перекладах італійською та французькою мовами. А також в італомовній збірці поезій Ліни Костенко "Sulle rive del fiume eterno" [22], переклад якої було здійснено Джованною Броджі та Оксаною Пахльовською в 2023 році. Ці збірки поезій репрезентують італійському читачеві образ України «як невідомої частки великої європейської інтелектуальної пригоди» [15], як країну багатой історії, культури, традицій, поетичне слово якої «здатне зупинити час і зробити зустріч між цивілізаціями, подіями та людьми можливою» [15].

Через синтез народнопоетичних, класичних, модерних, неомодерних засобів поетичної образності образ українців постає як образ сильних духом, життєлюбних, палких, високоморальних людей, для яких дотримання християнських чеснот, правдошукання, наполегливість при досягненні мети, уміння переборювати труднощі, любов до своєї країни є органічним складником національної етнокультури.

Водночас акцентується увага на високому естетичному смакові українців, їх музичності, ліричності, умінні через синкретизм різних видів мистецтв, поліфонізм, синестезію виражати найтонші порухи внутрішніх емоцій та почуттів.

Ще одним етнокодом українців стає їх вроджений філософізм, який дає їм змогу осмислити світ, знайти своє місце і своє призначення в ньому, відчувати себе часткою Всесвіту в цілому та української нації зокрема, знайти внутрішні ресурси для подолання драматичних ситуацій, які є невідомою частиною життя українського народу.

Стійкість, незламність, вміння адаптуватися навіть у найскладніших життєвих ситуаціях, як національні риси українського менталітету, репрезентовано також в українських етнообразах, що постають зі сторінок італомовних перекладів поетичних збірок сучасних українських поетес Оксани Стоміної та Ії Ківи, йдеться зокрема про збірки «Невідправлені

листи» [37] Оксани Стоміної та «Війна завжди сидить відразу на всіх стільцях» [20] Ії Ківи, що вийшли в перекладах італійською мовою в 2023-2024 роках. Поетеси особисто презентували ці збірки італійським читачам, показуючи поетичний образ зраненої, розтерзаної війною країни, знекорінених українських людей, які не втратили сили духу, й пояснюючи, що представлені в збірках поезії є, по суті, римованими репортажами того, що відбувається в Україні протягом останніх років, хроніками подій, емоцій, почуттів. Обидві збірки увібрали в себе передусім поезії, написані після 24 лютого 2022 року.

2.2. ОБРАЗ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ІТАЛОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ.

Образ України, її історії, сучасності після Чорнобильської трагедії, здобуття незалежності, Майдану, початку російсько-української війни представлено італійському читачеві через прозові твори Сергія Жадана [40; 41], Андрія Куркова [23; 24], Юрія Андруховича [13], Тараса Прохаська [36].

Ці твори логічно продовжують вироблення образу деколонізованої України, представленого італомовними перекладами української літератури останніх десяти років. У випадку з цими виданнями, так само як і з виданнями 2014–2021 років, йдеться передусім про постколоніальне перепрочитання історії та сучасності України, як межової території, багатостолітньої території фронтиру, що постійно стикається з цивілізаційним вибором, із ствердженням власної ідентичності. Географічне становище України «на розхресті протилежних культурних впливів» [2, с. 66] призводить до того, що Україна постійно потрапляє у вир великих геополітичних криз та воєн, що, своєю чергою, загартовує українців, формує їх національний характер. Звідси, словами Ярослава Грицака, «і Богові свічку, і чортові копійчку», звідси прагнення втекти від будь-якої нової загрози як своєрідний спосіб переривання цієї 'божевільної історії', звідси вичікування чи відтягування вибору, якщо 'він може обернутися конфліктом', звідси культ 'швидкого багатства на шару: навіть трудитися, якщо заробленого достатку не можна ані одідичити, ані передати дітям?'» (цит. за: [2, с. 67]). При цьому, зі сторінок перекладених романів перед італійським читачем постає одразу два фронтири – західний, представлений романами Юрія Андруховича та Тараса Прохаська, і східний, репрезентований романами Сергія Жадана та Андрія Куркова, між якими простір складного, але водночас цікавого, переплетення візантійської, православної, римо-католицької та східної культур, які органічно увійшли в національний етнокод українців. І це багатостолітнє життя у стані фронтірності дає змогу добре впорядкувати безліч фактів українського минулого та сучасного в логічну послідовність й показати як химерно можуть переплістися

чесноти та вади постійного життя «на межі», коли свобода легко переходить в анархію, рівноправ'я в популізм, а відсутність формального права – у сваволю того, хто сильніший.

До постколоніального прочитання образу української столиці звернулася Ярина Груша Поссамай, яка 2023 року видала італійською мовою антологію “Dimensione Kyiv. Viaggio letterario in una città ferita nelle voci di classici e contemporanei” [18], в якій образ Києва через літературний опис його п'яти головних локацій (Поділ, Центр, Печерськ, Андріївський узвіз, вулиця Інститутська) було репрезентовано уривками творів авторів різних епох, починаючи з літературних описів локацій Києва у творах Гоголя, Шевченка, Булгакова, Ахматової, до більш сучасних описів міста, представлених Андруховичем та Нікітіним, і доведено образ до 24 лютого 2022 року, зокрема крізь призму літературного щоденника Олени Стяжкіної. Уривки з текстів Гоголя, Булгакова та Ахматової про Київ вводилися перекладачкою до антології абсолютно свідомо, ці автори відомі італійським читачам, тому в гідях до прочитання до кожного уривку вона акцентувала увагу на подвійній ідентичності Гоголя, пояснювала природу походження «київського тексту» в Ахматової та робила спеціально для італійських читачів одну з перших спроб деколонізаційного критичного перепрочитання «Білої гвардії» Булгакова.

З 2024 року активізується переклад не лише сучасних авторів, а й класиків української літератури. Так, 2024 року вийшли друком італомовні переклади «Лісової пісні» [38] Лесі Українки, «Буковинські жінки» [21] Ольги Кобилянської, «Кайдашева сім'я» [31] Івана Нечуя-Левицького та «Для домашнього огнища» [19] Івана Франка, тексти, які літературно репрезентують генетичний код української нації.

Образ України через її класичну літературу межі XIX-XX століть представлений, зокрема, через такі «архетипні риси національної вдачі українця, що втілені впродовж століть у класичних літературних творах, як індивідуалізм (чи персоналізм – визнання творчої активності особи), кордоцентризм (перевага емоційного над раціональним), антеїзм (закоріненість у землю, в природу), естетизм (культ краси) тощо» [1]. Зі сторінок перекладеної класичної української літератури постає етнообраз української нації, що шанує свої прадавні традиції та вірування, важливим для неї є етнокод родини, типовий тогочасний побут якої показаний з різних кутів зору через твори згаданих вище письменників.

Серед найавторитетніших перекладачів з української мови на італійську можна назвати Джованну Броджі (Італія), відзначену 2022 року спеціаль-

ною відзакою журі Drahomán Prize «за особливий внесок у переклад і промоцію української літератури, а також у розвиток українознавчих студій в Італії» [8]; Ярину Грушу-Поссамай, Алессандро Акілі та Лоренцо Помпео. У випадку з перекладами романів Андрія Куркова частим є використання перекладу-посередника, переклад україномовного тексту не з мови оригіналу, а з уже наявного перекладу мовою, якою більш вільно володіє перекладач, зокрема маємо італомовні переклади творів Андрія Куркова з англійської мови.

3. ВИСНОВКИ

Завдяки італомовним перекладам української літератури, здійсненим в Італії протягом 2022-2024 років, італійський читач отримує авто- і гетерообраз України та українців від XIX століття до наших днів. Передусім це образ вільнолюбної, зраненої, але непохитної за переконаннями, країни, яка століттями виборює право на незалежність та збереження ідентичності і є невід'ємним складником європейського інтелектуального простору, українці показані як сильні особистості, з глибокою душею та гарним естетичним смаком. Перспективи дослідження. Поза увагою італійських перекладачів поки що лишається українська література 1920-1930-х років, література доби «Розстріляного Відродження», та українська література 1930-1980-х років. Проте певні кроки в цьому напрямі вже робляться, зокрема Алессандро Акілі готує переклад роману «Місто» Валер'яна Підмогильного. Потреба в якісних італомовних перекладах української літератури стає більш нагальною ще й тому, що з 2022 року в Італії починає з'являтися більше університетських курсів з української мови, літератури та культури, організовуються літні школи з україністики для італійських студентів, відтак місцеві викладачі україністики відчували потребу в якісних італомовних перекладах української літератури (від класичної до сучасної) для роботи зі студентами. Водночас італомовних перекладів української літератури потребують й усі ті, хто сьогодні просуває позитивний імідж України в Італії через численні заходи культурної дипломатії, у тому числі через організацію презентації італомовних перекладів українських книг, зустрічей з українськими авторами, публічних лекцій про українську літературу для широкого загалу. Відтак україно-італійська художньо-перекладацька діяльність буде продовжуватися, а отже, з часом можна буде більш повно простежити динаміку розвитку образу України через італомовні переклади XXI століття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Будний, В., & Ільницький, М. (2008). *Порівняльне літературознавство*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

2. Євтушенко, С. (2018). Постколоніальний образ України в публіцистичних творах XX ст. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*, 10, 64-68.
3. Константинович, К. (2012). *Україна в італійських текстах XV-XVII століть*. Київ: Наукова думка.
4. Константинович, К. (2011). Українські землі та етнос у літературі Італії XIII-XVI століть: зародження та розвиток основних топосів. *Київські полоністичні студії*, XVIII, 107-114.
5. Наливайко, Д. (1998). *Україна очима Заходу: рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.* Київ: Наукова думка.
6. Пахльовська, О. (1990). *Українсько-італійські літературні зв'язки XV-XX століть*. Київ: Наукова думка.
7. *Український інститут книги*. Відновлено з: <https://www.ubi.org.ua/uk>
8. *Український Інститут*. Відновлено з: <https://ui.org.ua/>
9. *Український Інститут*. Відновлено з: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82
10. *Український ПЕН*. Відновлено з: <https://pen.org.ua/>
11. Шуміло, С., & Спанезі, М. (2023). Новіша історія України у віршах та перекладах. Роздуми над збіркою поезій: Poeti d'Ucraina a cura di Alessandro Achilli e Yaryna Grusha Possamai. Milano: Mondadori, 2022, 250 p. *Сіверський літопис*, 4, 162-171.
12. Andrichovych, J. (2016). *I dodici cerchi, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Del Vecchio Editore.
13. Andrichovych, J. (2023). *Perversione, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Del Vecchio Editore.
14. Barka, V. (2016). *Il principe giallo: lo sterminio per fame dei contadini in Ucraina, traduzione di Alessandro Achilli*. Savona: Pentàgora.
15. *Castelvecchi*. Відновлено з: <https://www.castelvecchieditore.com/prodotto/sulle-rive-del-fiume-eterno/>
16. *Clarineti solari* (2023): *antologia della poesia ucraina, a cura di Dmytro Tchystiak, traduzione in italiano di Laura Garavaglia e Annarita Tavani*. Sannicola: I Quaderni del Bardo Edizioni.
17. Cummings, M. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington, D. C.: Center for Arts and Culture. Retrieved from: <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>
18. *Dimensione Kyiv. Viaggio letterario in una città ferita nelle voci di classici e contemporanei, a cura di Yaryna Grusha Possamai*. Milano: Rizzoli.
19. Franko, I. (2024). *Ultima confessione a Leopoli, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Barrafranca: Bonferraro
20. Kiva, I. (2024). *La guerra è sempre seduta su tutte le sedie, traduzione di Yuliia Chernyshova e Pina Piccolo*. Milano: La vita felice.
21. Kobyljanska, O. (2024). *Donne di Bucovina: quattro novelle ucraine, traduzione di Giovanna Broggi, prefazione di Alessandro Achilli*. Roma: Elliot.
22. Kostenko, L. (2023). *Sulle rive del fiume eterno, traduzione di Giovanna Broggi e Oxana Pachlovska*. Roma: Castelvecchi.
23. Kurkov, A. (2024). *Api grigi, traduzione dal russo di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
24. Kurkov, A. (2023). *Diario di un'invasione, traduzione dall'inglese di Elisabetta Venturini*. Rovereto: Keller.
25. Kurkov, A. (2014). *Diari ucraini: un reportage dal cuore della protesta, traduzione di Sibylla Kirchbach*. Rovereto: Keller.
26. Kurkov, A. (2016). *L'indomito pappagallo: romanzo, traduzione di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
27. Kurkov, A. (2017). *Picnic sul ghiaccio, traduzione di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
28. Kurkov, A. (2008). *L'ultimo amore del presidente, traduzione di Rosa Mauro*. Milano: Garzanti.
29. Kurkov, A. (2014). *Il vero controllore del popolo, traduzione di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
30. Matios, M. (2015). *Darusja la dolce. Dramma in tre vite: romanzo, traduzione di Francesca Fici*. Rovereto: Keller.
31. Nečuj-Levyč'kyj, I. (2024). *Destino di una famiglia ucraina, traduzione di Alessandro Achilli*. Barrafranca: Bonferraro.
32. Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153-171.
33. Tarnawsky, Y. (2021). *La vita in città, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Elliot.
34. Pachlovska, O. (2008). L'Italia e la Polonia nella formazione dell'identità europea dell'Ucraina dei secc. XVII-XVIII. *Włosi i italianizm w Europie Środkowej i Wschodniej XV-XVIII w., B. Rojek, S. Redaelli (Eds.)*, 75-120 Warszawa: Semper.
35. Poeti d'Ucraina (2022): *antologia, traduzione di Alessandro Achilli e Yaryna Grusha Possamai*. Milano: Mondadori.
36. Prokhasko, T. (2024). *Gli eccentrici, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Utopia Editore.
37. Stomina, O. (2023). *Lettere non spedite, traduzione di Marina Sorina*. Mantova: Gilgamesh.
38. Ukrajinka, L. (2024). *Il canto della foresta, traduzione di Yaryna Grusha Possamai*. Milano: Oskar Mondadori.
39. Zabužko, O. (2008). *Sesso ucraino: istruzioni per l'uso, traduzione di Lorenzo Pompeo Nardò*. Besa editrice.
40. Žadan, S. (2023). *Anarchy in the UKR, traduzione di Giovanna Broggi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.
41. Žadan, S. (2022). *Depeche Mode, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Castelvecchi.
42. Žadan, S. (2019). *Etopia, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Elliot.
43. Žadan, S. (2020). *Il convitto, traduzione di Giovanna Brogi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.
44. Žadan, S. (2019). La classe, traduzione di Giovanna Brogi e Yarina Grusha, "Viceversa Letteratura" – Rubrica «Qui e altrove», (*Service de Presse suisse / Edizioni Casagrande*), 13, 10-17.
45. Žadan, S. (2016). *La strada del Donbas, traduzione di Giovanna Brogi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.
46. Žadan, S. (2018). *Mesopotamia, traduzione di Giovanna Brogi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2025

Стаття рекомендована до друку 14.04.2025

Tetiana Cherkashyna – Doctor of Science (Philology), Full Professor, Full Professor of the Department of Romance and German Philology, School of Foreign Languages; V. N. Karazin Kharkiv National University/ Guest Researcher at the University of Padua; e-mail: tetiana.cherkashyna@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-4565>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=e03Nj1IAAAAJ&hl=uk&oi=ao>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Tetiana-Cherkashyna>

CULTURAL DIPLOMACY AND TRANSLATION: THE IMAGE OF UKRAINE AND UKRAINIANS THROUGH ITALIAN TRANSLATIONS OF UKRAINIAN LITERATURE IN 2022-2024

The article highlights the role of literary translation as an integral part of a country's cultural diplomacy, which is designed to promote a positive international image of the country abroad by showing its specific national characteristics. Since 2017, the Ukrainian Institute, a national institution, has been representing Ukrainian culture in the world, including through the translation of Ukrainian literature into various languages. It promotes the dissemination of literary translations of Ukrainian literature around the world, including in Italy. The purpose of this study is to analyse the representation of the self-image and hetero-image of Ukraine and Ukrainians through the Italian-language translation of Ukrainian literature. The material of the study was Italian translations of Ukrainian poetry and prose of the nineteenth, twentieth and twentieth-first centuries, which were made and published in Italy in 2022-2024. The main method of the study was an imagological analysis of the texts. During the analysed period, two poetry and one prose anthologies of works by Ukrainian authors of the nineteenth, twentieth and twentieth-first centuries, three collections of poetry by individual authors, and ten novels, short stories, and diaries by classic and contemporary Ukrainian authors were published in Italy. Through the prism of these translations, the ethnic image of Ukraine as an integral part of the European intellectual space, as a country of rich history and culture, was modelled. The image of Ukrainians of different eras was shown primarily as an image of strong-minded, life-loving, highly moral people with good aesthetic taste, for whom philosophy and love for their country are an organic part of the national ethnic culture. From the pages of classical Ukrainian literature of the nineteenth and early twentieth centuries, the archetypal features of the national character of Ukrainians were emphasised, such as individualism, cordocentrism, and antiism. Resilience, steadfastness, and the ability to adapt even in the most difficult life situations are shown as national traits of the Ukrainian mentality through the translation of texts of the twentieth and twentieth-first centuries.

Key words: cultural diplomacy, ethnic image, image of Ukraine and Ukrainians, imagology, Italian translation of Ukrainian literature, literary translation, national mentality.

REFERENCES

1. Budnyi, V., & Ilynskyi, M. (2008). *Porivnialne literaturoznavstvo [Comparative Literature]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademii». (in Ukrainian)
2. Yevtushenko, S. (2018). Postkolonialnyi obraz Ukrainy v publitsystychnykh tvorakh XX st. [The postcolonial image of Ukraine in twentieth-century journalistic works]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii*, 10, 64-68. (in Ukrainian)
3. Konstantynenko, K. (2012). *Ukraina v italiiskykh tekstakh XV-XVII stolit [Ukraine in Italian texts of the XV-XVII centuries]*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
4. Konstantynenko, K. (2011). Ukrainski zemli ta etnos u literature Italii XIII-XVI stolit: zarodzhennia ta rozvytok osnovnykh toposiv [Ukrainian lands and ethnicity in the literature of Italy of the thirteenth and sixteenth centuries: the origin and development of the main topoi]. *Kyivski polonistychni studii*, XVIII, 107-114. (in Ukrainian)
5. Nalyvaiko, D. (1998). *Ukraina ochyma Zakhodu: retseptsii Ukrainy v Zakhidnii Yevropi XI-XVIII st. [Ukraine in the Eyes of the West: Reception of Ukraine in Western Europe in the XI-XVIII centuries]*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
6. Pakhlovska, O. (1990). *Ukrainsko-italiiskii literaturni zviazky XV-XX stolit [Ukrainian-Italian literary ties of the XV-XX centuries]*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
7. Ukrainskii Instytut knyhy [Ukrainian Book Institute]. Retrieved from: <https://www.ubi.org.ua/uk> (in Ukrainian)
8. Ukrainskii Instytut [Ukrainian Institute]. Retrieved from: <https://ui.org.ua/> (in Ukrainian)
9. Ukrainskii Instytut [Ukrainian Institute]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82 (in Ukrainian)
10. Ukrainskii PEN [Ukrainian PEN]. Retrieved from: <https://pen.org.ua/> (in Ukrainian)
11. Shumilo, S., & Spaniezi, M. (2023). *Novisha istoriia Ukrainy u virshakh ta perekkladakh. Rozdumy nad zbirkoiu poezii: Poeti d'Ucraina a cura di Alessandro Achilli e Yaryna Grusha Possamai. Milano: Mondadori, 2022, 250 p. [Recent History of Ukraine in Poems and Translations. Reflections on a collection of poems: Poeti d'Ucraina a cura di Alessandro Achilli e Yaryna Grusha Possamai. Milano: Mondadori, 2022, 250 p.]*. *Siverskyi litopys*, 4, 162-171. (in Ukrainian)
12. Andruchovyč, J. (2016). *I dodici cerchi, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Del Vecchio Editore.
13. Andruchovyč, J. (2023). *Perversione, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Del Vecchio Editore.
14. Barka, V. (2016). *Il principe giallo: lo sterminio per fame dei contadini in Ucraina, traduzione di Alessandro Achilli*. Savona: Pentàgora.
15. Castelveccchi. Відновлено з: <https://www.castelveccchieditore.com/prodotto/sulle-rive-del-fiume-eterno/>

16. Clarinetti solari (2023): *antologia della poesia ucraina, a cura di Dmytro Tchystiak, traduzione in italiano di Laura Garavaglia e Annarita Tavani*. Sannicola: I Quaderni del Bardo Edizioni.
17. Cummings, M. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington, D. C.: Center for Arts and Culture. Retrieved from: <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>
18. Dimensione Kyiv. Viaggio letterario in una città ferita nelle voci di classici e contemporanei, a cura di Yaryna Grusha Possamai. Milano: Rizzoli.
19. Franko, I. (2024). *Ultima confessione a Leopoli, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Barrafranca: Bonferraro
20. Kiva, I. (2024). *La guerra è sempre seduta su tutte le sedie, traduzione di Yuliia Chernyshova e Pina Piccolo*. Milano: La vita felice.
21. Kobyljanska, O. (2024). *Donne di Bucovina: quattro novelle ucraine, traduzione di Giovanna Broggi, prefazione di Alessandro Achilli*. Roma: Elliot.
22. Kostenko, L. (2023). *Sulle rive del fiume eterno, traduzione di Giovanna Broggi e Oxana Pachlovska*. Roma: Castelvechi.
23. Kurkov, A. (2024). *Api grigi, traduzione dal russo di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
24. Kurkov, A. (2023). *Diario di un'invasione, traduzione dall'inglese di Elisabetta Venturini*. Rovereto: Keller.
25. Kurkov, A. (2014). *Diari ucraini: un reportage dal cuore della protesta, traduzione di Sibylla Kirchbach*. Rovereto: Keller.
26. Kurkov, A. (2016). *L'indomito pappagallo: romanzo, traduzione di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
27. Kurkov, A. (2017). *Picnic sul ghiaccio, traduzione di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
28. Kurkov, A. (2008). *L'ultimo amore del presidente, traduzione di Rosa Mauro*. Milano: Garzanti.
29. Kurkov, A. (2014). *Il vero controllore del popolo, traduzione di Rosa Mauro*. Rovereto: Keller.
30. Matios, M. (2015). *Darusja la dolce. Dramma in tre vite: romanzo, traduzione di Francesca Fici*. Rovereto: Keller.
31. Nečuj-Levyč'kyj, I. (2024). *Destino di una famiglia ucraina, traduzione di Alessandro Achilli*. Barrafranca: Bonferraro.
32. Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153–171.
33. Tarnawsky, Y. (2021). *La vita in città, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Elliot.
34. Pachlovska, O. (2008). L'Italia e la Polonia nella formazione dell'identità europea dell'Ucraina dei secc. XVII-XVIII. *Włosi i italianizm w Europie Środkowej i Wschodniej XV-XVIII w., B. Rojek, S. Redaelli (Eds.)*, 75-120 Warszawa: Semper.
35. Poeti d'Ucraina (2022): *antologia, traduzione di Alessandro Achilli e Yaryna Grusha Possamai*. Milano: Mondadori.
36. Prokhasko, T. (2024). *Gli eccentrici, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Utopia Editore.
37. Stomina, O. (2023). *Lettere non spedite, traduzione di Marina Sorina*. Mantova: Gilgamesh.
38. Ukrajinka, L. (2024). *Il canto della foresta, traduzione di Yaryna Grusha Possamai*. Milano: Oskar Mondadori.
39. Zabužko, O. (2008). *Sesso ucraino: istruzioni per l'uso, traduzione di Lorenzo Pompeo Nardò*. Besa editrice.
40. Žadan, S. (2023). *Anarchy in the UKR, traduzione di Giovanna Broggi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.
41. Žadan, S. (2022). *Depeche Mode, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Castelvechi.
42. Žadan, S. (2019). *Etopia, traduzione di Lorenzo Pompeo*. Roma: Elliot.
43. Žadan, S. (2020). *Il convitto, traduzione di Giovanna Brogi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.
44. Žadan, S. (2019). La classe, traduzione di Giovanna Brogi e Yarina Grusha, "Viceversa Letteratura" – Rubrica «Qui e altrove», (*Service de Presse suisse / Edizioni Casagrande*), 13, 10-17.
45. Žadan, S. (2016). *La strada del Donbas, traduzione di Giovanna Brogi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.
46. Žadan, S. (2018). *Mesopotamia, traduzione di Giovanna Brogi e Mariana Prokopovych*. Roma: Volland.

The article was received by the editors 26.02.2025

The article is recommended for printing 14.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-12

УДК 37.018.43

I. I. Густі

Доктор філософії, доцентка, доцентка кафедри філології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II;
e-mail: huszti.ilona@kmf.org.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1900-8112>;
GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?hl=hu&user=nsyPFAAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=title;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Ilona-Huszti-2?ev=hdr_xprf.

I. Г. Лехнер

Доктор філософії, доцентка, доцентка кафедри філології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II;
e-mail: lechner.ilona@kmf.org.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7235-6506>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=xF3cexYAAAAAJ&hl=hu>;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Ilona-Lechner>

А. Б. Барань

Доктор філософії, доцент, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II;
e-mail: barany.bela@kmf.org.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9950-5601>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=aScx95kAAAAAJ&hl=hu>;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Adalbert-Baran>

Коротка історія дистанційного навчання і перспективи його майбутнього

Актуальність. Дистанційне навчання зазнало значної еволюції з моменту свого зародження в середині ХХ століття, реагуючи на технологічний прогрес, педагогічні інновації та потреби суспільства. Його актуальність полягає в забезпеченні гнучких та доступних освітніх можливостей для учнів і студентів у всьому світі. **Мета дослідження** – простежити еволюцію дистанційного навчання від його витоків до сьогодення, визначити ключові фактори, що вплинули на його розвиток, та окреслити потенційні напрямки його розвитку в майбутньому. **Завдання дослідження:** проаналізувати історичний розвиток дистанційного навчання, визначити ключові технологічні, педагогічні та соціальні фактори, що вплинули на еволюцію дистанційного навчання, дослідити роль технологій у формуванні дистанційного навчання, визначити внесок фахівців та інституцій у розвиток дистанційного навчання, окреслити потенційні напрямки розвитку дистанційного навчання в майбутньому. **Результати дослідження.** 1. Виявлено головні етапи розвитку дистанційного навчання, починаючи з методів навчання для військовослужбовців у 1940-х роках до сучасних онлайн-платформ та МВОН. 2. Встановлено вплив технологічного прогресу (персональні комп'ютери, Інтернет, Web 2.0) на розширення можливостей та доступності дистанційного навчання. 3. Визначено роль педагогічних інновацій та зміни потреб суспільства у формуванні сучасних моделей дистанційного навчання. 4. Представлено поточний стан дистанційного навчання та його потенційні майбутні напрямки. **Висновки.** Дистанційне навчання пройшло шлях від заочних курсів до інтерактивних онлайн-платформ, значно розширивши доступ до освіти. Технологічний прогрес, педагогічні інновації та зміни в суспільних потребах є рушійними силами його еволюції. Дистанційне навчання має значний потенціал для розвитку та стане невід'ємною частиною освітнього процесу майбутнього.

Ключові слова: відкритий університет, гейміфікація, дистанційне навчання, «конус навчання» Едгара Дейла, масовий відкритий онлайн-курс (МООС), Роберт Ганьє, система управління навчанням (LMS).

Як цитувати: Густі, І., Лехнер, І., Барань, А. (2025). Коротка історія дистанційного навчання і перспективи його майбутнього. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 116-124.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-12

In cites: Huszti, I., Lekhner, I., Baran, A. (2025). A brief history of distance education and perspectives of its future. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 116-124.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-12

© Густі І. І., Лехнер І. Г., Барань А. Б., 2025

This is an open-access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution License 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

1. ВСТУП

Постановка проблеми. На перший погляд, здається, що дистанційне навчання – це інновація сьогодення, оскільки доступні для цього формату навчання засоби з'явилися в нашому повсякденному житті не так вже й давно. Багато хто, напевно, здивується, якщо ми спробуємо спростувати цю точку зору. Щоб зрозуміти витoki дистанційного навчання, ми повинні поринути у 1940-ві роки. Психологічні дослідження змінили погляди, технологічний прогрес змінив світогляд, але глобальні катастрофи, такі як пандемія COVID-19 та світові війни, також відіграли роль своєрідних каталізаторів для запуску дистанційного навчання. Впродовж багатьох років було розроблено низку різноманітних методологій та моделей, покликаних сприяти ефективному навчанню. Ці моделі постійно вдосконалюються з метою підвищення їхньої ефективності та результативності. Стрімкий розвиток дистанційного навчання також зумовлений мінливими потребами сьогодення. Тому, головна мета нашої статті – простежити, як відбувався цей процес від середини ХХ століття до сьогодення.

Аналіз останніх досліджень для виділення не вирішених раніше питань.

Еволюція дистанційного навчання розпочалася в 1940-х роках з досліджень ефективності навчання військовослужбовців [5]. У 1950-х роках Б. Ф. Скіннер [18] запропонував концепцію мікронавчання, а Бенджамін Блум [3] розробив таксономію навчальних цілей. 1960-ті роки ознаменувалися використанням телебачення в освіті та появою Відкритих університетів. У 1970-х роках з'явилася модель ADDIE для організації навчання [15]. 1980-ті роки принесли персональні комп'ютери, що розширило можливості створення навчальних матеріалів. 1990-ті роки стали ерою Інтернету та онлайн-курсів [9]. 2000-ні роки відзначилися зростанням швидкості Інтернету та появою Web 2.0, що сприяло розвитку безкоштовних онлайн-курсів та гейміфікації [16]. 2010-ті роки принесли системи управління навчанням (LMS) та масові відкриті онлайн-курси (МООС) [2].

Матеріалом дослідження послужили праці закордонних вчених. Оскільки дослідження присвячене актуальній проблемі еволюції дистанційного навчання, метою роботи є аналіз цієї еволюції від його зародження до сучасного стану, а також з'ясування основних тенденцій та чинників, що вплинули на його розвиток. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: визначити ключові етапи становлення дистанційного навчання, встановити взаємозв'язок між історичними подіями та технологічними інноваціями, охарактеризувати сучасний стан галузі, визначити нові тренди й технології, які можуть вплинути на дистанційне навчання.

Об'єктом дослідження є процес розвитку дистанційного навчання, а його предме-

том – основні тенденції та фактори, що його зумовили. Методологічною основою дослідження є аналіз наукової літератури та історичних джерел. Використано методи систематизації, узагальнення та порівняння. Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі еволюції дистанційного навчання в широкому історичному контексті.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1 Минуле і теперішнє дистанційного навчання

1940-і роки. У 1944 році військово-повітряні сили США почали створювати дослідницькі центри, щоб знайти найефективніший спосіб підготовки нових пілотів, штурманів та інших членів екіпажу. Були застосовані ефективні методи, які почали привертати увагу всього світу. У 1946 році Едгар Дейл, професор державного університету штату Огайо, окреслив своєрідну ієрархію методів навчання відповідно до їхньої ефективності: від найбільш абстрактних до найбільш безпосередніх і реальних («Конус навчання»). В освітньому процесі учень проходить ці етапи в обох напрямках, пов'язуючи символічну візуалізацію з практичними реаліями [5]. Хоча Дейл зазначав, що його робота не є результатом наукового дослідження, на неї і сьогодні посилаються фахівці у сфері навчання.

1950-ті роки. Роботи Б. Ф. Скіннера та Бенджаміна Блума дали новий поштовх для впровадження ефективного навчання. У статті, опублікованій у 1954 році, Скіннер стверджував, що навчання має передбачати одночасне надання невеликої кількості інформації, яка супроводжується запитаннями та завданнями, а в подальшому – миттєвим наданням відповідей на них. Цей підхід до навчання використовується і сьогодні [18] і він називається «мікронавчанням», однак Скіннер створив його 70 років тому! Через два роки психолог у галузі освіти, Блум [3], розробив перший варіант своєї знаменитої таксономії. Він підкреслив взаємозв'язок між навчальними завданнями та рівнями когнітивної обробки [10]. Таксономія Блума класифікує навчальні цілі за шістьма категоріями на основі їхньої складності. Це такі категорії як запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінка.

1960-ті роки. 1960-ті та 1970-ті роки вважаються роками «буму» дистанційного навчання. У кількох країнах, а саме: США, Великобританія, Японія та Західна Німеччина – для дистанційного навчання було використано телебачення, і в цьому відношенні лідирувала Британська телерадіомовна корпорація (BBC). У Франції запровадження радіомовлення в університетській освіті заочної форми навчання датується другою половиною 1960-х років [11]. Ідея навчальних цілей була запропонована Робертом Ф. Магером [13]. Цілі деталізують, що саме учні будуть здатні виконувати наприкінці освітнього процесу як результат навчання. У 1965

Табл 1

Едгар Дейл: «Конус навчання»

Table 1

Dale's Cone of Experience

році Роберт Ганьє визначив умови навчання – ті дев'ять подій навчання, які й до сьогодні вважаються основними принципами організації навчального процесу [14]. Ця модель показує, що в процесі навчання є багато різних рівнів, що також свідчить про те, що для досягнення вищих рівнів навчання часто неминуче потрібно набутти необхідних навичок. На думку Ганьє, освіта має бути організована таким чином, щоб учні розвивали базові навички, а потім зосереджувалися на набутті більш глибоких навичок. Дистанційне навчання організоване для великої кількості студентів. Воно спрямоване на те, щоб запропонувати можливості навчання якомога більшій кількості цільових груп. Це пояснює, зокрема, «запуск» «відкритих університетів», які були створені ще в 1960-х роках, зарахування студентів без вступних іспитів тощо [11]. У середині 1960-х років у Великій Британії зародилася ідея створення Відкритого університету, яка була успішно реалізована в Лондоні в 1969 році. Студенти навчалися дистанційно за допомогою телевізійних трансляцій. Відкриті університети демократизували вищу освіту, усунувши географічні бар'єри та відкривши доступ до вищої освіти для ширшої аудиторії.

1970-ті роки. У 1970-х роках курси дистанційного навчання на рівні вищої освіти були запущені у великих масштабах, в основному з ініціативи урядів Ізраїлю, Німеччини, Іспанії, Пакистану, Ірану, Венесуели, Коста-Ріки, Бразилії [11]. У 1970-х роках з'явилися нові моделі організації навчання.

Перша і найважливіша з них також була розроблена для американських військових і досі популярна у сфері комерційного навчання. Модель ADDIE описує п'ять різних кроків процесу організації навчання. Це абревіатура означає Analysis, Design, Development, Implementation and Evaluation (аналіз, проектування, розробка, впровадження та оцінка). Структурований підхід забезпечує ефективне управління навчальним процесом. Своєчасний зворотний зв'язок від учнів може бути використаний розробниками під час подальших кроків у навчанні. Як зазначає Олле [15], «Принципи організації навчання» Ганьє і Бріггса, опубліковані в 1974 році [6], були однією з наукових робіт, які вплинули на міжнародну тенденцію розвитку електронного навчання та освітніх програм, яких на той час ще не існувало, і забезпечили методологічну основу для подальших розробок у сфері електронного навчання.

1980-ті роки. Можна вважати, що з 1980-х років дистанційне навчання існує в усьому світі. У розвинених країнах його метою є поширення освіти серед соціальних верств, які з тих чи інших причин були виключені з процесу навчання. У країнах, що розвиваються, пріоритет надається підготовці управлінських кадрів та вчителів, а в Латинській Америці, наприклад, дистанційна освіта також приносить користь у сільськогосподарському секторі [11]. З появою персональних комп'ютерів у 1980-х роках можливості дистанційного навчання розширилися. У США вчителям надали можливість створювати

ти власні навчальні матеріали, які вже включали в себе графічні елементи. Це збільшило можливості навчального проектування. Звичайно, ця можливість була ще не всім доступна, але це був великий крок вперед в історії дистанційного навчання.

1990-ті роки. Десятки країн організовують дистанційне навчання переважно для підлітків і дорослих, студентів і робітників як для базової, так і для підвищення кваліфікації, професійної підготовки, перепідготовки тощо [11; 17]. З поширенням персональних комп'ютерів повсякденне використання їх стало доступним для ширших верств населення, хоча в основному лише на робочих місцях і в освітніх установах. Викладачі та студенти вже були в змозі створювати синхронізовані з аудіозаписом відеоролики і використовувати їх у процесі викладання та навчання. Інтернет став більш поширеним серед населення, що також уможливило організацію онлайн-курсів. 1990-ті роки принесли значні зміни у ставленні до навчання. Навчальні завдання стали пріоритетними, що дало змогу учням покращити свою успішність. У 1990-х роках на методологію навчального проектування вплинула теорія конструктивізму. Ця теорія зосередилася на важливості автентичних навчальних завдань, які дають змогу учням застосовувати набуті знання та розвивати низку навичок. Як результат, метод навчального проектування став більш орієнтованим на учня. Це було досягнуто завдяки навчанню на основі сценаріїв, а також віртуальному та реальному навчальному середовищу. Водночас, у 1990 році, з'явився CD-ROM, який дозволив обмінюватися синхронізованими відеоматеріалами, і Microsoft PowerPoint – сучасне програмне забезпечення для створення презентацій, яке і сьогодні, завдяки швидкому освоєнню, широко використовується не лише в освіті. Зараз мало хто сумнівається в тому, що Інтернет є найуспішнішим освітнім інструментом, який з'явився за тривалий час. Він поєднує та інтегрує текст, аудіо та відео із можливістю взаємодії між учасниками освітнього процесу. Його можна використовувати в глобальному масштабі і він не залежить від платформи. Хоча здебільшого це асинхронне середовище, його також можна використовувати для синхронних подій. Тому не дивно, що вчителі, викладачі, організатори дистанційної освіти та навчальні заклади на всіх рівнях все частіше використовують всесвітню мережу як середовище для проведення курсів [8]. 1990-ті роки ознаменувалися значним прогресом у сфері дистанційного навчання завдяки розвитку цифрових технологій, серед яких ключову роль відіграв Інтернет. Це сприяло переходу до нових форм навчання, таких як електронні курси та онлайн-тренінги. Методи зберігання і передачі візуального та аудіоматеріалу в електронному вигляді відкривають нові можливості для дистанційного навчання, тобто для учасників електронних курсів та онлайн-тренінгів.

Мультимедійні засоби забезпечили учасників електронних курсів та онлайн-тренінгів не лише необхідним навчальним матеріалом, але й відповідними наочними посібниками, тобто учні дійсно можуть відчувати себе у віртуальному світі так, як у реальній школі [19].

Підсумовуючи, можна сказати, що найбільшими досягненнями у сфері дистанційного навчання у 1990-х роках були:

1. Інтернет, що революціонував дистанційне навчання, забезпечив доступ до різноманітних ресурсів, створив глобальну взаємодію на рівні мережевої технології.

2. Використання відео, аудіо та інших мультимедійних елементів зробило навчання більш захопливим та ефективним.

3. Поява перших онлайн-курсів, які надали студентам гнучкість у навчанні.

2000-ні роки. 2000-ні роки зробили онлайн-навчання популярним завдяки збільшенню швидкості Інтернету [12]. Важливість електронного навчання зростала, і паралельно з цим навчальні заклади все більше досліджували використання медіа-засобів в онлайн-курсах. Оскільки інтернет став доступним практично для всіх, все більше компаній скористалися можливістю навчати своїх співробітників за допомогою електронних навчальних матеріалів, що, безумовно, відповідало інтересам компанії. Пропонується все більше і більше безкоштовних онлайн-курсів, що робить навчання впродовж усього життя доступним для широких верств населення. Середина 2000-х років, схоже, стала періодом загальної доступності синтезу, розпізнавання і запису голосу на телефонах і комп'ютерах як стаціонарних, так і мобільних. Знову ж таки перевага повинна бути на боці дистанційних систем, а не навчання на стаціонарі, оскільки студенти дистанційної форми навчання більше покладаються на електронну переписку, виконання завдань та їх подання [8]. Приблизно в той самий час, у 2002 році, британський розробник онлайн-ігор Нік Пеллінг вперше використав термін «гейміфікація» [7]. Зароджується Веб 2.0, який обіцяє двосторонню комунікацію: користувачі присутні в соціальних мережах, блогах, форумах, а з 2008 року цими сайтами можна керувати зі своїх смартфонів.

2010-і роки. Чати, форуми, файлообмінники, відеоконференції, електронні дошки та блоги – всі ці засоби можуть бути використані для підтримки навчального процесу. Крім того, останнім часом широко застосовується концепція гейміфікації. Це застосування ігрових елементів і методів цифрового ігрового дизайну до неігрових завдань, таких як навчальні виклики. Йдеться про використання ігрової механіки, естетики та ігрового мислення для посилення залучення користувачів, мотивації дій та підтримки навчання. Це означає додавання ігрових елементів до навчального курсу, таких як

от: таблиці лідерів, значки, трофеї та досягнення, без внесення основних змін до загальної структури курсу. Ігрова педагогіка пішла далі, вбудовуючи ігрові елементи в розробку курсу, як-от: нарахування балів від нуля, вибір користувача, негайний зворотній зв'язок, навчання на власних помилках і прозорість [16]. Системи управління навчанням (LMS) все частіше використовуються в дистанційному навчанні. Це веб-платформи, які дозволяють викладачам і вчителям організовувати і поширювати навчальні матеріали в цифровому форматі. Вони можуть спілкуватися зі студентами, ділитися матеріалами, створювати завдання для студентів, а потім оцінювати їхню роботу. До популярних платформ належать Blackboard, Canvas, Classroom, Edmodo та Moodle. За останні кілька років широкого розповсюдження набули так звані масові відкриті онлайн-курси (МВОК) – безкоштовні онлайн-курси, які надають людям широкий доступ до різноманітних курсів. МВОК – це гнучкий спосіб для всіх здобути нові навички, просунутися в кар'єрі та отримати якісний освітній досвід. Мільйони людей по всьому світу використовують МВОК для навчання з різних причин, зокрема: розвиток кар'єри, зміна професії, додаткове навчання, навчання впродовж життя, корпоративне дистанційне навчання тощо.

Загалом, у XXI столітті ми стали свідками великих досягнень у сфері дистанційної освіти:

1. За допомогою смартфонів і планшетів навчання стало доступним будь-де і будь-коли.

2. Інтерактивні веб-технології, такі як блоги, форуми та соціальні мережі сприяли спілкуванню між студентами та викладачами.

3. Масові онлайн-курси (МООС) зробили якісну освіту доступною для мільйонів людей по всьому світу. Залежно від сфер зацікавлення здобувачів, вони можуть обирати з-поміж них. Платформи Coursera, edX, Udacity, FutureLearn, Khan Academy, OpenLearning тощо пропонують навчальні матеріа-

ли для дистанційного навчання з різних тематичних напрямків. Додатковою перевагою цих платформ є можливість для професіоналів і компаній, що займаються електронним навчанням, продавати свої навчальні матеріали. Ринок пропозицій надзвичайно великий, тому люди, які прагнуть навчатися та розвиватися, можуть отримати доступ до якісних навчальних ресурсів без необхідності навчатися в межах традиційних освітніх закладів.

4. Технології зі штучним інтелектом (наприклад, perplexity.ai, padlet.com, fobizz.com і т. д.) обіцяють персоналізувати навчання, автоматизувати рутинні завдання та покращити загальний досвід.

2.2 Нові горизонти та виклики дистанційної освіти

Дистанційна освіта переживає бурхливий розвиток, її майбутнє виглядає надзвичайно перспективним. З розвитком технологій та зміною потреб суспільства, ми можемо очікувати на появу нових інноваційних підходів та інструментів [1], які перетворюють процес навчання.

На нашу думку, вже існують деякі ключові тренди, які формуватимуть майбутнє дистанційної освіти і відіграватимуть значну роль. Це такі тренди, як:

- персоналізоване навчання – завдяки штучному інтелекту кожен студент зможе отримати індивідуальний навчальний план, адаптований до його темпу, стилю навчання та потреб. Інтелектуальні системи аналізуватимуть розвиток студента і пропонуватимуть додаткові матеріали або завдання для закріплення знань.

- Імерсивні технології вказують на те, що віртуальна та доповнена реальність відкривають нові можливості для створення інтерактивних навчальних середовищ. Студенти зможуть зануритися в історичні події, досліджувати наукові явища або практикувати навички в безпечному віртуальному просторі.

Табл 2

**Зведена таблиця ключових подій і методів дистанційного навчання
(на основі результатів нашого дослідження)**

Table 2

Summary table of key events and methods of distance learning (based on the results of our research)

Десятиліття	Ключові події та технології	Методи дистанційного навчання
1940-і	Створення дослідницьких центрів ВПС США	Конус навчання Едгара Дейла
1950-і	Роботи Б. Ф. Скіннера та Бенджаміна Блума	Мікронавчання, Таксономія Блума
1960-і	Телебачення в дистанційному навчанні	Навчальні цілі, Модель Ганье, Відкриті університети
1970-і	Масштабні програми дистанційного навчання	Модель ADDIE
1980-і	Поява персональних комп'ютерів	Створення власних навчальних матеріалів
1990-і	Поширення Інтернету	Онлайн-курси, Електронні тренінги, CD-ROM, Microsoft PowerPoint
2000-і	Збільшення швидкості Інтернету, Web 2.0	Безкоштовні онлайн-курси, Гейміфікація
2010-і	Системи управління навчанням (LMS), Масові відкриті онлайн-курси (МООС)	LMS (Blackboard, Canvas, Classroom, Edmodo, Moodle), МВОК (Coursera, edX, Udacity, FutureLearn)

- Блокчейн – це технологія, яка забезпечить безпеку та прозорість в освітніх процесах. Блокчейн дозволить створювати незалежні, захищені від фальсифікації записи про досягнення студентів, що можуть підвищити, наприклад, довіру до онлайн-дипломів і сертифікатів.

- Коли говоримо про мікронавчання, маємо на увазі короткі, модульні курси, які стануть нормою. Це дозволить студентам гнучко планувати навчання і зосереджуватися на конкретних темах, які їх цікавлять.

- Гейміфікація набуває все більшої популярності та широкого застосування. Ігрові елементи будуть все більше інтегруватися в навчальні процеси, роблячи навчання більш захопливим та ефективним.

- Онлайн-платформи перетворюються на справжні спільноти, де студенти зможуть спілкуватися з однолітками, викладачами та експертами з усього світу.

- Штучний інтелект як помічник викладача зможе автоматизувати рутинні завдання викладачів, такі як оцінювання тестів, надання зворотного зв'язку студентам і створення персоналізованих навчальних матеріалів.

Можна виділити чимало викликів дистанційної освіти, які варто враховувати. Дистанційне навчання вимагає від студентів високого рівня самодисципліни та вміння організовувати свій час. Деяким здобувачам освіти може бракувати живого спілкування з викладачами та однокурсниками, що може призвести до відчуття ізоляції та зниження мотивації. Домашнє середовище може бути сповнене відволікаючих факторів, які ускладнюють концентрацію на навчанні.

Викладачам потрібно впоратися з викликами іншого характеру. Їм необхідно адаптувати свої методики викладання до дистанційного формату, що може вимагати додаткового навчання та підготовки. Викладачі повинні володіти необхідними технічними навичками для використання онлайн-платформ та інструментів. Так само, розробка ефективних методів оцінювання знань, отриманих дистанційно, може бути складним завданням. Викладачам необхідно знаходити способи підтримувати студентів, які відчують труднощі з дистанційним навчанням навіть тоді, коли надання індивідуального зворотного зв'язку кожному здобувачеві освіти в умовах дистанційного навчання може бути трудомістким процесом.

З боку закладів освіти також існують виклики дистанційного навчання. Наприклад, у певних випадках забезпечення всіх студентів та викладачів необхідним обладнанням та доступом до інтернету може бути значним фінансовим викликом. Крім того, створення якісних та цікавих навчальних матеріалів для дистанційного навчання потребує значних ресурсів. Забезпечення викладачам необхідної технічної та методичної підтримки є важливим фактором успіху дистанційного навчання.

Тому, важливим завданням стане у майбутньому забезпечення доступу до якісного інтернету та

розвиток цифрових навичок у всіх верств населення. Необхідно знаходити баланс між онлайн-навчанням та соціальними взаємодіями, щоб уникнути відчуття ізоляції у студентів. Є необхідність у розробці ефективних методів оцінювання знань, отриманих дистанційно, та забезпечення високої якості навчальних матеріалів. Також необхідно забезпечити рівний доступ до дистанційної освіти для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу та місця проживання.

Майбутнє дистанційної освіти відкриє перед нами безмежні можливості. Однак, для того, щоб реалізувати весь потенціал цієї технології, необхідно вирішити ряд викликів. Співпраця між освітянами, технологічними компаніями та урядами є ключовим фактором для створення ефективної та доступної системи дистанційного навчання. Тільки тоді дистанційна освіта зможе розкрити свій повний потенціал та стати ефективним інструментом для забезпечення якісної освіти для всіх.

3. ВИСНОВКИ

У статті детально проаналізовано історичний розвиток дистанційного навчання починаючи з перших експериментів середини XX століття аж до сучасних інновацій. Доведено, що дистанційне навчання є не лише продуктом сучасності, а й результатом тривалого еволюційного процесу, який був значною мірою стимульований як технологічними проривами, так і глобальними подіями, такими як світові війни та пандемія COVID-19.

Дослідження виокремлює кілька ключових етапів у розвитку дистанційного навчання: від проєктів у сфері військової підготовки до масового впровадження онлайн-курсів і платформ. Підкреслено важливість таких інновацій, як телебачення, персональні комп'ютери та Інтернет, які зробили дистанційне навчання доступним для мільйонів людей по всьому світу.

Окрему увагу приділено сучасним трендам у галузі дистанційного навчання, зокрема персоналізації освітнього процесу за допомогою штучного інтелекту, використанню іммерсивних технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність, та застосуванню блокчейну для забезпечення безпеки та прозорості освітніх даних.

Підкреслено, що хоча дистанційне навчання має величезний потенціал, воно стикається з низкою викликів, таких як забезпечення якості освіти, подолання цифрового розриву та мотивація студентів до самостійної роботи.

Висновки дослідження свідчать про те, що дистанційне навчання є перспективним напрямком розвитку сучасної освіти, який потребує подальшого вдосконалення. Перспективи подальшого дослідження передбачають вивчення психологічних аспектів дистанційного навчання, таких як мотивація, самостійність, співпраця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Черненко, А. (2024). Інноваційні підходи до навчання іншомовної лексики: Роль сучасних цифрових інструментів (в умовах дистанційної освіти). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 99, 141-147. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-99-18>
2. Bates, A.W. (2019). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning* (2nd ed.). Vancouver, B.C.: Tony Bates Associates Ltd. Retrieved from: <https://pressbooks.bccampus.ca/teachinginadigitalagev2/>
3. Bloom, B. S. (Ed.). (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. London: Longmans, Green and Co. LTD.
4. Cloke, H. (2023). *Edgar Dale's cone of experience: A comprehensive guide*. Retrieved from: <https://www.growthengineering.co.uk/what-is-edgar-dales-cone-of-experience/>
5. Dale, E. (1946). *Audio-visual methods in teaching*. New York: Dryden Press.
6. Gagne, R. M., & Briggs, L. J. (1974). *Principles of instructional design*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
7. Hebebe, M. T., & Alan, S. (2021). Gamification in education: An overview of the literature. In A. Csiszár-Kocsir & P. Rosenberger (Eds.), *Current studies in social sciences 2021* (pp. 174-194). Istanbul: ISRES Publishing.
8. Keegan, D. (2002). *The future of learning: From e-learning to m-learning* (ERIC Document Reproduction Service No. ED472435). Hagen, Germany: FernUniversität Institute for Research into Distance Education.
9. Khan, B. H. (1997). Web-based instruction (WBI): What is it and why is it? In B. H. Khan (Ed.), *Web-based instruction* (pp. 5-18). Englewood Cliffs: Educational Technology Publications.
10. Kotschy, B. (2003). Az iskolai oktatómunka tervezése. In I. Falus (Szerk.), *Didaktika: Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz* (pp. 468-486). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
11. Kovács, I. (1996). *Új út az oktatásban? A távoktatás*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem.
12. Kovács I. (2011). *Az elektronikus tanulásról a 21. század első éveiben*. Budapest. Magánkiadás.
13. Mager, R. F. (1962). *Preparing instructional objectives*. Belmont, CA: Fearon Publishers.
14. Northern Illinois University Center for Innovative Teaching and Learning (2020). Gagné's nine events of instruction. In *Instructional guide for university faculty and teaching assistants*. Retrieved from <https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide>
15. Ollé, J. (2023). A didaktika alkalmazhatósága a digitális tananyagok és online tanulási környezetek fejlesztésében. *Pedagógusképzés*, 22(3), 134-145. <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2023.3.08>
16. Pandey, A. (2019). Gamification trends in 2019: Packed with tips and ideas you can use. Retrieved from: www.eidesign.net/gamification-trends-in-2019-packed-with-tips-and-ideas-you-can-use/
17. Perriault, J. (1996). *La communication du savoir à distance*. Paris: L'Harmattan.
18. Skinner, B. F. (1954). The science of learning and the art of teaching. *Harvard Educational Review*, 24, 86-97.
19. T. Kiss, T. (2020). A távoktatás történetéről. *Kultúra és Közösség*, 11(4), 5-13.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. Едгар Дейл: «Конус навчання». Відновлено з: <https://fsp.kpi.ua/ua/piramida-navchannya-edgara-dejla/>

Стаття надійшла до редакції 27.12.2024

Стаття рекомендована до друку 24.02.2025

Ilona Huszti – PhD (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philology of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; e-mail: huszti.ilona@kmf.org.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1900-8112>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=-nsyPFAAAAAAJ&hl=hu>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Ilona-Huszti-2>

Ilona Lekhner – PhD (Philology), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philology of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; e-mail: lechner.ilona@kmf.org.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7235-6506>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=xF3cexYAAAAAJ&hl=hu&fbclid=IwAR17QddWINNvEomPBi29IqI6_DQkXktBPPr3GID8UwhNZPI9hF1T00HKRrs; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Ilona-Lechner>

Adalbert Baran – PhD (Philology), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Philology of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; e-mail: barany.bela@kmf.org.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9950-5601>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=aScx95kAAAAAJ&hl=hu>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Adalbert-Baran?fbclid=IwAR3FOL7DRiVbHtDpmYUVkQBvNl_YLbkaRP6acfpw1k1cicsqybf3rdW8qw

A BRIEF HISTORY OF DISTANCE EDUCATION AND PERSPECTIVES OF ITS FUTURE

Relevance. Distance learning has undergone significant evolution since its inception in the mid-20th century, responding to technological progress, pedagogical innovations, and societal needs. Its relevance lies in providing flexible and accessible educational opportunities for students around the world. *The purpose* of the study is to trace the evolution of distance learning from its origins to the present, identify key factors that have influenced its development, and outline potential directions for its future development. *The research objectives* are to analyse the historical development of distance learning, identify key technological, pedagogical, and social factors that have influenced its evolution, determine the contribution of specialists and institutions to the development of distance learning, and outline potential directions for the development of distance learning in the future. *Research results:* 1. Key stages in the development of distance learning are identified, starting from training methods for military personnel in the 1940s to modern online platforms and MOOCs. 2. The impact of technological progress (personal computers, the Internet, Web 2.0) on expanding the capabilities and accessibility of distance learning is established. 3. The role of pedagogical innovations and changing societal needs in shaping modern models of distance learning is determined. 4. The current state of distance learning and its potential future directions are presented. *Conclusions.* Distance learning has gone from correspondence courses to interactive online platforms, significantly expanding access to education. Technological progress, pedagogical innovations, and changes in social needs are the driving forces of its evolution. Distance learning has significant potential for development and will become an integral part of the educational process of the future.

Key words: distance learning, Edgar Dale's 'Cone of Experience', gamification, learning management system (LMS), massive open online course (MOOC), open university, Robert Gagné.

REFERENCES

- Chernenko, A. (2024). Innovatsijni pidkhody do navchannia inshomovnoi leksyky: rol' suchasnykh tsyfrovyykh instrumentiv (v umovakh dystantsijnoi osvity). *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*, 99, 141-147. doi: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-99-18>
- Bates, A.W. (2019). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning* (2nd ed.). Vancouver, B.C.: Tony Bates Associates Ltd. Retrieved from: <https://pressbooks.bccampus.ca/teachinginadigitalagev2/>
- Bloom, B. S. (Ed.). (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. London: Longmans, Green and Co. LTD.
- Cloke, H. (2023). *Edgar Dale's cone of experience: A comprehensive guide*. Retrieved from: <https://www.growthengineering.co.uk/what-is-edgar-dales-cone-of-experience/>
- Dale, E. (1946). *Audio-visual methods in teaching*. New York: Dryden Press.
- Gagne, R. M., & Briggs, L. J. (1974). *Principles of instructional design*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Hebebcı, M. T., & Alan, S. (2021). Gamification in education: An overview of the literature. In A. Csizsárik-Kocsir & P. Rosenberger (Eds.), *Current studies in social sciences 2021* (pp. 174-194). Istanbul: ISRES Publishing.
- Keegan, D. (2002). *The future of learning: From e-learning to m-learning* (ERIC Document Reproduction Service No. ED472435). Hagen, Germany: FernUniversität Institute for Research into Distance Education.
- Khan, B. H. (1997). Web-based instruction (WBI): What is it and why is it? In B. H. Khan (Ed.), *Web-based instruction* (pp. 5-18). Englewood Cliffs: Educational Technology Publications.
- Kotschy, B. (2003). Az iskolai oktatómunka tervezése [Planning of educational work at school]. In I. Falus (Szerk.), *Didaktika: Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz* (pp. 468-486). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. (in Hungarian)
- Kovács, I. (1996). *Új út az oktatásban? A távoktatás* [A new way in education? Distance learning]. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. (in Hungarian)
- Kovács I. (2011). *Az elektronikus tanulásról a 21. század első éveiben* [On e-learning in the first years of the 21st century]. Budapest. Magánkiadás. (in Hungarian)

13. Mager, R. F. (1962). *Preparing instructional objectives*. Belmont, CA: Fearon Publishers.

14. Northern Illinois University Center for Innovative Teaching and Learning (2020). Gagné's nine events of instruction. In *Instructional guide for university faculty and teaching assistants*. Retrieved from: <https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide>

15. Ollé, J. (2023). A didaktika alkalmazhatósága a digitális tananyagok és online tanulási környezetek fejlesztésében [The applicability of didactics in the development of digital teaching materials and online learning environments]. *Pedagógusképzés*, 22(3), 134-145. <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2023.3.08>

16. Pandey, A. (2019). Gamification trends in 2019: Packed with tips and ideas you can use. Retrieved from: www.eidesign.net/gamification-trends-in-2019-packed-with-tips-and-ideas-you-can-use/

17. Perriault, J. (1996). *La communication du savoir à distance* [The communication of knowledge at a distance]. Paris: L'Harmattan.

18. Skinner, B. F. (1954). The science of learning and the art of teaching. *Harvard Educational Review*, 24, 86-97.

19. T. Kiss, T. (2020). A távoktatás történetéről [On the history of distance learning]. *Kultúra és Közösség*, 11(4), 5-13.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

20. Edgar Dale's Cone of Experience. Retrieved from: <https://fsp.kpi.ua/ua/piramida-navchannya-edgara-dejla/>

The article was received by the editors 27.12.2024

The article is recommended for printing 24.02.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-13
УДК 378.147:81'25:004.8

Viacheslav Karaban

Doctor of Philological Sciences, professor, professor at the department of theory and practice of translation from English, Taras Shevchenko National University of Kyiv;
e-mail: v.karaban@knu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4229-2641>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=NBIUOhWAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Viacheslav_Karaban.

Anna Karaban

PhD in Philology, associate professor, associate professor at the department of English philology and intercultural communication, Taras Shevchenko National University of Kyiv; e-mail: a.karaban@knu.ua;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1101-4227>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=upUgrEAAAAJ&hl>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Anna-Karaban>.

Redefining Translator Training Paradigm in Ukraine: AI Integration and Compliance with European Standards

This article examines critical challenges facing translator training in Ukraine, driven by rapid advances in artificial intelligence (AI) and neural machine translation (NMT), and highlights the need to align national education with international translation standards. Recent developments in AI and neural machine translation have significantly enhanced translation efficiency and accuracy, influencing translator roles worldwide and emphasizing the necessity of adapting educational approaches accordingly. The purpose of the research is to identify existing gaps in language proficiency, translation technology competencies, and skills resilient to automation within Ukrainian higher education curricula, proposing targeted reforms. The study employs a mixed-methods approach, analyzing quantitative data from university programs and qualitative assessments of curricular documentation. Key findings reveal substantial disparities in students' initial language proficiency, insufficient integration of translation technologies, and inadequate preparation for machine translation post-editing tasks. The study concludes that significant improvements in language training are necessary to enable students to effectively post-edit AI-generated translations and undertake complex, specialized tasks beyond routine translation. Recommendations include implementing standardized entry-level proficiency testing, restructuring curricula in accordance with European Master's in Translation (EMT) standards, and integrating comprehensive machine translation post-editing (MTPE) courses. Future research should empirically evaluate the effectiveness of these reforms and explore comparative international contexts.

Key words: *AI-driven translation, curriculum modernization, machine translation, post-editing, translation competence, translator training.*

Як цитувати: Карабан, В., Карабан, А. (2025). Переосмислення парадигми підготовки перекладачів в Україні: інтеграція з AI та відповідність європейським стандартам. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 125-132.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-13

In cites: Karaban, V., Karaban, A. (2025). Redefining Translator Training Paradigm in Ukraine: AI Integration and Compliance with European Standards. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 125-132.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-13

1. INTRODUCTION

1.1. Problem statement

Ukraine's translation education system faces critical challenges amid rapid technological developments in artificial intelligence (AI) and machine translation (MT), alongside the aligning national standards with the European translation standards due to the country's ongoing EU accession process. Research [6] suggests that MT quality will likely continue improving, with projections like the 2032 market value indicating sustained growth. An interesting detail is that even with high BLEU scores, MT may never fully replace human translators for nuanced content, as noted in the American Translators Association's guide on MT limitations [1].

Recent MT quality evaluations, such as WMT22 (see, for example, [15]), show that for high-resource language pairs, AI-driven systems achieve BLEU scores up to 50 for similar pairs like English to German, suggesting English to French would follow suit if included, with top systems scoring 46.5 BLEU for English to French in prior years, indicating continued progress. LLMs and transformer-based models, like those in Google Translate and DeepL, have further enhanced quality, with Intento's 2024 report highlighting LLMs excelling in domains like colloquial and entertainment content [9]. There are several factors contributing to the likelihood of continued improvement in MT quality. With technological advancements, NMT and LLMs, such as transformer models, have revolutionized MT, with simultaneous translation methods reducing latency [21]. With increased data availability, larger parallel corpora, like Europarl and Common Crawl, better training is enabled, especially for high-resource pairs. Also, major tech companies (Google, Microsoft, etc.) and academic institutions consistently participate in improving MT translation quality, driving innovation. Even short prose and poems can be translated by current translation systems on par with an average translator, with only at most two days' editing [10; 11], to say nothing about translating special-domain texts. We can surely state that the progress of NMT and AI-driven translation is inevitable and this must be taken into account in all spheres of human activities, including higher education, in particular, translation teaching.

Currently, translation agencies around the world commonly use machine translation, including AI-driven systems, to handle clients' translation orders. This approach helps them manage large volumes of work efficiently, especially for tasks like social media content or high-volume projects. However, they often pair it with human review to ensure accuracy and cultural nuance, particularly for sensitive or technical documents.

Machine translation, powered by AI like neural networks, is used to generate initial drafts quickly, which human translators then refine. This hybrid model is popular for its speed and cost-effectiveness, with agencies like Lionbridge [14] and Stepes [20] integrating

tools like Smart MT™ and machine translation post-editing (MTPE) into their workflows. RWS, another major translation industry player, mentions AI-enabled technology blended with human expertise, suggesting machine translation is part of their process [19]. Stepes offers machine translation services with MTPE, leveraging neural algorithms and translation memory to improve quality [20]. LanguageWire, ranked 23rd in Slatior's 2024 Language Service Provider Index, is noted for its focus on post-edited machine translation [13].

An interesting trend is the rapid growth of the machine translation market, projected to reach \$7.57 billion by 2032, with over 30% of professional translation business already using it, according to the European Language Industry Survey 2023 [17]. This shows a significant shift toward technology in the industry, even as some agencies, especially smaller ones, prefer human-only translations for quality reasons. Generally, research suggests that many translation agencies worldwide use machine translation, including AI-driven systems, for clients' translation orders. The evidence leans toward widespread adoption, especially among larger agencies, though some smaller ones may rely solely on human translators.

Thus, the landscape of translator training has reached a decisive juncture. Emerging technologies, notably generative AI and machine translation, have drastically transformed both professional practices and market expectations, prompting an existential reconsideration of traditional translator education models. While these innovations introduce unprecedented efficiency, they simultaneously pose profound questions about the core competencies translators must possess to maintain relevance. Central to these developments is a pedagogical tension between fostering language proficiency and adapting to technological evolution, an issue amplified by differing entry-level proficiencies among translation students in wartime Ukraine.

1.2. Relevance of the research

The urgency to address these issues is magnified by Ukraine's current geopolitical trajectory, specifically its ongoing negotiations for European Union accession. The ongoing war triggered the shift from a more holistic system to the National Multi-Subject Test which has created significant disparities in students' initial language proficiency, complicating efforts to maintain language standards required for professional translation, especially given that students may enroll with minimal or no foreign language skills assessed.

High-quality professional translation is critical for harmonizing Ukrainian legal and administrative frameworks with European Union standards, where linguistic precision and translation quality hold strategic importance [4; 16]. Ozolins [16] analyzes language policy in the Baltic States, illustrating how translation served as a cornerstone for harmonizing governance and ensuring minority-language rights during post-Soviet transitions.

Biel [4] and Cameron [5] examine EU accession processes, highlighting the complexities of legal and administrative translation in newly integrated contexts.

Furthermore, given the expected surge in demand for proficient translators to support Ukraine's integration into the EU's multilingual communication environment, the alignment of Ukraine's translation education with European Master's in Translation (EMT) standards has become not merely relevant but strategically imperative. Ensuring translator proficiency aligns with the European Master's in Translation (EMT) standards is essential not only for the successful integration of Ukraine into the EU's multilingual and multicultural landscape but also to enhance the employability and professional credibility of Ukrainian translation graduates within the broader European and global market. Additionally, addressing curricular shortcomings can facilitate academic mobility and align Ukrainian educational standards more closely with European practices.

1.3. Brief analysis of recent research and previously unresolved issues

Recent scholarship has extensively discussed the transformative impact of artificial intelligence (AI) and machine translation (MT) on translator training and professional practices. At the core of current discourse is the challenge posed by automation to traditional translation roles, prompting a fundamental reevaluation of translator competencies.

Zhu [22] argues that with AI and MT increasingly dominating routine translation tasks, human translators must cultivate skills that machines cannot replicate — particularly creativity and cultural sensitivity. Zhu's empirical research, involving a semester-long integration of transcreation in translator training, demonstrated measurable improvements in students' perceived employability, thereby underscoring the need for curricula to integrate creative adaptation skills, especially relevant in marketing, advertising, and intercultural communication contexts.

Other studies focus on pedagogical strategies for integrating machine translation into translator training. Pym and Hao [8] propose a framework wherein students systematically compare human and machine outputs, conduct post-editing, and investigate biases in AI-driven translations. They stress that pre-editing—an often-overlooked technique—can significantly boost MT accuracy while sharpening students' critical thinking. Ayvazyan et al. [2] similarly promote hands-on experimentation, prompting students to compare unaided and AI-assisted translations, assess time-quality trade-offs, and refine MT prompts for better results. Although these approaches recognize the efficiency gains offered by AI, they consistently emphasize that human oversight remains indispensable, particularly in creative domains and literary texts.

A recurring theme is the controversial nature of post-editing (PE), which dominates many industrial

workflows but raises concerns about compensation, quality, and professional identity [19]. While PE can streamline processes, it may also entail limited remuneration and potentially lower levels of job satisfaction. The tension between automation and fair compensation thus emerges as a persistent challenge. Ayvazyan, Torres-Simón, and Pym [3] further explore automation-resistant competencies, identifying transcreation, domain-specific expertise, and client communication as skills that preserve the translator's added value in an AI-driven market. They propose enhanced instruction in project management, post-editing, and prompt engineering, recommending that translator training move beyond conventional per-word pricing models.

Discussing the previously assumed immunity of the creative side of translation to full automation, literary post-editing has attracted increasing attention. Hao, Hu, and Pym [8] compare post-edited outputs and human translations, finding that PE boosts productivity yet risks introducing stylistic inconsistencies due to overreliance on machine-generated phrasing. Students, while initially skeptical of “deceptively fluent” MT outputs, begin to appreciate more interactive MT systems like DeepL and Lilt, which offer alternative suggestions and foster higher degrees of human control.

Overall, the literature converges on three key unresolved issues. First, translating creativity as a somewhat insulated skill of a human translation into curricular design remains challenging. A separate issue arises when teaching post-editing in specialized fields, each of which requires domain-specific knowledge and the ability to identify terminological or stylistic inaccuracies that machine outputs may obscure. Finally, ensuring equitable compensation and sustainable career paths in an AI-driven industry presents an ongoing concern, urging stakeholders to explore enhanced professional roles.

1.4. Study goal and tasks

This article aims to assess and propose targeted reforms for translator training curricula at Ukrainian higher education institutions. Specifically, the study addresses the following tasks:

- Analyze current curricula to determine gaps in language proficiency outcomes against CEFR and EMT standards.
- Evaluate the impact of entry-level proficiency variability among students due to existing admission policies.
- Identify curricular deficiencies regarding translation technology competencies, translation project management, and automation-resistant translation skills.
- Explore potential solutions to bridge the aforementioned gaps.

1.5. Course of solutions proposed in the article

The article begins by examining proficiency discrepancies resulting from the current Ukrainian

university admission policy, assessing the feasibility of achieving EMT-required language proficiency within existing curricular frameworks. It then outlines the impact of mixed-ability classroom environments on student progression and proposes measures to standardize language proficiency at the entry point. Subsequently, the study recommends curricular adjustments to integrate comprehensive training in machine translation, post-editing, translation technologies, and project management, explicitly aligning Ukrainian translator training programs with EMT competencies and EU market requirements.

2. MODERNIZATION OF TRANSLATOR TRAINING UNDER AI ADVANCES AND INTERNATIONAL STANDARDIZATION

2.1. Object of the research

The object of this research is the evolving paradigm of translator training in Ukraine, driven by two principal factors: the rise of artificial intelligence (AI) in global language services and the country's growing need to align with European Union (EU) standards. The focus lies on how academic institutions can modernize their curricula to meet both technological and policy-driven requirements.

2.2. Subject of the research

The processes and criteria underpinning the modernization of Ukrainian translator education to meet AI-based industry demands while ensuring compliance with European Union standards for language proficiency and professional competencies that already exist or are newly emerging as the translator role is being redefined.

2.3. Theoretical foundations

This research is grounded in established theories and models from the field of translator training, drawing on several key frameworks that inform curriculum design, competence acquisition, and assessment methodologies. Central to modern translator education are competence-based models that delineate the multifaceted skills required of professional translators. Building on foundational contributions, current theorists emphasize the integration of linguistic and extralinguistic abilities, technological literacy, and domain-specific knowledge. These models guide the structuring of course objectives, pedagogical techniques, and evaluation criteria in translator training programs.

The EMT framework [7] provides a comprehensive outline of competencies needed for translators working in complex, multilingual contexts. It prioritizes language and culture proficiency, translation service provision, technological skills, project management, and professional/ethical behavior — all of which must be demonstrably taught, practiced, and assessed within academic curricula. The EMT also promotes a market-oriented perspective, urging translator training

programs to adapt continuously to technological innovations and industry demands.

As translator trainees often need at least two working languages at an advanced (C1 or above) level, the CEFR serves as a benchmark for linguistic development. Beyond merely categorizing proficiency levels, the CEFR provides practical descriptors that inform both curriculum planning — particularly regarding language skills progression (**Table 1**) [12] — and the design of placement and exit assessments. This alignment ensures that learners' language acquisition goals dovetail with the broader professional requirements of translation practice.

Table 1

Cumulative and incremental guided study hours required for CEFR progression

CEFR Level	Cumulative Hours Range	Incremental Hours Range
A1	90-100	90-100
A2	180-200	90-100
B1	350-400	170-200
B2	500-600	150-200
C1	700-800	200-300
C2	1000-1200	300-400

Recent developments in neural machine translation (NMT) and large language models (LLMs) have prompted a shift in translator competence frameworks. Contemporary training theories now advocate a socio-constructivist approach, where students learn to critically engage with AI outputs, refine post-editing techniques, and develop strategies for identifying and correcting errors. This pedagogical orientation encourages reflection, collaboration, and iterative experimentation, aligning with theories in translator education that emphasize real-world tasks and problem-solving under authentic conditions.

Within an EU-oriented paradigm, this means instructors and program designers must account for multicultural communication, domain-specific specialization, and the complexities of cross-border translation projects. By situating translator training within actual market demands, these theories reinforce the importance of project-based learning, internships, and partnerships with industry stakeholders.

2.4. Material and methods of research

This study adopted a mixed-methods approach, integrating both quantitative and qualitative data to assess the modernization of translator training in Ukraine. Three major universities - Taras Shevchenko National University of Kyiv (KNU), Ivan Franko National University of Lviv (LNU), and V. N. Karazin Kharkiv National University (KhNU) - were selected as primary data sources due to their established translator training programs.

Quantitative data were collected from official university documents and course catalogs, particularly focusing on admission pathways for undergraduate and graduate programs. This included analysis of ECTS credit distribution (**Table 2**) and required language proficiency levels to evaluate the extent to which current entry requirements align with European Master's in Translation (EMT) guidelines.

Table 2

Language ECTS credits and guided study hours allocated to undergraduate training programs at KNU, LNU, KhNU

University	ECTS Credits (English)	Guided Hours (English)	ECTS Credits (second language)	Guided Hours (second language)
KNU	42	630	25	375
LNU	48	720	31	465
KhNU	42	630	41	615

Qualitative data comprised a systematic review of existing master's curricula, including syllabi and program descriptions, to determine whether they emphasize theoretical research or incorporate practical translation competencies. Particular attention was paid to the integration of translation technology tools (e.g., machine translation, post-editing) and project management components in response to industry needs.

In parallel, we conducted a comparative examination of policy and procedural documents for each institution's admissions process, paying special attention to optional English testing at the undergraduate level and the alignment of master's program requirements with CEFR-based proficiency thresholds. The combined insights from quantitative ECTS data and qualitative curriculum evaluations were then synthesized to draw conclusions about the preparedness of Ukrainian translator education programs to meet both national and EU accession demands, as well as the growing influence of AI-based workflows in the translation industry.

2.5. Results and Discussion

2.5.1. Influence of the NMT and mixed-ability classes

The NMT is optional for English, creating heterogeneous proficiency levels in first-year cohorts. Approximately half of all incoming students enroll on a contract basis, bypassing stricter language thresholds. Consequently, instructors often face classes where advanced students are slowed by those at or below B1. This dynamic obstructs cohesive progression to C1, a core requirement for EMT.

To address this, one proposed solution is implementing mandatory English testing by incorporating a compulsory English exam within the NMT for undergraduate translation programs and enforcing a minimum score to establish a consistent baseline. If this is not feasible, universities can bridge the

skill gap through enhanced ECTS allocation, providing additional credits to students with lower English proficiency and ensuring that all translation program students can realistically reach C1 by graduation. This level should then be assessed as part of the admission process for graduate translation programs in English.

2.5.2. EU translation compliance and EMT alignment

Ukraine's prospective EU membership necessitates large-scale legal and administrative translations that conform to European standards. Although LNU, KNU, and KhNU each allocate enough hours for a B1 student to reach C1 in English, incoming cohorts frequently include students with suboptimal English proficiency. Table 3 reveals that bridging the gap from A2 to C1 could be only possible at LNU. For a second foreign language, shortfalls are even more pronounced, as none of the universities meet the over 1000 guided hours needed to raise an A0 learner to C1.

Table 3

Potential levels achieved based on allocated English and second language hours

University	English Start Level: A2	English Start Level: B1	English Start Level: B2	Second language Start Level: A0
KNU	B2+	C1	C1+	B1
LNU	C1	C1+	C2	B1+
KhNU	B2+	C1	C1+	B2

To address these gaps, proposed solutions include increasing credit allocation for second languages, ensuring that students starting from A0/A1 can realistically achieve C1 by graduation and meet EMT requirements in both foreign languages. Alternatively, a nationwide baseline for second-language proficiency at graduation could be established, making it a requirement for translation program degrees that include two foreign languages. This would be reinforced through standardized exams and adjustments to graduate curricula, ensuring that second-language proficiency reaches at least C1 within the first half of the master's program.

2.5.3. Admission and structural issues within Master's programs

Master's-level curricula are often classified as Educational-Scientific, rather than Educational-Professional focusing on theoretical research over practical translation techniques. Moreover, the Unified Entrance Exam typically caps English proficiency at B1-B2, which is insufficient for EMT compliance. Professional Exams rarely include comprehensive language proficiency testing and lack technological components such post-editing with CAT-tools, and mainly focus on translation analysis and old-school unaided written translation, which hardly reflects the necessary translation skills and competencies.

To remedy these shortcomings, proposed measures include revising admission criteria to require at least

C1-level proficiency for entry into master's translation programs and expanding the professional exam to assess computer-aided translation and technology skills. Additionally, master's program tracks should be more clearly defined in both program names and course offerings: research-oriented courses should be available for those pursuing translation studies and academic careers, while professional-oriented master's degrees should emphasize practical training and job-specific skills for advanced translator preparation.

2.5.4. Advanced AI Integration and Future-Proofing Translation Training in the Age of Automation

Although universities in the country have introduced limited modules on machine translation (MT) and post-editing (PE), these offerings generally lag behind the industry's widespread adoption of neural MT workflows in sectors such as e-commerce, IT, and life sciences [19]. Moreover, while post-editing now ranks among the most common services within Language Service Providers (LSPs), concerns persist regarding the low compensation and perceived lack of career progression associated with PE tasks [8].

Currently, MTPE must play a rather vital role in university translation teaching, especially in the context of integrating advanced AI-driven translation tools. The educational program for translators at the bachelor's and master's level should include a course on machine translation post-editing. For bachelors, this could be a 10-credit introductory practical course called "Fundamentals of Machine Translation Post-Editing" that will give a general idea of this discipline and allow them to gain basic knowledge of this process and acquire basic post-editing skills. For master's students, a more detailed post-editing course, Advanced MTPE, should be introduced, designed for 30 credits, which will include both lectures and practical classes in several key areas where MTPE can be effectively incorporated into translation curricula: skill development (practical application providing students with hands-on experience in working with machine-generated translations, which may help them understand how to assess the quality of AI outputs and make necessary adjustments to improve accuracy and fluency, critical analysis by engaging in post-editing, students may develop critical analysis skill learning to identify errors, ambiguities, and areas where the machine translation lacks contextual understanding, enabling them to refine their linguistic and cultural expertise, industry relevance to prepare them for the translation job market as the demand for translators proficient in MTPE is constantly growing in the industry (by incorporating this practice into the curriculum, universities can better prepare students for careers in translation, localization, and content creation, where post-editing skills are increasingly required), collaboration with translation technology as learning MTPE emphasizes the collaborative nature of modern translation work with students mastering

how to work alongside AI tools, thereby understanding how to leverage these technologies to enhance their productivity and the quality of their translations). It must be noted that starting in the next academic year, 2025-2026, the Educational and Research Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv is to introduce a machine translation post-editing course for first-year master's students majoring in Translation and Interpretation.

At the undergraduate level, programs should be reconfigured to incorporate robust skills in post-editing, pre-editing, and automated workflow optimization. Students would benefit from guided exercises in analyzing and refining outputs from widely used MT engines—such as DeepL, Google MT, or ModernMT—thereby developing the critical thinking required to identify subtle mistranslations and address "deceptive fluency" [8]. In addition, universities should strengthen instruction in specialized fields, including legal and technical translation, given Ukraine's projected need for high-precision, regulation-compliant services. Furthermore, curricula must expand the scope of translation management training; many current programs offer only cursory coverage of this domain, despite its growing relevance as project managers increasingly oversee complex, technology-intensive assignments [1; 19].

Educational-professional graduate programs should subsequently build on these foundations by emphasizing advanced automation strategies, field specialization, and entrepreneurial skills. Students at this stage not only need to master post-editing workflows but also require instruction on customizing MT engines for specific tasks and refining prompt engineering techniques. The integration of specialized modules on Regulatory and Compliance Translation or Diplomatic and Institutional Translation & Interpretation—would better prepare graduates for high-stakes, large-scale translation endeavors, in line with Ukraine's EU accession trajectory. Additionally, graduate curricula should focus on equipping students with project management, business analytics, and leadership capabilities, reflecting the industry's shift from per-word billing to hourly or project-based models [3; 8].

3. CONCLUSION

This study has provided a comprehensive analysis of current challenges and curricular gaps within Ukrainian translator education, particularly highlighting the critical impact of rapid advancements in machine translation (MT) and artificial intelligence (AI), alongside the country's strategic move towards alignment with European Union (EU) translation standards. The findings indicate that Ukrainian translator training must undergo significant reform to effectively respond to technological innovations and meet international standards.

The theoretical significance of this research lies in its detailed exploration of the interface between evolving AI-driven translation technologies and traditional translation education frameworks. It enriches existing translator training theories by emphasizing the integration of technological competencies such as machine translation post-editing (MTPE), pre-editing, and translation project management within a competence-based curricular model aligned with the European Master's in Translation (EMT) framework. Crucially, the study underscores the necessity of significantly enhancing language training so students can proficiently post-edit outputs from AI and neural machine translation, and expand their competencies beyond routine translation tasks toward more complex, specialized, and creative translation roles.

The results obtained in this study can be generalized beyond Ukraine to other contexts experiencing similar technological disruptions and international standardization demands. The demonstrated need

for structured interventions to address mixed-ability student groups, proficiency standardization, and curricular adaptations provides a valuable reference model for educational institutions internationally, particularly in regions undergoing integration into multilingual, multicultural frameworks.

Looking forward, specific prospects for further research include empirical studies evaluating the effectiveness of proposed curricular reforms, particularly the implementation of advanced MTPE courses at both undergraduate and master's levels. Additional research should also explore the long-term impacts of integrating translation technologies on graduates' employability and professional trajectories, assessing how well these educational adjustments meet evolving market demands. Furthermore, comparative studies across different national contexts could offer deeper insights into best practices and foster broader adoption of innovative translator education strategies globally.

REFERENCES

1. American Translators Association. (n.d.). *Machine translation*. Retrieved from <https://www.atanet.org/client-assistance/machine-translation/>
2. Ayvazyan, N., Hao, Y., & Pym, A. (2024). *Things to do in the translation class when technologies change: The case of generative AI*. In Y. Peng, H. Huang, & D. Li (Eds.), *New advances in translation technology* (pp. 125-140). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-2958-6_11
3. Ayvazyan, N., Torres-Simón, E., & Pym, A. (2024). *What kind of translation literacy will be automation-resistant?* In Y. Peng, H. Huang, & D. Li (Eds.), *New advances in translation technology* (pp. 141-159). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-2958-6_7
4. Biel, Ł. (2023). From national to supranational institutionalisation: A microdiachronic study of the post-accession evolution of the Polish Eurolect. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 31(4), 672–689. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2025870>
5. Cameron, D. R. (2004). *The challenges of EU accession for post-communist Europe*. CES Central & Eastern Europe Working Paper No. 60.
6. Collingridge, T. (2024). An in-depth guide to survey translation. *Global Lingo*. Retrieved from <https://global-lingo.com/an-in-depth-guide-to-survey-translation/>
7. European Commission. (2022). European Master's in Translation (EMT) competence framework 2022. Retrieved from: https://commission.europa.eu/document/download/b482a2c0-42df-4291-8bf8-923922ddc6e1_en?filename=emt-competence_fw_2022_en.pdf
8. Hao, Y., Hu, K., & Pym, A. (2024). *Who's afraid of literary post-editing? Performances and reflections of student translators*. In Y. Peng, H. Huang, & D. Li (Eds.), *New advances in translation technology* (pp. 159-175). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-2958-6_13
9. Intento. (2024). *The State of Machine Translation 2024: An independent multi-domain evaluation of Machine Translation engines and Large Language Models*. Retrieved from <https://inten.to/machine-translation-report-2024/>
10. Karaban, V. I., & Karaban, A. V. (2021). Chy nastaie vzhe era khudozhn'oho mashynnoho perekladu?(kontekstual'ni pomylyky mashynnoho perekladacha DeepL)? [Is the era of literary machine translation already here (contextual errors of DeepL machine translator)?]. *Mova i kul'tura*. Kyiv, 23(1), 438-445.
11. Karaban, V., & Karaban, A. (2024). AI-translated poetry: Ivan Franko's poems in GPT-3.5-driven machine and human-produced translations. *Forum for Linguistic Studies*, 6(1). <https://doi.org/10.59400/fls.v6i1.1994>
12. Knight, B. (2018). *How long does it take to learn a foreign language?* Cambridge University Press. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/elt/blog/wp-content/uploads/2018/10/How-long-does-it-take-to-learn-a-foreign-language.pdf>
13. LanguageWire. (n.d.). *Top translation companies by revenue 2024*. LanguageWire. Retrieved from <https://www.languagewire.com/en/blog/top-translation-companies>
14. Lionbridge. (n.d.). *Translation and localization services*. Lionbridge. <https://www.lionbridge.com/>
15. Marie, B. (2022). An automatic evaluation of the WMT22 general machine translation task. *arXiv preprint arXiv:2209.14172*.
16. Ozolins, U. (2003). *Language policy and translation in the post-Soviet Baltic States*. Multilingual Matters.

17. POEditor. (2023). *Translation statistics: Insights from the industry*. Retrieved from <https://poeditor.com/blog/translation-statistics/>
18. RWS. (n.d.). *AI-enabled technology in translation*. Retrieved from <https://www.rws.com/>
19. Sánchez-Castany, R. (2024). *Industry insights about translation technologies: Current needs and future trends*. In Y. Peng, H. Huang, & D. Li (Eds.), *New advances in translation technology* (pp. 83-101). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-2958-6_6
20. Stepes. (n.d.). *Machine translation services and MTPE*. Retrieved from <https://www.steps.com/>
21. Wang, H., Wu, H., He, Z., Huang, L., & Church, K. W. (2022). Progress in machine translation. *Engineering*, 18, 143-153.
22. Zhu, M. (2023). Sustainability of translator training in higher education. *PLoS ONE*, 18(5), Article e0283522. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0283522>

The article was received by the editors 24.03.2025

The article is recommended for printing 28.04.2025

Карабан В'ячеслав Іванович – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка; e-mail: v.karaban@knu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4229-2641>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=NBIUOhwAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Viacheslav_Karaban.

Карабан Анна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Київського національного університету імені Тараса Шевченка; e-mail: a.karaban@knu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1101-4227>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=upUgr-EAAAAJ&hl>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Anna-Karaban>.

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В УКРАЇНІ: ІНТЕГРАЦІЯ З AI ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ

Стаття присвячена аналізу важливих викликів у сфері підготовки перекладачів в Україні, спричинених стрімким розвитком штучного інтелекту (ШІ) та нейронного машинного перекладу (НМП), і наголошує на важливості адаптації національної освіти до міжнародних перекладацьких стандартів. Новітні досягнення у сфері ШІ та нейронного машинного перекладу суттєво підвищили ефективність та точність перекладу, впливаючи на роль перекладачів у світі та актуалізацію необхідності адаптації освітніх підходів. Метою дослідження є виявлення прогалин у мовній підготовці, технологічних компетенціях перекладача та навичках, стійких до автоматизації, в існуючих навчальних програмах з перекладу українських закладів вищої освіти, а також розробка цільових рекомендацій для їх усунення. У дослідженні застосовано змішаний метод аналізу, що охоплює кількісні дані навчальних програм та якісні оцінки документації. Основні результати свідчать про значні розбіжності у початковому рівні мовної підготовки студентів, недостатню інтеграцію технологій перекладу та неадекватну підготовку до пост-редагування машинних перекладів. Висновки дослідження підкреслюють необхідність суттєвого посилення мовної підготовки, що дозволить студентам ефективно виконувати пост-редагування текстів, створених ШІ, та вирішувати складні завдання, які виходять за межі рутинного перекладу. Запропоновано запровадити стандартизоване тестування мовної компетенції, перебудову навчальних програм за стандартами Європейського магістра перекладу (ЕМТ) та курси з пост-редагування машинного перекладу (МТРЕ). Подальші дослідження мають емпірично оцінити ці реформи та порівняти міжнародний досвід.

Ключові слова: машинний переклад, модернізація програм, переклад з використанням ШІ, перекладацька компетенція, підготовка перекладачів, пост-редагування.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2025

Стаття рекомендована до друку 28.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-14
УДК 81'25'373.46:32]:378.147

Д. М. Котляров

старший викладач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна; e-mail: d.m.kotlyarov@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-9046>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&img=%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE+%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%B%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B2&authuser=2&user=dRY1UGoAAAAJ>;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro_Kotlyarov

Навчання перекладу суспільно-політичної лексики майбутніх перекладачів

У статті досліджується рівень володіння загальнополітичною термінологічною лексикою студентів, які вивчають англійську мову як другу іноземну, на етапі початку навчання перекладу. Основною метою роботи є визначення впливу одного розділу (візити/зустрічі/прийоми) спеціального курсу «Політичний переклад. Перші кроки» на формування відповідних компетентностей у студентів. Для досягнення цієї мети було сформульовано гіпотезу, розроблено методику дослідження, яка включала тестові завдання з перекладу загальнополітичної термінології, та проведено експериментальний зріз. У ході експерименту студенти були поділені на контрольну та експериментальну групи, причому перша група проходила підготовку в руслі затвердженної освітньої програми, в той час як остання додатково опрацювала вищезазначений спеціальний курс. Результати тестування показали, що студенти експериментальної групи при перекладі термінологічної лексики вищезгаданої тематики досягли дещо вищих показників при перекладі як з української, так і з англійської мов. Середній рівень прийнятності відповідей у них склав 87%, тоді як у контрольній групі — 79%. Попередні отримані дані свідчать про те, що спеціалізований курс загалом, і його розділ (візити/зустрічі/прийоми) зокрема, має позитивний вплив на розширення термінологічного лексикону студентів і покращення їхніх перекладацьких навичок. З огляду на невеликий розрив у показниках груп, отримані результати потребують додаткової перевірки з іншими експериментальними передумовами. Кінцеві результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення методики викладання перекладу політичних текстів, а також для подальших досліджень у сфері професійної підготовки майбутніх перекладачів.

Ключові слова: експериментальний зріз, загальнополітична термінологія, навчання перекладу, переклад, спеціалізований курс, тестування.

Як цитувати: Котляров, Д. (2025). Навчання перекладу суспільно-політичної лексики майбутніх перекладачів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 133-138.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-14

In cites: Kotlyarov D. (2025). Teaching translation of sociopolitical vocabulary to future translators/interpreters. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 133-138.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-14

1. ВСТУП

Переклад англomовних суспільно-політичних текстів вимагає певних передумов, до яких, зокрема, відносяться необхідний обсяг предметних знань, володіння термінологією, характерною для відповідної сфери, а також знання принципів адекватного перекладу термінології мовою перекладу (у нашому випадку – українською).

Аналіз останніх публікацій та досліджень.

Попередні дослідження у цій галузі здебільшого зосереджуються на класифікації термінів та принципах їх адаптації до мовних норм перекладу. Зокрема, досліджувалася термінологія у галузі кіберправа та вивчалася залежність вибору способу передачі термінологічних одиниць від їхньої структури [1]. Інші розвідки [2] демонструють, що успішний переклад галузевих текстів залежить від глибокого розуміння їхньої контекстуальної природи. Вивчення ролі контекстуального підходу в підвищенні ефективності засвоєння іншомовної термінології у спеціалізованих текстах [9] засвідчило, що він є актуальним для навчання перекладу суспільно-політичних матеріалів. Одержані дані неспростовно доводять, що ефективне засвоєння термінології залежить від здатності студента аналізувати текст у контексті його функції, жанру та комунікативного завдання.

Окрему увагу приділяють методології навчання перекладу суспільно-політичних текстів. Зокрема, дослідники [5] зазначають, що вивчення перекладацьких стратегій повинно враховувати не лише мовні та мовленнєві, але й культурно-політичні аспекти. Інші науковці [7] підкреслюють значення аналізу текстових функцій, що є особливо важливим при перекладі суспільно-політичних текстів.

Незважаючи на наявність численних розвідок, у цій сфері залишається чимало молододосліджених ділянок, однією з яких є питання доцільності пропедевтичного курсу навчання політичної термінологічної лексики на початковому етапі навчання майбутніх перекладачів, що вивчають англійську мову як другу іноземну. Оскільки загальний час на вивчення іноземної мови та перекладу є обмеженим, виникає проблема оптимального використання наявного його бюджету. Якщо засвоєння такої лексики може мимовільно відбуватися в процесі вивчення англійської мови без спеціальної уваги до цього шару термінології, то, можливо, раціональним є покласти відповідальність за таке засвоєння на курс загальної англійської мови. З іншого боку, практика викладання не дає підстав для надмірного оптимізму в цьому аспекті. Таким чином, видається, що це питання потребує спеціального вивчення. Саме відсутність подібних праць і обумовлює актуальність цього дослідження.

Мета дослідження: встановити обсяг загальнополітичного термінологічного лексикону студентів (в темі «візити/зустрічі/прийоми»), які вивчають англійську мову як другу іноземну, на

початковому етапі навчання перекладу, а також визначити ступінь впливу відповідного розділу спеціалізованого пропедевтичного курсу («Політичний переклад. Перші кроки») на обсяг такого лексикону.

Завдання дослідження: (1) сформулювати гіпотезу дослідження; (2) відібрати репрезентативну загальнополітичну термінологічну англomовну лексику в мажах згаданої теми, володіння якою забезпечило б задовільне розуміння відповідних англomовних текстів та їх переклад українською мовою; (3) відібрати випробуваних, які були б репрезентативними для студентів, що вивчають англійську мову як другу іноземну, на початковому етапі навчання перекладу; (4) розподілити випробуваних на експериментальні та контрольні групи; (5) провести пропедевтичний курс навчання в експериментальній групі; (6) визначити процедуру перевірки ступеня володіння випробуваними загальнополітичною термінологічною лексикою; (7) скласти тестові завдання для згаданої перевірки; (8) провести зріз для визначення ступеня володіння політичною лексикою студентами експериментальної та контрольної груп; (9) скласти таблиці для фіксації результатів названого зрізу; (10) провести необхідні підрахунки для репрезентації результатів зрізу у цифровій формі; (11) провести порівняльний аналіз одержаних числових результатів для встановлення відмінності між випробуваними експериментальної та контрольної груп або відсутності таких відмінностей; (12) ґрунтуючись на результатах такого аналізу, сформулювати попередні висновки щодо ступеня валідності гіпотези дослідження (див. далі); (13) окреслити перспективи подальшого дослідження.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Об'єкт дослідження: процес формування термінологічної компетентності студентів-перекладачів у рамках спеціалізованого курсу.

Предмет дослідження: методи та інструменти навчання, що сприяють засвоєнню та активному використанню галузевої термінології у процесі підготовки майбутніх перекладачів.

Методи дослідження.

В процесі вирішення **першого завдання**, ми сформулювали гіпотезу та контргіпотезу нашого дослідження.

Гіпотеза: обсяг загальнополітичного термінологічного лексикону студентів, які вивчають англійську мову як другу іноземну, і не проходили спеціального відповідно спрямованого курсу на етапі початку навчання перекладу, може бути недостатнім, оскільки згадана спеціалізована лексики недостатньо часто трапляється в текстах загального спрямування, на яких ґрунтується викладання англійської мови.

Контргіпотеза: обсяг загальнополітичного термінологічного лексикону студентів, які вивчають

англійську мову як другу іноземну, і не проходили спеціального відповідно спрямованого курсу на етапі початку навчання перекладу, може бути достатнім, оскільки згадана спеціалізована лексики достатньо часто трапляється в текстах загального спрямування, на яких ґрунтується викладання англійської мови.

Для вирішення **другого завдання** ми проаналізували оригінальні англомовні тексти політичного спрямування (Guardian [4]; VOA [8]; Kyiv Post [6]) і виявили, що найчастотнішою темою новин є візити/зустрічі/прийоми. В рамках цієї теми ми відібрали 20 найбільш репрезентативних англомовних лексичних одиниць термінологічного характеру, які (а також 20 їхніх українськомовних відповідників) увійшли до матеріалу дослідження.

При розв'язанні **третього, четвертого і п'ятого завдань** ми відібрали випробуваних для проведення експериментального дослідження. Ними стали студенти третього курсу факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, які навчалися за спеціальністю «Іноземна мова та література (переклад включно)» і вивчали англійську мову як другу іноземну. До складу групи А (експериментальної) увійшли 15 студентів, які протягом трьох місяців (26 аудиторних годин) проходили спеціальний відповідно спрямований курс «Політичний переклад. Перші кроки», 3 чоловіки, 12 жінок, віком від 20 до 22 років. До групи Б (контрольної) увійшли 15 студентів, які не проходили згаданого курсу, 1 чоловік, 14 жінок віком від 20 до 21 року. Ступінь володіння англійською мовою випробуваних в обох групах відповідав рівням B1-B2 за класифікацією Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [3]. Для забезпечення рівності контрольної та експериментальної груп, ми ретельно порівнювали випробуваних у кожній групі, встановивши корельовані пари в обох групах.

Під час вирішення **п'ятого завдання** ми зробили загальну процедуру проведення експериментального зрізу. Студентам пропонувалося письмово перекласти слова та словосполучення, які відносяться до загальнополітичної термінологічної лексики. Студентам пояснили: «Сьогодні буде проведено тестування для визначення вашої здатності знаходити відповідники загальнополітичної термінологічної лексики в мові перекладу. Для цього ви одержите список слів та словосполучень англійською мовою, до якого у правій колонці вам слід написати відповідник українською мовою, а потім – список українськомовних слів, до яких слід дати англійські відповідники. Навіть якщо ви не зовсім упевнені, як перекласти те чи інше слово чи словосполучення, намагайтеся запропонувати хоч якийсь варіант; можливо, він виявиться прийнятним. Результати цього тестування буде враховано при виведенні загальної оцінки за роботу в

семестрі». Після цього студентам роздавали список 1 (переклад з англійської мови) і давали 10 хвилин на виконання завдання. По закінченні встановленого часу, роботи збиралися, а студентам видавався список 2 (переклад з української мови), з яким вони працювали протягом наступних 10 хвилин, після чого ці роботи теж збиралися.

У процесі вирішення **шостого завдання** ми склали тестові завдання для проведення експериментального зрізу. Згадані завдання подавалися у двох списках по 20 одиниць у кожному: 1 – список англійських фразеологічних одиниць, 2 – список українських фразеологічних одиниць. Лексика обох списків відбиралася таким чином, щоб звести до мінімуму використання таких «найпростіших» способів перекладу, як транскодування та калькування.

В результаті до списків 1 та 2 увійшли наступні одиниці:

СПИСОК 1	
accord on visa-free travel	угода про безвізовий проїзд
air defense	система протиповітряної оборони
be of the view that...	дотримуватися думки щодо...
call off	припинити
call on	звернутися з проханням
counterpart	колега (відповідна посада іншої сторони)
distinguished guests	високі гості
dominate	складати більшість
exchange speeches and opinions on	обмінюватися промовами та думками щодо
forge closer ties	налагодити більш близькі стосунки
form a joint peacekeeping force	формування спільних миротворчих сил
forthcoming visit	запланований візит
give a warm reception	тепло прийняти
loose union	слабо централізований союз
lose touch	втрачати зв'язок
point out	вказати на
present mutual interest	становити обопільну зацікавленість
respective ministers	відповідні міністри
slightly alter previous plan	трохи змінити попередні плани
split	розділитися
unanimously	одноставно

СПИСОК 2	
беручи до уваги	considering
бунтівливий	breakaway
в межах/ рамках	in the framework of
вимога	request
відкласти	delay; postpone
двостороння співпраця	bilateral cooperation
захопити (владу)	assume (power)
заявити	declare
на невизначений час	indefinitely
на чолі з	headed by
об'єднання	unification
обмінюватися поглядами	exchange views on
одноставно	unanimously
переважно	predominantly

питання стосовно кордонів	<i>border issue</i>
представники конкуруючих конфесій	<i>rival confessions</i>
припинити	<i>call off</i>
складати більшість	<i>dominate</i>
суперечливий	<i>controversial</i>
які підкоряються	<i>subordinate</i>

Наприклад, при роботі із списком 2 випробуваним пропонувалося заповнити таблицю, фрагмент якої подано далі.

Завдання. Заповніть праву колонку таблиці англомовними відповідниками українських слів і словосполучень, поданих у лівій колонці:

переважно	
питання стосовно кордонів	
представники конкуруючих конфесій	

В межах виконання **сьомого завдання** було проведено експериментальний зріз, а для вирішення **восьмого** – складено таблиці для фіксації його результатів, а для розв'язання **дев'ятого завдання** – проведено необхідні підрахунки для репрезентації результатів зрізу у цифровій формі.

Під час перевірки робіт студентів викладач перевіряв прийнятність варіантів, запропонованих студентами. Прийнятним вважався будь-який варіант, який може бути вжито для передачі відповідного слова чи словосполучення, навіть якщо цей варіант не збігається з ключом викладача. Якщо варіант був прийнятним, викладач ставив напроти відповідно рядка в роботі студента знак «+» (плюс), а якщо неприйнятний або взагалі відсутній – то знак «-» (мінус). Наприклад:

переважно	<i>predominantly</i>	+
питання стосовно кордонів	<i>border issue</i>	+
представники конкуруючих конфесій	<i>concurring confessions</i>	-

Далі підраховувалась кількість знаків «+» (плюс) у конкретного студента, яка ділилася на загальну кількість слів (словосполучень) у даному списку. Наприклад, якщо випробувана 1 (група А, експериментальна) мала 15 прийнятних варіантів у списку 1, а загальна кількість слів (словосполучень) у даному списку складала 20, то загальний відсоток прийнятності відповідників, запропонованих цією випробуваною, складав: $15 : 20 = 0,75 \times 100\% = 75\%$. Цей результат заносився у загальну таблицю, а потім підраховувався процент прийнятності запропонованих варіантів випробуваними групи А (експериментальної), з одного боку, та групи Б (контрольної) – з іншого.

Результати таких підрахунків стосовно випробуваних групи А (експериментальної) подано в таблиці 1.

Табл. 1

Результати (у відсотках) виконання тесту з перекладу загальнополітичної термінологічної лексики випробуваними групи А (експериментальної). Умовні позначення: m – середнє значення

Table 1

The results (in percent) of the test on the translation of general political terminology by the participants of Group A (experimental). Symbols: m - mean value

Студенти (група А)	Список 1 Переклад з англійської	Список 2 Переклад з української	m
1.	100	100	100
2.	96	97	97
3.	100	89	95
4.	95	97	96
5.	93	97	95
6.	98	98	98
7.	61	96	79
8.	96	84	90
9.	93	80	87
10.	75	57	66
11.	85	56	71
12.	73	75	74
13.	76	95	86
14.	87	46	67
15.	98	77	88
m по групі	89	84	87

Табл. 2

Результати (у відсотках) виконання тесту з перекладу загальнополітичної термінологічної лексики студентами групи Б (контрольної). Умовні позначення: m – середнє значення

Table 2

The results (in percent) of the test on the translation of general political terminology by students of Group B (control). Symbols: m - mean value

Студенти (група Б)	Список 1 Переклад з англійської	Список 2 Переклад з української	m
1.	91	84	88
2.	60	57	59
3.	80	87	83
4.	85	80	83
5.	87	90	89
6.	90	98	94
7.	93	80	87
8.	73	75	74
9.	50	46	48
10.	75	89	82
11.	61	96	79
12.	85	56	71
13.	76	95	86
14.	83	85	84
15.	76	77	77
m по групі	78	80	79

Як випливає з таблиці 1, середній відсоток прийнятності відповідників при перекладі з англійської мови складає 89%. Максимальні результати при перекладі з англійської мови показала випробувана (B)1 та B 3 (100%), а найнижчі – B7 (61%). Однак при перекладі з української мови цей відсоток є дещо нижчим – 84%. Найвищі результати цього разу знову показала B1 (100 %), а найнижчі показники спостерігаються у B14 (46%). Таким чином, середній відсоток прийнятності відповідників з обох мов складає 87%.

Результати підрахунків стосовно випробуваних групи Б (контрольної) подано в таблиці 2.

Як очевидно з таблиці 2, середні показники прийнятності при перекладі з англійської мови дорівнюють 78%. Найкращі результати під час перекладу з англійської мови – у B7 (93%), а найгірші – у B9 (50%). Також як і в експериментальній групі, загальні показники при перекладі з української мови в контрольній групі є дещо кращими (80%), порівняно з перекладом з англійської – 78%. Найкращі показники у цьому сегменті (з української мови) продемонструвала B6 (98%), а найнижчий результат зафіксовано у B9 (46%). Отже, середній рівень прийнятності відповідників з обох мов складає 79%.

В межах виконання завдання десять проведено порівняльний аналіз показників випробуваних експериментальної і контрольної груп, за результатами якого встановлено помірну перевагу випробуваних експериментальної групи. Ця перевага помітна практично за всіма параметрами: загальний рівень прийнятності запропонованих варіантів відповідників в експериментальній групі вищий, ніж у контрольній як загалом (87% проти 79%), так і за обома напрямками перекладу. У сегменті перекладу з англійської мови перевага експериментальної групи становить 11%: 89% проти 78%; при перекладі з української мови – 4%: 84 % проти 80%. Хоча випробувані експериментальної групи лише незначною мірою переважають своїх колег у контрольній групі з точки зору розкиду знань – різниця між найвищим і найнижчим параметрами під час перекладу з

англійської мови складає 39% в експериментальній групі і 41% – у контрольній групі, але найкращий показники в експериментальній групі дещо перевищують (7%) аналогічні параметри в контрольній (100% проти 93%), а різниця між найгіршими показниками (11%) виявилась більшою, ніж у найкращих показниках, хоч і досить незначною мірою (61% проти 50%). Трохи інша картина спостерігається в протилежному напрямі перекладу – при перекладі з української мови співвідношення розкиду знань в експериментальній (54%) та контрольній (52%) виявилось майже однаковим, як і різниця між найвищими та найнижчими показниками в групах (100% проти 98% та 46% проти 46%).

3. ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження загалом підтвердило його гіпотезу стосовно того, що обсяг загальнополітичного термінологічного лексикону студентів, які вивчають англійську мову як другу іноземну, і не проходили спеціального відповідно спрямованого курсу на етапі початку навчання перекладу, може бути недостатнім, оскільки згадана спеціалізована лексика недостатньо часто трапляється в текстах загального спрямування, на яких ґрунтується викладання англійської мови. Випробувані, які опрацювали один розділ пропедевтичного курсу, присвячений темі «візити/зустрічі/прийоми», при перекладі фразеологічної лексики відповідної тематики загалом переважають тих, які навчалися лише загальної англійської мови і, вірогідно, рідше зустрічалися із спеціалізованими термінологічними одиницями. Ця перевага стосується обох напрямків перекладу. З іншого боку, згадана перевага є помірною, внаслідок чого наші висновки потребують подальшої перевірки на інших тематичних корпусах загально-політичної термінології (міжнародна співпраця, переговори, вибори, політичні партії і т. п.), можливо, більшого обсягу та із залученням більшої кількості випробуваних, в чому і вбачаємо п е р с п е к т и в и цього дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Черноватий, Л. М. (2020). Перекладознавчі та дидактичні аспекти передачі українською мовою англійських термінів у галузі кіберправа. *Ukrajinský jazyk a kultúra v umeleckom a odbornom preklade v stredoeurópskom priestore*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 118–139.
2. Biel, Ł. (2008). Legal Terminology in Translation Practice: Dictionaries, Googling or Discussion Forums? *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 3(1), 22–38. Retrieved from: https://www.skase.sk/Volumes/JTI03/pdf_doc/BielLucja.pdf
3. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680459f97>.
4. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com>.
5. Hatim, B. & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
6. *Kyiv Post*. Retrieved from: <https://www.kyivpost.com>.
7. Nord, C. (2005). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi.

8. *Voice of America*. VOA News. Retrieved from: <https://www.voanews.com>.

9. Wakabayashi, J. (1996). Teaching medical translation. *Meta*, 41(3), 356–365. <https://doi.org/10.7202/004584ar>.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2025

Стаття рекомендована до друку 30.04.2025

Dmytro Kotlyarov – Senior Lecturer at the Mykola Lukash Department of Translation Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: d.m.kotlyarov@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-9046>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&imq=%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE+%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B2&authuser=2&user=dRY1UGoAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro_Kotlyarov

TEACHING TRANSLATION OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY TO FUTURE TRANSLATORS/INTERPRETERS

The article investigates the level of proficiency in general political terminology vocabulary of students studying English as a second foreign language at the beginning of translation training. The main goal of the work is to determine the impact of the section (visits/meetings/receptions) of the special course “Political Translation. First Steps” on the formation of relevant competencies in students. To achieve this goal, a hypothesis was formulated, a research methodology was developed, which included test tasks on the translation of general political terminology, and an experimental section was conducted. During the experiment, students were divided into control and experimental groups, with the first group receiving training in accordance with the approved educational program, while the latter additionally studied the above-mentioned special course. The testing results showed that students in the experimental group achieved slightly higher performance in translating the terminology of the above-mentioned topic from both Ukrainian and English. The average level of acceptability of the answers in them was 87%, while in the control group it was 79%. Preliminary data indicate that the specialized course in general and its section (visits/meetings/receptions) in particular have a positive impact on expanding the terminological lexicon of students and improving their translation skills. Given the small gap in the indicators of the groups, the results obtained require additional verification with other experimental prerequisites. The final results of the study can be used to improve the methodology of teaching the translation of political texts, as well as for further research in the field of professional training of future translators.

Key words: *experimental assessment, political terminology, specialized course, testing, translation, translation training.*

REFERENCES

1. Chernovatyi, L. M. (2020) *Perekladoznavchi ta dydaktychni aspekty peredachi ukrainskoyu movoyu anglo-movnykh terminiv u haluzi kiberprava*. [Translation and didactic aspects of translating English terms in the field of cyberlaw into Ukrainian.] *Ukrajinský jazyk a kultúra v umeleckom a odbornom preklade v stredoevrópskom priestore*. [Ukrainian language and culture in artistic and professional translation in the Central European space] (pp. 118–139). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove. (in Ukrainian)
2. Biel, Ľ. (2008). Legal Terminology in Translation Practice: Dictionaries, Googling or Discussion Forums? *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 3(1), pp. 22–38. Retrieved from: https://www.skase.sk/Volumes/JTI03/pdf_doc/BielLucja.pdf
3. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680459f97>.
4. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com>.
5. Hatim, B. & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
6. *Kyiv Post*. Retrieved from: <https://www.kyivpost.com>.
7. Nord, C. (2005). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi, 87–110.
8. *Voice of America*. VOA News. Retrieved from: <https://www.voanews.com>.
9. Wakabayashi, J. (1996). Teaching medical translation. *Meta*, 41(3), 356–365. <https://doi.org/10.7202/004584ar>.

The article was received by the editors 10.03.2025

The article is recommended for printing 30.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-15
УДК 81'25:378.147:[159.98+316.6:316.475]

Karolina Puchała-Ladzińska

PhD, assistant professor, University of Rzeszów; e-mail: karolinapuchala1@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2555-8997>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Karolina-Puchala-Ladzinska-2270648717>

Unlocking Students' Potential and Building Rapport: How to Integrate Elements of Coaching and NLP into Translator Training

In today's world, it seems that everyone could benefit from having an occasional coaching session, teachers in particular. This is because they need continuous growth to effectively inspire and motivate their students. In an era where the Internet provides unlimited access to information, schools and teachers are no longer the primary sources of knowledge. Contrary to what a lot of people still tend to believe, the transfer of knowledge and information is no longer the predominant function of schools and other educational institutions.

This paper explores the roles that schools, institutes of higher education and teachers should fulfill in the rapidly changing, technology-driven world. It briefly introduces selected concepts related to coaching and neuro-linguistic programming (NLP), offering practical suggestions for integrating them into translation classrooms with a view to enhancing the process of both teaching and learning. The goal is also to encourage teachers to consider the psychological aspects of being a student – a translation trainee – as well as to view themselves not solely as educators, but also as coaches who strive to bring out the best in their students.

Coaching and NLP provide a valuable range of methods that can help academic professionals and students alike achieve their career objectives while enhancing their well-being and performance. These techniques address important issues like goal-setting and stress management, offering teachers the support they need to thrive in their roles. In the long run, the advantages reach beyond the individual, benefiting students and universities, and contributing to a more vibrant and successful academic environment.

Key words: *coaching, neuro-linguistic programming (NLP), translation teaching, translator training.*

Як цитувати: Пучала-Ладзінська, К. (2025). Розкриття потенціалу студентів та побудова взаєморозуміння: як інтегрувати елементи коучингу та НЛП у підготовку перекладачів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 139-146. DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-15

In cites: Puchała-Ladzińska, K. (2025). Unlocking students' potential and building rapport: how to integrate elements of coaching and NLP into translator training. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 139-146. DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-15

1. INTRODUCTION

Coaching and neuro-linguistic programming (NLP) are still relatively new concepts in Poland, frequently met with skepticism and doubt from those who are unfamiliar with them or only have a vague understanding of what they entail. Some people continue to view these fields in a negative way, dismissing them as courses of “positive thinking” or even a sort of “brainwashing” practice. However, this paper aims to demonstrate that the elements of both coaching and neuro-linguistic programming can be highly valuable when working with students and fostering one’s personal development as a teacher.

Coaching can be understood as a process of “unlocking a person’s potential to maximize their own performance. It is helping them to learn rather than teaching them – a facilitation approach” [11, p. 3]. “The role of the coach is not to guide, direct or instruct, but rather to ‘facilitate’ the client towards their own discoveries, insights and goals” [4, p. 121].

However, there are more definitions of coaching that could be found in literature. Definitions of coaching as viewed from different perspectives are provided by, among others: Kilburg, 2000; Palmer, Stubbs & Whybrow 2003; Brook 2009; Kimsee-House et al. 2011; Passmore and Fillery-Travis 2011. Nevertheless, for the purposes of this paper, coaching will be understood as a process of guiding an individual through a process of change, assisting them in defining specific goals (whether personal or professional), as well as supporting them in accomplishing those goals. The fundamental idea behind coaching is that everyone has talents, strengths, as well as untapped potential that, when activated, can help them reach any goal they set for themselves. The main role of a coach is to assist the individual in discovering and unlocking these internal resources necessary to achieve this goal. A coach acts as an engaged partner in the process of the client’s development, stimulating them with relevant open-ended questions, actively listening to them, and helping them to clarify their objectives. It might be argued that all these elements are inherent in any teacher’s job, as well as in numerous other professions.

Teaching is undoubtedly a profession that requires lifelong learning. A lot of academic educators constitute both research and teaching staff, and this dual function entails a range of responsibilities. On the one hand, they need to constantly update and broaden their knowledge, conduct academic research, engage in research projects, present their findings at conferences, publish articles in their field of specialization, as well as pursue further academic qualifications. On the other hand, they are also expected to educate, inspire, and motivate students, influencing their attitudes and behaviours. The range of responsibilities and tasks faced by any academic teacher is, therefore, very broad and they all seem equally important. In each of these areas, educators can benefit from applying elements of coaching and NLP

principles to obtain the best outcomes. However, prior to introducing the advantages of using these elements in education, it is important to explain what NLP is.

Neuro-linguistic programming, frequently abbreviated to NLP, is a method that was first developed in the United States in the 1970s by two scholars: Richard Bandler – a computer scientist, and John Grinder – a psychologist. It is an interdisciplinary field that combines elements of several fields: psychology, cybernetics, systems theory and neurobiology. The term “neuro-linguistic programming” is composed of 3 elements [7, p. 26]:

- “neuro” – it refers to thought patterns constituting the rational aspect of people’s strategies. Individuals experience the world through senses and this sensory information is processed and stored in their minds with the help of their preferred representation system, whether visual, auditory, kinesthetic, or a combination of these;

- “linguistic” – this element pertains to how individuals use language, both in their internal dialogue, and in interactions with others. NLP makes people aware of the language patterns they use and shows how these patterns affect them and others;

- “programming” – this word refers to the strategies that individuals use in order to make decisions, solve problems, learn, evaluate their actions and achieve the desired results in all areas of their personal and professional life.

Therefore, NLP can be understood as a journey of self-discovery and self-development, as well as a way to bring out the best in oneself and others. It also involves the study of excellent communication – both with oneself, and with others. Hence, both coaching and NLP are applicable in numerous fields, including business, therapy, counseling, and education.

2. COACHING AND NLP IN TRANSLATION CLASSROOM

At the TED conference in May 2013, in his speech entitled “Teachers Need Real Feedback”, Bill Gates stated that nowadays everyone needs a coach, and teachers in particular. This is because teachers require continuous development to effectively inspire their students. This idea seems particularly relevant today since one could argue that schools as educational institutions no longer have the influence they used to. In the age of the Internet and unlimited access to information, schools are no longer the primary source of knowledge, and the young generations are becoming increasingly demanding, requiring that the information they receive is both relevant and accurate. Therefore, contrary to a widely held belief, the traditional role of schools and institutes of higher education – transferring knowledge and information – is no longer their most important function. Today, the key responsibilities of both schools and educators are: to teach effective verbal and non-verbal communication, promote independent

and critical thinking, help students develop problem-solving skills and creativity, as well as discover their talents and strengths, and foster an environment where these talents can be developed and where learning opportunities are found in every situation. With academic knowledge now easily accessible through books, scientific publications and the Internet, contemporary students need something more. They need inspiration and motivation to learn, guidance in discovering their passions and support in pursuing their interests. They need teachers who would believe in them and would encourage and support them in their journey toward achieving their goals. In essence, they need teachers who would also be their mentors and coaches.

As noted by Żylińska [12, p. 40], the most effective education system is one that considers neurobiological factors and embraces students' innate aptitudes and abilities, capitalizing on their natural curiosity, individual talents and internal motivation. This approach ensures brain-friendly teaching and learning, which is the principal aim of neurodidactics. The concept of brain-friendly teaching and learning was also extensively explored by Spitzer in his book *Lernen: Gehirnforschung und die Schule des Lebens* (2002) (English translation: *Learning: The Human Brain and the School of Life*, Polish translation: *Jak uczy się mózg*). In his work, Spitzer examines the learning process from the perspectives of neurobiology, psychology and pedagogy, providing compelling evidence from recent brain research. He convincingly argues that practical conclusions can be drawn from these studies to enhance the teaching process at all levels of education.

2.1 Effective communication – it is impossible not to communicate

Communication is an interaction between at least two people, where each individual is both the sender and the receiver of specific signals, which can be verbal or nonverbal. As observed by O'Connor and Seymour [5, p. 38], people communicate not only through words and sounds, but also through their entire bodies. Even in silence and stillness, individuals still convey information. This aligns with one of the principles of NLP, which states that it is impossible not to communicate. Research shows that in a speech delivered to a group of people, 55% of the impact comes from body language (i.e. posture, gestures and eye contact), 38% of the effect is determined by the tone of voice, and only 7% is based on the content of the speech [5, p. 38]. Effective communication occurs when there is a connection between people, involving their bodies, gestures, and words. In the language of NLP literature, this connection is called "rapport", which involves adapting to another person's body language, tone of voice, and verbal language. Subtly imitating these cues helps to establish rapport, create mutual trust, understanding, and successful communication.

Studies have demonstrated that the stronger the motor coordination between the teacher and the student, the more likely they are to develop a friendly attitude, engage in a conversation and be involved in the communication process [3]. However, in typical classroom or lecture hall settings, where teachers often stand behind a desk in front of the students, effective communication is hindered. The desk or podium acts as a physical and mental barrier that separates the teacher from the students. Therefore, teachers should not hesitate to leave the comfort of their desks and move around the classroom, joining students while they work in pairs or groups. This helps maintain constant communication. It is also beneficial for both the teacher and students if the former actively participates in class activities, rather than solely assigning tasks and awaiting feedback. Some students tend to immediately position themselves at the back of the classroom, but a simple request at the start of the class to come closer, can foster better communication. In addition, teachers should realize that in order to establish rapport with students, students need to feel that they are important to him/her. Therefore, teachers should make an effort to learn and use students' first names. While this might be challenging at the start of the academic year, it is a worthwhile effort that enhances effective communication.

Establishing good contact right at the very beginning allows teachers to build successful relationships with students. As noted by Ready and Burton [7, p. 114], the best teachers are those who are willing to enter their students' world, which, in turn, leads to a better understanding of the subject they teach. This harmonious teacher-student relationship makes all tasks easier. In NLP, this dynamic is referred to as "pacing" and "leading" (ibidem).

Effective communication, according to NLP, also involves skillfully using different sensory modalities that students utilize to process information. These modalities are [7, p. 95]:

- visual – receiving and transmitting information through images;
- auditory – receiving and transmitting information through sounds;
- kinesthetic – receiving and transmitting information through touch, feelings, smells and tastes.

Cianciara and Uściska [1, p. 38] note that a person remembers one-tenth of the information through reading, two-tenths of the information through listening, three-tenths of the information through visual channel, seven-tenths of the information through what they simultaneously see and hear, eight-tenths through what they say themselves, and nine-tenths through what they do. Even though most people use all senses to receive and process information, they tend to favour one particular channel. Some may prefer auditory input (the so-called "auditory learners"), others favour visual stimuli ("visual learners"), and yet others respond

better to movement, touch and emotions ("kinesthetic learners"). These preferences are often reflected in the language a person uses. A perceptive teacher can identify a student's preferred sensory system based on how they speak. For instance, a visual learner might say: "I don't see what you mean", or: "I will turn a blind eye to it", an auditory learner may state: "This does not sound clear", and a kinesthetic student is likely to say: "I'm following your way of reasoning". Therefore, in order to improve communication in the classroom, teachers may try to identify students' preferred sensory systems and adjust their own language accordingly. Since each student may have a different preference, teachers should use language that incorporates all sensory systems. If teachers rely solely on one modality, only a few students will connect, while the rest may disengage. Also, in order to create a conducive learning environment and maintain contact, it helps to design activities that appeal to all sensory modalities. While visual and auditory activities are easy to implement, incorporating kinesthetic elements requires more effort. One example could be a classroom exercise where students move around, have brief discussions on an assigned topic, such as translation problems to identify in a text, solutions to brainstorm, questions to discuss, feedback to provide to each other, etc.). In order to make the activity more dynamic and enjoyable, it could be structured in a "speed-dating" format, where students discuss the topic with a partner for a set amount of time (e.g., 3-4 minutes), before switching to a new partner.

2.2 Promoting independent and critical thinking

Regardless of the subject being taught, independent and critical thinking is a skill that can always be developed and integrated into classes. In today's world, where the Internet provides virtually unlimited access to information, students often struggle to distinguish between reliable and unreliable sources. To address this problem, teachers may design exercises where students compare information on a particular topic from a variety of sources, and collaboratively assess what makes a source trustworthy or otherwise. This is especially relevant for evaluating online resources, such as websites, articles, dictionaries, glossaries, and other publications. Prior to that, the teacher may either provide students with reliability criteria or, alternatively, allow them to establish such criteria themselves. This type of activity may also be applied when assessing the reliability of online dictionaries and other translation tools.

2.3 Encouraging a problem-solving approach – believing that everyone has potential to achieve their goals

Rather than providing students with ready-made solutions to specific problems and requiring to apply them, it seems far more beneficial (for students and teachers alike) to allow them to first identify the problem and then brainstorm possible solutions, which

can later on be tested to determine if they produce the desired results. This approach is also advocated by Piecychna [6, pp. 195–210], who argues that a process-oriented approach to translation adopted in the classroom brings more benefits to students and is conducive to the generation of problem-solving ideas. During the translation process, challenges are likely to arise, such as finding equivalents of specialist terms which are difficult to locate in dictionaries, handling cultural elements that lack equivalents in the target culture, or translating linguistic features like proper names, neologisms, puns or allusions that may appear untranslatable. In fact, all these challenges present an excellent opportunity for the teacher to pause the class for a moment and organize a brainstorming session, encouraging all students to think together and propose different solutions. At this stage, it is important not to dismiss any ideas, but to note them down and later test their effectiveness.

2.4 Developing students' creativity – helping them discover their own potential and talents

I firmly believe that everyone is born with a certain level of creative potential and how it is used depends entirely on the individual. However, if this potential fails to be nurtured, it will fade away, much like any other skill, in line with the "use-it-or-lose-it" principle. Students' creativity can be truly remarkable, and it is amazing to observe how inventive they can be when provided with the right opportunities. To help them develop their creative potential, educators can introduce activities that foster out-of-the-box thinking. While translation may not initially seem like a highly creative activity, certain texts – such as advertising slogans or texts featuring wordplay, puns, and other linguistic devices – offer room for non-schematic thinking. These texts not only stimulate creative thought, but also encourage the use of humor, both of which significantly enhance the learning process. Other examples of activities aimed at promoting creativity in the classroom can be found in: VanGundy, A. 2005. *101 Activities for Teaching Creativity and Problem Solving*. San Francisco: Pfeiffer; Schmidt, K. J. 2016. *Sesje twórczej pomysłowości dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych*. Gliwice: Helion.

One of the best aspects of translation is the lack of a fixed "answer key". I am convinced that one factor particularly harmful to students' creativity today is the widespread use of standardized tests, especially those with closed-ended questions that allow only one correct answer. Instead of relying on such tests, teachers should be open to any answer students suggest, as long as it is linguistically correct and students can logically justify it. It is still common for first-year students, who have just graduated from secondary school, to expect an "answer key" during translation classes. They tend to believe that there is one correct version of the translation and only by providing that specific version will they be able to pass. In such cases it is the teacher's

role to help students realize that translation is not like mathematics, and that any translation is valid as long as it preserves the original message and is accurate in terms of language, style and format. Unfortunately, for many students accustomed to constant standardized testing, this concept is often entirely new.

Another important aspect of the learning process that significantly fosters creativity is the use of questions, especially open-ended ones that invite multiple answers. These questions encourage students to explore new solutions to problems, adopt different perspectives, and think “outside the box”.

2.5 Opportunities to learn lie in every situation – there is no failure, only feedback

I believe that every situation offers a valuable lesson. One of the principles of NLP states that “there is no failure, only feedback” (this and other presuppositions of NLP can be found on the website of The Association for Neuro-Linguistic Programming: <https://anlp.org/knowledge-base/presuppositions-of-nlp>), and the power of this statement lies in its capacity to make individuals reframe any negative experience and turn it into something that they can learn from. The example below illustrates the strength of this idea.

A few years ago, at the end of one of my translation courses, I asked a group of students to translate two texts: one from English into Polish and the other from Polish into English. This assignment was meant to be their final task and one to be completed at home. When I reviewed the translations, I quickly realized that about half of the group had worked on the texts themselves, while the other half had simply copy-pasted the texts into an automatic translator and, without even checking the final output, they submitted the translations as their final work. After overcoming my initial frustration, I decided that instead of failing all these students, I could take a different approach. To our next class I brought the original texts and the printed copies of Google-translated ones. Without revealing that the translations were automatic, I distributed the texts to the students and asked them to work together to compare the translations with the originals, identify mistakes, and introduce the necessary corrections. I noticed that some students recognized the Google-translated texts and seemed uncomfortable, but it was not until they completed the task and discussed the errors and corrections that they truly understood how inaccurate automatic translations can be. To my surprise, this turned out to be a highly informative and valuable lesson for everyone involved: the students realized that machine translators cannot be fully trusted and always require thorough post-editing. As a teacher, I realized that even a negative and frustrating situation, rather than seen as a professional failure, could be transformed into an opportunity for both me and my students to learn something valuable.

2.6. Logical levels of learning and change

Whatever teachers choose to do in the classroom and whichever activities they decide to introduce, they should always consider the potential benefit for the students. A common issue observed in classrooms is that many students suffer from a low self-esteem and lack of confidence, often believing they lack the necessary talents or abilities to succeed, and that certain tasks are beyond their reach. Therefore, the teacher’s main role should be to help students transform these negative beliefs about themselves. All the activities mentioned in this paper aim to facilitate this change. When discussing the process of change in general, and the small changes people make in their lives in particular, NLP practitioners frequently refer to the model called “logical levels of learning and change” developed by Robert Dilts (2014). These levels are hierarchically arranged (often presented as a pyramid) and represent the different levels at which individuals operate:

- 1. Environment** (the external conditions in which a person functions);
- 2. Behaviour** (the actions and reactions of an individual);
- 3.Capability or competence** (the skills and abilities that drive an individual’s behaviour);
- 4.Beliefs and values** (what a person believes in and what they deem important);
- 5. Identity** (a person’s self-concept and sense of who they are);
- 6. Sense of belonging** (the groups with which a person identifies and feels a part of);
- 7. Spirituality** (a person’s sense of purpose or mission in life).

This hierarchy is not arbitrary. The central principle behind it is that any change introduced at a higher level will influence the lower levels, though the reverse does not always occur. For instance, if students manage to change their negative beliefs, it is likely that their competences, skills and behaviours will also change for the better. This is precisely what teaching should be about – not just transferring knowledge and information, but also, and most importantly, helping individuals to shift their limiting beliefs (some of which they may have held for a lifetime), uncover their internal potential, and effectively navigate the process of change.

2.7. Coaching and NLP as tools for a teacher’s development

Teaching is often considered one of the professions most vulnerable to burnout, and academic teachers, in particular, can face numerous challenges that contribute to the feelings of stress and exhaustion. In this context, elements of coaching and NLP can be especially useful in preventing burnout. These tools can address a variety of challenges typical of the teaching profession, such as ones presented below.

2.7.1. Defining career objectives

Contrary to what some people from outside the profession may think, educating students is not the only responsibility of academic teachers. They must continually improve their professional qualifications, engage in research projects, write articles and research papers, present their research findings at academic conferences, as well as contribute to university administrative tasks. Balancing these various responsibilities can be overwhelming, leading to issues with setting priorities, time management problems or procrastination which tends to affect particularly perfectionists who want everything to be “perfect” and thus delay even simple tasks. Therefore, NLP techniques and the support of a professional coach can help teachers overcome procrastination by identifying the root causes of this behaviour and offering strategies to prioritize tasks, stay organized, and manage time effectively.

2.7.2. Managing stress in public speaking

Public speaking is an essential part of the teaching profession, and many academic teachers are required to speak in front of audiences, whether during lectures, seminars, or conferences. While some teachers thrive on the adrenaline that comes with speaking in public, others may suffer from stage fright, which can hinder their performance. Coaching and NLP offer various techniques to cope with stress, including redirecting focus from stress to the audience, visualization, reframing perception, identifying symptoms of stressful situations, as well as modifying negative attitudes and behaviours. These tools help teachers manage anxiety before and during public speaking, allowing them to perform more confidently and effectively.

2.7.3. Adopting an identity of an academic teacher

As already mentioned, the profession of an academic teacher often requires individuals to balance two major roles: educator and researcher. However, not all teachers feel equally comfortable in both areas. Some academics may excel at research work, but struggle with teaching, while others may be outstanding lecturers but less passionate about research. Of course, there are also teachers who perform almost equally well in both research and teaching.

According to Robert Dilts’ “logical levels of learning and change”, identity plays a crucial role in shaping one’s behaviour and abilities. This means that teachers need to first identify and feel confident in their role as academic professionals, and only then can they improve their performance in both teaching and research. Techniques offered by coaching and NLP help teachers design their own professional identity, fostering a sense of purpose and self-belief, which leads to better performance in their roles.

2.7.4. Adopting an identity of a manager (of a department, a research project, etc.)

Just like in any company or corporation, also at a university each academic teacher has a specific career path ahead. For instance, obtaining a doctoral or postdoctoral degree allows one to reach a higher level of the academic ladder. As they progress in their careers, teachers may assume managerial roles, such as leading a research team, managing a department or overseeing seminar groups. These roles require strong managerial skills. NLP and coaching, especially managerial coaching, may provide valuable techniques to improve managerial effectiveness, build authority, set ambitious goals, delegate tasks and foster personal and professional growth. These tools help academic teachers navigate the transition into management roles, enhancing their ability to lead and inspire others.

3. CONCLUSIONS

I strongly believe that it is possible for every academic teacher to carve out their own research niche while at the same time not lose sight of the bigger picture and the students they teach on a daily basis. Research and teaching can complement each other wonderfully, and teaching, especially in today’s digital era, offers valuable learning experiences.

As highlighted throughout this paper, the world has changed considerably in recent decades and this transformation goes far beyond the rise of new and sometimes disruptive technologies. People’s lifestyles, work and study habits have evolved drastically too, as have the expectations of students. They are no longer content with outdated traditional models and practices. Instead, they seek an education that would prepare them for the new opportunities and challenges of the fast-changing world. Therefore, education must shift from simply transferring knowledge from teachers to students, to identifying and exploring opportunities and collaborating with students in shaping the future.

Coaching and NLP offer a powerful set of techniques that can assist academic professionals in reaching their career goals while also improving their overall well-being and effectiveness. These tools help address key challenges such as goal-setting, stress management, balancing teaching and research, and building managerial skills, offering the support needed for teachers to excel in their roles. Ultimately, the benefits extend beyond the individual teachers, positively impacting students and universities as well, fostering a more dynamic and successful educational environment.

REFERENCES

1. Cianciara, J., & Uściska, B. (1998). *Komunikacja społeczna. Komunikowanie się z mediami w praktyce [Social Communication: Communicating with the Media in Practice]*. Wrocław: Wydawnictwo Astrum. (in Polish)
2. Dilts, R. B. (2014). "A Brief History of Logical Levels". pp. 1-15. <https://www.scribd.com/document/365706452/Logical-Levels-By-Robert-Dilts>
3. Goleman, D. (1997). *Inteligencja emocjonalna [Emotional Intelligence]*. Poznań: Media Rodzina.
4. Lai, Y-L., Passmore, J., & Stopforth, M. (2018). "Defining coaching psychology: Debating coaching and coaching psychology definitions". *The Coaching Psychologist*. 14, pp. 120-123.
5. O'Connor, J., & Seymour, J. (1996). *NLP. Wprowadzenie do programowania neurolingwistycznego [Introducing Neuro-Linguistic Programming]*. Poznań: Zysk i S-ka.
6. Piecychna, B. (2013) „Pyszne tłumaczenie, czyli jak uczyć przekładu przepisów kulinarnych z języka angielskiego na język polski” [Delicious translation, or how to teach translating recipes from English into Polish]. In: *Rocznik Przekładoznawczy 8 Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu [Translation Studies Annual 8 Studies on the Theory, Practice and Teaching of Translation]*. pp. 195–210. (in Polish)
7. Ready, R., & Burton, K. 2014. *NLP dla bystrzaków [NLP for Dummies]*. Gliwice: Helion.
8. Schmidt, K. J. (2016). *Sesje twórczej pomysłowości dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych [Creative Inventory Sessions for Educators, Psychologists and Group Trainers]*. Gliwice: Helion.
9. Spitzer, M. (2007). *Jak uczy się mózg [Learning: The Human Brain and the School of Life]*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
10. VanGundy, A. (2005). *101 Activities for Teaching Creativity and Problem Solving*. San Francisco: Pfeiffer.
11. Whitmore, J. (1992). *Coaching for Performance*. London: Nicholas Brealey.
12. Żylińska, M. (2013). *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi [Neurodidactics. Brain-Friendly Teaching and Learning]*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. (in Polish)

FURTHER READING

1. Adair, J. (2007). *The Art of Creative Thinking. How to Be Innovative and Develop Great Ideas*. London and Philadelphia: Kogan Page Limited.
2. Adler, H., & Heather, B. (2008). *NLP w 21 dni [NLP in 21 Days]*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
3. Belczyk, A. (2009). *Poradnik tłumacza [Translator's Guide]*. Kraków: IDEA. (in Polish)
4. Botwina, R., & Saniewska, M. (2016). "Updating the School: Neurodidactics in Foreign Language Teaching". In: *Linguodidactica XX*, pp. 41–49.
5. Bramwell, G., Reilly, R. C., Lilly, F. R., Kronish, N. & Chennabathni, R. (2011). "Creative teachers". In: *Roeper Review*, 33(4), pp. 228–238.
6. Canfield, J., & Chee, P. (2014). *Coaching dla zwycięzców. Sprawdzone techniki urzeczywistniania marzeń i osiągania trudnych celów [Coaching for Breakthrough Success: Proven Techniques for Making Impossible Dreams Possible]*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
7. Cox, D. (2015). *Kreatywne myślenie dla bystrzyków [Creative Thinking for Dummies]*. Gliwice: Helion.
8. Kotarski, R. (2017). *Włam się do mózgu [Hack into Your Brain]*. Warszawa: Alternberg. (in Polish)
9. Prensky, M. (2001). "Digital Natives, Digital Immigrants". In: *On the Horizon*, 9(5), pp. 1–6.
10. Robinson, K., & Aronica, L. (2009). *The Element: How Finding Your Passion Changes Everything*. New York: Viking.
11. Robinson, K., & Aronica, L. (2015). *Kreatywne szkoły, oddolna rewolucja, która zmienia edukację [Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education]*. Kraków: Wydawnictwo Element.
12. Strauss, W., & Howe, N. (2000). *Millennials Rising: The Next Great Generation*. New York: Vintage Original.

The article was received by the editors 19.02.2025

The article is recommended for printing 25.03.2025

Кароліна Пучала-Ладзінська – доцент кафедри перекладознавства Інституту англійських студій Університету Жешува, Польща; електронна пошта: karolinapuchala1@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-2555-8997>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Karolina-Puchala-Ladzinska-2270648717>

РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ТА ПОБУДОВА ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ: ЯК ІНТЕГРУВАТИ ЕЛЕМЕНТИ КОУЧИНГУ ТА НЛП У ПІДГОТОВКУ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У сучасному світі здається, що кожен може користуватися сеансами коучингу, зокрема вчителі. Це пов'язано з тим, що їм необхідно постійно розвиватися, щоб ефективно надихати та мотивувати своїх учнів. В епоху, коли Інтернет надає безмежний доступ до інформації, школи та вчителі більше не є основними джерелами знань. На відміну від розповсюдженої думки, передача знань та інформації більше не є основною функцією шкіл та інших освітніх установ.

Ця стаття досліджує ролі, які повинні виконувати школи, заклади вищої освіти та вчителі у швидко змінюваному світі, орієнтованому на технології. Запропоновано короткий огляд вибраних концепцій, пов'язаних з коучингом та нейролінгвістичним програмуванням (НЛП), а також практичні поради щодо їх інтеграції у заняття з перекладу з метою покращення процесу навчання та викладання. Метою є також заохочення вчителів враховувати психологічні аспекти навчання – бути студентом, стажистом-перекладачем, а також сприймати себе не лише як викладачів, але й як коучів, які прагнуть розкрити найкраще в своїх учнях.

Коучинг та НЛП пропонують цінний спектр методів, які можуть допомогти як академічним працівникам, так і студентам досягати своїх кар'єрних цілей, покращуючи своє благополуччя та ефективність. Ці техніки вирішують важливі питання, такі як постановка цілей та управління стресом, надаючи вчителям підтримку, необхідну для успішного виконання їхніх ролей. У довгостроковій перспективі переваги виходять за межі окремої особистості, приносячи користь учням та університетам, сприяючи створенню більш динамічного та успішного академічного середовища.

Ключові слова: коучинг, навчання перекладу, нейролінгвістичне програмування (НЛП), підготовка перекладачів.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2025

Стаття рекомендована до друку 25.03.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-16

УДК 811.111:378.147.091.31

Н. М. Старцева

кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: nstartseva@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0264-913X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=GLaHCacAAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Natalya-Startseva-2268587114>

В. В. Ільченко

старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: valeriia.ilchenko@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6757-1882>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=o2ScB8AAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Valeriia-Ilchenko-2268576625>

О. В. Карпенко

старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: yelena.karpenko@karazin.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6795-2487> GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&authuser=1&user=yQX25gIAAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Olena-Karpenko-2294068718>

Агентність у цифровому освітньому середовищі: можливості й ризики

У статті розглянуто вплив цифрового освітнього середовища на агентність усіх суб'єктів навчального процесу, виниклі трансформаційні зміни агентності, потенційні вектори її розвитку та ризики, зумовлені впровадженням цифрових освітніх технологій. Визначено вплив різних типів агентності на формування сталого навчального середовища в умовах цифровізації: студентська агентність сприяє адаптації здобувачів освіти до локальних і глобальних трансформацій; викладацька агентність забезпечує гнучкість навчального процесу; коагентність сприяє посиленню міжсуб'єктної взаємодії та ефективній колаборації між усіма стейкхолдерами освітнього середовища. У статті зазначено, що новітні технології мають як позитивний, так і негативний вплив на розвиток усіх типів агентності: системи управління навчанням (LMS) та інтерактивні онлайн-платформи сприяють розширенню доступу до освітніх ресурсів, персоналізації навчального процесу та підвищенню його гнучкості. Попри значні переваги, цифрові технології у сфері освіти також породжують низку викликів. До ключових ризиків автори відносять цифровий розрив, за якого частина здобувачів освіти через низький рівень технологічної доступності або недостатність цифрових навичок може залишитися поза основним навчальним процесом, та негативний вплив на академічну доброчесність – поширення можливостей академічних порушень, зокрема плагіату та недоброчесного використання освітніх ресурсів. Наголошено на необхідності забезпечення оптимального балансу між інтеграцією цифрових технологій та застосуванням традиційних педагогічних підходів, що сприятиме підвищенню ефективності освітнього процесу, збереженню академічної доброчесності та формуванню стійкої агентності в суб'єктів освітнього процесу.

Ключові слова: академічна доброчесність, викладацька агентність, коагентність, студентська агентність, цифрове освітнє середовище, цифровий розрив, цифрові освітні технології.

Як цитувати: Старцева, Н., Ільченко, В., Карпенко, О. (2025). Агентність у цифровому освітньому середовищі: можливості й ризики. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 147-155.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-16

In cites: Startseva, N., Ilchenko, V., Karpenko, O. (2025). Agency in the Digital Educational Environment: Opportunities and Risks. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 147-155.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-16

© Старцева Н. М., Ільченко В. В., Карпенко О. В., 2025

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

1. ВСТУП

Концепція агентності зазнає суттєвої трансформації, зокрема в контексті освіти, під впливом стрімкого розвитку цифрових технологій. Традиційно студентську агентність розглядають як здатність до самостійного навчання, постановки індивідуальних цілей і коригування власної освітньої траєкторії. Проте в умовах цифровізації вона еволюціонує в більш взаємозалежний та багатовимірний феномен і набуває нових вимірів завдяки широкому доступу до інформації, цифрових платформ та інструментів штучного інтелекту, що суттєво змінює структуру та динаміку навчального процесу. Викладачі завдяки залученню до цього процесу розширюють власну агентність, упроваджуючи цифрові технології в розроблення навчальних матеріалів, методик та організацію навчання.

Проте разом із цими перевагами виникають і нові виклики, пов'язані з обмеженням творчої свободи, залежністю від алгоритмів штучного інтелекту та дотриманням академічної доброчесності. Питання, яке зараз постає перед освітою, полягає в тому, як зберегти агентність студентів і викладачів, одночасно використовуючи технології для її подальшого розвитку – а можливо, і трансформації – та підвищення ефективності навчального процесу.

Актуальність дослідження зумовлено необхідністю аналізу впливу цифрових технологій та штучного інтелекту на агентність студентів і викладачів в умовах онлайн-навчання. У контексті всебічної цифрової трансформації освіти важливо оцінити як позитивні, так і негативні аспекти цих змін, зокрема їхній вплив на самостійність, ініціативність та здатність агентів до ефективного управління навчальним процесом, що є ключовим фактором у підвищенні академічної успішності та подальшої розбудови освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є концепція студентської та викладацької агентності та її трансформація під впливом активного впровадження та використання цифрових технологій та штучного інтелекту у сфері освіти. Предметом аналізу є виклики та можливості, з якими стикаються суб'єкти навчального процесу в контексті формування й розвитку агентності.

Метою статті є аналітичний огляд найбільш актуальних ризиків для агентності, що виникають в епоху цифровізації, та вивчення того, як у цифровому навчальному середовищі студенти та викладачі можуть зберегти й розвивати в подальшому свою агентність, знаходячи баланс між використанням цифрових технологій і необхідністю збереження автономії. Мета дослідження зумовлює розв'язання таких завдань: 1) визначити вплив цифрових технологій на розвиток агентності студентів і викладачів; 2) виявити ризики, пов'язані з використанням цифрових технологій у навчальному процесі; 3) дослідити можливості збереження й розвитку

агентності студентів і викладачів у цифровому середовищі.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в концептуалізації агентності в умовах цифрового навчального середовища. Аналіз позитивних змін агентності під впливом цифрових технологій, ідентифікація ризиків для її реалізації та детермінація їхніх причин становлять практичну складову цього дослідження.

2. ТИПИ АГЕНТНОСТІ В ОСВІТІ

Агентність є важливим концептом у дослідженні навчальних середовищ, зокрема в динамічних і мультикультурних контекстах, таких як викладання іноземної мови професійного спрямування (ESL). Згідно з М. Емірбеєром та А. Міше (1998), агентність визначають як здатність оцінювати й реконструювати своє оточення, адаптуючи дії до змін у глобальному контексті [10, с. 971]. В освітньому середовищі агентність виявляють через свідомі дії суб'єктів навчального процесу для формування та трансформації середовища з метою досягнення бажаних результатів [6; 11; 12; 18]. Основними вимірами агентності є персональні (інтелектуальні здібності, навички, таланти) та зовнішні (економічний і соціальний капітал) ресурси [18, с. 11]. Сучасні освітні системи спрямовано на розвиток персональних ресурсів, що допомагає студентам і викладачам орієнтуватися в складному середовищі та формувати агентність [1; 27; 28].

Агентність в освітньому контексті виявляють у різних формах: студентській, викладацькій – та коагентності, кожна з яких має свої особливості й впливає на освітню екосистему.

Студентська агентність, зокрема, допомагає студентам ставити цілі, рефлексувати над навчанням і діяти задля досягнення результатів, сприяючи розвитку когнітивних та соціальних навичок, особливо в онлайн- та гібридних середовищах [21, с. 4]. У контексті глобальної громадянськості, на яку звертає увагу ЮНЕСКО, вона допомагає адаптувати знання до реалій оточення та брати відповідальність за зміни на глобальному та локальному рівнях [28].

Освітнє середовище суттєво впливає на студентську агентність. Взаємодія між викладачем і студентом, зокрема ефективна комунікація та зворотний зв'язок, сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, розвитку критичного мислення та мотивації. Персоналізація та автономізація навчального процесу, що дозволяє студентам самостійно обирати навчальні траєкторії й адаптувати їх під індивідуальні потреби, підвищує їхню активність і мотивацію.

Нещодавні українські ініціативи, зокрема «Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року», підкреслюють важливість надання студентам персоналізованих можливостей для навчання, що дозволяють контролювати їхні освітні траєкторії.

Спираючись на когнітивні теорії та теорію структуризації Е. Гідденса, а також ураховуючи соціокультурне середовище, ступінь залученості студента та його вподобання щодо видів навчальної діяльності, виокремлюють такі типи студентської агентності: самокеровану, колаборативну, технологічну, культурно орієнтовану, дослідницьку, рефлексивну та дієво орієнтовану [2, с. 136].

Викладацьку агентність визначають як динамічну взаємодію викладачів зі своїм професійним середовищем, що включає індивідуальні зусилля, ресурси та контекстуальні чинники. Згідно з екологічною моделлю, викладацька агентність має три виміри: ітераційний, проєктивний і практично-оцінний [17; 23]. Ітераційний вимір відображає стабільність рішень, що базуються на знаннях і досвіді викладача, проєктивний – орієнтується на майбутнє і постановку цілей, а практично-оцінний фокусується на прийнятті рішень у поточний момент. Реалізація агентності можлива, коли активовано всі три виміри. Водночас шаблонні моделі викладацької діяльності, обмеження щодо прийняття альтернативних рішень, ієрархічні відносини та конкурентне середовище інколи перешкоджають її реалізації [23, с. 6].

Коагентність, на відміну від студентської та викладацької агентності, спрямовано на співпрацю студента з внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами для підтримки академічного та особистісного розвитку. Вона реалізується на кількох рівнях і має комплексний вплив на освітню екосистему, оскільки, згідно з Д. Палфрейманом, процес навчання пов'язано не лише з особистістю студента, а й із його сім'єю, навчальною спільнотою та іншими соціальними групами [22, с. 353]. Коагентність виявляють на таких рівнях: «студент – викладач» (через створення інклюзивного гнучкого середовища), «студент – студент» (через участь у формуванні персоналізованих освітніх траєкторій), «студент – батьки» (через взаємодію сім'ї з навчальним закладом) і «студент – спільнота» (через партнерство з органами студентського самоврядування та зовнішніми стейкхолдерами задля модернізації освітніх програм і системи освіти) [20, с. 4].

3. ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА АГЕНТНІСТЬ В ОСВІТІ

Сучасні цифрові технології, зокрема системи управління навчанням (LMS), інтерактивні платформи для онлайн-навчання та дистанційні курси, суттєво впливають на агентність студентів і викладачів. Вони розширюють доступ до освітніх ресурсів, сприяють персоналізації навчального процесу та підвищують гнучкість освітніх траєкторій. Водночас цифрові інструменти ставлять перед суб'єктами освітнього процесу нові виклики: необхідність адаптації до технологічних змін, ризики цифрового розриву, недостатній рівень цифро-

вої грамотності, негативний вплив на академічну доброчесність та критичне мислення.

Успішна освітня діяльність в умовах всебічної цифровізації потребує сформованої рефлексивної агентності студентів, що передбачає розвиток навичок критичного мислення як основи ефективного навчання, самоаналізу та усвідомленої відповідальності за освітній процес [32, с. 8]. Студенти мають не лише використовувати цифрові технології, а й оцінювати їхню доцільність і вплив на когнітивні процеси, академічну доброчесність та суспільні цінності.

Студентська автономія в навчальному процесі реалізується через доступ до онлайн-курсів, цифрових бібліотек, відеоматеріалів та інших освітніх платформ. Це дозволяє студентам обирати навчальний контент за своїми інтересами й потребами та визначати власний темп навчання. Такий підхід сприяє розвитку їхньої самокерованої агентності, оскільки вони беруть на себе відповідальність та можуть здобувати знання поза межами традиційних аудиторій [26, с. 3].

На відміну від традиційної освіти, де агентність часто обмежують контролем викладача, нові технології надають студентам більше свободи у виборі навчальних стратегій та сприяють розвитку технологічної агентності.

Водночас зберігається потреба у формуванні колаборативної агентності, оскільки, як підкреслював Л. Виготський, освітній процес, зокрема вивчення іноземної мови, має соціокультурну природу й не є ізольованим, а натомість передбачає активну взаємодію з іншими суб'єктами навчального процесу [31, с. 29]. У сучасному навчальному просторі, завдяки цифровим і комунікаційним технологіям, зростає міжкультурна взаємодія через контакт з носіями різних мов і культур, участь у міжнародній академічній мобільності та грантових проєктах [15, с. 93]. Така взаємодія не лише сприяє розвитку когнітивно-комунікативних компетентностей та підвищенню рівня міжкультурної обізнаності. Вона є необхідним підґрунтям для формування культурно орієнтованої агентності задля інтеграції студентів у глобалізоване суспільство знань.

Участь у вебінарах, онлайн-воркшопах і міждисциплінарних дослідницьких проєктах є ключовою для реалізації студентської дослідницької агентності в цифровому середовищі. Доступ до цифрових бібліотек, міжнародних платформ, онлайн-словників, перекладачів і інструментів для лінгвістичного та семантичного аналізу дозволяє студентам удосконалювати аналітичні навички, розвивати когнітивну автономію та підвищувати академічну доброчесність через перевірку унікальності текстів своїх досліджень [7; 33].

Цифрове освітнє середовище сприяє розвитку дієво орієнтованої агентності студентів, навіть за обмеженої мобільності через карантини чи воєнні

конфлікти. Воно дозволяє зберігати зв'язок з навчанням і розвивати практичні навички для інтеграції в глобальне професійне середовище через дистанційні стажування, волонтерські ініціативи в цифрових спільнотах, співпрацю в наукових дослідженнях і міжнародних міждисциплінарних проєктах [3, с. 51]. Використання платформ для віддаленої роботи також сприяє розвитку навичок цифрової кооперації, важливих на глобалізованому ринку праці [16, с. 35].

Проте з розвитком онлайн-платформ і цифрових інструментів зростає ризик залежності від алгоритмів штучного інтелекту, які орієнтують студентів на шаблонні завдання й відповіді замість розвитку власних знань і набуття досвіду. Це обмежує здатність приймати самостійні рішення та розвивати критичне мислення, замінюючи їх автоматичними відповідями, що негативно впливає на самостійність і творчість [26, с. 5].

Викладачі використовують онлайн-платформи та цифрові інструменти для коригування стратегій навчання, адаптації навчальних матеріалів, моніторингу прогресу студентів та врахування їхніх індивідуальних потреб і рівня підготовки. Система управління навчанням (LMS) Moodle має інструменти для автоматизованого оцінювання завдань, відстеження оцінок, активності студентів, а також для збору статистики щодо виконання завдань й участі у тематичних онлайн-чатах.

Викладачі адаптують спосіб подання матеріалу різними методами: через використання мультимедійних ресурсів для пояснення складних тем, викладання матеріалу з різних точок зору; включення інтерактивних елементів та завдань для самоперевірки; використання адаптивних навчальних платформ для коригування складності завдань залежно від рівня знань студента; створення персоналізованих навчальних ресурсів; гнучку організацію матеріалу; формування критичного ставлення до контенту; колаборативні онлайн-платформи; гейміфікацію.

Застосування таких підходів дозволяє викладачам зменшувати рутинне навантаження та зосереджуватися на творчих і міжособистісних аспектах викладання [9, с. 44].

4. РИЗИКИ ДЛЯ АГЕНТНОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

4.1. Академічна доброчесність

Академічна доброчесність – сукупність етичних норм і принципів, що регламентують чесність, відповідальність та об'єктивність в освітньому середовищі – виступає фундаментальним чинником формування академічної культури та етики [5; 13; 24]. Проте стрімка цифровізація освіти, зокрема інтеграція технологій у навчальний процес та поширення онлайн-навчання, спричинила безпрецедентні виклики для забезпечення академічної доброчесності.

Значно розширився спектр шахрайських практик, специфічних для онлайн-освіти. Серед них – академічний плагіат шляхом завантаження та видачі чужих робіт за власні, несанкціоноване використання допоміжних матеріалів під час дистанційного оцінювання, колективна взаємодія студентів у мережі з метою отримання відповідей, а також виконання іспитів чи завдань стороннім особам, що підриває достовірність результатів навчальної діяльності [8; 14].

Зарубіжні наукові дослідження, присвячені академічній доброчесності в умовах онлайн-освіти, виявили основні чинники, що впливають на схильність студентів до порушень, а також визначили найпоширеніші причини академічної недоброчесності [13; 14].

Серед ключових факторів важливу роль відіграють особливості сучасного навчального середовища, зокрема необмежений доступ до інтернет-ресурсів, що створює умови для несанкціонованого використання допоміжних матеріалів.

Поширенню недоброчесної поведінки також сприяють інституційні умови: толерантність викладачів до академічного шахрайства, зокрема е-шахрайства, недостатньо розвинена політика забезпечення доброчесності та відсутність чітких правил щодо застосування інструментів штучного інтелекту.

Ще одним важливим аспектом є особливості оцінювання, адже системи управління навчанням (LMS) не завжди дозволяють достовірно перевірити самостійність виконання тесту студентом.

Водночас на індивідуальному рівні значний вплив має зовнішній тиск, спричинений очікуваннями батьків та однолітків, що може спонукати студентів до порушень принципів академічної доброчесності.

Усі зазначені фактори є проявами коагентності на різних рівнях академічної взаємодії, зокрема у відносинах «студент – викладач», «студент – студент», «студент – батьки» та «студент – академічна спільнота», що свідчить про системний характер цього явища.

4.2. Цифровий розрив

Ще одним викликом агентності в освіті є цифровий розрив. Він посилює нерівність у доступі до навчальних ресурсів і академічних можливостей та становить серйозну загрозу здатності студентів діяти незалежно, ухвалювати рішення та контролювати власний навчальний процес [19, с. 811]. Дослідники виокремлюють ключові фактори, які сприяють цьому явищу, зокрема технологічну інфраструктуру, соціально-економічний статус агентів, рівень цифрової грамотності та інституційні політики [30, с. 223].

Однією з ключових проблем є нерівний доступ до алокативних навчальних ресурсів, які в сучасних освітніх технологіях представлені цифровими інструментами та відіграють важливу роль у фор-

муванні освітнього середовища. Ця проблема особливо загострилася під час пандемії COVID-19, коли дистанційне навчання продемонструвало значний розрив між студентами, які мали достатньо ресурсів для онлайн-освіти, та тими, хто залишився без належного доступу [19, с. 811].

Соціально-економічні фактори ускладнюють ситуацію, адже родини з фінансовими обмеженнями можуть не мати коштів на ноутбуки, планшети чи стабільний інтернет. Це впливає на академічний прогрес студентів і підриває їхнє відчуття контролю над власною освітою, змушуючи покладатися на застарілі матеріали, тоді як однолітки користуються інтерактивним і технологічно розвиненим освітнім середовищем [25, с. 571].

Інституційні політики та освітні підходи також важливі у визначенні того, наскільки ефективно студенти та викладачі можуть використовувати цифрові технології в навчанні. Недостатні інвестиції в цифрову грамотність та відсутність чітко сформованої стратегії інтеграції технологій в освітній процес сприяють збереженню наявних нерівностей [25, с. 573].

Крім того, відмінності в рівні цифрових навичок створюють додаткові бар'єри, що заважають студентам самостійно досліджувати, аналізувати та синтезувати інформацію.

Неможливість повноцінно долучатися до цифрового освітнього середовища не лише обмежує автономію студентів, але й суттєво впливає на формування та реалізацію всіх типів студентської агентності. Зокрема, це ускладнює розвиток самокерованої агентності, що виявляють у здатності студентів персоналізувати навчальний процес; колаборативної агентності, яка передбачає ефективну взаємодію з навчальною спільнотою; технологічної агентності, пов'язаної з умінням застосовувати цифрові інструменти для навчання. Крім того, обмежений доступ до цифрового освітнього середовища заважає розвитку культурно орієнтованої агентності, що передбачає використання освітніх ресурсів у міжкультурному контексті; дослідницької агентності, яка стимулює самостійний пошук та аналіз інформації; рефлексивної агентності, необхідної для критичного осмислення власного навчального досвіду; а також дієво орієнтованої агентності, що визначає здатність студента застосовувати набуті знання на практиці.

5. ВИСНОВКИ

Сучасні технології значно змінюють освітній процес, надаючи нові можливості для розвит-

ку агентності студентів і викладачів. Цифрові технології сприяють автономії студентів у виборі навчального контенту, темпі навчання та формуванні індивідуальних освітніх траєкторій. Проте існують ризики, пов'язані з надмірним захопленням цифровими рішеннями, що можуть знижувати рівень їхнього критичного мислення й самостійності. Тому важливо зберігати баланс між використанням інноваційних інструментів і розвитком усіх типів студентської агентності. Застосування цифрових інструментів в освіті дозволяє викладачам коригувати навчальний контент відповідно до індивідуальних потреб студентів, сприяючи гнучкому та персоналізованому підходу в педагогічній діяльності. Проте важливо, щоб такі засоби не обмежували їхню педагогічну свободу та творчий потенціал. Сучасні освітні середовища потребують також коагентності, яку реалізують через активну співпрацю міжстейкхолдерами задля обміну знаннями, досвідом та збереження й розвитку як індивідуальної, так і колективної агентності.

Цифровізація освіти ставить перед закладами вищої освіти виклики щодо збереження академічної доброчесності, оскільки розширює можливості для академічного шахрайства. Водночас цифровий розрив залишається серйозною проблемою, впливаючи на рівність доступу до освітніх ресурсів та обмежуючи реалізацію агентності студентів і викладачів. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати комплексні стратегії, що передбачають розвиток цифрової грамотності, створення рівних умов доступу до технологій, а також реалізацію ефективних інституційних заходів і політик, спрямованих на зміцнення культури академічної доброчесності.

Таким чином, для успішного розвитку агентності в цифровому навчальному середовищі необхідно застосовувати гнучкий підхід до використання технологій, урахувати етичні аспекти, та зберігати творчість і критичне мислення, які є основою ефективної освіти в умовах цифровізації.

Інтеграція цифрових інструментів змінює взаємодію між студентами, викладачами та навчальним середовищем, тому перспективи дослідження вбачаємо у вивченні впливу цифрових технологій на розвиток окремих типів агентності суб'єктів освітнього процесу, негативних наслідків їх надмірного застосування та розробці стратегій для сталого розвитку агентності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про освіту. №2145-VIII § розд. I ст. 1. (2017). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Старцева, Н., Льченко, В., & Карпенко, О. (2024). Студентська агентність та її типи: застосування в мовному навчальному середовищі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (99), 133-140. Відновлено з: <file:///D:/Downloads/23895-Текст%20статті-45991-1-10-20240630.pdf>.

3. Anderson, T. (2008). *The Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University Press. Retrieved from: https://www.aupress.ca/app/uploads/120146_99Z_Anderson_2008-Theory_and_Practice_of_Online_Learning.pdf.
4. Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>.
5. Bates, I. P., Davies, J. G., Murphy, C., & Bone, A. (2005). A multi-faculty exploration of academic dishonesty. *Pharmacy Education*, 5(1), 69–76. Retrieved from: <https://pharmacyeducation.fip.org/pharmacyeducation/article/view/108/87>.
6. Bown, J. (2009). Self-regulatory strategies and agency in self-instructed language learning: A situated view. *The Modern Language Journal*, 93(4), 570–583. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2009.00965.x>.
7. Bueno, D. C. (2024). Promoting Academic Integrity – Strategies to Raise Plagiarism Awareness and Foster Originality among MAEd Students. *Institutional Multidisciplinary Research and Development Journal*, 7(8), 456–477. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/380037562_Promoting_Academic_Integrity-Strategies_to_Raise_Plagiarism_Awareness_and_Foster_Originality.
8. Davis, A. (2023) Academic integrity in the time of contradictions. *Cogent Education*, 10(2). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2289307>.
9. Dede, C. (2008). Theoretical Perspectives Influencing the Use of Information Technology in Teaching and Learning. In J. Voogt & G. Knezek (Eds.), *International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education* (pp. 43–62). Boston, MA: Springer US. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-73315-9_3.
10. Emirbayer, M., & Mische, A. (1998). What is Agency? *American Journal of Sociology*, 103(4), 962–1023. <https://doi.org/10.1086/231294>.
11. Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., & Paloniemi, S. (2013). What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review*, 10, 45–65. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.001>.
12. Hamid, M., & Baldauf, R. (2011). English and socio-economic disadvantage: learner voices from rural Bangladesh. *Language Learning Journal*, 39(2), 201–217. <https://doi.org/10.1080/09571736.2011.573687>.
13. Henning, M., Ram, S., Malpas, P., Sisley, R., Thompson, A., & Hawken, S. (2013). Reasons for academic honesty and dishonesty with solutions: A study of pharmacy and medical students in New Zealand. *Journal of Medical Ethics*, 4(10), 702–709. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/255975728_Reasons_for_academic_honesty_and_dishonesty_with_solutions_A_study_of_pharmacy_and_medical_students_in_New_Zealand.
14. Holden, O. L., Norris, M. E., & Kuhlmeier, V. A. (2021). Academic Integrity in Online Assessment: A Research Review. *Frontiers in Education*, 3. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.639814>.
15. Holmes, W., & Porayska-Pomsta, K. (2023) *The Ethics of Artificial Intelligence in Education: Practices, Challenges, and Debates*. In C. A. Lu, W. Holmes & K. Porayska-Pomsta (Eds.), *AI & Society* (pp. 93-96). Routledge. Retrieved from: <https://hrcak.srce.hr/en/file/439501>.
16. Johnson, L., Becker, S. A., & Cummins, M. (2021). *The NMC Horizon Report: 2021 Higher Education Edition*. EDUCAUSE. Retrieved from: <https://library.educause.edu/media/files/library/2021/4/2021hrteachinglearning.pdf?la=en&hash=C9DEC12398593F297CC634409DFF4B8C5A60B36E>.
17. Leijen, Ä., Pedaste, M., & Lepp, L. (2020). Teacher agency following the ecological model: how it is achieved and how it could be strengthened by different types of reflection. *British Journal of Educational Studies*, 68(3), 259–310. <https://doi.org/10.1080/00071005.2019.1672855>.
18. Marshall, V., & Clarke, P. (2010). Agency and social structure in aging and life-course research. In D. Dannefer & C. Phillipson, *The SAGE handbook of social gerontology* (pp. 294–305). London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446200933.n22>.
19. Mukhlis, H., Haenilah, E. Y., Sunyono, Maulina, D., Nursafitri, L., Nurfaizal, & Noerhasmalina (2024). Connectivism and digital age education: Insights, challenges, and future directions. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 45(3), 803–814. <https://doi.org/10.34044/j.kjss.2024.45.3.11>.
20. OECD. (2018). *The Future of Education and Skills. Education 2030*. Published under the responsibility of the Secretary-General of the OECD. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/the-future-of-education-and-skills_5424dd26/54ac7020-en.pdf.
21. OECD. (2019). Conceptual Learning Framework. Student Agency for 2030. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/concept-notes/Student_Agency_for_2030_concept_note.pdf.
22. Palfreyman, D. (2006). Social context and resources for language learning. *System*, 34(3), 352–370. <https://doi.org/10.1016/j.system.2006.05.001>.
23. Priestley, M., & Drew, V. (2019). Professional Enquiry: an ecological approach to developing teacher agency. In D. Godfrey & C. Brown (Eds.), *An eco-system for research-engaged schools. Reforming education through research* (pp. 154–170). London: Routledge. Retrieved from: https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/28253/1/Professional%20Enquiry_ecological%20agency_final.pdf.
24. Rabi, S., Patton, L., Fjortoft, N., & Zgarrick, D. (2006). Characteristics, Prevalence, Attitudes, and Perceptions of Academic Dishonesty Among Pharmacy Students. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 70(4), 73. Retrieved from: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1636980/>.
25. Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., & Stern, M. J. (2015). *Digital Inequalities and Why They Matter. Information, Communication & Society*, 18(5), 569–582. Retrieved from: [file:///D:/Downloads/Digital_inequalities_and_why_they_matter%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/Digital_inequalities_and_why_they_matter%20(1).pdf).

26. Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3–10. Retrieved from: https://jotamac.typepad.com/jotamacs_weblog/files/connectivism.pdf.
27. UNESCO (2016). Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>.
28. UNESCO (2016). What you need to know about global citizenship education. Retrieved from: <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/need-know>.
29. United Nations. (2015) Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
30. van Dijk J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221–235. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.004>.
31. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press. Retrieved from: <https://home.fau.edu/musgrove/web/vygotsky1978.pdf>.
32. Wass, R. (2012). *Developing critical thinkers in Higher Education: A Vygotskian perspective : thesis*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/281049724_Developing_critical_thinkers_in_Higher_Education_A_Vygotskian_perspective.
33. Weller, M. (2011). *The Digital Scholar: How Technology is Transforming Scholarly Practice*. London: Bloomsbury Academic. Retrieved from: <https://www.bloomsburycollections.com/monograph?docid=b-9781849666275>.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2025

Стаття рекомендована до друку 12.04.2025

Natalya Startseva – PhD, Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation, V. N. Karazin Kharkiv National University; ; e-mail: nstartseva@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0264-913X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=GLaHCacAAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Natalya-Startseva-2268587114>

Valeriia Ilchenko – Senior Lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: valeriia.ilchenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6757-1882>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=-o2ScB8AAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Valeriia-Ilchenko-2268576625>

Olena Karpenko – Senior Lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: yelena.karpenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6795-2487> GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&authuser=1&user=yQX25gIAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Olena-Karpenko-2294068718>

AGENCY IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: OPPORTUNITIES AND RISKS

The article examines the impact of the digital educational environment on the agency of all subjects of the educational process, the resulting transformational changes in agency, potential vectors of its development, and the risks caused by the application of digital educational technologies. The influence of different types of agency on the formation of a sustainable learning environment in the context of digitalisation is determined: student agency is conducive to the adaptation of students to local and global transformations; teacher agency ensures the flexibility of the educational process; co-agency contributes to the strengthening of subject interaction and effective collaboration between all stakeholders of the educational environment. The article highlights that the latest technologies have both a positive and negative impact on the development of all types of agency: learning management systems (LMS) and interactive online platforms help to expand access to educational resources, personalise the learning process and increase its flexibility. Despite their significant benefits, digital technologies in education also pose a number of challenges. The key risks include the digital divide, whereby some students may be left out of the mainstream educational process due to low levels of technological accessibility or lack of digital skills, and the negative impact on academic integrity, which is the proliferation of opportunities for academic misconduct, including plagiarism and misuse of educational resources. The authors emphasise the need to maintain an optimal balance between the integration of digital technologies and the use of traditional pedagogical approaches, which will help to improve the efficiency of the educational process, preserve academic integrity and form a sustainable agency in the educational process subjects.

Key words: academic integrity, co-agency, digital divide, digital educational environment, digital educational technologies, student agency, teacher agency.

REFERENCES

1. Pro osvitu. №2145–VIII § rozd. I st. 1. (2017). Vidnovleno z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

2. Startseva, N., Il'chenko, V., & Karpenko, O. (2024). Students'ka ahentnist' ta ii typy: zastosuvannia v movnomu navchal'nomu seredovyschi. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*, (99), 133-140. Vidnovleno z: <file:///D:/Downloads/23895-Tekst%20stratti-45991-1-10-20240630.pdf>.
3. Anderson, T. (2008). *The Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University Press. Retrieved from: https://www.aupress.ca/app/uploads/120146_99Z_Anderson_2008-Theory_and_Practice_of_Online_Learning.pdf.
4. Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>.
5. Bates, I. P., Davies, J. G., Murphy, C., & Bone, A. (2005). A multi-faculty exploration of academic dishonesty. *Pharmacy Education*, 5(1), 69-76. Retrieved from: <https://pharmacyeducation.fip.org/pharmacyeducation/article/view/108/87>.
6. Bown, J. (2009). Self-regulatory strategies and agency in self-instructed language learning: A situated view. *The Modern Language Journal*, 93(4), 570-583. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2009.00965.x>.
7. Bueno, D. C. (2024). Promoting Academic Integrity – Strategies to Raise Plagiarism Awareness and Foster Originality among MAEd Students. *Institutional Multidisciplinary Research and Development Journal*, 7(8), 456-477. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/380037562_Promoting_Academic_Integrity-Strategies_to_Raise_Plagiarism_Awareness_and_Foster_Originality.
8. Davis, A. (2023) Academic integrity in the time of contradictions. *Cogent Education*, 10(2). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2289307>.
9. Dede, C. (2008). Theoretical Perspectives Influencing the Use of Information Technology in Teaching and Learning. In J. Voogt & G. Knezek (Eds.), *International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education* (pp. 43-62). Boston, MA: Springer US. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-73315-9_3.
10. Emirbayer, M., & Mische, A. (1998). What is Agency? *American Journal of Sociology*, 103(4), 962-1023. <https://doi.org/10.1086/231294>.
11. Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., & Paloniemi, S. (2013). What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review*, 10, 45-65. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.001>.
12. Hamid, M., & Baldauf, R. (2011). English and socio-economic disadvantage: learner voices from rural Bangladesh. *Language Learning Journal*, 39(2), 201-217. <https://doi.org/10.1080/09571736.2011.573687>.
13. Henning, M., Ram, S., Malpas, P., Sisley, R., Thompson, A., & Hawken, S. (2013). Reasons for academic honesty and dishonesty with solutions: A study of pharmacy and medical students in New Zealand. *Journal of Medical Ethics*, 4(10), 702-709. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/255975728_Reasons_for_academic_honesty_and_dishonesty_with_solutions_A_study_of_pharmacy_and_medical_students_in_New_Zealand.
14. Holden, O. L., Norris, M. E., & Kuhlmeier, V. A. (2021). Academic Integrity in Online Assessment: A Research Review. *Frontiers in Education*, 3. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.639814>.
15. Holmes, W., & Porayska-Pomsta, K. (2023) *The Ethics of Artificial Intelligence in Education: Practices, Challenges, and Debates*. In C. A. Lu, W. Holmes & K. Porayska-Pomsta (Eds.), *AI & Society* (pp. 93-96). Routledge. Retrieved from: <https://hrcak.srce.hr/en/file/439501>.
16. Johnson, L., Becker, S. A., & Cummins, M. (2021). *The NMC Horizon Report: 2021 Higher Education Edition*. EDUCAUSE. Retrieved from: <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2021/4/2021hrteachinglearning.pdf?la=en&hash=C9DEC12398593F297CC634409DFF4B8C5A60B36E>.
17. Leijen, Ä., Pedaste, M., & Lepp, L. (2020). Teacher agency following the ecological model: how it is achieved and how it could be strengthened by different types of reflection. *British Journal of Educational Studies*, 68(3), 259-310. <https://doi.org/10.1080/00071005.2019.1672855>.
18. Marshall, V., & Clarke, P. (2010). Agency and social structure in aging and life-course research. In D. Dannefer & C. Phillipson, *The SAGE handbook of social gerontology* (pp. 294-305). London: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446200933.n22>.
19. Mukhlis, H., Haenilah, E. Y., Sunyono, Maulina, D., Nursafitri, L., Nurfaizal, & Noerhasmalina (2024). Connectivism and digital age education: Insights, challenges, and future directions. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 45(3), 803-814. <https://doi.org/10.34044/j.kjss.2024.45.3.11>.
20. OECD. (2018). *The Future of Education and Skills. Education 2030*. Published under the responsibility of the Secretary-General of the OECD. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/the-future-of-education-and-skills_5424dd26/54ac7020-en.pdf.
21. OECD. (2019). *Conceptual Learning Framework. Student Agency for 2030*. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/concept-notes/Student_Agency_for_2030_concept_note.pdf.
22. Palfreyman, D. (2006). Social context and resources for language learning. *System*, 34(3), 352-370. <https://doi.org/10.1016/j.system.2006.05.001>.
23. Priestley, M., & Drew, V. (2019). Professional Enquiry: an ecological approach to developing teacher agency. In D. Godfrey & C. Brown (Eds.), *An eco-system for research-engaged schools. Reforming education through research* (pp. 154-170). London: Routledge. Retrieved from: https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/28253/1/Professional%20Enquiry_ecological%20agency_final.pdf.
24. Rabi, S., Patton, L., Fjortoft, N., & Zgarrick, D. (2006). Characteristics, Prevalence, Attitudes, and Perceptions of Academic Dishonesty Among Pharmacy Students. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 70(4), 73. Retrieved from: <https://pub.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1636980/>.

25. Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., & Stern, M. J. (2015). *Digital Inequalities and Why They Matter*. *Information, Communication & Society*, 18(5), 569–582. Retrieved from: [file:///D:/Downloads/Digital_inequalities_and_why_they_matter%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/Digital_inequalities_and_why_they_matter%20(1).pdf).
26. Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3–10. Retrieved from: https://jotamac.typepad.com/jotamacs_weblog/files/connectivism.pdf.
27. UNESCO (2016). Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>.
28. UNESCO (2016). What you need to know about global citizenship education. Retrieved from: <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/need-know>.
29. United Nations. (2015) Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
30. van Dijk J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221–235. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.004>.
31. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press. Retrieved from: <https://home.fau.edu/musgrove/web/vygotsky1978.pdf>.
32. Wass, R. (2012). *Developing critical thinkers in Higher Education: A Vygotskian perspective : thesis*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/281049724_Developing_critical_thinkers_in_Higher_Education_A_Vygotskian_perspective.
33. Weller, M. (2011). *The Digital Scholar: How Technology is Transforming Scholarly Practice*. London: Bloomsbury Academic. Retrieved from: <https://www.bloomsburycollections.com/monograph?docid=b-9781849666275>.

The article was received by the editors 27.02.2025

The article is recommended for printing 12.04.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-17

УДК: 811.111:[001+378.2]:174.7

Yaroslava Fedoriv

Candidate of Philology, Associate Professor of the English Language Department, the National University of "Kyiv-Mohyla Academy"; e-mail: yaroslava.fedoriv@ukma.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5915-9428>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=T-qjNuUAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yaroslava-Fedoriv>

Iryna Pirozhenko

Senior Lecturer of the English Language Department, the National University of "Kyiv-Mohyla Academy"; e-mail: i.pirozhenko@ukma.edu.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5061-1625>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=uk&user=X9NJLTkAAAAJ; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Pirozhenko>

Nataliya Solomashenko

Senior Lecturer of the English Language Department, the National University of "Kyiv-Mohyla Academy"; e-mail: n.solomashenko@ukma.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2318-9946>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=JKXuVDgAAAAJ&hl=en>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Solomashenko>

A Framework for English Writing Centres Transformation in Crisis Conditions

The 21st century's technological advancements and globalisation necessitate effective written communication skills in English across all professional fields. Consequently, writing is integral to university curricula, with competence-oriented instruction based on European language education recommendations. The English Writing Centre at the National University of "Kyiv-Mohyla Academy" (KMA EWC), established in 2014, aimed to enhance students' *English as a Foreign Language* (EFL) writing skills. However, its services were suspended during the pandemics and armed conflict. Proceeding from scholarly research in the related fields, this study examines the challenges faced by the KMA EWC, focusing on the impact of global and local crises on its practices. With the aim of restoring the KMA EWC, we emphasise the need for innovative approaches to support students, faculty, and the centre itself in times of hardship. In the context of rapid AI development, the study addresses concerns about learners' tendencies to misuse of AI-generated content, raising concerns about academic integrity and posing risks to the EWC's very existence. Given the current global and local crises, the project envisions the online Learning Management System (LMS) as a platform for effective tutoring, proposing a hybrid model that integrates online and offline sessions. Based on the survey-based research methodology, incorporating career-oriented writing into the EWC's activities is identified as a high priority. Additionally, informed by research on therapeutic writing and language-through-resilience teaching, the KMA EWC views writing sessions as a means to nurture the participants' emotional well-being. Through these innovative approaches, the KMA EWC aims to contribute its unique experience to the global evolution of writing centres.

Key words: AI, Business writing, English Writing Centre, EFL Writing skills, Hybrid tutoring, LMS, Therapeutic writing

Як цитувати: Федорів, Я., Піроженко, Д., Соломашенко, Н. (2025). Концепція трансформації центрів англомовного письма в кризових умовах. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 156-163.
DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-17

In cites: Fedoriv Ya., Pirozhenko, I., Solomashenko, N. (2025). A framework for English writing centres transformation in crisis conditions. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 156-163.
DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-17

1. INTRODUCTION

In the 21st century, rapid technological advancements and globalisation necessitate strong written communication skills across all professional fields, as effective written communication is crucial for professionals to maintain professionalism, clearly convey ideas, and collaborate on the international level.

In this context, university curricula integrate written communication subjects, emphasising competence-oriented instruction and ensuring that students acquire essential skills for academic success, professional development, and global engagement, making writing skills an essential component of modern education.

In order to improve students' writing proficiency, universities establish writing centers that offer personalised guidance and support through tutoring sessions, workshops, and resources that address a wide range of writing needs, including academic essays, research papers, and creative projects.

Transcending traditional educational boundaries, writing centres play a crucial role in equipping participants with the effective written communication skills necessary to excel in diverse professional fields and thrive in a competitive global economy through fostering critical thinking, clarity, and persuasive communication skills, which underscores the relevance of the research topic, highlighting the significance of writing centres as essential platforms for developing competencies crucial for both academic and professional success.

However, global and local crises, such as pandemics, environmental disasters, political upheavals, armed conflicts, economic downturns, local crises like budget cuts, staff turnover or campus-specific challenges significantly impact the writing centres' practices, requiring innovative use of technology and adaptations to remote or hybrid models so as to effectively address the increasing students' needs for support.

In the Ukrainian context, the English Writing Centre at the National University of "Kyiv-Mohyla Academy" (KMA EWC) was established in 2014 to enhance the standard EFL curriculum aimed to develop core linguistic competencies in line with European language education recommendations [6, p. 15–19]. The centre provided tutoring, consultations, workshops, and mock lessons.

However, the pandemic disrupted regular operations due to lockdowns and the necessity of remote learning, which hampered the centre's ability to provide in-person support essential for effective writing instruction. The war further aggravated the situation, causing instability and safety concerns and diverting resources and attention away from educational services. These compounded issues ultimately resulted in the suspension of the centre's operations.

In view of these circumstances, our research problem focuses on the challenges faced by the KMA EWC due to the discontinuation of its services during

the pandemic and war. These challenges include the loss of motivation among learners and the misuse of AI-generated content, which threatens academic integrity.

Thus, our study aims to examine how the KMA EWC can sustain its support to students and faculty during crises while promoting authentic language education and maintaining academic integrity through innovative solutions, with a focus on authentic EFL learning and resilience. The subject area of the research encompasses the practices and challenges of English Writing Centres in general and the KMA EWC in particular. The specific topic addressed by the paper includes the impact of global and local crises on writing centre practices and the integration of innovative approaches to maintain academic integrity and support authentic language learning. The research objectives comprise exploring the KMA EWC's challenges, proposing innovative support solutions, and addressing academic integrity concerns related to AI misuse. The research tasks include needs analysis through surveys, data analysis, developing proactive approaches, and integrating these solutions into the Writing Centre's practices. The research methodology includes a comprehensive literature review, qualitative methods like observation, surveys, and content analysis, focusing on the writing needs and challenges faced by students and faculty. To analyse the current challenges and develop strategies for effective writing support, the research material includes surveys of writing needs, questionnaires defining the Writing Centre's scope, and data on the misuse of AI-generated content.

The research hypotheses include the following: (a) Innovative approaches and proactive measures can effectively support writing centres in times of crisis, and (b) ethical guidelines and practical strategies can mitigate the misuse of AI-generated content and maintain academic integrity.

2. LITERATURE REVIEW

Recognising the importance of EFL writing and communication skills, which are highly valued in academia and business, universities introduce writing centres to support students' writing skills development and enhance their academic performance. Scholars in the field of writing research examine the role of writing centres, highlighting their positive impact on student learning [15, p. 5–19], emphasising the "academic literacies" approach [3] and demonstrating the efficacy of writing centres in improving students' writing skills and overall academic success [16, p. 499–507].

Investigating the role of writing centres in diverse contexts, researchers examine their operation in multilingual universities [15, p. 5–19], universities of technology [12, p. 18–34] and management studies [2, p. 48–62], addressing the marginalisation of writing centres [14], highlighting the challenges and impacts on student learning, focusing on promoting a humanising

pedagogy that contributes to students' aesthetic, socio-political, and cultural development [12, p. 18–34], and demonstrating how writing centres can evolve and enhance academic literacy support despite resource limitations.

Extensive research supports the therapeutic benefits of writing, demonstrating its healing power. L. DeSalvo [7] illustrates how narrative writing has transformed renowned authors like Virginia Woolf, Henry Miller, Audre Lorde, and Isabel Allende, and offers self-care guidance during the writing process. K. Baikie and K. Wilhelm [4, p. 338–346] found that expressive writing about traumatic events significantly improves physical and psychological health. Reflective practices, as noted by R. Charon [5], help students to explore their thoughts, biases, and feelings, reconnecting them with their purpose. Overall, the research shows that writing can heal emotional and physical traumas, facilitating a transition from woundedness to wholeness.

Understanding students' learning behaviours and attitudes can inform strategies to enhance student performance [13, p. 247–261] and to implement these strategies for writing centres development in crisis conditions. Building upon the threshold concepts essential for continuous learning and engagement [1], we address the challenges and advantages of these concepts and develop innovative approaches to be implemented in writing centres during times of hardship. In our prior research, we address the impact of global and local crises on learner motivation in Ukrainian academia [8, p. 207–216; 9, p. 108–112], suggesting that targeted language use in educational contexts can enhance resilience [11, p. 66–77] and provide groundwork for the Writing Centre development.

Building on these insights, our project aims to restore the Writing Centre at the National University of "Kyiv-Mohyla Academy" and emphasise the need for innovative approaches to support students, faculty, and the centre itself during times of hardship.

3. RESEARCH METHODOLOGY: Needs Assessment through Survey

The research is grounded in a comprehensive review of literature and employs qualitative methods to gather and analyse data. These methods include observation, surveys, discourse and thematic analysis, focusing on the writing needs and challenges faced by students and faculty.

In order to meet the needs of both students and instructors, we conducted a survey of university students and faculty to define the scope of Writing Centre services based on their needs. The survey aimed to understand participants' perceptions and experiences, guiding the development of EWC practices and communication strategies.

Participants were selected randomly from *English as a Foreign Language* (EFL) classes, who would be potential attendees of EWC, to ensure diverse proficiency levels and academic backgrounds.

The experimental component of this study involved 243 students aged 18 to 25 and five staff members from the National University of "Kyiv-Mohyla Academy". The primary data collection was conducted through online surveys administered via Google Forms. Initially, the first round of surveys was distributed during the establishment of the English Writing Centre (EWC) in 2014–2015 to assess students' writing needs and expectations. To verify and update the findings, a follow-up survey was conducted in 2023–2024, focusing on the evolving challenges faced by students experiencing crisis conditions and the role of AI in academic writing. Participants were invited to complete the questionnaires voluntarily, with links to the Google Forms disseminated through university communication channels, including official and private emails and learning platforms. The collected responses revealed students' experiences, highlighting the necessity of adaptive strategies for sustaining the EWC's operations in times of uncertainty.

Data collection included structured, closed-ended questions aimed at specific information for quantitative analysis and open-ended questions for qualitative insights. The open-ended questions allowed participants to express their thoughts freely, revealing the respondents' writing proficiency, experiences, and attitudes.

The questionnaire addressing the students' writing competencies included the following list of questions:

1. *Were you required to write and submit at least one assignment every semester (e.g., paragraph, essay, paper, etc.)?*

2. *How many hours per week do you dedicate to writing for academic purposes?*

3. *What type of non-academic or academic papers were you required to write?*

4. *From your own writing experience, would you agree or disagree with the following statements?*

- *I know how to plan before writing my paper.*
- *I do the reading before I start writing.*
- *I take notes on the reading before I start writing.*
- *I am good at time management.*
- *I understand the importance of revision.*
- *I always ask someone for feedback to improve my paper.*

• *I receive sufficient feedback for my texts/papers from my instructors.*

• *I think that my university supports my writing development.*

• *I know how to avoid plagiarism in my writing.*

5. *How helpful would you consider the following?*

- *More courses in which writing is used as a means of learning (like seminars).*
- *More feedback on my writing.*
- *Better instructions for my writing in existing courses.*
- *Professional tutoring for my writing.*
- *Online support for my writing.*

- More training to improve my writing skills.
- Other (please specify).

6. Which of these genres do you write for your classes in English (if any)?

7. When writing a paper or a thesis in your field, how important are the following?

- Understanding and reflecting on research methods.
- Finding the relevant literature about a topic.
- Revising a text to make it grammatically correct/ revising your text for the right word choice.
- Using the right terminology for English for Specific Purposes.

- Summarising research sources.

- Planning the writing steps.

- Structuring a paper.

- Knowing the writing conventions of my field.

- Other (please list).

8. How confident do you feel in these skills?

- Supporting your own point of view.

- Interpreting research findings.

- Quoting and paraphrasing sources.

- Analysing a subject.

- Expressing yourself precisely.

- Finding the right style for academic papers.

- Designing, commenting, and/or integrating tables, graphs, and charts in a text.

- Writing a bibliography/Reference List.

- Revising or editing your paper.

- Working in a team to write a paper.

- Other (please specify).

9. What are the characteristics of "good writing" in your major/subject?

- Creative ideas.

- Critical thinking.

- Avoiding plagiarism.

- Avoiding the first person ("I," "we," "my").

- Supporting arguments with evidence.

- Clear structure.

- Basing the text on previous research.

- Figurative language.

- Simple, comprehensive language.

- Terminological accuracy.

- Avoiding bias.

- Other (please specify).

10. In the last academic year, how often did the following occur?

• Did you receive written instructions on a writing task?

• Did you receive oral instructions on a writing task?

• Were you engaged in discussions with your university teacher(s) on your written work?

• Were you engaged in discussions with your classmate(s) on your written work?

• Did you participate in online chats, discussions, forums, wikis, etc., at your university on writing topics?

• Did your instructor ask you to plan or begin your writing in class?

• Did you take notes during classes?

• Did your instructor explain how to avoid plagiarism (how to paraphrase sources, how to incorporate excerpts into your writing)?

The survey responses make it possible to highlight the basic needs of EWC participants for targeted support and resources.

An additional *Job Applicants' Writing Needs Questionnaire* for university students preparing for careers gathered comprehensive data on their writing needs. It included questions about the types of job application documents they write, time spent on them, challenges in writing these documents, self-assessed writing competencies, and the perceived usefulness of resources like career-related workshops or online templates.

Specifically, the *Job Applicants' Writing Needs Questionnaire* included the following questions:

1. Were you required to write and submit any of the following documents during your job search?

2. How many hours per week do you dedicate to writing job application documents?

3. What types of job application documents have you found most challenging to write?

4. From your own writing experience, would you agree or disagree with the following statements?

• I know how to tailor my cover letter to different job applications.

• I can effectively highlight my skills and experiences in my resume/CV.

• I understand the importance of a personal statement in job applications.

• I am good at organising and presenting my professional portfolio.

• I always seek feedback on my job application documents.

• I receive sufficient feedback on my job application documents from others.

• I believe my writing skills are a key factor in my job application success.

5. How helpful would you consider the following resources for improving your job application writing?

• Workshops on writing cover letters and resumes/CVs

• Online resources with templates and examples

• One-on-one professional tutoring or coaching

• Feedback sessions with peers or mentors

• Writing centres or career services support

• Online forums or discussion groups

6. On the scale from 1-5, how important do you consider the following skills for writing job application documents?

• Tailoring documents to specific job descriptions

• Highlighting relevant skills and experiences

• Using professional and concise language

• Structuring documents effectively

• Proofreading and editing

• Demonstrating knowledge of the industry or company

7. On the scale from 1-5, how confident do you feel in the following skills?

- Writing a compelling cover letter
- Crafting a detailed and effective resume/CV
- Composing a persuasive personal statement
- Assembling a professional portfolio
- Completing application forms accurately

8. What are the characteristics of “effective writing” in job applications?

- Clarity and precision
- Relevance to the job description
- Highlighting achievements and skills
- Professional tone and language
- Strong organisation and structure
- Evidence of industry knowledge
- Avoiding errors and typos

9. In the past year, how often have you engaged in the following activities related to job application writing?

- Attended workshops or webinars on job application writing
- Sought feedback from peers or mentors on your documents
- Used online resources for templates and examples
- Participated in mock interviews or application reviews
- Consulted with career services or writing centres
- Joined online forums or discussion groups for job seekers

10. Are there any additional skills or resources you feel are important for job application writing that were not covered in this questionnaire? Please specify.

This survey aims to assess the participants' confidence in career-related writing skills.

The described approach aimed to identify writing gaps and inform targeted support services, ensuring graduates can articulate qualifications effectively and secure desired employment.

The research prioritised participant rights through voluntary participation, informed consent, clear communication of the purpose and procedures, and measures to protect sensitive information. The obtained empirical data focus provides a framework for EWC practices and communication strategies, with implications for language instruction, intercultural communication, and resource development in the field.

4. DISCUSSION: KEY FINDINGS

Based on survey data, we can define the scope of EWC services. In particular, students indicated difficulties with basic grammar, sentence structure, conventional punctuation, highlighting a need for foundational EFL support, and preparation for tests. Participants also expressed challenges in organising paragraphs and developing strong topics and concluding sentences, underscoring the need for advice on paragraph structure and coherence. Mastery of academic styles, narrowing down topics, and defining research questions were

common concerns at the master's level language studies. There was also a demand for support in writing various types of documents to meet diverse academic and professional requirements. Students reported struggles with essay writing, organising ideas coherently, and adhering to academic conventions regarding citation and documentation. Students also indicated issues with draft editing and revision, as well as a demand for prompt feedback and qualified tutoring. These findings emphasise the necessity for comprehensive writing support services, such as workshops, tutorials, and resources, to address diverse writing needs of university students and enhance their academic and professional writing competence.

Additionally, survey results revealed that participants needed support in writing various career-oriented documents, such as letters (cover, motivation, inquiry, thank-you), proposals, resumes, projects, minutes, summaries, and reports. Students required assistance on completing applications and writing case studies. Given the development of international relations and the continuous growth of information exchange and international labour mobility, tutoring in business writing will help participants to develop and strengthen practical knowledge regarding the specific needs identified by the survey data.

War-related challenges like air raids and power cuts, or the Internet inaccessibility inevitably cause stress and apathy, diminishing learners' motivation. Based on the responses, a thematic breakdown reveals the reasons for lower learner motivation reflected in Fig. 1.

As illustrated in Fig. 1, the primary factor contributing to lower learner motivation is the stressful circumstances of the war, cited 52 times. This is followed closely by interruptions in the power supply and/or Internet, reported 48 times. Additionally, 12 respondents indicated that being (self-)employed and lacking sufficient time to study negatively affected their motivation. A smaller number of participants—six in total—stated that their English proficiency was already high enough, making further study unnecessary, while three mentioned that their English level was too low to understand instructions. Other contributing factors include general life circumstances, such as family concerns and personal stress (2 mentions), and extreme stress related to family members in war zones (1 mention).

An increasing temptation of the students to rely on AI for writing assignments raises academic integrity concerns, as the risks associated with AI-generated content include potential plagiarism, a lack of critical thinking, and a decline in genuine language development. In addition, AI poses a significant threat to the very existence of the EWCs by serving as a ‘surrogate tutor’^{©Ya.Fedoriv} providing an immediate yet not always reliable response to students' prompts, thereby forging essential components of effective writing instruction and undermining the authentic development of students' EFL writing skills.

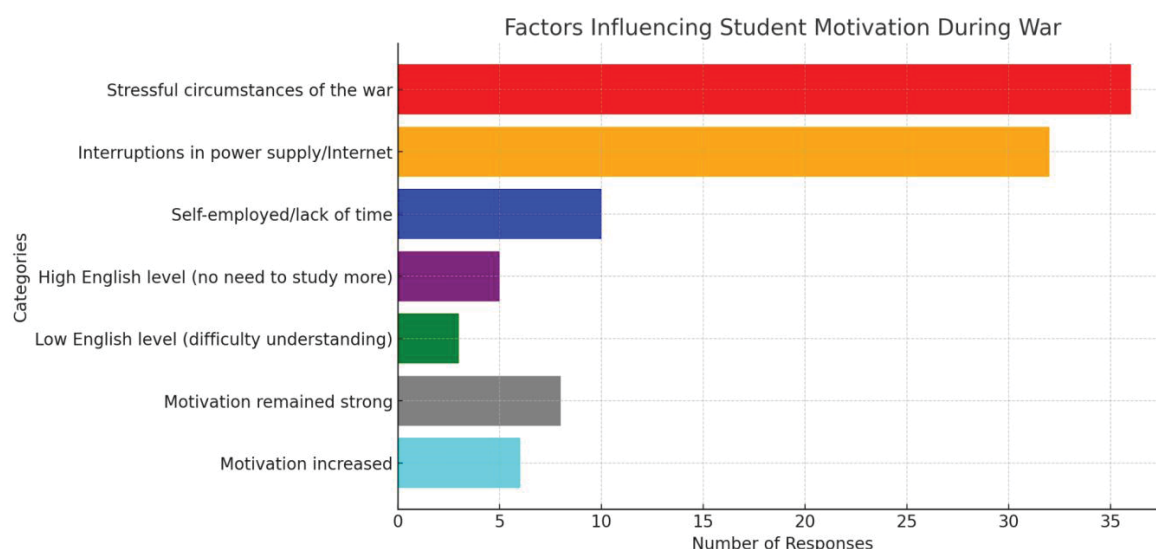

Fig. 1. Factors affecting students' motivation during war

5. RECOMMENDATIONS: Innovative Approaches and Solutions

In view of the global and local humanitarian challenges and the rocketing AI evolution, it is essential to explore and implement innovative approaches and solutions to enhance the effectiveness of Writing Centre practices. We see it as the EWC's primary role in emphasising AI literacy and the ethical use of technology, as well as helping students to develop their writing skills authentically through personalised human-provided tutoring and feedback on assignments. By emphasising the importance of real effort and discouraging the use of AI-generated content, the EWC can promote a culture of integrity and improve the overall learning experience for students.

The KMA EWC's future is envisioned as a hybrid platform, integrating both online and offline tutoring sessions. Drawing on research in the online teaching of language and resilience, this approach aims to enhance the writing centre practices through the integration of an online Learning Management System (LMS), offering a flexible tutoring platform that provides accessible support, aligning with the changing needs of students and contributing to the advancement of writing centres in crisis conditions.

Responding to the students' career-oriented writing needs, the KMA EWC should emphasise developing skills in drafting job-related letters, resumes, summaries, minutes of meetings, proposals, case studies, and reports. Broadening its audience and offering career-oriented writing support to senior graders in secondary schools, the Writing Centre can prepare these students for their future careers, whether they choose to enter the workforce immediately or pursue higher education. This initiative will enhance their readiness for professional challenges.

The role of writing centres in crisis conditions should extend beyond enhancing academic writing skills; it can

also serve as a therapeutic space supporting participants' emotional well-being. Supported by scientific research, writing centres can offer expressive writing sessions for emotional processing and stress reduction, journaling workshops for self-exploration, creative writing for coping with emotions, and personalised online sessions, with tutors acting as empathetic listeners. With prompt feedback, writing centres can transform into support hubs that contribute to students' resilience, alongside their academic success.

6. CONCLUSIONS

Writing centres are essential for improving EFL writing skills by providing personalised tutoring, feedback and general language proficiency assistance.

This study advances research in education by addressing global and local challenges faced by EWSs, such as pandemics, armed conflicts, and competing with AI. The theoretical value of this research lies in its contribution to understanding writing centres' roles in the circumstances of disturbance and ethical AI use in academic writing, while its practical value anticipates implementing innovative approaches and strategies for writing centres through the integration of online LMSs for hybrid tutoring, introducing career-oriented writing, and nurturing emotional well-being through supervised healing writing sessions. In such a way, the KMA EWC can promote academic integrity, enhance writing competence, and contribute to students' educational and personal success.

Future research directions include exploring the long-term impact of hybrid tutoring models on writing proficiency, developing guidelines for ethical AI use in academic writing, and examining the role of writing centres in various contexts globally.

REFERENCES

1. Adler-Kassner, L. & Wardler, E. (2015). *Naming What We Know: Threshold concepts of writing studies*. University Press of Colorado.
2. Arbee, A., & Samuel, M. A. (2015). The Writing Centre: a Site for Discursive Dialogue in Management Studies. *South African Journal of Higher Education*, 29(5), 48–69. <https://doi.org/10.10520/EJC182518>
3. Archer, A. (2008). Investigating the Effect of Writing Centre Interventions on Student Writing. *South African Journal of Higher Education*, 22(2). <https://doi.org/10.4314/sajhe.v22i2.25784>
4. Baikie, K. A., & Wilhelm, K. (2005). Emotional and Physical Health Benefits of Expressive Writing. *Advances in Psychiatric Treatment*, 11(5), 338–346.
5. Charon, R. (2016). Writing Toward Self, Toward Other, Toward Health. *Keeping Reflection Fresh*. Edited by Allan Peterkin, Pamela Brett-MacLean. Kent State University Press.
6. Council Recommendation of 22 May 2019 on a Comprehensive Approach to the Teaching and Learning of Languages (2019). *Official Journal of the European Union*, C 189/ 15–19. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(02))
7. DeSalvo, L. (2000). *Writing as a Way of Healing: How telling our stories transforms our lives*. Beacon Press.
8. Fedoriv, Ya. R., Pirozhenko, I. D., Solomashenko, N. V., Zhukorska, L. P., & Fedoriv, M. L. (2023). Strategies and Practices for Enhancing Learner Motivation in Times of War: Ukraine Case Study. *Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 207–216. Retrieved from: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-11-13.05.23.pdf>
9. Fedoriv, Ya., Shuhai, A., & Pirozhenko, I. (2023). Decoding Resilience: A linguistic exploration of motivational constructs in survey responses. *Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference "Philological and Pedagogical Studies in 21st Century National and International Science."* Taras Shevchenko National University of Kyiv. 108–112. Retrieved from: <https://www.ppstudies.kyiv.ua/index.php/journal/issue/view/6/8>
10. Fedoriv, Ya. R. & Zhukorska, L. P. (2023). Empirical Foundations of Defining Notions: A survey-based methodology. *Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference "Philological and Pedagogical Studies in 21st Century National and International Science."* Kyiv–2023. 46–49. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. Retrieved from: <https://www.ppstudies.kyiv.ua/index.php/journal/issue/view/6/8>
11. Fedoriv, Ya. R., Shuhai, A. Y., & Pirozhenko, I. D. (2023). Exploring Linguistic Constructs of Resilience: A motivational language analysis in educational contexts. *Akademichni Studiyi. Seriya "Humanitarni nauky."* Vol. 4, 66–77. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.4.9>
12. Govender, N., & Alcock, A. (2018). Humanising Writing Centre Practice: Peer tutor reflections at a university of technology. *Africa Education Review*, 17(1), 18–34. <https://doi.org/10.1080/18146627.2018.1467735>
13. Hutchings, C. (2006). Reaching Students: Lessons from a Writing Centre. *Higher Education Research & Development/Higher Education Research and Development*, 25(3), 247–261. <https://doi.org/10.1080/07294360600793002>
14. Kadenge, E., Dison, L., Kimani, W., & Namakula, H. (2019). Negotiating New Ways of Developing Writing in Disciplinary Spaces: The changing role of writing consultants at the Wits School of Education Writing Centre. *SPIL Plus/Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 56(0). <https://doi.org/10.5842/57-0-816>
15. Leibowitz, B., Goodman, K., Hannon, P., & Parkerson, A. (1997). The Role of a Writing Centre in Increasing Access to Academic Discourse in a Multilingual University. *Teaching in Higher Education*, 2(1), 5–19. <https://doi.org/10.1080/1356251970020101>
16. Yeats, R., Reddy, P., Wheeler, A., Senior, C., & Murray, J. (2010). What a Difference a Writing Centre Makes: A small-scale study. *Education + Training*, 52(6/7), 499–507. <https://doi.org/10.1108/00400911011068450>

The article was received by the editors 27.12.2024

The article is recommended for printing 24.02.2025

Федорів Ярослава Романівна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови Національного університету "Києво-Могилянська академія"; e-mail: yaroslava.fedoriv@ukma.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5915-9428>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=T-qjNuUAAAAJ&hl=uk>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yaroslava-Fedoriv>

Піроженко Ірина Дмитрівна - старший викладач кафедри англійської мови Національного університету "Києво-Могилянська академія"; e-mail: i.pirozhenko@ukma.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5061-1625>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=uk&user=X9NJLTkAAAAJ; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/firststeps.FollowSuggestions.html>

Соломашенко Наталія Василівна - старший викладач кафедри англійської мови Національного університету "Києво-Могилянська академія"; e-mail: n.solomashenko@ukma.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2318-9946>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=JKXuVDgAAAAJ&hl=en>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Solomashenko>

КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦЕНТРІВ АНГЛОМОВНОГО ПИСЬМА В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Технологічний прогрес XXI століття та процеси глобалізації вимагають ефективних навичок письмового спілкування англійською мовою в усіх професійних сферах. Відтак, письмо є невід'ємною складовою університетських навчальних програм з компетентісно-орієнтованим навчанням, відповідно до європейських рекомендацій щодо мовної освіти. Центр англомовного письма, створений у 2014 році на кафедрі англійської мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», мав на меті покращення навичок писемної комунікації англійською мовою як іноземною у студентів. Проте діяльність Центру англомовного письма в НаУКМА була призупинена під час пандемії та війни. Ґрунтуючись на відповідних публікаціях, цей проект аналізує виклики, які постали перед Центром англомовного письма, та наслідки глобальних і локальних криз для його роботи. Маючи на меті відновлення Центру, ми наголошуємо на необхідності запровадження інноваційних підходів для підтримки студентів, викладачів та самого Центру в кризових умовах. У контексті швидкого розвитку штучного інтелекту (ШІ), дослідження не оминає увагою схильність здобувачів освіти до зловживання контентом, згенерованим ШІ, що порушує підвалини академічної доброчесності, та ризики для самого існування Центру. На тлі сучасних глобальних і локальних криз, проект розглядає онлайн-систему управління навчанням (СУН) як простір для ефективного консультування і передбачає майбутнє Центру як гібридної моделі, що поєднує онлайн та офлайн сесії. Виходячи з методології дослідження, що ґрунтується на опитуваннях, впровадження професійно-орієнтованого письма в діяльність Центру визначено як високо пріоритетне. Крім того, на підставі досліджень про письмову терапію та розвиток стійкості через вивчення мови, Центр вбачає в письмових сесіях інструмент для відновлення емоційної стабільності учасників. Завдяки цим інноваційним підходам Центр англомовного письма в НаУКМА прагне поширити унікальний досвід, сприяючи еволюції центрів письма на глобальному рівні.

Ключові слова: гібридне консультування, ділове письмо, навички письма англійською як іноземною мовою, письмова терапія, система управління навчанням, центр англомовного письма, ШІ.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2024

Стаття рекомендована до друку 24.02.2025

DOI: 10.26565/2786-5312-2025-101-18

УДК: 811.581.004.92:378

І. А. Хотченко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри східних мов та міжкультурної комунікації, факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: irynakhotchenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8838-4261>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=h_fpbU4AAAAJ; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Khotchenko>

Ю. О. Нікітіна

викладач кафедри східних мов та міжкультурної комунікації, факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: julianikitina@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1017-9298>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=SM0kdcwAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yuliia-Nikitina>

Ефективне використання сучасних мультимодальних засобів для викладання китайської мови

Метою даного дослідження є вивчення ефективності сучасних мультимодальних засобів викладання китайської мови для студентів. Розглянуто труднощі, з якими стикаються студенти при опануванні тонів, ієрогліфів, граматики, вимови, словникового запасу та культурних аспектів китайської мови. Актуальність обумовлена значним розвитком технологій, а також необхідністю адаптації освітніх методик до потреб сучасних студентів. Врахування особливостей сприйняття інформації за допомогою новітніх мультимодальних засобів може значно підвищити ефективність викладання китайської мови в закладах вищої освіти. Стаття пропонує аналіз новітніх мультимодальних засобів та окреслює їхню дієвість для різних аспектів навчання. У дослідженні наведено огляд мультимодальних інструментів, таких як Boom Cards, Quizlet, Baamboozle, LearningApps, Storybird, My storybook, Blooket, Kahoot, Wordwall та Classtime. Описано приклади завдань, які можуть бути використані для покращення навичок китайської мови студентів. Аналіз дослідження може допомогти створенню методичних рекомендацій щодо використання мультимодальних засобів у викладанні китайської мови. Висвітлення найбільш ефективних інструментів дозволить інтегрувати їх у навчальні програми університетів, шкіл та мовних курсів. Результати дослідження можуть стати фундаментом для викладачів при створенні семінарів і тренінгів. Матеріал сприятиме їх підготовці до ефективного використання мультимодальних засобів. Використання мультимодальних засобів на практиці може значно покращити навички студентів у вивченні китайської мови та в результаті зробити вивчення мови більш цікавим, запам'ятованим, різноманітним та ефективним.

Ключові слова: викладання, китайська мова, модальності навчання, мультимодальні засоби.

Як цитувати: Хотченко, І., Нікітіна, Ю. (2025). Ефективне використання сучасних мультимодальних засобів для викладання китайської мови. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 164-169.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-18

In cites: Khotchenko, I., Nikitina, Yu. (2025). The Effective Using of Modern Multimodal Tools in Teaching of Chinese Language. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (101), 164-169.

DOI 10.26565/2786-5312-2025-101-18

1. ВСТУП

У сучасному світі вивчення іноземних мов набуває все більшого значення, і китайська мова не є винятком. Водночас традиційні методи викладання мови часто виявляються недостатньо ефективними для забезпечення якісного і швидкого засвоєння матеріалу.

Аналіз наукових публікацій сучасних дослідників свідчить, що мультимодальні технології відіграють важливу роль у вивченні іноземних мов. Так, вітчизняні науковці Т. Ф. Бочарникова, С. О. Лембік та Н. О. Прус у своїй статті «Мультимедійні технології у викладанні іноземних мов: можливості та перспективи в Україні» підкреслюють, що мультимедійні технології об'єднують різні типи інформації, такі як текст, зображення, відео, аудіо та анімація, для створення інтерактивного та ефективного навчального контенту [1]. Вони також рекомендують використовувати ці технології для підвищення якості навчання. Дослідниця Майя Сова з Хмельницького національного університету прицільно вивчала інформаційно-методичне забезпечення мовної освіти в університетах Китаю [3]. Вона виявила, що комплексне поєднання традиційних методик з цифровими технологіями робить навчання більш ефективним та доступним. У свою чергу науковиця Надія Петровська з Волинського національного університету імені Лесі Українки досліджувала використання художніх текстів під час навчання усного мовлення китайської мови [2]. Вона підкреслила важливість забезпечення тісного зв'язку між практичним оволодінням мовним матеріалом та засвоєнням спонтанного мовлення. Серед зарубіжних дослідників, хто прицільно займався питанням мультимодальності у навчанні, слід виокремити британську професорку Кері Джуїтт, яка зробила значний внесок у розвиток теорії та методів мультимодальності, включаючи заснування двох міжнародних журналів [8].

Актуальність дослідження обумовлена значним розвитком технологій та необхідністю адаптації освітніх методик до потреб сучасних студентів. Врахування особливостей сприйняття інформації за допомогою новітніх мультимодальних засобів може значно підвищити ефективність викладання китайської мови в закладах вищої освіти. Об'єктом дослідження є процес вивчення китайської мови за допомогою мультимодальних засобів навчання, а предметом — ефективність використання мультимодальних засобів навчання для покращення навичок вивчення китайської мови. Метою статті є вивчення ефективності сучасних мультимодальних засобів викладання китайської мови для студентів. Методи дослідження: метод аналізу літератури, метод спостереження, метод порівняння.

Матеріалом дослідження стали існуючі наукові публікації вітчизняних та іноземних

дослідників на тему мультимодального навчання китайської мови.

Перспективи аналізу результатів дослідження може стати у нагоді при створенні методичних рекомендацій щодо використання мультимодальних засобів у викладанні китайської мови. Виявлення найбільш ефективних інструментів дозволить інтегрувати їх у навчальні програми шкіл, університетів та мовних курсів. Результати дослідження можуть стати основою для тренінгів та семінарів для викладачів, що сприятиме їх підготовці до ефективного використання мультимодальних засобів. Практичне використання мультимодальних засобів може значно покращити навички студентів у вивченні китайської мови.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні мультимодальні засоби навчання, що включають аудіо, відео, інтерактивні додатки та інші технологічні інструменти, можуть значно покращити процес вивчення китайської мови. Однак, питання їх ефективного використання залишається відкритим. Основною проблемою є недостатня підготовка викладачів до використання мультимодальних засобів у процесі навчання, а також відсутність чітких методичних рекомендацій і стандартів для їх застосування. Крім того, необхідно дослідити, які саме мультимодальні засоби найбільш ефективні для різних аспектів вивчення китайської мови, таких як вимова, граматики, словниковий запас тощо. Але перед тим, як почати аналіз існуючих мультимодальних засобів вивчення китайської мови та визначення найефективніших, слід виокремити основні складнощі, з якими студенти можуть зіштовхнутися під час опанування цієї мови. Здебільшого виокремлюються наступні:

- **Тони:** китайська мова має чотири основні тони (і один нейтральний). Ця особливість часто є важкою для студентів, які не звикли до тональних мов.

- **Ієрогліфи:** вивчення китайських ієрогліфів потребує часу та зусиль, оскільки кожен символ має своє значення, вимову та призначення. Запам'ятовування тисяч ієрогліфів зазвичай стає викликом для більшості студентів.

- **Граматики:** граматики китайської мови може здаватися простішою порівняно з іншими, проте вона має свої унікальні правила.

- **Вимова:** деякі звуки в китайській мові можуть бути незвичними для студентів, особливо тих, які не мають аналогів у їхній рідній мові.

- **Словниковий запас:** постійне поповнення словникового запасу досить енергомістка справа, оскільки багато слів можуть мати схожі вимови, але різні значення.

- **Ідіоми та культурні аспекти:** китайська мова багата на ідіоми та культурні відсилання, які можуть бути важкими для розуміння без глибокого знання культури та історії Китаю.

- *Практика говоріння*: знайти можливості для регулярної практики говоріння китайською мовою може бути важко, особливо якщо у студентів немає носіїв мови в оточенні.

Беручи до уваги вищезазначені складнощі в опануванні китайської мови, належить проаналізувати існуючі засоби мультимодальності та підібрати найефективніші для подальшого використання. Але для початку слід звернутись до класифікації *модальностей навчання*. Нині існують різні моделі класифікації, одна з найвідоміших — це модель VARK, що охоплює візуальну, аудіальну, читально-письмову та кінестетичну модальності [5].

Роздивимось існуючі модальності окремо:

- *Текстова модальність*. Включає читання текстів, написання завдань та роботу з текстовими матеріалами. Ця модальність допомагає студентам засвоювати інформацію через текстове представлення [5];

- *Візуальна модальність*. Використовує зорові образи та матеріали, такі як зображення, графіки, діаграми, відео та слайди презентацій. Допомагає студентам краще сприймати та запам'ятовувати інформацію через візуальне представлення [9];

- *Аудіальна модальність*. Заснована на слуханні та використанні аудіоматеріалів, таких як лекції, подкасти, аудіокниги, музика та аудіозаписи. Допомагає студентам сприймати інформацію через слуховий канал [7];

- *Інтерактивна модальність*. Включає активну взаємодію з навчальними матеріалами через інтерактивні вправи, ігри та завдання. Це мотивує студентів активно залучатися до процесу навчання [4];

- *Кінестетична модальність*. Залучає фізичну активність та маніпуляції з об'єктами, такі як рольові ігри, симуляції, експерименти та вправи. Допомагає студентам засвоювати інформацію через рух та практичний досвід [10];

- *Читально-письмова модальність*. Включає читання текстів, написання конспектів, створення письмових завдань, ведення щоденників та виконання письмових вправ. Допомагає студентам засвоювати інформацію через текстове представлення [5];

- *Мультимодальна модальність*. Поеднує кілька різних модальностей для забезпечення комплексного підходу до навчання. Наприклад, використання візуальних та аудіальних матеріалів разом з практичними вправами та письмовими завданнями [11].

Перед тим, як перейти безпосередньо до різних видів мультимодальних засобів, слід приділити увагу популярним сучасним стратегіям та підходам мультимодального навчання, до яких належать:

- *Створення інтерактивних презентацій*. Наприклад, під час пояснення граматичних конструкцій викладач може використовувати презентації, які поєднують текст, зображення, відео та аудіо. Такі матеріали допомагають студентам краще зрозуміти та запам'ятати інформацію, оскільки така стратегія активує слухову та зорову пам'ять студентів;

- *Використання відео-уроків та аналіз відеоматеріалів*. Студенти дивляться короткі відео китайською мовою, такі як новини, телешоу або відео з популярних платформ, як YouTube, потім відбувається обговорення побаченого, аналіз граматичних та лексичних конструкцій, а також виконання завдань на основі відеоматеріалу. Це допомагає студентам активізувати різні канали сприйняття інформації та закріпити знання;

- *Гейміфікація навчального процесу*. Використання ігрових елементів, таких як вікторини, квести та інтерактивні завдання, значно підвищує мотивацію студентів. Ігри допомагають студентам запам'ятовувати нові слова та вирази, а також отримувати нагороди за правильні відповіді;

- Окремо варто відзначити *самостійне створення навчальних матеріалів студентами*. Завдання, де студенти самостійно створюють презентації або відеоролики на задані теми, сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку творчих навичок. Наприклад, студенти можуть створити відео з розповіддю про своє улюблене хобі китайською мовою, що дозволяє їм практикувати мову у реальних життєвих ситуаціях;

- *Використання сучасних мобільних додатків та онлайн-курсів*, які допомагають студентам навчатися в зручний для них час та обрати оптимальний темп.

Перерахувавши основні стратегії та підходи, перейдемо до конкретних мультимодальних інструментів, які пропонують нам новітні технології:

Конструктори інтерактивних карток:

- *Boom Cards* (модальність: візуальна та інтерактивна).

Інструмент для створення інтерактивних карток, де студенти можуть взаємодіяти з вмістом, запам'ятовуючи китайські слова та фрази.

Візуальні елементи допомагають студентам краще запам'ятовувати матеріал через графічне представлення.

Приклад завдання: створити картку з китайським ієрогліфом «家» (дім). Студентам необхідно вписати правильне значення ієрогліфа та зробити аудіозапис правильної вимови.

- *Quizlet* (модальність: візуальна, текстова та аудіо).

Платформа для створення карток з текстом та аудіо, що дозволяє студентам слухати вимову китайських слів і фраз.

Використовує різні види запам'ятовування, що охоплюють текст, аудіо та візуальні елементи.

Приклад завдання: створити набір карток з новими словами, які стосуються теми «Їжа». Включно із ієрогліфами, пін'їнь (транслітерацією), значенням та аудіозаписом вимови кожного слова.

Конструктори інтерактивних ігор:

- *Baamboozle* (модальність: візуальна та інтерактивна).

Створення інтерактивних завдань у формі вікторин, що мотивують студентів через змагання.

Візуальні завдання допомагають краще запам'ятувати матеріал через ігрову діяльність.

Приклад завдання: створити вікторину на тему «Тварини». Питання можуть включати визначення тварин за ієрогліфами, вибір правильного перекладу або відгадування тварини за описом.

- *LearningApps* (модальність: візуальна, текстова та інтерактивна).

Онлайн конструктор для створення тестів, кросвордів та інших інтерактивних завдань з китайської мови.

Охоплює різні види завдань, що використовують текст, візуальні елементи та інтерактивні вправи.

Приклад завдання: створити інтерактивний кросворд з новими китайськими словами. Студенти повинні розв'язати кросворд, використовуючи правильні ієрогліфи.

- *Storybird* та *My storybook* (модальність: візуальна та текстова).

Інструменти для створення цифрових історій, де студенти можуть використовувати текст та зображення для створення власних оповідань китайською мовою.

Візуальні та текстові елементи допомагають розвивати навички читання та письма.

Приклад завдання: створити історію про подорож у Китай, використовуючи візуальні елементи та китайські слова, що відповідають темі. Студенти повинні написати текст китайською мовою та додати ілюстрації.

Створити цифрову книгу про традиційні китайські свята. Студенти повинні використовувати текст та зображення для розповіді про одне з свят.

Конструктори тестів та інтерактивних вправ:

- *Blooket* (модальність: візуальна та інтерактивна).

Ігрова платформа для створення тестів, що перетворюють навчання на цікаві пригоди.

Використовує візуальні елементи та інтерактивні завдання для залучення студентів.

Приклад завдання: створити гру-вікторину про китайську кухню, яка містить питання про назви страв, інгредієнти та способи приготування.

- *Kahoot* (модальність: візуальна, текстова та інтерактивна).

Платформа для створення вікторин та тестів, що використовує текстові, візуальні та інтерактивні елементи.

Допомагає оцінювати знання студентів через інтерактивні завдання.

Приклад завдання: створити гру-вікторину про оселю, яка містить питання про меблі, назви кімнат та побутових аксесуарів.

- *Wordwall* (модальність: візуальна, текстова та інтерактивна).

Платформа для створення інтерактивних вправ з текстом та візуальними елементами.

Допомагає учням закріплювати знання через різноманітні завдання.

Приклад завдання: Створити інтерактивну вправу з новими словами на тему «Подорожі». Студенти повинні вписати правильні ієрогліфи у відповідні поля.

- *Classstime* (модальність: візуальна, текстова та інтерактивна).

Платформа для створення тестів та командних ігор з текстом та візуальними елементами. Допмагає викладачам перевіряти знання студентів через різні види завдань.

Приклад завдання: Створити командну гру на тему «Традиції Китаю». Студенти повинні відповідати на питання про традиції та звичаї Піднебесної.

Прибічники традиційних підходів у навчанні здебільшого залишаються консервативними у виборі засобів навчання, обираючи виключно «олд-скульні» засоби (аудіювання, тексти тощо). Тому з метою популяризації новітніх мультимодальних засобів для викладання китайської мови варто відзначити наявність наступних численних переваг їхнього використання:

- *Інтерактивність*: мультимодальні засоби, такі як Kahoot, залучають студентів у гру, що робить навчання активним і цікавим;

- *Візуалізація*: використання зображень, відео та графіків допомагає краще запам'ятувати ієрогліфи та їх значення;

- *Аудіо*: записи голосу носіїв мови допомагають студентам поліпшити вимову та розуміння китайської мови на слух;

- *Гейміфікація*: елементи гри мотивують студентів, додаючи ефект змагання й можливість отримати нагороди за успіхи.

У ході даного дослідження слід зазначити, що ефективним може вважатися подання навчального матеріалу, що відповідає п'яти основним принципам створення мультимедійних навчальних матеріалів, сформульованих Р. Майером [11]:

1. *Принцип одночасності*:

- *Інтерактивні відео*: під час перегляду навчального відео, студентам пропонуються інтерактивні запитання, на які вони повинні відповісти, перш ніж продовжити перегляд. Це допомагає закріпити матеріал та робить процес навчання більш активним.

- *Віртуальні лабораторії*: Студенти виконують завдання в реальному часі за допомогою віртуальних інструментів, а викладач коментує процес та результати.

2. *Принцип розщепленої уваги*:

- *Аудіокоментарі до презентацій*: Під час демонстрації слайдів, інформація подається через аудіоза-

пис, що дозволяє студентам одночасно сприймати візуальний матеріал та слухати пояснення.

- *Подкасти з ілюстраціями:* Студенти слухають подкасти, супроводжені візуальними матеріалами, такими як графіки або схеми.

3. Принцип індивідуальних відмінностей:

- *Онлайн-курси з налаштуванням:* Студенти можуть обирати різні формати подачі матеріалу (текстовий, відео, аудіо) відповідно до своїх уподобань.

- *Ігри, що адаптуються:* Навчальні ігри, які адаптуються до рівня знань студента, забезпечують індивідуальний підхід та ефективно засвоєння матеріалу.

4. Принцип узгодженості:

- *Слайди з мінімумом тексту та графіки:* Використання слайдів, що містять лише ключові слова та прості графічні зображення, допомагає студентам легше засвоювати матеріал.

- *Інтерактивні карти:* Використання інтерактивних карт з мінімальною кількістю тексту та чіткими візуальними зв'язками між елементами.

3. ВИСНОВКИ

В результаті дослідження можна зробити висновок, що мультимодальні засоби навчання, які базуються на новітніх технологіях, представляють собою потужний інструмент для викладання китайської мови, який доповнює та розширює можливості традиційних методів навчання. Вони дозволяють інтегрувати аудіо, відео, інтерактивні додатки та інші мультимедійні ресурси, що сприяє більш повному і глибокому засвоєнню матеріалу студентами.

Проте, важливо підкреслити, що мультимодальні засоби не повинні повністю замінити традиційні методи навчання, оскільки вони мають свої унікальні переваги і методи викладання, які перевірені часом. Найбільш ефективний підхід полягає в інтеграції обох методів, де новітні технології підтримують і підсилюють традиційні педагогічні практики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочарникова, Т. Ф., Лембік, С. О., & Прус, Н. О. (2024). Мультимедійні технології у викладанні іноземних мов: можливості та перспективи в Україні. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія»*, 11(29), 144-157. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-144-157](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-144-157)
2. Петровська, Н. М. (2024). Використання художніх текстів під час навчання усного мовлення китайської мови. *Мовні універсалиї у міжкультурній комунікації*, 14(2), 182-191. [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14\(2\)-16](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14(2)-16)
3. Сова, М. (2024). Інформаційно-методичне забезпечення мовної освіти в університетах Китаю. *Порівняльна професійна педагогіка*, 14(2), 182-191. [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14\(2\)-16](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14(2)-16)
4. Chickering, A. W., & Gamson, Z. F. (1987). Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education. *AAHE Bulletin*, 39(7), 3-7.
5. Fleming, N. D. (2001). *Teaching and Learning Styles: VARK Strategies*. Neil Fleming.
6. Fleming, N. D., & Mills, C. (1992). Not Another Inventory, Rather a Catalyst for Reflection. *To Improve the Academy*, 11, 137-155.
7. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
8. Jewitt, C. (2016). *Introducing Multimodality*. Routledge.
9. Jonassen, D. H., & Grabowski, B. L. (1993). *Handbook of Individual Differences, Learning, and Instruction*. Routledge.
10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey: Prentice Hall.
11. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2025

Стаття рекомендована до друку 09.04.2025

Iryna Khotchenko – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Oriental Languages and Intercultural Communication, School of Foreign Languages, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: irynakhotchenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8838-4261>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=h_fpbU4AAAAJ; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Khotchenko>

Yuliia Nikitina – Lecturer at the Department of Oriental Languages and Intercultural Communication, School of Foreign Languages, V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: julianikitina@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1017-9298>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=SM0kdcwAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yuliia-Nikitina>

THE EFFECTIVE USING OF MODERN MULTIMODAL TOOLS IN TEACHING OF CHINESE LANGUAGE

The aim of this study is to investigate the effectiveness of modern multimodal means of teaching Chinese to students. It discusses the difficulties students face in mastering sounds, characters, grammar, pronunciation, vocabulary, and cultural aspects of the Chinese language. The relevance of the topic is due to the significant development of technology and the need to adapt educational methods to the needs of modern students. Taking into account the peculiarities of information perception with the help of the latest multimodal tools can significantly increase the effectiveness of teaching Chinese in higher education institutions. The article provides an analysis of the latest multimodal tools and outlines their effectiveness for different aspects of learning. The article provides an overview of multimodal tools such as Boom Cards, Quizlet, Baamboozle, LearningApps, Storybird, My storybook, Blooket, Kahoot, Wordwall, and Classtime. Examples of tasks that can be used to improve students' Chinese language. The analysis of the study can help to create guidelines for the use of multimodal tools in teaching Chinese. Highlighting the most effective tools will allow them to be integrated into the curricula of universities, schools and language courses. The results of the study can serve as a basis for teachers to create seminars and workshops. The material will help prepare them for the effective use of multimodal tools. The use of multimodal tools in practice can significantly improve students' skills in learning Chinese and, as a result, make language learning more interesting, memorable, diverse and effective.

Key words: *Chinese language, learning modalities, multimodal tools, teaching.*

REFERENCES

1. Bocharnykova, T. F., Lembik, S. O., & Prus, N. O. (2024). Multymediini tekhnolohii u vykladanni inozemnykh mov: mozhlyvosti ta perspektyvy v Ukraini. Visnyk nauky ta osvity. Seriya «Filolohiia» [Multimedia technologies in teaching foreign languages: opportunities and prospects in Ukraine. Bulletin of Science and Education. Series 'Philology'], 11(29), 144-157. (in Ukrainian). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-144-157](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-144-157)
2. Petrovska, N. M. (2024). Vykorystannia khudozhnikh tekstiv pid chas navchannia usnogo movlennia kytayskoi movy. *Movni universalii u mizhkulturnii komunikatsii* [The use of literary texts in teaching Chinese oral communication. *Language universals in intercultural communication*], 14(2), 182-191. (in Ukrainian) [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14\(2\)-16](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14(2)-16)
3. Sova, M. (2024). Informatsiino-metodychne zabezpechennia movnoi osvity v universytetakh Kytaiu. *Comparative Professional Pedagogy* [Information and methodological support of language education in Chinese universities. *Comparative professional pedagogy*], 14(2), 182-191. (in Ukrainian) [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14\(2\)-16](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2024-14(2)-16)
4. Chickering, A. W., & Gamson, Z. F. (1987). Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education. *AAHE Bulletin*, 39(7), 3-7.
5. Fleming, N. D. (2001). *Teaching and Learning Styles: VARK Strategies*. Neil Fleming.
6. Fleming, N. D., & Mills, C. (1992). Not Another Inventory, Rather a Catalyst for Reflection. *To Improve the Academy*, 11, 137-155.
7. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
8. Jewitt, C. (2016). *Introducing Multimodality*. Routledge.
9. Jonassen, D. H., & Grabowski, B. L. (1993). *Handbook of Individual Differences, Learning, and Instruction*. Routledge.
10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey: Prentice Hall.
11. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.

The article was received by the editors 05.03.2025

The article is recommended for printing 09.04.2025

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ
ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
Серія "Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов"**

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі іноземної філології (мовознавства та перекладознавства), методики викладання іноземних мов та перекладу, фахової підготовки майбутніх філологів.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Ми приймаємо до розгляду рукописи, що раніше не були опубліковані або подані до опублікування в іншому виданні.

Матеріали можуть бути представлені українською або англійською мовами.

Статті приймаються протягом року в потоковому режимі.

Обсяг основного тексту статті: 9 – 10 сторінок.

Рукопис і відомості про автора/авторів надсилаються окремими файлами на електронну адресу журналу: visnyk_inozemna_fil@karazin.ua

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

Стаття та відомості про автора/авторів створюються в редакторі Word у форматі *.doc, *.docx або *.rtf. без автоматичних переносів слів.

Індекс УДК міститься ліворуч, перед назвою публікації (шрифт 14 Times New Roman).

Відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами ініціали автора, прізвище, вчений ступінь вказується після коми та поряд у дужках – назва міста.

Анотації двома мовами – українською та англійською (кожна 1800 знаків, включно з ключовими словами) – подаються шрифтом 10 Times New Roman. Анотація мовою статті не містить назви, прізвищ та ініціалів авторів, які мають бути обов'язково вказані перед другою анотацією напівжирним шрифтом. Тексти обох анотацій мають бути ідентичними і містити такі структурні частини: (а) постановка проблеми (актуальність); (б) мета статті; (в) методи дослідження (зазначаються лише в тому разі, якщо вони містять новизну і становлять інтерес, зважаючи на зміст статті); (г) основні результати дослідження; д) висновки. До анотації додаються 5–7 ключових слів, розміщених за абеткою. Ключові слова подаються в однині, якщо не відносяться до тих слів, що мають тільки форму множини.

Структура статті, як правило, передбачає такі розділи:

1. **Вступ (Introduction):** постановка проблеми; актуальність дослідження; короткий аналіз останніх досліджень для виділення невирішених раніше питань; мета, завдання, хід їх вирішення в статті.

2. **Основна частина** (з відповідною темі назвою): об'єкт, предмет, теоретичні основи, матеріал і методи дослідження. Даються відповіді (за необхідності виокремлюються підрозділи з назвами (2.1., 2.2.)) на кожне поставлене автором питання; результати обґрунтовуються, ілюструються прикладами, таблицями, рисунками тощо.

3. **Висновки (Conclusions):** узагальнення отриманих результатів, їхньої теоретичної значущості; конкретні перспективи дослідження.

Усі структурні елементи виділяються напівжирним шрифтом та нумеруються.

Обов'язковими елементами статті є актуальність, об'єкт, предмет, мета, методи, матеріал дослідження, перспективи аналізу (шрифт розріджений – 3,0).

Основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 14 Times New Roman, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 1,25 см. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

Ілюстративний матеріал подається курсивом з відступом 1,25 см. Елементи тексту, які потребують виділення, додатково підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки;

Посилання в тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С. Левінсон [1, с. 35], де перший знак – порядковий номер за списком, а другий – номер цитованої сторінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ друкується жирним шрифтом великими літерами по центру через рядок від основного тексту.

Нижче нумерованим списком подається перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із з урахуванням норм до оформлення списку посилань наукових робіт.

За необхідності надається **СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**.

Для входження Вісника до наукометричних баз даних список літератури в статтях, написаних українською мовою оформлюється двічі: спочатку як **СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ** та **СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**, а потім як **REFERENCES** та **ILLUSTRATIVE MATERIAL**.

Обидва списки оформлюються за міжнародним стандартом APA-style 6.

Підрядкові виноски не допускаються.

Транслітерування назв статей українською мовою рекомендується здійснювати автоматично на сайті <http://litopys.org.ua/links/intrans.htm>.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, домашня та електронна адреси, контактні телефони.

Кожна стаття супроводжується електронними адресами профілів автора і співавторів на ORCID, GOOGLE SCHOLAR, RESEARCH GATE, які наводяться у журналі.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО АВТОРА:

Петренко Петро Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: example@example.com; ORCID: <http://orcid.org/example>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/example>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/>

У разі отримання позитивної рецензії автор одержує лист з повідомленням про затвердження статті до публікації та вказаною сумою грошового внеску за технічний супровід роботи Вісника.

Подані матеріали не повертаються.

Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти статті, що не відповідають усім зазначеним вимогам.

Редколегія

Наукове видання

**ВІСНИК ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»

Випуск 101, 2025

Збірник наукових праць

Українською, англійською, німецькою, французькою мовами

Підписано до друку 27.05.2025. Формат 60x84/8. Обл. вид. 10,6. Ум. друк. арк. 8,48.
Тираж 80 пр. Ціна договірна.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна